

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
Национальный Банк Республики Казахстан
National Bank of Kazakhstan



Bank of Kazakhstan

Экономикалық
ШОЛУ

Экономическое
ОБОЗРЕНИЕ

№1, 2005

Редакционный Совет:

*Айманбетова Г.З. (редактор), заместитель Председателя
Национального Банка Республики Казахстан;
Акишев Д.Т. (заместитель редактора), директор
Департамента исследований и статистики;*

Члены Совета:

*Жамаубаев Е. К. – заместитель директора
Департамента исследований и статистики;
Конурбаева Б. М. – заместитель начальника управления
стратегии и анализа Департамента исследований и статистики;
Терентьев А. Л. – начальник Управления по обеспечению
деятельности руководства Национального Банка Республики Казахстан;
Нажимеденова С.Ж. – начальник отдела переводов и внедрения
государственного языка Департамента по работе с персоналом;*

Ответственные за выпуск:

*Ахметова Н.А. - специалист по связям с общественностью Управления по обеспечению деятельности руководства
Национального Банка Республики Казахстан;
Жакыпбек Л.Б. - ведущий экономист – аналитик управления стратегии анализа Департамента исследований и
статистики.*

Учредитель - Национальный Банк Казахстана

“Экономическое обозрение” зарегистрирован в Национальном агентстве по печати и массовой информации Республики Казахстан

© Национальный Банк Казахстана
Internet <http://www.nationalbank.kz>

Печать и распространение:
официальный эксклюзивный дистрибьютор ТОО «Типография Комплекс»

По вопросам подписки обращаться:
(3272) 59-90-53, 59-90-56, e-mail: astafurova@complex.kz

Алматы, 2005 год

Қаржы секторын дамытудың жай-күйі және перспективалары/ Состояние и перспективы развития финансового сектора

Қазақстандағы пайыздық ставкалардың уақытша құрылымы. Временная структура процентных ставок в Казахстане. Стивен С. Муди Прагма Корпорациясының аға консультанты Стивен С. Муди Старший консультант Корпорации Прагма	4
Қазақстанды Макроэкономикалық Болжаудың Токсандық Үлгісі Квартальная Модель Макроэкономического Прогнозирования Казахстана Карибжанов И.Т., Хақимжанов С.Т. Главные аналитики исследовательского центра при Магистратуре по программе МБА Кәрібжанов И.Т., Хақимжанов С.Т. МВА бағдарламасы бойынша Магистратура жанындағы зерттеу орталығының бас талдаушылары	25
Жинақтаушы зейнетақы жүйесі - 2004 жылғы даму қорытындылары. Накопительная пенсионная система – итоги развития за 2004 год. Қонаев А.Т., Әбішева А.Т. ЗСД Қунаев А.Т., Абишева А.Т. ДИС	49
Жинақтаушы зейнетақы қорларының рейтингтік бағалау әдістемесі туралы мәселеге қатысты К вопросу о методике рейтинговой оценки накопительных пенсионных фондов Аманжолов С.А., ҚРҰБ Төрағасы кеңесшісінің міндетін атқарушы Аманжолов С.А., и.о. Советника Председателя НБРК	52

Экономика және қаржы нарығы: аймақтық аспектілер/ Экономика и финансовый рынок: региональные аспекты

Қазақстан Республикасы аймақтарының 2004 жылғы әлеуметтік-экономикалық дамуының қорытындылары (ҚРҰБ аумақтық филиалдарының есептері негізінде). Итоги социально-экономического развития регионов в 2004 году. Жақыпбек Л.Б. ЗСД Жақыпбек Л.Б. ДИС	62
Аймақтағы валюталық бақылау практи-касы туралы. О практике валютного контроля в регионе. Мырзағалиева Ш.У. ҚРҰБ Атырау филиалы Мурзағалиева Ш.У. Атырауский филиал НБРК	75
Областың несие және депозит рыногының ахуалы туралы. Ыбраева А.Р. ҚРҰБ Атырау филиалы	79
Шығыс Қазақстан облысындағы 2004 жылғы инфляция. Бағаны реттеу мүмкіндіктері. Инфляция 2004 года в Восточно-Казахстанской области. Возможности регулирования цен. Мулюкова А.И. ҚРҰБ Шығыс Қазақстан филиалы Мулюкова А.И. Восточно-Казахстанский филиал НБРК	80
Валюталық режимді ырықтандыру жағдайларында валюталық бақылау және оны жүзеге асыру бойынша филиалдың міндеттері Валютный контроль в условиях либерализации валютного режима и задачи филиала по его осуществлению. Тәжібаева Т.Р., Қожахметова А.К. ҚРҰБ Алматы қалалық филиалы Тажимаева Т.Р., Қожахметова А.К.Алматинский городской филиал НБРК	84
Қызылорда облысының банк секторы: даму үрдістері. Банковский сектор Кызылординской области: тенденции развития. Жиынтық-экономикалық бөлім ҚРҰБ Қызылорда фи-лиалы Сводно-экономический отдел Кызылординский филиал НБРК	86

Ұлттық Банк филиалының ЭНС мониторингі арқылы аймақтық экономикамен өзара іс-әрекеті Взаимодействие филиала Национального Банка с региональной экономикой через мониторинг РСЭ. Демина Л.Л. ҚРҰБ Солтүстік Қазақстан филиалы Демина Л.Л. Северо-Казахстанский филиал НБРК	92
--	----

Тұрғын үй құрылысын дамыту проблемалары/
Проблемы развития жилищного строительства

Қазақстан Ұлттық Банкінің ақша-кредит саясаты және жылжымайтын мүлікке бағалар Денежно-кредитная политика Национального Банка и цены на недвижимость Тазабеков А.Т. ЗСД Тазабеков А.Т. ДИС	96
Тұрғын үй нарығындағы бағалардың өсуі: шешім қабылдайтын кез келді Рост цен на рынке жилья: время принимать решения Давлетгильдеева Н.Б. ЗСД Давлетгильдеева Н.Б. ДИС	100
Тұрғын үй құрылысын қаржыландырудың негізгі бағыттары: жолдары және проблемалары. Основные направления финансирования жилищного строительства: пути и проблемы. Ромазанова Н.К. ҚРҰБ Павлодар филиалы Ромазанова Н.К. Павлодарский филиал НБРК	104
Қостанай облысында тұрғын үйге кредит беру Жилищное кредитование в Костанайской области Карпенко Л.А., Укина Н.К. ҚРҰБ Қостанай филиалы Карпенко Л.А., Укина Н.К. Қостанайский филиал НБРК	111
Жамбыл облысы тұрғын үй құрылысының проблемалары. Проблемы жилищного строительства Жамбылской области. Әлиева С.М. ҚРҰБ Жамбыл филиалы Алиева С.М. Жамбылский филиал НБРК	114

Қазақстандағы пайыздық ставкалардың уақытша құрылымы

Стивен С. Муди

Жарияланымның авторы — Стивен С. Муди, ол кез келген қателер немесе жөнсіздіктер үшін барлық жауапкершілікті көтереді. Автор осы мақаланы дайындау кезінде Татьяна Афанасьеваның, Ақнұр Әбдіқадырованың, Нұрлан Әшімовтың және Владимир Семижоновтың баға жетпес үлесі үшін ризалық білдіреді. Ол сондай-ақ зерттеу жұмысына жәрдемдескені үшін Ұлттық Банкке де алғыс айтады. Автор сонымен қатар Айгүл Сейтенова мен Дина Уржумоваға түсініктемелері мен түзетулері үшін ризашылығын білдіреді.

Муди мырза — Қазақстанда АҚШ-тың халықаралық даму жөніндегі агенттігі үшін қаржы секторын дамыту жөніндегі бағдарламаны (USAID) орындайтын АҚШ-тағы қаржы-консультациялық фирманың, Прагма корпорациясының аға консультанты. 2000 жылғы тамыздан бастап Қаржы секторын дамыту жөніндегі бағдарлама Ұлттық Банкке және Қаржылық қадағалау агенттігіне жаңа қаржы құралдарының нарығын, ипотеканың бастапқы және қайталама нарығын, сақтандыру секторын және жеке зейнетақы жүйесін дамыту мен реттеуге техникалық көмек көрсетеді.

Осы жарияланымда айтылған пікірлер автордікі, ол пікірлердің АҚШ Үкіметінің немесе АҚШ-тың халықаралық даму жөніндегі агенттігінің, сондай-ақ редакцияның пікірін білдіруі міндетті емес.

Кіріспе

2004 жылдың аяғында Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталарының кірістілігі инфляцияның жылдық ставкасынан 300 базистік тармаққа төмен болды. Бұл кірістілік қисығының — «таза күтулер» теориясы деп аталатын дәстүрлі теориясына қайшы келді, соған сәйкес кірістілік белгіленген кірісі бар құралдарға инвестициялардан сыйақының оң ставкасына, яғни инфляция ставкасынан асатын сыйақы ставкасына қатысты инвесторлардың күтулерін көрсетеді. Алайда Қазақстан экономикасы дәстүрліге жатпайды. Бұл дамып келе жатқан нарықтық экономика, ол негізінен өңделмеген мұнайдың тарихи жоғары әлемдік бағаларына және өнеркәсібі дамыған елдердегі тарихи төмен пайыздық ставкаларға байланысты шет елден капитал әкелінуінің өсуін кейінгі бес жылда екі рет бастан кешірді. Осындай жағдайларда мемлекет әдетте ақша массасының шамадан тыс және әлуетті инфляциялық өсуіне жол бермеу үшін шетел валютасындағы ақша ағындарын реттеуді қолданады. Алайда, бұрын осы шараны қолданған елдерде қысқа мерзімді мемлекеттік бағалы қағаздардың кірістілігі реттеуге дейінгімен салыстырғанда әдетте жоғары болып шықты. Осы мақалада Ұлттық Банк ноталары кірістілігінің төмен ставкаларының себептері зерттеледі.

Временная структура процентных ставок в Казахстане

Стивен С. Муди, старший консультант корпорации Прагма

Автор публикации — Стивен С. Муди, который несет всю ответственность за любые ошибки или упущения. Автор хотел бы признать неоценимый вклад при подготовке настоящей статьи Татьяны Афанасьевой, Ақнұры Абдикадыровой, Нурлана Ашимова и Владимира Семижоннова. Он также хотел бы поблагодарить Национальный Банк за содействие в исследовательской работе. Автор также благодарен Айгүль Сейтеновой и Дине Уржумовой за их комментарии и исправления.

Г-н Муди — старший консультант корпорации Прагма, финансово-консультационной фирмы из США, выполняющей в Казахстане Программу по развитию финансового сектора для Агентства США по международному развитию (USAID). С августа 2000 года Программа по развитию финансового сектора оказывает техническое содействие Национальному Банку и Агентству финансового надзора в развитии и регулировании рынка новых финансовых инструментов, первичного и вторичного рынков ипотеки, страхового сектора и частной пенсионной системы.

Взятые, изложенные в настоящей публикации, принадлежат автору, они не обязательно отражают мнения Правительства США или Агентства США по международному развитию, а также редакции.

Вступление

В конце 2004 года доходность краткосрочных нот Национального Банка была на 300 базисных пунктов ниже годовой ставки инфляции. Это противоречило традиционной теории кривой доходности — так называемой теории «чистых ожиданий», согласно которой доходность отражает ожидания инвесторов относительно позитивной ставки вознаграждения от инвестиций в инструменты с фиксированным доходом, то есть ставки вознаграждения, превышающей ставку инфляции. Но казахстанская экономика не относится к традиционным. Это развивающаяся рыночная экономика, которая дважды за последние пять лет испытала рост притоков капитала из-за рубежа, в основном благодаря исторически высоким мировым ценам на сырую нефть и исторически низким процентным ставкам в промышленно развитых странах. В таких обстоятельствах государство обычно прибегает к стерилизации денежных потоков в иностранной валюте во избежание чрезмерного — и потенциально инфляционного — роста денежной массы. Однако в тех странах, где к этой мере прибегали в прошлом, доходность краткосрочных государственных бумаг обычно оказывалась выше, чем до стерилизации. В данной статье исследуются причины низких ставок доходности нот Национального Банка.

1-сурет

Рисунок 1



Мемлекеттік бағалы қағаздардың кірістілік қисығы және инфляция

Пайыздық ставкалардың ағымдағы құрылымындағы едәуір маңызды ауытқу іс жүзінде Ұлттық Банктің барлық ноталарының және Қаржы министрлігі облигацияларының нақты кірістілігінің теріс, яғни ағымдағы (6,7%) және орташа жылдық (төрт жылда 6,-89%) инфляция ставкаларынан төмен болуында (1-сурет). Кірістіліктің осы жасанды түрде төмендетілген ставкалары аса айқын көрінетін екі құбылыстың: 1) банк секторындағы шамадан артық өтімділіктің, 2) Қазақстандағы халықаралық пайыздық ставкалардың төрелік соты мен айырбас бағамдарының режимі мүмкіндіктерінің нәтижесі болып табылады. Үшінші фактор – шетелдік капиталдың әкелінуін реттеу де өз ролін атқаруы ықтимал. Осы мақалада біз барлық үш факторды жеке-жеке зерттейміз, алайда пайыздық ставкалардың уақытша құрылымы олардың бірдей уақыттағы ықпалына ұшырайтыны түсінікті.

Кривая доходности государственных ценных бумаг и инфляция

Наиболее серьезное отклонение в текущей структуре процентных ставок состоит в том, что реальная доходность практически всех нот Национального Банка и облигаций Министерства финансов отрицательная, то есть ниже и текущей (6,7%), и среднегодовой (за четыре года 6,89%) ставок инфляции (рис.1). Эти искусственно заниженные ставки доходности являются результатом двух отчетливо проявляющихся феноменов: 1) избыточной ликвидности в банковском секторе, 2) возможностями арбитража международных процентных ставок и режима обменных курсов в Казахстане. Возможно, что и третий фактор – стерилизация притоков иностранного капитала, сыграл свою роль. В настоящей статье мы исследуем все три фактора в отдельности, хотя, разумеется, временная структура процентных ставок подвергается их одновременному воздействию.

2-сурет

Рисунок 2



Шамадан артық өтімділік

Кейбір жағдайда шамадан артық өтімділік – Қазақстандағы пайыздық ставкалардың уақытша құрылымына байланысты проблемалардың негізгі көзі. Қаржылық басылымдарда шамадан артық өтімділік «қаржы құралдарының жетіспеуі» ретінде айқындалады, бұл егер банктік кредиттер қаржы құралдары болып есептелсе ғана дұрыс және осы айқындауды нақты айналыс мерзімдері контекстінде түсінген жағдайда ғана мағынасы болады. Мысалы, онжылдық облигациялардың жетіспеуі байқалатынын айтуға болады; бірақ қысқа мерзімді ноталардың жетіспеуі туралы айту дұрыс емес. Осылайша, «шамадан артық өтімділік» терминін пайдалану оңды, ол айқындауды бойынша зейнетақы қорларының активтерін ғана емес, коммерциялық банктердің, сақтандыру компаниялары мен инвестициялық қорлардың активтерін де қамтиды. Банктер қаржы секторындағы шамадан артық өтімділіктің негізгі өткізушісі болып табылады, бірақ дәл айтқанда, оның себебі болып табылмайды.

Қазақстанда шамадан артық өтімділіктің болу себебі жеке сектордың және үкіметтің қаржыландырудағы қанағаттандырылмаған қажеттілігінен гөрі, қаржы секторы (ең бастысы, банктердің, сондай-ақ зейнетақы қорларының және басқаларының) активтерінің тез өсуінде еді. Мұндағы негізгі сөз – қанағаттандырылмаған деген сөз. Мұнай өнеркәсібі – Қазақстан экономикасында неғұрлым тез өсіп келе жатқан сектор және оны қаржыландыру қажеттілігі негізінен шетелдік тікелей инвестициялар есебінен қанағаттандырылады. Қазақстанда шетелдік тікелей инвестициялардың көлемі 2000 жылдан бастап 20 млрд. доллардан асты; тек қана 2004 жылдың өзінде бұл көрсеткіш 5 млрд. доллардан асты (1-кесте). Егер осы 5 млрд. 2004 жылы ішкі корпоративтік облигациялар түрінде пайда болса, бүгінгі күні «қаржы құралдарының жетіспеуі» болмас еді.

Алайда, шетелдік тікелей инвестициялар – сыртқы қаржыландырудың бір ғана нысаны емес. 1998 жылдан бастап Қазақстан банктері (оның ішінде Қазақстан Даму Банкі) және мұнай компаниялары 3,37 млрд. долларға халықаралық облигациялар шығарды, олардың жартысы 2004 жылы орналастырылды. Сонымен бірге, кейбір банктер шетелдік синдикатталған заемдар тартты. Өз кезегінде, қазақстандық коммерциялық банктер шет елдегі заемшыларға кредиттер береді және шет елге инвестициялайды, сондықтан Қазақстандағы таза сыртқы қаржыландыру көлемі шетел капиталын әкелудің жиынтық көлеміне қарағанда біршама аз. Алайда, соған қарамастан, сыртқы қаржыландыру көлемі зор: 2004 жылы сыртқы қаржыландырудың жиынтық көлемі (1,65 млрд. доллар) ішкі корпоративтік облигациялар (911 млн. доллар) шығарылымдарының көлемінен 1,81 есе асып түсті, ол да өз кезегінде, корпоративтік облигациялардың бұрынғы барлық шығарылымдарының көлемінен екі есе дерлік асты.

Избыточная ликвидность

В некотором отношении избыточная ликвидность – основной источник проблем, связанных с временной структурой процентных ставок в Казахстане. В финансовых изданиях избыточная ликвидность определяется как «нехватка финансовых инструментов», что верно только в том случае, если банковские кредиты считать финансовыми инструментами, и имеет смысл только если понимать это определение в контексте конкретных сроков обращения. Например, можно сказать, что наблюдается нехватка десятилетних облигаций; но говорить о нехватке краткосрочных нот будет неверным. Таким образом, предпочтительней использовать термин «избыточная ликвидность», который по определению охватывает не только активы пенсионных фондов, но и активы коммерческих банков, страховых компаний и инвестиционных фондов. Банки являются основными проводниками избыточной ликвидности в финансовом секторе, хотя, строго говоря, не являются ее причиной.

Причина избыточной ликвидности в Казахстане состоит в том, что активы финансового сектора (главным образом банков, но также и пенсионных фондов и др.) растут быстрее, чем *неудовлетворенные* потребности частного сектора и правительства в финансировании. Ключевое слово здесь – *неудовлетворенные*. Нефтяная промышленность – наиболее быстрорастущий сектор казахстанской экономики, и ее потребности в финансировании удовлетворяются в основном за счет прямых иностранных инвестиций. Объем прямых иностранных инвестиций в Казахстане с 2000 года превысил 20 млрд. долларов; в одном только 2004 году этот показатель превысил 5 млрд. долларов (таблица 1). Если бы эти 5 млрд. появились в виде внутренних корпоративных облигаций в 2004 году, сегодня не было бы «нехватки финансовых инструментов».

Но прямые иностранные инвестиции – не единственная форма внешнего финансирования. С 1998 года казахстанские банки (в том числе Банк развития Казахстана) и нефтяные компании выпустили международных облигаций на 3,37 млрд. долларов, половина которых была размещена в 2004 году. Кроме того, некоторые банки привлекли зарубежные синдицированные займы. В свою очередь, казахстанские коммерческие банки выдают кредиты зарубежным заемщикам и инвестируют за рубежом, поэтому объем чистого внешнего финансирования в Казахстане несколько меньше, чем совокупный объем притоков иностранного капитала. Но, тем не менее, объемы внешнего финансирования велики: в 2004 году совокупный объем внешнего финансирования (1,65 млрд. долларов) в 1,81 раза превысил объем выпусков внутренних корпоративных облигаций (911 млн. долларов), который, в свою очередь, почти вдвое превысил объем всех предыдущих выпусков корпоративных облигаций.

**Шетелдік тікелей инвестициялар және қаржыландыру
(2000–2004, млрд. долл.)/Прямые иностранные инвестиции и финансирование
(2000–2004, млрд. долл.)**

Жыл/Год	Шетелдік тікелей инвестициялар/ Прямые иностранные инвестиции	Сыртқы қаржыландыру/ Внешнее финансирование	Жиынтығы/Итого
2000	2,000	0,020	2,020
2001	4,557	0,150	4,707
2002	4,106	0,400	4,506
2003	4,609	0,950	5,559
2004	5,000	1,650	6,650
Жиынтығы/Итого	20,272	3,170	23,442

Шетелдік тікелей инвестициялар мен сыртқы қаржыландыру монетарлық саясатқа осыған ұқсас түрде ықпал еткенмен, олардың өздерінің айтарлықтай түрлі айырмашылықтары бар. Қазақстанның мұнай өнеркәсібіне шетелдік тікелей инвестициялар алдын ала тарихи белгіленген. Олар Кеңес Одағы 1972 жылы алғашқы жағалаулық мұнай кен орындарын игергеннен кейін жүзеге асыруға тиіс инвестицияларды және Қазақстан 1991 жылы тәуелсіздік алғаннан кейін жүзеге асыра алмаған инвестицияларды білдіреді. Тікелей шетелдік инвестициялардың болуы, сондай-ақ 1995 жылы бастама ретінде көтерілген «көгілдір фишкаларды» жекешелендіру бағдарламасының ішінара болса да күйреуін түсіндіреді: елде мұнай өнеркәсібін толық көлемде дамыту үшін ақша жетіспеді. Егер көгілдір фишкаларды жекешелендіру жүзеге асканда, 2003 жылы мұнай өндіру күніне миллион баррельден аспайтын еді деу асыра айтқандық болмас еді. Шетелдік тікелей инвестициялар, әрине, шетелдік инвесторларға Қазақстан заңы бойынша әділ қарым-қатынас және олжаны бөлу туралы келісімдер бойынша ақылға қонымды сыйақы қамтамасыз етілудің нәтижесінде мүмкін болды. Алайда, шетелдік тікелей инвестициялардың көлемі өңделмеген мұнай бағаларының функциясы болып табылатыны айқын.

Сыртқы қаржыландыру, басқа жағынан алғанда, алдын ала айқындалған сипаты кемдеу және пайда болатын мүмкіндіктерге көбірек тәуелді, алайда астамшыл банк өзінің қалыптасу процесінде белгілі бір дәрежеде халықаралық облигациялар шығаратыны сөзсіз. Бұл қазақстандық банктер халықаралық облигацияларды беделге және кредиттік рейтингтерге бола шығарады деген сөз емес. Керісінше, қазақстандық банктер сыртқы заем алуды жүзеге асыра отырып (әсіресе соңғы екі жылда), халықаралық пайыздық ставкалар мен валюталық төрелік сот экономикасын оң түсінетінін көрсетті (төменнен қараңыз: Төрелік соттың мүмкіндіктері). Алайда ірі банктердің халықаралық шығарылымдарды жүзеге асыруының негізгі себебі, қазақстандық облигациялар нарығының екінші деңгейдегі нарық болып қалуында: ол эмитентке халықаралық нарықтағы сияқты көлемді, мерзімді және өтімділікті ұсына алмайды. Шын мәнінде,

Хотя прямые иностранные инвестиции и внешнее финансирование влияют на монетарную политику схожим образом, сами по себе они довольно различны. Прямые иностранные инвестиции в казахстанскую нефтяную промышленность были исторически преопределены. Они представляют собой инвестиции, которые Советский Союз должен был осуществить после разработки первых береговых месторождений нефти в 1972 году, и инвестиции, которые Казахстан не смог осуществить после обретения независимости в 1991 году. Наличие прямых иностранных инвестиций также объясняет, по крайней мере, частично, провал программы приватизации «голубых фишек», инициированной в 1995 году: в стране просто не было достаточно денег для развития нефтяной промышленности на полную мощность. Наверное, не будет преувеличением сказать, что если бы приватизация голубых фишек состоялась, производство нефти в 2003 году не превысило бы миллион баррелей в день. Прямые иностранные инвестиции, конечно, стали возможны в результате того, что иностранным инвесторам было обеспечено справедливое отношение по казахстанским законам и разумное вознаграждение по соглашениям о разделе добычи. Однако ясно, что объем прямых иностранных инвестиций является функцией цен на сырую нефть.

Внешнее финансирование, с другой стороны, носит менее преопределенный характер и больше зависит от возникающих возможностей, хотя для амбициозного банка в процессе его становления выпуск международных облигаций в определенной степени неизбежен. Это не означает, что казахстанские банки выпускают международные облигации ради престижа и кредитных рейтингов. Напротив, осуществляя внешние заимствования (особенно за последние два года), казахстанские банки демонстрировали здоровое понимание экономики международных процентных ставок и валютного арбитража (см. ниже: Возможности арбитража). Однако основная причина, по которой крупнейшие банки осуществляют международные выпуски, заключается в том, что казахстанский рынок облигаций остается рынком второго уровня: он не может предложить эмитенту такие же объемы, сроки и

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА

банктік облигацияларда бар-жоғы бір сатып алушы – зейнетақы жүйесі болады, ол халықаралық нарықтармен салыстырғанда көлемі жағынан әлі де болса мардымсыз және қатаң шектеулерге жатады. Мәселен, Қаржылық қадағалау агенттігінің пруденциалдық нормативтеріне сәйкес зейнетақы қорларының корпоративтік бағалы қағаздарға (оның ішінде банктер шығарған) инвестициялары олардың инвестициялық портфелінің 50%-ынан аса алмайды, бұл қазіргі уақытта 1,86 млрд. долларға жуық болса, сонымен қатар коммерциялық банктердің және Қазақстан Даму банкінің облигациялар шығарылымдары сыртқы нарықтарда 2,225 млрд. долларды құрады. Белгілі бір дәрежеде ірі қазақстандық банктер басқа әлуетті банктік және банктік емес эмитенттерді жергілікті нарықтан ығыстырып шығармас үшін, сыртқы қарыз алуға мәжбүр болды. 2004 жылы жергілікті он үш банктің ішінен үшеуі халықаралық шығарылымдарды жүзеге асырды, облигациялардың ішкі нарығында 370,1 млн. доллар сомасына облигациялар орналастырды.

Бірақ коммерциялық банктердің қарыз алуы – бұл монетаның бір жағы ғана, бухгалтерлік баланстағы пассивтер бөлімі. Қазақстандағы монетарлық саясатқа және пайыздық ставкалардың уақытша құрылымына көлемі қаржы секторындағы кез келген басқа активтерден (зейнетақы, сақтандыру және т.б.) асып түсетін және сыртқы немесе ішкі қаржыландыру болған жағдайда, басқа активтерге қарағанда банктік резервтердің мультипликациялық әсері есебінен айтарлықтай тез өсу үрдісі бар коммерциялық банктердің активтері көбірек ықпал етеді.

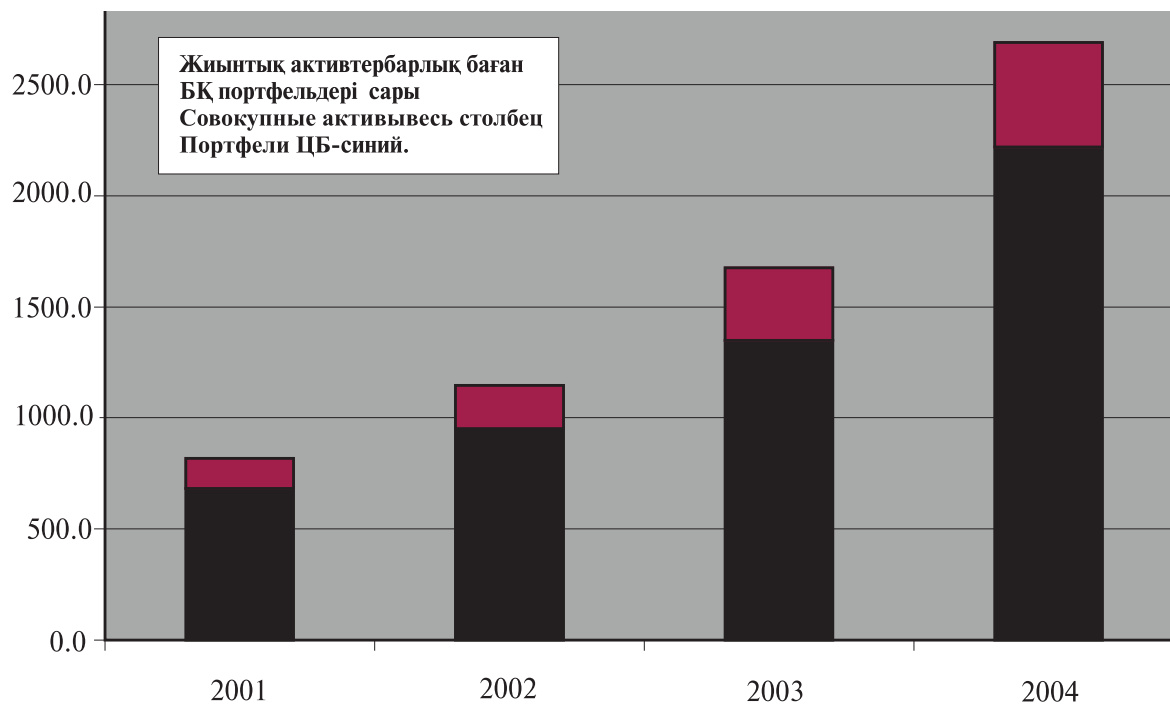
ликвидность, как на международном рынке. В сущности, у банковских облигаций имеется всего один покупатель – пенсионная система, которая, в сравнении с международными рынками, все еще незначительна по размерам и подлечит строгим ограничениям. Так, в соответствии с пруденциальными нормативами Агентства по финансовому надзору, инвестиции пенсионных фондов в корпоративные ценные бумаги (в том числе выпущенные банками) не могут превышать 50% их инвестиционных портфелей, что в настоящее время составляет около 1,86 млрд. долларов, в то время как выпуски облигаций коммерческих банков и Банка развития Казахстана на внешних рынках составили 2,225 млрд. долларов. В известной степени крупнейшие казахстанские банки были вынуждены прибегать к внешним заимствованиям, чтобы не вытеснить других потенциальных банковских и небанковских эмитентов с местного рынка. В 2004 году тринадцать местных банков, три из которых осуществили также и международные выпуски, разместили на внутреннем рынке облигаций на сумму 370,1 млн. долларов.

Но заимствования коммерческих банков – это только одна сторона монеты, раздел пассивов в бухгалтерском балансе. Большее воздействие на монетарную политику и временную структуру процентных ставок в Казахстане оказывают активы коммерческих банков, объем которых затмевает любые другие активы в финансовом секторе (пенсионные, страховые и т.д.) и которые за счет мультипликационного эффекта банковских резервов имеют тенденцию к гораздо более быстрому росту, чем другие активы при наличии внешнего или внутреннего финансирования.

3-сурет

Рисунок 3

Банктердің активтері және бағалы қағаздарының портфелі (2001–2004, млрд. теңге)/Активы и портфели ценных бумаг банков (2001–2004, млрд. тенге)



Осы екі динамика да Қазақстанда 2001 жылдан бері байқалуда. Осы кезең ішінде коммерциялық банктердің активтері (3-сурет) 3,29 есе, 2 689,7 млрд. долларға дейін (206,9 млрд. теңге) өсті. Алдын ала айтылғандай, активтердің құрамдас бөлігі ретінде бағалы қағаздардың портфелі де (3-суреттегі сары түс) – 3,47 есе, 470,28 млрд. теңгеге дейін (3,62 млрд. доллар) өсті – ал сонымен қатар кредиттік портфельдердің сапасы нашарлады. Осы кезеңде стандартты кредиттер үлесі 2001 жылдың аяғындағы 69%-дан бүгінгі күні 56,3%-ға дейін төмендеді.

Осы кезең ішінде банктік өтімділік коэффициенттері: 2002 жылдың аяғындағы 0,78-ден 2003 жылғы тамызда 1,15-ке дейін біршама жоғары деңгейде болғанмен, тұрақты күйде қалғанын атап өткен жөн. 2004 жылғы маусымда 1,1 деңгейіндегі маусымдық жоғары шегінен кейін өтімділік коэффициенттерінің қыркүйекте едәуір қалыпты (әлі де жоғары болғанмен) 0,9 деңгейге дейін төмендеу үрдісі байқалды, бұдан кейін олар жылдың аяғында 1,06 деңгейге дейін қайтадан көтерілді. Сонымен қатар өтімділіктің неғұрлым жоғары деңгейлеріне үрдіс айқын, маусымдық ауытқулар ерекше шоғырландырылған деп сипаттала алмайды. Бірақ оларды ескермеуге де болмайды. Банктік өтімділіктегі аздаған өзгерістердің өзі әсіресе банктер сыртқы қарыз алу есебінен өздерінің кредиттік портфельдерінің өсуін қаржыландыратын дамып келе жатқан нарықтардағы пайыздық ставкалардың уақытша құрылымына айтарлықтай ықпал ете алады.

Себебі айқын. Банктер өздерінің кредиттік портфельдерін ішкі нарықта облигациялар шығару есебінен қаржыландырады, олар осылайша жергілікті бағалы қағаздардың қорын толықтырып отырады, одан ерте ме, кеш пе, олар өздерінің портфельдері үшін де бағалы қағаздар сатып алады. Сыртқы нарықтарда облигациялар шығара отырып, олар халықаралық корпоративтік облигациялар ұсынысын ұлғайтатыны сөзсіз, алайда бұл ішкі инвесторлар үшін жарамды бағалы қағаздар ұсынысын ұлғайтуға міндетті түрде әкеп соқпайды. Қазақстанда соңғы екі жылда «теңгелік» инвесторлар (зейнетақы қорлары, сактандыру компаниялары, банктер, инвестициялық қорлар және басқа ұйымдар) валюталық тәуекелге ұрынбау үшін долларлық облигациялардан арылды және кірістілік ставкаларының инфляция деңгейінен төмен болуынан (кірістіліктің нақты теріс ставкалары) құтылу үшін халықаралық облигацияларды сатып алмауға тырысты. Бұл екі үрдіс негізінен сыртқы себептер болғанмен, олар Қазақстандағы пайыздық ставкалардың ағымдағы құрылымын бұрмалауда шешуші роль атқарды және сондықтан олар туралы келесі бөлімдерде егжей-тегжейлі айтылатын болады (қараңыз, төменде: Төрелік соттың мүмкіндіктері).

Осылайша, соңғы екі жылда, банктер өздерінің бағалы қағаздар портфелін 275,9 млрд. теңге (1,97 млрд. доллар) ұлғайтқанда да, олар айналыста бұрыннан жүрген корпоративтік бағалы қағаздарға 88,6 млрд. теңгеге ғана (633,20 млн. доллар) жаңа облигациялар қосты. Айырмашылығы (187,3 млрд. теңге немесе 1,34 млрд. доллар) мемлекеттің, халықаралық қаржы ұйымдарының, Қазақстанның Даму банкінің долларлық бағалы қағаздарына және активтердің

Обе эти динамики наблюдаются в Казахстане с 2001 года. В течение этого периода активы коммерческих банков (рис. 3) выросли в 3,29 раза, до 2 689,7 млрд. тенге (20,5 млрд. долларов). Предсказуемым образом вырос и портфель ценных бумаг как компонент активов (желтый цвет на рисунке 3) – в 3,47 раза, до 470,28 млрд. тенге (3,62 млрд. долларов) – в то время как качество кредитных портфелей ухудшилось. В этот же период доля стандартных кредитов упала с 69% в конце 2001 года до 56,3% сегодня.

Стоит отметить, что в течение этого периода коэффициенты банковской ликвидности оставались стабильными, хотя и на относительно высоком уровне: от 0,78 в конце 2002 года до 1,15 в августе 2003 года. В 2004 году после сезонного пика на уровне 1,1 в июне наблюдалась тенденция к снижению коэффициентов ликвидности до более нормального (хотя все еще высокого) уровня 0,9 в сентябре, после чего они вновь поднялись до уровня 1,06 в конце года. В то время как тенденция к более высоким уровням ликвидности очевидна, сезонные колебания не могут быть охарактеризованы как особенно волатильные. Но и пренебрегать ими нельзя. *Даже незначительные изменения в банковской ликвидности могут оказать серьезное воздействие на временную структуру процентных ставок, особенно на развивающихся рынках, где банки финансируют рост своих кредитных портфелей за счет внешних заимствований.*

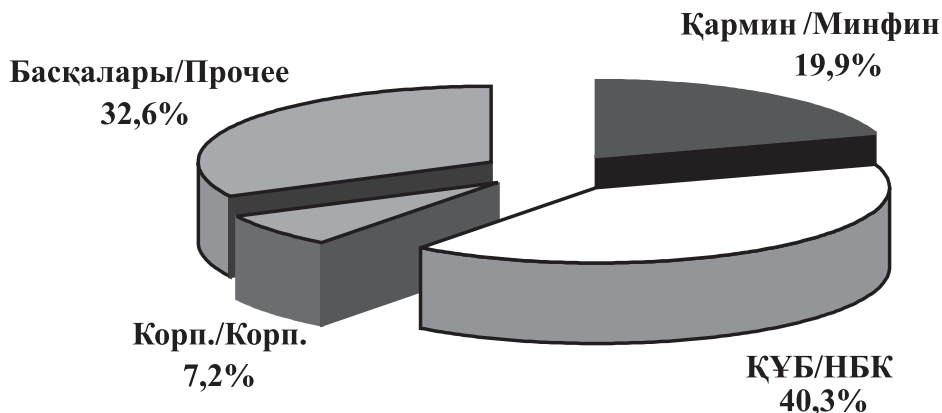
Причина очевидна. Когда банки финансируют рост своих кредитных портфелей за счет выпуска облигаций на внутреннем рынке, они тем самым пополняют запас местных ценных бумаг, из которого рано или поздно они приобретают ценные бумаги и для своих портфелей. Выпуская же облигации на внешних рынках, они, безусловно, увеличивают предложение международных корпоративных облигаций, но это не обязательно приводит к увеличению предложения ценных бумаг, пригодных для внутренних инвесторов. В Казахстане в последние два года «тенговые» инвесторы (пенсионные фонды, страховые компании, банки, инвестиционные фонды и другие организации) избавлялись от долларовых облигаций во избежание валютного риска и старались не приобретать международные облигации во избежание ставок доходностей ниже уровня инфляции (реальные отрицательные ставки доходности). Хотя эти две тенденции имели в основном внешние причины, они сыграли решающую роль в искажении текущей структуры процентных ставок в Казахстане и поэтому более подробно о них будет рассказано в последующих разделах (см. ниже: *Возможности арбитража*).

Таким образом, за последние два года, даже при том, что банки увеличили свои портфели ценных бумаг на 275,9 млрд. тенге (1,97 млрд. долларов), они добавили только на 88,6 млрд. тенге (633,20 млн. долларов) новых облигаций к уже находящимся в обращении корпоративным ценным бумагам. Разница (187,3 млрд. тенге, или 1,34 млрд. долларов) была частично компенсирована инвестициями в долларовые ценные бумаги государства, международных финансовых организаций, Банка развития Казахстана и в другие классы активов. («Прочее», рис. 4). Однако в 2003 и 2004 годах казах-

4-сурет

Рисунок 4

Банктердің бағалы қағаздары портфелінің құрылымы
(31.12.04 жағдай бойынша, %-бен)/Структура портфелей ценных бумаг банков
(по состоянию на 31.12.04, в %)



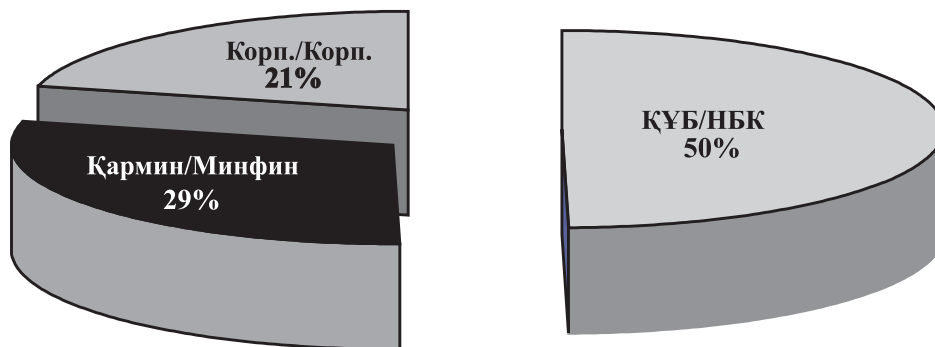
басқа да кластарына инвестициялар арқылы ішінара өтелді. («Басқалары», 4-сурет). Алайда, 2003 және 2004 жылдары Қазақстан банктері 122,4 млрд. теңгеге (874,3 млн. доллар) ішкі бағалы қағаздарды қосымшасатыпалу мақсатында нарыққа шықты, олармен экономиканың басқа секторларындағы корпоративтік эмитенттер не мемлекет жабдықтауға тиіс еді. Мұнай өнеркәсібін қоспағанда, экономиканың басқа секторларының өсу қарқындары банк секторының өсу қарқынынан әлдеқайда төмен болғандықтан және корпоративтік қағаздардың ішкі шығарылымдарының көпшілігі инвестициялық рейтингтері болмағандықтан, жетпейтін бағалы қағаздардың аса қомақты үлесі, негізінен Ұлттық Банктің ноталары сияқты, мемлекеттік бағалы қағаздар есебінен өтелуі тиіс деген тұжырым дұрыс сияқты.

станские банки вышли на рынок с целью приобрести дополнительно на 122,4 млрд. тенге (874,3 млн. долларов) внутренних ценных бумаг, которыми их должны были снабдить корпоративные эмитенты в других секторах экономики либо государство. Поскольку темпы роста других секторов экономики, кроме нефтяной промышленности, намного ниже темпов роста банковского сектора и поскольку большинство внутренних выпусков корпоративных бумаг не имеют инвестиционных рейтингов, здравый смысл подсказывает, что львиная доля недостающих ценных бумаг должна была быть возмещена за счет государственных ценных бумаг, как оказалось, в основном нот Национального Банка.

5-сурет/

Рисунок 5

Айналыстағы борыштың құрылымы
(31.12.04 ж. жағдай бойынша, %-бен)/Структура долга в обращении
(по состоянию на 31.12.04, в %)



ҚАРЖЫ СЕКТОРНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

2004 жылдың аяғында Ұлттық Банктің ноталары Қазақстанның айналыстағы барлық ішкі борышының – мемлекеттік және корпоративтік борышының 50%-ы немесе 795,1 млрд. теңге (6,1 млрд. доллар) болды (5-сурет). 2003 жылғы қаңтардан бастап айналыстағы ішкі корпоративтік борыш, банктік және банктік емес ипотекалық облигацияларды қосқанда, 3,24 есе, 56 млрд. теңгеден 168,5 млрд. теңгеге дейін өсті. Сол кезеңде айналыстағы ішкі мемлекеттік борыш – 3,63 есе, 172,8 млрд. теңгеден 626,6 млрд. теңгеге дейін біршама көп өсті. Алайда, мемлекеттік активтер класында Ұлттық Банктің айналыстағы ноталарының көлемі 6,16 есе, 64,3 млрд. теңгеден 396,1 млрд. теңгеге дейін өсті. Ұлттық Банктің қысқа мерзімді ноталары айналыстағы мемлекеттік борыштың 63,2%-ын құрайды, осының өзі кірістілік қисығының қалыпты құрылымынан ауытқу болып табылады, бұл туралы кейінірек сөз болады.

Соған қарамастан Ұлттық Банкноталарыкірістілігінің нақты теріс ставкалары олардың айналыстағы көлемінен гөрі көп маңызды (1-сурет). Ұлттық Банк ноталары кірістілігінің мейлінше төмен ставкалары айналыстағы мемлекеттік және корпоративтік борыш көлемінің оған жиынтық сұраныстан төмен деп болжанады; яғни экономикадағы барлық өтімді қаржылық активтердің мөлшері айналыста жүрген барлық мемлекеттік және корпоративтік борыштың мөлшерінен асады, бұл «қаржы құралдарының жетіспеуі», оның ішінде коммерциялық банктердің қарыз алу көлемдерімен салыстырғанда кредиттеуінің аз көлемі. Жүйедегі шамадан артық өтімділіктің ықтимал себептерінің бірі – соңғы екі жылда банктердің көп ақша қарыз алуы, сол арқылы кредитке қабілетті заемшыларға ағымдағы жылы түсімділікті қамтамасыз ететін спредтермен несие бере алды. Кредиттік портфельдер сапасының нашарлауы банктік депозиттер көлемінің шарықтап өсуіне қарамастан, кредитке қабілетті заемшыларды табудың қиын екендігінің куәсі. Соған қарамастан банк жүйесіндегі шамадан артық өтімділік жыл аяғындағы деректерде белгіленген уақытша құбылыс болуға тиіс. Шамадан артық резервтер ұстау аса қымбат стратегияны білдіреді, ондай жағдайда артық қаражат теріс кірістілікке инвестицияланады.

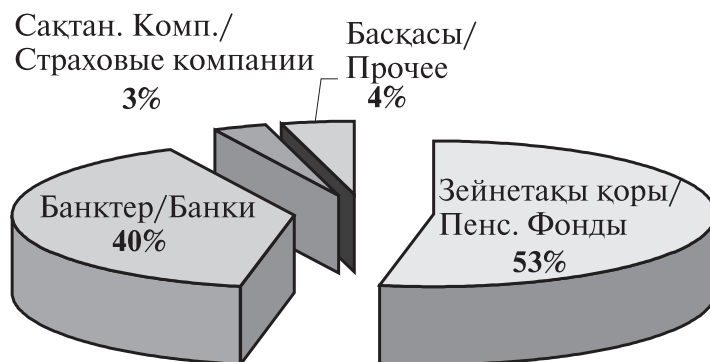
6-сурет

В конце 2004 года ноты Национального Банка составили 50% всего казахстанского внутреннего долга в обращении – государственного и корпоративного, или 795,1 млрд. тенге (6,1 млрд. долларов) (рис.5). С января 2003 года внутренний корпоративный долг в обращении, включая банковские и небанковские ипотечные облигации, вырос в 3,24 раза, с 56 млрд. до 168,5 млрд. тенге. За тот же период внутренний государственный долг в обращении вырос несколько больше – в 3,63 раза, с 172,8 млрд. до 626,6 млрд. тенге. Но в классе государственных активов объем нот Национального Банка в обращении вырос в 6,16 раза, с 64,3 млрд. до 396,1 млрд. тенге. То, что краткосрочные ноты Национального Банка составляют 63,2% государственного долга в обращении, уже само по себе является отклонением от нормальной структуры кривой доходности, о чем речь пойдет позже.

Тем не менее, реальные отрицательные ставки доходности нот Национального Банка имеют большее значение, чем их объем в обращении (рис. 1). Исключительно низкие ставки доходности нот Национального Банка предполагают, что объем государственного и корпоративного долга в обращении ниже совокупного спроса на него; то есть размер всех ликвидных финансовых активов в экономике превышает размер всего находящегося в обращении государственного и корпоративного долга, что и есть «нехватка финансовых инструментов», в том числе меньшие объемы кредитования коммерческими банками в сравнении с объемами заимствования. Одна из возможных причин избыточной ликвидности в системе – та, что банки за последние два года заняли больше денег, чем смогли ссудить кредитоспособным заемщикам со спредами, обеспечивающими прибыльность в *текущем году*. Ухудшение качества кредитных портфелей свидетельствует о том, что кредитоспособных заемщиков все труднее найти, даже при том, что объем банковских депозитов стремительно растет. Тем не менее избыточная ликвидность в банковской системе, должно быть, временный феномен, зафиксированный в данных на конец года. Держание избыточных резервов представляет собой дорогостоящую стратегию, при которой излишек средств инвестируется в отрицательную доходность.

Рисунок 6

Айналыстағы борыштық міндеттемелерді ұстаушылар (31.12.04, есептеу деректері, банктерден басқасы)/ Держатели долговых обязательств в обращении (на 31.12.04, расчетные данные, кроме банков)



Алайда банктердің портфельдеріндегі бағалы қағаздар — жүйедегі жалғыз емес және аса ірі емес, инвестициялық актив. 2004 жылдың аяғында зейнетақы қорлары активтерінің құны 484,0 млрд. тенге (3,72 млрд. доллар) болды, олардың 422,2 млрд. тенгесі (87,2%) кірісі белгіленген қазақстандық бағалы қағаздарға инвестицияланды. Банктер сияқты, зейнетақы қорларының да мемлекеттік ноталар мен облигациялар бойынша теріс кірістілігі бар; зейнетақы қорларының жиынтық активтері сыйақысының нақты ставкасы өткен жылы -2,94% болды. Өткен жылғы 1 желтоқсанда зейнетақы қорлары активтерінің 31,62%-ы орташа айналыс мерзімі шын мәнінде бір жылдан аз Ұлттық Банк ноталарына инвестицияланған еді; зейнетақы активтерінің 26%-ы инвестициялық класс ретінде орташа алынған айналыс мерзімі — 6,3 жыл корпоративтік облигацияларға инвестицияланған болатын. Зейнетақы қорлары портфельдерінің дюрациясы мүлдем қысқа екендігі айқын. Қысқа дюрациясы бар портфельдердің неғұрлым көп транзакциялық шығасылары, неғұрлым жоғары қайта инвестициялау тәуекелі мен активтерді басқарушылардың назарынан жиі тыс қалатын құбылыс, — айналыс мерзімі аяқталатын және олардың айналыс мерзімі едәуір ұзақ болса, болашақта пайда әкелуі мүмкін бағалы қағаздарға байланысты баланстық шығындары болады. Қорытындысында, мемлекет жинақталған зейнетақы қаражаты сақталуының кепілі болады, ал ол заң бойынша инфляцияның жылдық ставкасы бойынша өсірілген зейнетақы салымдарынан кем болмауы тиіс. Кірістіліктің теріс ставкасына жол бере отырып, мемлекет зейнеткерлерді жазалай алмайды, төлемдердегі кез келген кемшілікті мемлекет өз қаражатынан өтеуге тиіс болады; жазалау ең алдымен кірістен қағылатын зейнетақы қорларының операторларына және зейнетақы активтерін басқару компанияларына (ЗАБК) қатысты. Мемлекеттік қаржы құралдары кірістілігінің теріс ставкалары барлық зейнетақы жүйесіне қауіп төндіреді.

6-суреттегі “Басқасы” санаты назар аударуға тұрарлық, оған шын мәнінде, корпорациялар қазынашылығы, оның ішінде Қазақстан Ипотечкалық компаниясы сияқты мемлекеттік компаниялардың қазынашылығы жатады. Бұл санатта қалдық активтер, яғни зейнетақы қорлары, банктер және сақтандыру компанияларына тиесілі емес бағалы қағаздар бар. 2004 жылдың аяғында осы активтердің құны 33,0 млрд. тенге болды. (Абсолюттік көлемі шамамен алынған, өйткені зейнетақы қорлары мен сақтандыру компанияларының портфельдері туралы деректер — бағалау деректері. Жыл аяғындағы деректер мақала жазылып жатқан уақытта әлі жарияланбаған болатын). “Басқасы” санаты қазақстандық қаржы нарықтарындағы жуық арадағы екі үрдісті көрсетеді: 1) РЕПО-ны корпоративтік қаржы құралы және қолма-қол ақшаны басқару құралы ретінде пайдалану және 2) қаржылық активтерді теңгеге деноминирленген құралдарға инвестициялауға дайындық. “Басқасы” санатындағы активтердің бәрінің РЕПО-ға қатынасы бола бермейді, алайда басқа санаттардағы кейбір активтердің (атап айтқанда, банктер және сақтандыру компаниялары) қатынасы бар. Егер эконо-

Но ценные бумаги в портфелях банков — не единственный, и не крупнейший, инвестиционный актив в системе. В конце 2004 года стоимость активов пенсионных фондов составила 484,0 млрд. тенге (3,72 млрд. долларов), из которых 422,2 млрд. тенге (87,2%) было инвестировано в казахстанские ценные бумаги с фиксированным доходом. И, подобно банкам, пенсионные фонды имеют отрицательную доходность по государственному нотам и облигациям; реальная ставка вознаграждения совокупных активов пенсионных фондов в прошлом году была -2,94%. На 1 декабря прошлого года 31,62% активов пенсионных фондов были инвестированы в ноты Национального Банка, чей средний срок обращения был явно менее года; 26% пенсионных активов были инвестированы в корпоративные облигации, средневзвешенный срок обращения которых как инвестиционного класса — 6,3 года. Дюрация портфелей пенсионных фондов, совершенно очевидно, слишком коротка. Портфели с короткой дюрацией имеют более высокие транзакционные издержки, более высокий реинвестиционный риск и — феномен, который часто ускользает от внимания управляющих активами, — балансовые убытки, связанные с ценными бумагами, срок обращения которых истекает и которые, имея они более долгие сроки обращения, могли принести прибыль в будущем. В итоге, конечно, государство выступает гарантом сохранности пенсионных накоплений, которые, по закону, не должны быть меньше пенсионных вкладов, наращенных по годовой ставке инфляции. Допуская отрицательные ставки доходности, государство наказывает не пенсионеров, любой недостаток в выплатах которым государство должно будет компенсировать из своих средств; наказание скорее коснется операторов пенсионных фондов и компаний по управлению пенсионными активами (КУПА), которые лишаются дохода. Отрицательные ставки доходности государственных финансовых инструментов подвергают опасности всю пенсионную систему.

Еще одна заслуживающая внимания категория на рисунке 6 — «Прочее», к которой, в сущности, относятся казначейства корпораций, в том числе государственных компаний, таких как Казахстанская Ипотечная Компания. В этой категории находятся остаточные активы, то есть ценные бумаги, которыми не владеют пенсионные фонды, банки и страховые компании. На конец 2004 года стоимость этих активов составила 33,0 млрд. тенге. (Абсолютная величина приблизительно, поскольку данные о портфелях пенсионных фондов и страховых компаний — оценочные. Данные на конец года во время написания статьи еще не были опубликованы). Категория «Прочее» отражает две недавние тенденции на казахстанских финансовых рынках: 1) использование РЕПО как инструмента корпоративных финансов и управления наличностью и 2) готовность инвестировать финансовые активы в инструменты, деноминированные в тенге. Не все активы в категории «Прочее» имеют отношение к РЕПО, но некоторые активы в других категориях (в частности, банки и страховые компании) — имеют. Операции РЕПО были бы невозможны, если бы агенты в экономике не желали инвестировать в деноминированные в тенге инструменты. Приятие местных инструментов устойчиво растет с 2000 года,

микада агенттер теңгеге деноминирленген құралдарды инвестициялауға ықпалы болмаса, РЕПО операциялары мүмкін болмас еді. Жергілікті құралдарды қабылдау 2000 жылдан бері тұрақты өсуде, алайда соңғы екі жылда доллардың әлсіреуі осы үрдісті едәуір күшейте түсті. Осы үрдіс екі себеп бойынша маңызды: біріншіден, ол негізгі көзі мемлекет – Ұлттық Банк пен Қаржы министрлігі болып табылатын теңгеге деноминирленген құралдарға өсе түскен сұраныс ретінде тікелей айқындалады, және екіншіден, бұл үрдіс қайтымды. Алайда, 2003 және 2004 жылдары ол шамадан артық өтімділіктің жасырын көзі болды: бұрын зейнетақы қорларына пайда әкелген құралдар, мысалы доллар бағамының өзгеруіне қарай индекстелген корпоративтік облигациялар шығынды болды және олардан теңгеге деноминирленген және инфляцияға орай индекстелген облигациялардың пайдасына мүмкіндігінше тезірек бас тартты.

Қазақстанның дамып келе жатқан қаржы нарығына негізгі шамадан артық өтімділіктің ықтимал өткізушілері ретінде банктердің бағалы қағаздарының портфелін бірегейлендіруге көмектесетіндіктен, б-сурет пайдалы. Бірақ, соған қарамастан, ол шамадан артық өтімділік қаншалықты өзінің жалғасын – яғни теңге құралдарына сұраныстың ұсыныстан асқан көлемін көрсетпейді, бұл туралы Ұлттық Банк ноталары кірістілігінің ағымдағы ставкаларына сүйене отырып қорытындылауға болады.

Алайда Ұлттық Банктің ноталары инвестициялық құрал ғана емес. Олар сондай-ақ монетарлық саясаттың да құралы – ақша массасының шамадан артық өсуіне жол бермейтін мақсатпен экономикаға шетел капиталының әкелінуін реттейтін негізгі құрал. Ұлттық Банк ноталары кірістілігінің теріс ставкасы сондай-ақ Ұлттық Банк шетел капиталын жеткілікті реттеген жоқ деген түсінік беруі мүмкін. Келесі бөлімде біз шетел капиталының әкелінуін және оның кірістілік қисығына әсерін зерттейміз.

Төрелік соттың мүмкіндіктері

Бұрын айтылғандай, шетел капиталының әкелінуі Қазақстандағы шамадан артық өтімділіктің негізгі себебі болып табылады. Сондай-ақ тоқсаныншы жылдардың басында Азияның дамушы нарықтарына шетел капиталының әкелінуі, ел ішіндегі ақшалай қаражатқа сұраныс қисығының жоғары жылжуын бүркемелегенімен, негізінен оның сыртқы сипаты болды. Алайда шетел капиталын Қазақстанға әкелудің ұлғаюының негізгі себептері: 1) дамыған елдер экономикалары өсуінің төмен қарқындары (әсіресе 2000–2003 жылдары АҚШ) және халықаралық пайыздық ставкалардың ілеспе төмен деңгейі және 2) өңделмеген мұнайдың жоғары бағаларымен қатар жүретін ағымдағы шоттың жай-күйінің нашарлауы себепті АҚШ долларының едәуір әлсіреуі болып табылады. Дамыған экономикалардағы тарихи төмен пайыздық ставкалары қазақстандық коммерциялық банктер үшін төрелік сот мүмкіндіктерінің туындауына алып келді. Соңғы екі жылда өңделмеген мұнай бағасының өсуі қазақстандық мұнай өндіруші активтер өнімділігінің ретсіз өсуіне әкеп соқты, осылайша тікелей инвестицияларға қосымша шетел капиталының

но ослабление доллара за последние два года значительно усилило эту тенденцию. Эта тенденция важна по двум причинам: во-первых, она непосредственно проявляется как возросший спрос на деноминированные в тенге инструменты, основным источником которых является государство – Национальный Банк и Министерство финансов; и, во-вторых, эта тенденция обратима. Однако в 2003 и 2004 годах она стала скрытым источником избыточной ликвидности: инструменты, которые прежде приносили прибыль пенсионным фондам, например корпоративные облигации, индексированные к изменению курса доллара, оказались убыточными, и от них как можно скорее отказались в пользу деноминированных в тенге и индексированных к инфляции облигаций.

Рисунок 6 полезен постольку, поскольку он помогает идентифицировать портфели ценных бумаг банков, как возможные проводники глобальной избыточной ликвидности на развивающийся финансовый рынок Казахстана. Но, тем не менее, он не показывает, сколько избыточной ликвидности вовсе не нашло своей приписки – то есть величину, на которую спрос на тенговые инструменты превысил предложение, о чем можно заключить исходя из текущих ставок доходности нот Национального Банка.

Но ноты Национального Банка не только инвестиционное средство. Они также и инструмент монетарной политики – основной инструмент стерилизации притока иностранного капитала в экономику с целью предотвращения избыточного роста денежной массы. Отрицательные ставки доходности нот Национального Банка могут также подразумевать, что Национальный Банк стерилизовал недостаточно иностранного капитала. В следующей части мы исследуем притоки иностранного капитала и их воздействие на кривую доходности.

Возможности арбитража

Как уже говорилось ранее, приток иностранного капитала является основной причиной избыточной ликвидности в Казахстане. И также, как приток иностранного капитала на азиатские развивающиеся рынки в начале девяностых, в основном он имеет внешний характер, хотя и может маскировать движение вверх кривой спроса на денежные средства внутри страны. Однако основными причинами увеличения притока иностранного капитала в Казахстан являются: 1) низкие темпы роста экономик развитых стран (особенно США в 2000–2003 годах) и сопутствующий низкий уровень международных процентных ставок и 2) серьезное ослабление доллара США ввиду ухудшения состояния текущего счета, сопровождающееся высокими ценами на сырую нефть. Исторически низкие процентные ставки в развитых экономиках привели к возникновению возможностей арбитража для казахстанских коммерческих банков. Рост цен на сырую нефть в последние два года привел к неупорядоченному росту производительности казахстанских нефтепроизводящих активов, вызвав таким образом приток иностранного капитала в дополнение к прямым инвестициям. В действительности существуют три различных типа притока иностранного капитала в казахстан-

әкелінуіне алып келді. Шынында Қазақстан экономикасына шетел капиталы үш түрлі үлгіде әкелінеді, олардың әрқайсысы өтімділікке, ақша агрегатына және кірістілік қисығына өзінше ықпал етеді. Шындап келгенде олардың әрқайсысы монетарлық саясат тұрғысынан алғанда өз тәсілін талап етеді.

1. Шетелдік тікелей инвестициялар

Шетелдік тікелей инвестициялар шетел капиталының аса көп әкелінуін білдіреді. Шетелдік тікелей инвестициялар инвестиция жүзеге асырылатын жергілікті компанияның акцияларына сатып алынады; акциялар своптары сияқты шетелдік тікелей инвестициялар да ақшасыз жасалатын транзакциялар болып табылады және әдетте салық салуға жатпайды. Инвестициялар баланстық ведомоста күрделі (негізгі) активтер ретінде жинақталады, соңынан қайсыбір жылдық ставка бойынша амортизацияланады. (Сондай-ақ мұнай кен-орындарын барлауға, дамытуға және игеруге шығындар капиталдандырылады және амортизацияланады.) Амортизацияның ақшасыз шығасыларға қатысты екендігі белгілі, сондықтан егер негізгі активтер ғана шетелдік баж салығына жатпайтын болса, шетелдік тікелей инвестициялар ақша массасына тікелей ықпалын тигізбейді және сонда ақша массасын ағынның бюджетке түсетін бөлігі ғана толықтырады.

Жоғарыда айтылғандай, шетелдік тікелей инвестициялар коммерциялық банктердің кредиттері мен корпоративтік облигацияларды ығыстыра отырып, банктік өтімділік пен кірістілік қисығына жанама ықпал етеді. Шетелдік тікелей инвестициялар шетелдік баж салығына тиісті қандай дәрежеде әсер ететін болса, мемлекеттік қағаздар шығаруға да сондай әсері болады.

7-сурет

скую экономику, каждый из которых по-своему влияет на ликвидность, денежные агрегаты и кривую доходности. В принципе каждый из них требует своего подхода с точки зрения монетарной политики.

1. Прямые иностранные инвестиции

Прямые иностранные инвестиции представляют собой крупнейший приток иностранного капитала. Прямые иностранные инвестиции приобретаются за акции местной компании, в которую осуществляется инвестиция; подобно свопам акций, прямые иностранные инвестиции являются безденежными транзакциями и обычно не подлежат налогообложению. Инвестиции накапливаются в балансовой ведомости как капитальные (основные) активы, где впоследствии амортизируются по некоторой годовой ставке. (Затраты на разведку, развитие и разработку нефтяных месторождений также капитализируются и амортизируются.) Разумеется, амортизация относится к безденежным издержкам, поэтому прямые иностранные инвестиции не оказывают непосредственного воздействия на денежную массу, если только основные активы не подлежат импортным пошлинам, и тогда денежную массу пополняет только та часть потока, которая поступает в бюджет.

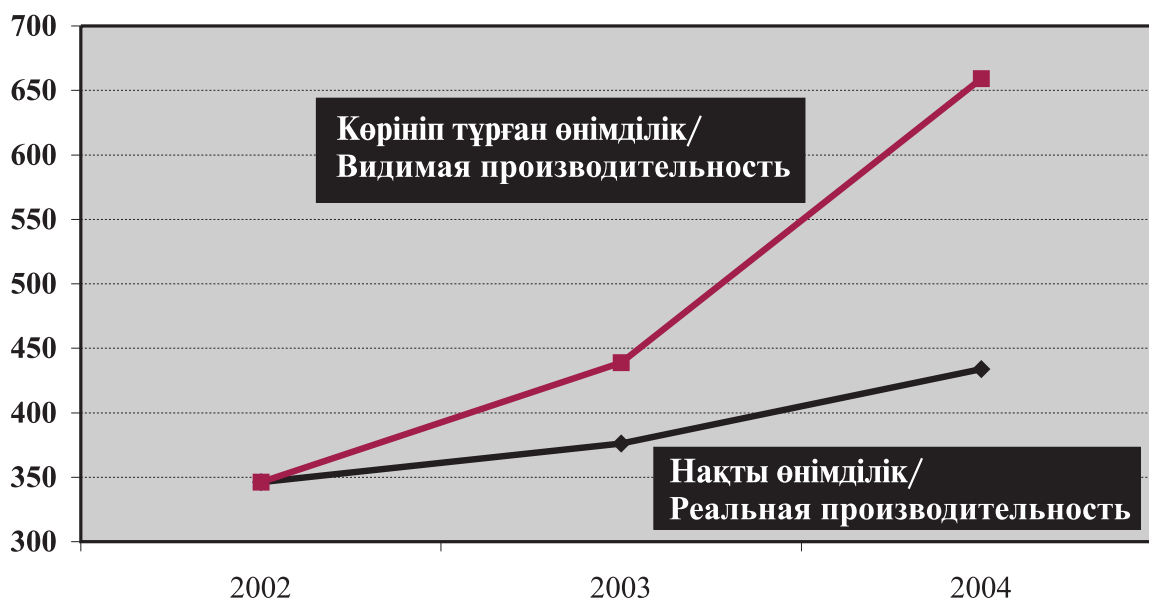
Как уже говорилось выше, прямые иностранные инвестиции косвенно воздействуют на банковскую ликвидность и кривую доходности, вытесняя кредиты коммерческих банков и корпоративные облигации. В той степени, в какой они подлежат импортным пошлинам, прямые иностранные инвестиции имеют такой же эффект на выпуск государственных бумаг.

2. Поступления от экспорта сырой нефти

Прямые иностранные инвестиции способствуют

Рисунок 7

Мұнай секторы өнімділігінің көрініп тұрған және нақты өсуі
(2002–2004, жылына млн. баррель)/Видимый и реальный рост производительности нефтяного сектора
(2002–2004, млн. баррелей в год)



ҚАРЖЫ СЕКТОРНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

2. Өңделмеген мұнай экспортынан түсімдер

Шетелдік тікелей инвестициялар өндірістік алыптардың кеңеюіне не жетілуіне және тиісінше, өнімділіктің өсуіне мүмкіндік жасайды. Өнімділіктің өсуі мұнай экспортынан жыл сайынғы түсімдердің ұлғаюынан көрінеді. Мұнай секторындағы өнімділіктің екі құрамдас бөлігі болатынын айта кеткен жөн: 1) жылына миллион баррельмен көрсетілетін өндірістік алыптардың нақты кеңеюі және 2) болашақта өндірістің нақты кеңеюіне қосылатын немесе одан шегерілетін, өнімділіктің айқын ұлғаюын беретін өңделмеген мұнай бағасындағы кез келген өзгерістер. 7-суретте 2002 жылы мұнай өңдеу зауыттарының өңделмеген мұнайды сатып алу бағалары бойынша қазақстандық мұнай секторының соңғы екі жылдағы өнімділігінің нақты және көзге көрініп тұрған ұлғаюы көрсетілген.

Өңделмеген мұнай экспортынан түсімдердің құрамына екі тәсілмен кіретін олардың ақша массасына тікелей ықпалы болады: 1) жергілікті операциялық шығыстарды төлеу ретінде (жұмыс күші және материалдар) және 2) жергілікті және республикалық салықтарды төлеу ретінде (мүлікке салық, табыс салығы және т.б.) және жер қойнауын пайдаланғаны үшін мемлекетке роялти. Ақша массасын толықтырып отыратын мұнайды сатудан түскен экспорттық түсімдердің көлемі бірқатар факторларға, оның ішінде өңделмеген мұнайдың әлемдік бағаларына байланысты жылдан жылға өзгеріп отырады. Соған қарамастан, ақша массасына түсетін көлемдерді тұрақты және шоғырландырылған деп есептеу қажет. Бір кезде ақша массасының құрамына кіре отырып, олар ақша массасының ұлғаюын өтеу үшін онда тұрақтап қалса, “тұрақты” деп саналады, ЖІӨ ағымдағы жылы сол сомаға өсуі тиіс. Ағымдағы жылы ЖІӨ-нің игермеген ақша қалдықтарына келіп түскен кез келген бөлігі, егер ЖІӨ-нің бұдан кейінгі айналымдарында оларды игеру үшін қажетті тиісті уақыт мерзімінде реттелмейтін болса ғана “шоғырландырылғанын” білдіреді. 2-кестеле мұнайдың бір баррелін өндірудің (минус амортизация) толық өзіндік құнын есептеу деректері және соңғы төрт жылда мұнай экспортынан түскен түсімдермен орны жабылған осы өзіндік құнның бір бөлігі келтірілген. Осы есептеу деректері негізінде құрылым арқылы ақша массасының құрамына кірген мұнай экспортынан түсімдердің жалпы көлемі 805,15 млрд. тенге немесе осы кезең ішінде ЖІӨ өсуінің 27,7%-ы болар еді.

расширению либо усовершенствованию производственных мощностей и, следовательно, росту производительности. Рост производительности выражается в увеличении ежегодных поступлений от экспорта нефти. Следует отметить, что производительность в нефтяном секторе имеет две составляющие: 1) реальное расширение производственной мощности, выражаемое в миллионах баррелей в год и 2) любые изменения в цене на сырую нефть, которые, будучи добавлены или вычтены из реального расширения производства, дают видимое увеличение (снижение) производительности. На рисунке 7 показано реальное и видимое увеличение производительности казахстанского нефтяного сектора за последние два года, по ценам приобретения сырой нефти нефтеперерабатывающими заводами в 2002 году.

Поступления от экспорта сырой нефти имеют непосредственное влияние на денежную массу, в состав которой они входят двумя способами: 1) в качестве оплаты местных операционных издержек (рабочая сила и материалы) и 2) в качестве уплаты местных и республиканских налогов (налог на имущество, подоходный налог и т.д.) и роялти государству за использование недр. Объем экспортных поступлений от продажи нефти, которые пополняют денежную массу, варьируется от года к году, в зависимости от ряда факторов, в том числе мировых цен на сырую нефть. Тем не менее объемы, поступающие в денежную массу, необходимо считать *постоянными и кумулятивными*. «Постоянные» означает то, что, однажды войдя в состав денежной массы, они остаются там постоянно; чтобы компенсировать увеличение денежной массы, ВВП должен возрасти на ту же сумму в текущем году. «Кумулятивный» означает, что любая часть, не поглощенная ВВП в текущем году, поступит в денежные остатки, если только не будет стерилизована на срок, соответствующий времени, необходимому для их поглощения в последующих циклах ВВП. В таблице 2 приведены расчетные данные полной себестоимости производства барреля нефти (минус амортизация) и часть этой себестоимости, покрытая поступлениями от экспорта нефти за последние четыре года. На основании этих расчетных данных общий объем поступлений от экспорта нефти, вошедших в состав денежной массы через структуру, мог быть 805,15 млрд. тенге, или 27,7% роста ВВП в течение данного периода.

2-кесте

Таблица 2

**Мұнай экспорты есебінен өзіндік құнның орнын жабу есебі
(2001–2004, теңгемен)/Расчет покрытия себестоимости за счет экспорта нефти
(2001–2004, в тенге)**

	2001	2002	2003	2004
<i>Бір баррель үшін теңгемен:/В тенге за баррель</i>				
Өзіндік құн/Себестоимость	624,55	578,73	659,34	673,04
Роялти/Роялти	56,71	71,20	83,08	86,31
Салықтар/Налоги	144,18	172,44	266,79	277,13
Жиынтығы/Итого	825,44	822,38	1009,21	1036,48

Өндіріс (млн. баррель)/Производство (млн. баррелей)	275,00	319	364	434
Жиынтығы (млрд. тенге)/Итого (млрд. тенге)	227,00	262,34	367,35	421,33
Оның ішінде Экспорт/ В т.ч. Экспорт	143,01	165,27	231,43	265,44

Өзіндік құнның орнын жабу үшін қол жететін мұнай экспортынан түсімдердің шоғырландырылған көлемі әлдеқайда көп – 1 278,02 млрд. тенге немесе ЖІӨ өсуінің 43,9%-ы болуы мүмкін еді. Егер мұнай компанияларының қазынашылығы инвестицияларға қатынасы бойынша теңге құралдарына инвестицияларды тұрақты валютаға ұлғайтуға шешім қабылдаса, олар АҚШ долларының әлсірей түсуіне қарай осылай істеуге тиіс болса, ақша массасы шамамен 805,15 млрд. тенгеге толықтырылар еді. Теңге инвестицияларының пайдасына алға жылжу осы кезең ішінде нақты болды (6-сурет «Басқасы»), алайда мұнда мұнай экспортынан түсімдердің қандай да бір рөл атқарғанын анықтау мүмкін емес. Мұнай компанияларында басқа да инвестициялық баламалар бар.

Алайда мұнай экспортынан түсімдер сондай дәрежеде өз рөлін атқарғанда, олар банктік өтімділікке де (міндеттемелерді ұлғайта отырып), сол сияқты кірістілік қисығына да (теңгемен деноминирленген құралдарға сұранысты жоғарылата отырып) маргиналдық болғанмен де тікелей ықпал етті. Мұнай экспортынан түсімдер айқын түрде айырбастау бағамдарына әсер етеді (8-сурет), олар жалақы төлеу, жеткізушілермен есеп айырысу және салықтар төлеу үшін қажетті жергілікті валютаға сұраныстың өсуімен нығая түседі. Жоғары айырбастау бағамдары көп долларлық ағындарды сіңіреді, сөйте отырып реттеуде әлуетті қажеттілікті төмендетеді.

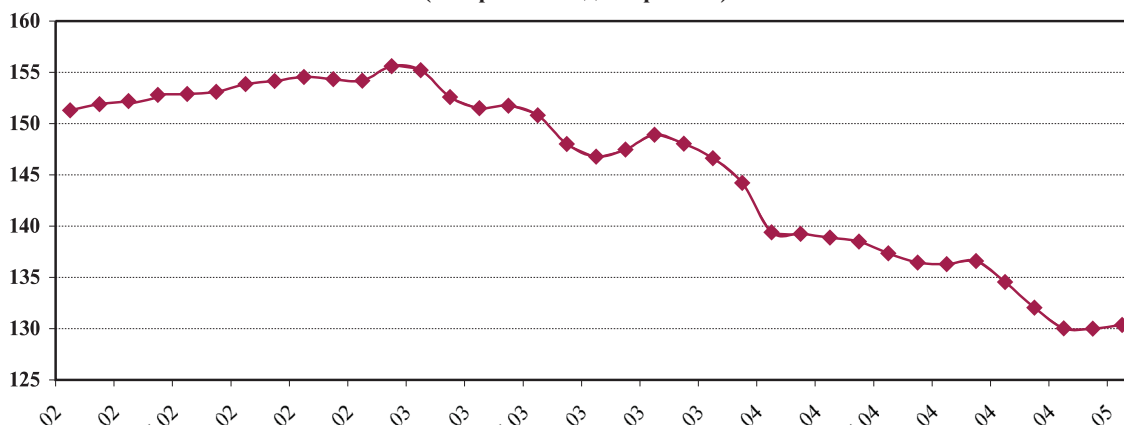
Кумулятивный объем поступлений от экспорта нефти, доступных для покрытия себестоимости, мог быть гораздо больше – 1 278,02 млрд. тенге, или 43,9% роста ВВП. Если бы казначейства нефтяных компаний приняли решение увеличить инвестиции в тенговые инструменты по отношению к инвестициям в твердую валюту, как они и должны поступить ввиду продолжающегося ослабления доллара США, денежная масса пополнилась бы примерно на 805,15 млрд. тенге. Сдвиг в пользу тенговых инвестиций определенно произошел в течение данного периода (рис. 6 «Прочее»), хотя невозможно установить, до какой степени в этом сыграли роль поступления от экспорта нефти. У нефтяных компаний есть и другие инвестиционные альтернативы.

Однако в той степени, в которой поступления от экспорта нефти сыграли свою роль, они оказали прямое, хотя и маргинальное, воздействие как на банковскую ликвидность (увеличив обязательства), так и на кривую доходности (повысив спрос на деноминированные в тенге инструменты). Поступления от экспорта нефти очевидным образом влияют на обменные курсы (рис. 8), которые укрепляются с ростом спроса на местную валюту, необходимую для выплаты зарплат, расчетов с поставщиками и уплаты налогов. Высокие обменные курсы поглощают больше долларовых потоков, тем самым снижая потенциальную потребность в стерилизации.

8-сурет

Айлар бойынша тенгенің/доллардың айырбас бағамдары (2002ж. қаңтар – 2004 ж. желтоқсан)/Обменные курсы тенге/доллар по месяцам (январь 2002 – декабрь 2004)

Рисунок 8



3. Сыртқы қаржыландыру

Қазақстан банктерінің шетелдік қарыз алу нәтижесінде туындайтын шетел капиталының әкелінуі банктік өтімділікке, кірістілік қисығына, айырбастау бағамдарына және ақша массасына тікелей ықпалын тигізеді (3-кесте). Банктік өтімділікке және кірістілік қисығына ықпалы туралы жоғарыда айтылды.

3. Внешнее финансирование

Притоки иностранного капитала, возникающие в результате зарубежных заимствований казахстанских банков, оказывают непосредственное влияние на банковскую ликвидность, кривую доходности, обменные курсы и денежную массу (табл. 3). О влиянии на банковскую ликвидность и кривую доходности говорилось выше.

Банктердің жиынтық және шоғырландырылған сыртқы қаржыландырылуы
(2002–2004, млрд тенге)/Совокупное и кумулятивное внешнее финансирование банков
(2002–2004, млрд. тенге)

	2002	2003	2004
Халықаралық шығарылымдар/Международные выпуски	45,98	108,45	190,46
Синдикатталған заемдар/Синдицированные займы	13,95	70,90	30,47
Сыртқы кредиттеу/Внешнее кредитование	-7,66	-19,00	-32,36
Бір жылдағы жиынтығы/Итого за год	52,27	160,35	188,57
Шоғырландырылған қорытынды/Кумулятивный итог	52,27	212,62	401,19

Айырбастау бағамдарына ықпалы анық, бірақ, алғашында көрінгенмен, дәл сондай болмауы да мүмкін. Соңғы екі жылда басым болған жағдайларда, айырбастау бағамдары болуы ықтимал барынша сыртқы қаржыландыруды тартты. Қазақстан мен батыс нарықтары арасындағы пайыздық ставкалардың көп дифференциалы ең алдымен коммерциялық банктер үшін соншалықты тартымды болса, әсіресе 20-04 жылы инвесторлардың Қазақстан мұнайына қызығушылығына байланысты долларға қатысты теңгенің нығаюына қарай одан да гөрі тартымды болды. Қарастырайық, мысалы, 2003 жылдың аяғында доллармен деноминирленген еурооблигациялар шығарған банк, мысал үшін, 7,5%-бен долларды теңгеге айырбастады, сонан кейін 11,5%-бен теңгелік кредиттер берді. Сонымен бірге банк қарыз алу мен кредиттеудің пайыздық ставкаларының айырмашылығына 400 базистік тармаққа ғана емес, долларға теңге бағамының толық 9,7%, жиынтығында - 13,7% өсуіне байланысты табыс тапты. Бұл операция кірістілігінің номиналдық ставкасы. Отбасылық бюджет сияқты, банктің пайдалары мен шығындары туралы есеп инфляцияға ұшырайды, алайда инфляция (6,7%) банк шығасыларының бөлігі ретінде тұтыну бағаларының индексінен айырмашылығы бар және оған қарағанда төмен болуы да мүмкін. Операцияның нақты кірістілігі 700 базистік тармақ (13,7–6,7) болды. Банктердің пайыздық ставкалар дифференциалының немесе айырбастау бағамдарында төрелік соттың артықшылықтарын пайдаланғаны үшін оларды кінәлауға болмайды.

Алайда сол банктің өз қаражатының бәрін 11,5%-бен кредиттерге орналастыра алмау жағдайын қарастырайық. Банк өзінің шамадан артық қаражатын инвестициялай алатын Ұлттық Банк ноталары кірістілігінің қандай ең аз ставкасы кезінде, операция шығынсыз деңгейге жете алады?

Қаражаттың құны	7,5%
Теңгелік инфляция	6,7%
Жиынтық шығасылар	14,2%
Теңге ревальвациясы	-9,7%
Кірістіліктің шығынсыз ставкасы	4,5%

Осылайша, теория жүзінде, кірістіліктің 4,5%-дан төмен кез келген ставкасы банк үшін теріс болады, егер біз бұрын айтқандай, пайдалар және шығындар туралы есепте ескерілетін инфляция ставкасы, шын мәнінде 6,7%-дан кем болмайды. Егер бұл инфляция ставка-

Влияние на обменные курсы очевидно, но, возможно, не такое непосредственное, как может показаться. В условиях, преобладающих в последние два года, обменные курсы привлекли больше внешнего финансирования, чем могло быть в противном случае. Большой дифференциал процентных ставок между Казахстаном и западными рынками, изначально столь привлекательный для коммерческих банков, стал еще более привлекательным ввиду укрепления тенге относительно доллара в связи с интересом инвесторов к казахстанской нефти, особенно в 2004 году. Рассмотрим, например, банк, выпустивший деноминированные в долларах еврооблигации в конце 2003 года, скажем под 7,5%, конвертировал доллары в тенге, затем выдал тенговые кредиты под 11,5%. При этом банк не только заработал 400 базисных пункта на разнице процентных ставок заимствования и кредитования, но и полные 9,7% на росте курса тенге к доллару, итого – 13,7%. Это номинальная ставка доходности операции. Как и семейный бюджет, отчет о прибыли и убытках банка подвержен инфляции, хотя инфляция (6,7%) как часть издержек банка отлична от индекса потребительских цен и, возможно, ниже, чем он. Реальная доходность операции была 700 базисных пунктов (13,7–6,7). Нельзя винить банки за то, что они воспользовались преимуществом дифференциала процентных ставок или арбитража обменных курсов.

Однако рассмотрим случай, в котором тот же самый банк не смог разместить все свои средства в кредиты под 11,5%. При какой минимальной ставке доходности нот Национального Банка, в которые банк мог инвестировать свои избыточные средства, операция выходит на уровень безубыточности?

Стоимость средств	7,5%
Тенговая инфляция	6,7%
Итого издержки	14,2%
Ревальвация тенге	-9,7%
Безубыточная ставка доходности	4,5%

Таким образом, теоретически, любая ставка доходности ниже 4,5% будет отрицательной для банка, если только, как мы уже рассуждали, ставка инфляции, учитываемая в отчете о прибыли и убытках, в действительности не будет ниже 6,7%. Если эта ставка инфляции составит, например, 5,7%, безубыточность банка будет обеспечена при ставке доходности нот Национального Банка 3,5% – ожидания инвестора, защи-

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА

сы, мысалы, 5,7% болса, банктің шығынсыздығы – ішкі инфляциядан тенге ревальвациясымен қорғалған инвестордың күтулері – Ұлттық Банк ноталары кірістілігінің ставкасы 3,5% болғанда қамтамасыз етіледі.

Қандай болғанда да, сыртқы қаржыландырудың ақша массасына әсері бәрінен бұрын шоғырландырылған, тұрақсыз және ұзақ мерзімді ретінде сипатталуы мүмкін. Шоғырландырылған дегеніміз, мұнай экспортынан түсімдермен ағымдағы жылы ЖІӨ-нің сіңірілмеген жыл сайынғы жиынтық өсімі, егер реттеуге ұшырамаса ғана, ақша қалдықтарында жинақталу мағынасын білдіреді. “Тұрақсыз” ағындар қандай да болмасын белгілі бір уақытта сыртқы қарыз алу нәтижесі болып табылатындықтан, кері ағындар кредит мерзімі өтпестен бұрын пайда болмайтынын білдіреді. Алайда, осы ағындар пайыздық ставканың өзгеруіне және валюталық төрелік соттың мүмкіндіктеріне әсер ететін жеке инвестицияларды білдіретіндіктен, олар кез келген уақытта ішкі нарықтан шетелдік нарықтарға ауыстырылуы мүмкін. Мұнда “тұрақсыз” дегеннің мағынасы, олар кейінгі екі жыл аралығында шетел капиталының жиынтық теріс ағындарының себебі болуын білдіреді. Коммерциялық банктің стратегиясы тұрғысынан алғанда, 2004 жылы орын алуы мүмкін болатын кез келген шамадан артық қаржыландыру, шетелдік нарықтарға – Ресейге, Украинаға және Орталық Азияға өктемдікті қаржыландыруға арналуы ықтимал. Өктемдік стратегиясынан басқа, “тұрақсыз, бірақ ұзақ мерзімді” ықпал осы ағындардың мерзімді қаржыландыру ауқымында жүзеге асырылатынын (кей жағдайларда – он жылға дейін) және олардың ақша массасына ықпалы портфельдік инвестициялардан гөрі мұнай экспортынан түсімдердің ықпалына көбірек ұқсас болады деген мағынаны білдіреді. Бірақ мынадай маңызды айырмашылығы бар: мұнай экспортынан түсімдерден айырмашылығы, сыртқы қаржыландырудан капитал ағындары банктік резервтеу ережелеріне бағынады, яғни бір жолы ақша массасының құрамына кіре отырып, олар мультипликациялық әсермен артуы мүмкін. 2004 жылы бұл банктік реттеуге (резервтеу талаптары, қайта қаржыландыру ставкасы және т.б.) байланысты емес, нақты шектеулерге байланысты орын алған жок: 1) ішкі нарықта кредитке қабілетті заемшылар өте аз және 2) жоспарланған қарқындары бар сыртқы өктемдіктің қабілетсіздігі.

ценного ревальвацией тенге от внутренней инфляции.

Как бы то ни было, воздействие внешнего финансирования на денежную массу лучше всего может быть охарактеризовано как кумулятивное, непостоянное и долгосрочное. Кумулятивное в том смысле, что, как в случае с поступлениями от экспорта нефти, суммарный ежегодный прирост, не абсорбированный ВВП в текущем году, накапливается в денежных остатках, если только не подвергается стерилизации. «Непостоянное» означает, что поскольку потоки являются результатом внешних заимствований на какой-то определенный момент времени, обратные потоки возникают не ранее истечения срока кредита. Однако, поскольку эти потоки представляют собой частные инвестиции, реагирующие на изменения процентных ставок и на возможности валютного арбитража, они в любое время могут быть переведены из внутреннего рынка на зарубежные. В этом смысле «непостоянное» означает, что они могут стать причиной совокупных отрицательных потоков иностранного капитала между двумя последовательными годами. С точки зрения стратегии коммерческого банка, любой избыток финансирования, который мог иметь место в 2004 году, вероятно, предназначался для финансирования экспансии на зарубежные рынки – Россию, Украину и Центральную Азию. Помимо экспансионистской стратегии, «непостоянное, но долгосрочное» означает, что эти потоки осуществляются в рамках срочного финансирования (в некоторых случаях – до десяти лет) и их влияние на денежную массу будет скорее подобно влиянию поступлений от экспорта нефти, чем, скажем, портфельных инвестиций. Но с одной важной разницей: в отличие от поступлений от экспорта нефти, потоки капитала от внешнего финансирования подчиняются правилам банковского резервирования; то есть однажды войдя в состав денежной массы, они могут возражать с мультипликационным эффектом. В 2004 году этого не произошло не столько из-за банковского регулирования (требования резервирования, ставка рефинансирования и т.д.), сколько из-за физических ограничений: 1) слишком мало кредитоспособных заемщиков на внутреннем рынке и 2) неспособность внешней экспансии с запланированными темпами.

4-кесте

Таблица 4

**ЖІӨ және ақша массасы (М3)
(1999–2004, млрд. тенге)/ВВП и денежная масса (М3)
(1999–2004, в млрд. тенге)**

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ЖІӨ/ВВП	2 017	2 600	3 251	3 747	4 612	5 543
Нақты өсуі/Реальный рост		9,8%	13,5%	9,5%	9,3%	9,4%
М3/М3	274	397	576	765	971	1 635
М3 өсуі, %/Рост М3, %w	84,4%	45,0%	45,1%	32,8%	27,0%	68,3%
М3 ЖІӨ-нің %-ы/М3 в % от ВВП	13,6%	15,3%	17,7%	20,4%	21,1%	29,5%
Ақша айналымы/Денежный оборот	7,36	6,55	5,64	4,90	4,75	3,39

ҚАРЖЫ СЕКТОРНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

2004 жылы кредиттік портфельдер сапасының нашарлауы банктік кредиттердің нақты өнімділігінің көрінетіннен, яғни кредиттердің жай негізгі сомасы мен өсірілген пайызды қосқанда, төмен болғанын білдіретіні едәуір маңызды. Осы жайт мұнай секторында да болды: мұнай бағалары өскендіктен (күніне 1,19 млн. баррель) нақты өнімділік көрінгеннен әлдеқайда төмен (күніне 1,8 млн. баррель) болды. Нақты өнімділік – ЖІӨ өсуінің қозғаушы күші. ЖІӨ-ге қарағанда ақша массасы тезірек өссе, ақша массасы айналымының жылдамдығы баяулайды, сол арқылы ЖІӨ-нің ақша массасының өсуін игеруге қабілетті болмауы туралы ескертеді (4-кесте). Өткен жылы ақша массасының ұлғаюы үкіметтің мұнай экспорты мен банктерді сыртқы қаржыландыру нәтижесінде туындаған шетел капиталының әкелінуін бірдей реттей алмауын көрсетеді.

5-кесте

**Шетел капиталының шоғырландырылған әкелінуі
(2001–2004, млрд. тенге)/Кумулятивные притоки иностранного капитала
(2001–2004, в млрд. тенге)**

	2001	2002	2003	2004
Мұнай экспорты/Экспорт нефти	143,01	165,27	231,43	265,44
Сыртқы қаржыландыру/Внешнее финансирование		52,27	160,35	188,57
Бір жылдағы жиынтығы/Итого за год	143,01	217,54	391,78	454,01
Шоғырландырылған қорытынды/Кумулятивный итог	143,01	360,55	752,33	1206,34

Реттеу

2004 жылдың аяғында Ұлттық Банктің валюталық резервтері 1 206,0 млрд. тенге (жыл аяғындағы бағалау бойынша 9,27 млрд. доллар) болды. Осы шоғырландырылған сома 1993 жылғы Ұлттық Банк өз қызметінің басынан бастап теңгеге айырбастаған, шетел капиталының барлық ағындарының, оның ішінде соңғы төрт жылдағы ағындарының сомасы (5-кесте). Бұл елдегі барлық тұрақты валюта емес; халықтың банктердегі валюта шоттары және ақша массасында (М3) есепке алынған тұрақты валюта қоры әлі де бар. Валюталық резервтер бұрын ақша массасында есепке алынбаған әкелінген шетел капиталын Ұлттық Банктің сатып алу нәтижесі болып табылады. Осы ағындар кезінде Ұлттық Банк теңгені сата отырып, ақша массасын ұлғайтатыны белгілі.

Жыл аяғында валюталық резервтерден тұратын активтерге өтем жасай отырып, Ұлттық Банктің өзінің айналыстағы ноталары түрінде 396,1 млрд. тенге міндеттемелері және 279,4 млрд. тенге сомасына депозиттері болды, олардың 164,2 млрд. тенгесі коммерциялық банктердің резервтері еді. Ұлттық Банк сондай-ақ айналыстағы қолма-қол ақшаға қарсы 410,9 млрд. тенге мөлшерінде резерв ұстады, сеньораж құқығы бойынша Ұлттық Банк оларды эмиссиялады және олар бойынша міндеттеме атқарады. Соған қарамастан, реттеу мақсаты – айырбастау режимі арқылы ақша массасының орынсыз өсуіне жол бермеу болғандықтан, айналыстағы ақшаның және коммерциялық банктер резервтерінің құны (бірге – ақша базасы) реттелмеген ақша қалдықтарының есебінен шығарылады. Осылайша, 2004 жылдың аяғында

Что не менее важно, ухудшение качества кредитных портфелей в 2004 году означает, что реальная производительность банковских кредитов была ниже, чем кажущаяся, то есть чем просто основная сумма кредитов плюс наращенный процент. Именно это происходило и в нефтяном секторе: ввиду роста цен на нефть реальная производительность (1,19 млн. баррелей в день) была гораздо ниже кажущейся (1,8 млн. баррелей в день). Реальная производительность – движущая сила прироста ВВП. Когда денежная масса растет быстрее, чем ВВП, скорость оборота денежной массы замедляется, тем самым сигнализируя о неспособности ВВП абсорбировать рост денежной массы (табл. 4). Значительное увеличение денежной массы в прошлом году указывает на то, что правительство не смогло адекватно стерилизовать притоки иностранного капитала, возникшие в результате экспорта нефти и внешнего финансирования банков.

Таблица 5

Стерилизация

В конце 2004 года валютные резервы Национального Банка составили 1 206,0 млрд. тенге (9,27 млрд. долларов по оценке на конец года). Это кумулятивная сумма всех потоков иностранного капитала, которые Национальный Банк конвертировал в тенге с начала своей деятельности в 1993 году, в том числе потоки за последние четыре года (табл. 5). Это не вся твердая валюта в стране; есть еще валютные счета в банках и запасы твердой валюты у населения, которые уже учтены в денежной массе (М3). Валютные резервы являются результатом покупки Национальным Банком притоков иностранного капитала, прежде не учтенных в денежной массе. Продавая тенге за эти потоки, Национальный Банк, разумеется, увеличивает денежную массу.

Компенсировав активы, состоящие из валютных резервов на конец года, Национальный Банк имел обязательства в виде своих нот в обращении на сумму 396,1 млрд. тенге и депозитов на сумму 279,4 млрд. тенге, из которых 164,2 млрд. тенге были резервами коммерческих банков. Национальный Банк также держал резерв в размере 410,9 млрд. тенге против наличных денег в обращении, которые, по праву сеньоража, Национальный Банк эмитировал и по которым несет обязательства. Тем не менее, поскольку цель стерилизации – предотвращение нежелательного роста денежной массы посредством обменного режима, стоимость денег в обращении и резервов коммерческих банков (вместе – денежная база) исключается из расчета нестерилизованных денежных остатков. Таким образом, количество нестерилизованных притоков иностран-

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА

акша массасына шетел капиталының реттелмеген әкелінуінің саны мынадай болды:

Шетел валютасы резервтерінің барлығы/Всего резервов иностранной валюты	1206,0млрд.тенге
ҚҰБ-нің айналыстағы ноталары/Ноты НБК в обращении	-396,1 млрд. тенге
<u>Басқа депозиттер/Другие депозиты</u>	<u>-115,2 млрд. тенге</u>
<i>Реттелмеген ақша қалдықтары/Нестерилизованные денежные остатки</i>	<i>694,7 млрд тенге</i>

ного капитала в денежную массу в конце 2004 года составило:

Ақша базасын жоғарылатуда реттелмеген ақша қалдықтарының саны мынадай болды: /Количество нестерилизованных денежных остатков в превышение денежной базы составило

Реттелмеген ақша қалдықтары / Нестерилизованные денежные остатки	694,7 млрд. тенге
<u>Ақша базасы/Денежная база</u>	<u>-575,1млрд. тенге</u>
Реттелмеген ақша массасы/Нестерилизованная денежная масса	119,6 млрд. тенге

Сонымен, ақша массасының артық өсуін тежеу үшін Ұлттық Банк өзінің ноталарын, депозиттерін, репо және басқа құралдарын 119,6 млрд. тенге сомасына қосымша сата алды. Мынадай сұрақ туындайды: қосымша ұсынысты жою үшін ішкі сұраныс жеткілікті ме, егер жеткілікті болса, онда қандай баға бойынша? *Сұрақтың екі бөлігіне де жауап бере отырып, жыл аяғында коэффициент 1,06 болғанда, қосымша құралдарды жеңіл игеру үшін жеткілікті өтімділік бар, әрі кірістілік ставкасының өспеуі ықтимал.* Кейбір бағалау бойынша, банктердің тағы да 362 млрд. тенге сомасына Ұлттық Банктің ноталарын, репо және депозиттік сертификаттарын сатып алуына болар еді. Қосымша сұраныс сақтандыру компанияларының және корпоративтік қазынашылықтар тарапынан туындауы мүмкін еді. Теория жүзінде зейнетақы қорлары әрқашан өз қаражатын толық инвестициялайды және кез келген жағдайда дюрациясы жыл аяғында 140 күн болған қысқа мерзімді ноталарға қосымша инвестицияланбайды.

Ұлттық Банк қосымша қалдықтарды неге реттемеді? Оған үш себеп бар.

Біріншіден, реттеу – өте қымбатқа түседі. 2004 жыл ішінде Ұлттық Банктің айналыстағы ноталары мен депозиттерінің көлемі орташа алғанда 358,5 млрд. тенге болды, олар бойынша банк орташа жылдық көрсетуде 4% төледі, бұл шамамен 14,4 млрд. теңгені (105,4 млн. доллар) құрайды. Сонымен қатар банк валюталық резервтердің орташа жылдық қоры арқылы орташа жылдық шамамен 2,25% ставка бойынша, яғни 21,6 млрд. тенге (158,9 млн. доллар) табыс тапты. Соған қарамастан, 2004 жылы тенге ревальвациясы болғандықтан, Ұлттық Банктің нақты және бағалауға байланысты баланстық шығындары 92,2 млрд. теңгені (677,8 млн. доллар) құрады. Реттеу 2004 жылы Ұлттық Банкке 624,4 млн. долларға түсті, яғни Ұлттық Банк өткен жылы Қазақстандағы әрбір ер, әйел және балаға шаққанда инфляциядан 41,6 АҚШ долларын сақтады.

Алайда күннан өзге басқа да себептер бар. Банк секторына түсетін шетел капиталын әкелудің бір бөлігі артық резервтерден және кредиттік портфельдер сапасының нашарлауынан көрінеді, сондықтан қосымша ноталар, репо және депозиттік сертификаттар шығару аса тиімді тәсіл болып табылмауы ықтимал. Жағдай реттейтін шешім қабылдауды, атап айтқанда резервтерге талаптарды жоғарылатуды талап ететін сияқты. Дәл осыны іске асыруды Ұлттық Банк ұсынып

Тақим образом, чтобы сдержать излишний прирост денежной массы, Национальный Банк мог продать дополнительно на сумму 119,6 млрд. тенге своих нот, депозитов, репо и других инструментов. Вопрос в том, хватит ли внутреннего спроса для поглощения дополнительного предложения, и если да, то по какой цене? Отвечая на обе части вопроса можно сказать, что при коэффициенте 1,06 на конец года имеется достаточно ликвидности, чтобы с легкостью абсорбировать дополнительные инструменты, *причем ставки доходности, вероятно, не возрастут.* По некоторым оценкам, банки могли бы приобрести еще на сумму 362 млрд. тенге нот Национального Банка, репо и депозитных сертификатов. Дополнительный спрос мог бы возникнуть со стороны страховых компаний и корпоративных казначейств. Теоретически пенсионные фонды всегда полностью инвестируют свои средства и в любом случае не стали бы дополнительно инвестировать в краткосрочные ноты, дюрация которых на конец года составила 140 дней.

Так почему Национальный Банк не стерилизовал дополнительные остатки? По трем причинам.

Во-первых, стерилизация – очень дорогое дело. В течение 2004 года объем нот в обращении и депозитов Национального Банка в среднем составлял 358,5 млрд. тенге, по которым банк в среднегодовом выражении уплатил 4%, что составило примерно 14,4 млрд. тенге (105,4 млн. долларов). В то же время на среднегодовом запасе валютных резервов банк заработал, по среднегодовой ставке примерно 2,25%, то есть 21,6 млрд. тенге (158,9 млн. долларов). Тем не менее, ввиду ревальвации тенге в 2004 году балансовые убытки Национального Банка, реальные и связанные с оценкой, составили 92,2 млрд. тенге (677,8 млн. долларов). Стерилизация в 2004 году обошлась Национальному Банку около 624,4 млн. долларов, то есть Национальный Банк в прошлом году сохранил от инфляции по 41,6 доллара США для каждого мужчины, женщины и ребенка в Казахстане.

Но кроме стоимости есть и другие причины. При том, что часть притоков иностранного капитала, поступающая в банковский сектор, выражается в излишках резервов и ухудшающемся качестве кредитных портфелей, дополнительный выпуск нот, репо и депозитных сертификатов, возможно, не является наилучшим выходом. Похоже, ситуация требует регулятивного решения, а именно повышения требований

ҚАРЖЫ СЕКТОРНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

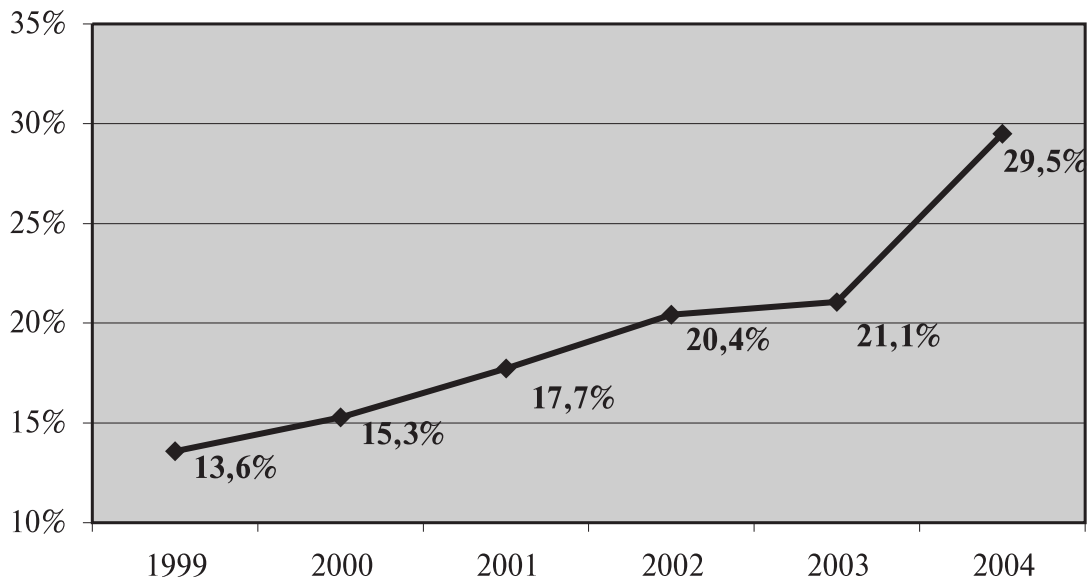
отыр. Сыртқы қарыз алудың тиімді салық салуына толықтыруретінде, резервтік талаптардың жоғарылауы ақша базасының резервтік құрамдас бөлігін ұлғайтады және ақша мультипликаторын қысқартады.

2004 жылы ақша массасының күрт ұлғаюын түсіндіретін неғұрлым кең макроэкономикалық ой-9-сурет

к резервам. Именно это и предлагает сделать Национальный Банк. В дополнение к эффективному налогообложению внешних заимствований повышение резервных требований увеличит резервную составляющую денежной базы и сократит денежный мультипликатор.

Рисунок 9

Ақша массасы (М3) ЖІӨ-ден пайызбен
(жылдың аяғында, %)/Денежная масса (М3) в процентах от ВВП
(конец года, %)



лар да бар. Біріншіден, ЖІӨ деңгейі 29,5% болғанның өзінде ақша массасының деңгейі біршама төмен болады (9-сурет); мемлекет экономиканы барынша монетизациялауды қамтамасыз ету үшін ақылға қонымды мүмкіндіктердің бәрін пайдалануға тиіс. Егер, мысалы, экономиканың банктік және мұнайдан басқа секторларында өнімділіктің тұрақты өсу кезеңі күтілетін болса, мемлекет тарапынан ақша массасын ұлғайту есебінен осы өсуді қаржыландырған оңды болар еді. Нақты ЖІӨ-нің орташа жылдық өсуі соңғы үш жылда 9,4% құрады. Егер нақты өсу осындай қарқынмен жалғаса беретін болса, реттелмеген ақша қалдықтары (119,6 млрд. теңге) жылдың аяғында оңай игерілетін болады.

Қорытынды

Осы мақалада Қазақстанның кірістілік қисығы туралы не айтылады? Қазіргі жағдайларда пайыздық ставкалардың уақытша құрылымы – дұрыс: *ол ішкі инфляциядан теңге ревальвациясымен қорғалған қаржы секторындағы инвесторлардың – бағалы қағаздардың портфельдері бар коммерциялық банктердің қутулерін көрсетеді*. Басқа инвесторлардың, атап айтқанда зейнетақы қорларының нақты кірістілігінің теріс болуы коммерциялық банктердің кінәсі емес. Банктер шамадан артық өтімділіктен арылмайынша, оң кірістілік болмайды. Ұлттық Банк бұл жөнінде көмек көрсетуге батыл кірісіп отыр. Алайда банктердің шамадан артық өтімділік көзі болып табылмайтынын ескеру қажет: олар тек байланыстырушылар ғана.

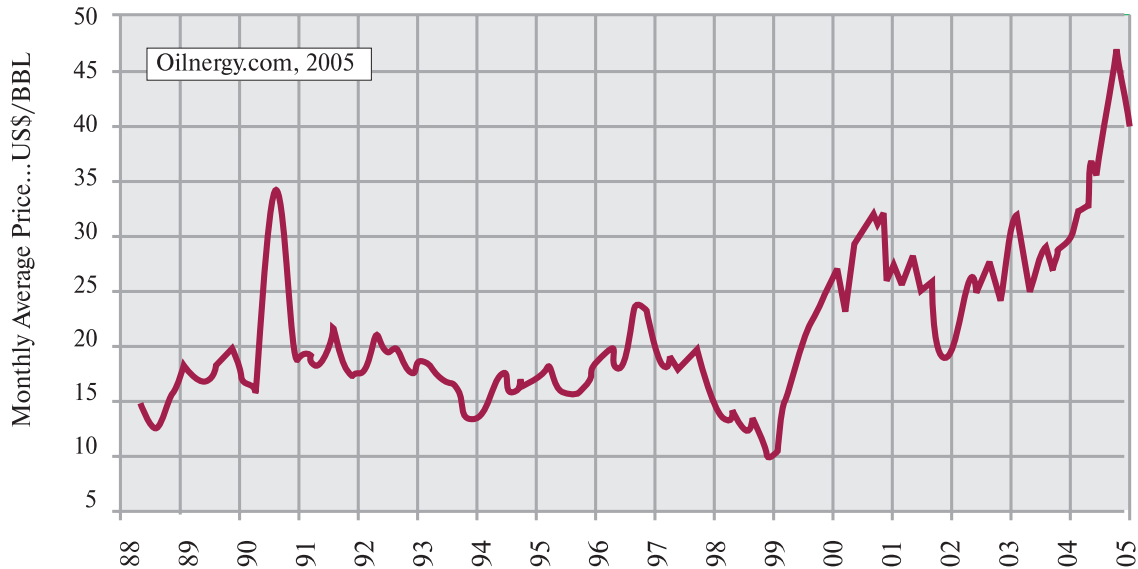
Есть и более широкие макроэкономические соображения, которые могут объяснить резкое увеличение денежной массы в 2004 году. Во-первых, даже на уровне 29,5% ВВП уровень денежной массы остается относительно низким (рис. 9); государство должно использовать все разумные возможности, чтобы обеспечить большую монетизацию экономики. Если, например, ожидается период устойчивого роста производительности в других секторах экономики, кроме банковского и нефтяного, со стороны государства будет разумным финансировать этот рост за счет увеличения денежной массы. Среднегодовой прирост реального ВВП за последние три года составил 9,4%. Если реальный рост продолжится в таком темпе, нестерилизованные денежные остатки на конец года (119,6 млрд. тенге) будут легко абсорбированы.

Заклучение

Что же в настоящей статье говорится о казахстанской кривой доходности? То, что временная структура процентных ставок при существующих обстоятельствах – корректна: *она отражает ожидания инвесторов в финансовом секторе, защищенных ревальвацией тенге от внутренней инфляции, – коммерческих банков с их портфелями ценных бумаг*. То, что реальная доходность остальных инвесторов, в частности пенсионных фондов отрицательна, не вина коммерческих банков. Положительной доходность не станет, пока банки не избавятся от избыточной ликвидности. И Национальный Банк полон решимости помочь им в этом. Однако

Өңделмеген мұнайдың бағалары/Цены на сырую нефть

IPE Brent crude Oil Closing Price (begin July 1988)



Дегенмен Ұлттық Банк зейнетақы қорларының тап болған жағдайы үшін дербес жауапкершілік атқармайды. Қазақстан Үкіметі – шетелдік тікелей инвестицияларды тікелей болмағанмен, көбірек алушы; Үкіметтің осындай игіліктерді халыққа тікелей бөлу тәсілдерінің бірі – зейнетақы қорлары құралдарына батыл инвестициялай алатын өмірге икемді ұзақ мерзімді кірістілік қисығын құру және қолдау. Ұлттық қор сияқты, бұл да қиын күнге арнап ақша жинақтаудың тағы бір тәсілі. Барынша ұзақ мерзімдермен тәуекелсіз кірістіліктің қисығын түзу Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің басым сипаты болуға тиіс. Әрине, бұған ақша жұмсалады, алайда азаматтардың болашағын қамтамасыз ету мемлекеттің шығыстарын ақтайды.

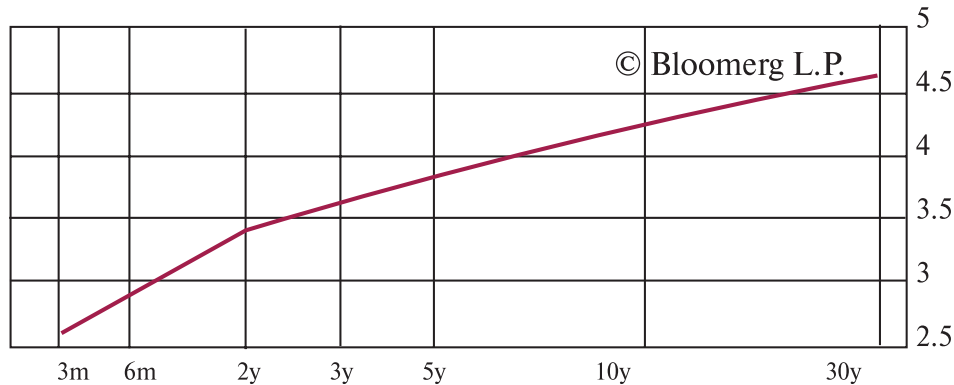
Ең соңында, инвестициялық кіріске қарағанда кірістілік көбірек хабарлайды; кірістілік қисығында хабарлар болады. Негізгі хабарлардың бірі – Қазақстанның қаржы секторы әлемдік экономикаға толық шоғырландырылған. Пайыздық ставкалардың уақытша құрылымындағы кірістіліктің нақты теріс ставкалары шетел капиталының жаппай әкелінуі мен Қазақстанның коммерциялық банктеріндегі шамадан артық өтімділікті ғана емес, кез келген айналыс мерзімімен мемлекеттік құралдардың кірістілігін азайтудың және инфляция ставкаларын төмендетудің жалпы үрдісін де көрсетеді. Инвесторларға қазақстандық кірістілік қисығы көрсететін күтулер осы болуы ықтимал.

следует иметь в виду, что банки не являются источником избыточной ликвидности: они всего лишь ее проводники.

Но и Национальный Банк не несет индивидуальную ответственность за то положение, в котором оказались пенсионные фонды. Правительство Казахстана – не непосредственный, но значительный получатель прямых иностранных инвестиций; один из способов распределения правительством таких благ напрямую населению – построение и поддержание жизнеспособной долгосрочной кривой доходности, в инструменты которой пенсионные фонды могли бы безбоязненно инвестировать. Как и Национальный фонд, это еще один способ сбережения на черный день. Построение безрисковой кривой доходности с максимально длинными сроками должно стать приоритетом Министерства финансов Республики Казахстан. Конечно, это стоит денег, но обеспечение будущего граждан оправдывает расходы государства.

И последнее, доходность сообщает больше, чем инвестиционный доход; кривая доходности несет известия. Одно из основных известий – финансовый сектор Казахстана полностью интегрирован в мировую экономику. Реальные отрицательные ставки доходности во временной структуре процентных ставок отражают не только массовые притоки иностранного капитала и избыток ликвидности в казахстанских коммерческих банках, но и глобальную тенденцию снижения доходности государственных инструментов с любым сроком обращения и снижения ставки инфляции. Возможно это и есть те ожидания, которые показывает инвесторам казахстанская кривая доходности.

АҚШ-тың қазынашылық міндеттемелері кірістілігінің қисығы
(22.02.05, жылдық %)/Кривая доходности казначейских обязательств США
(22.02.05, в % годовых)



1. «Капиталдың әкеліну себептері және оларға байланысты реттеу іс-әрекеттері», Ул Хак, Матесон және Шарма, ХВК-ның жарияланамы.
«Причины притоков капитала и связанные с ними регулятивные действия», Ул Хак, Матесон и Шарма, публикация МВФ.
2. Теріс нақты ставкалар – бірегей емес қазақстандық құбылыс. «Экономист» журналының материалдары бойынша (2005 жылғы 24 ақпан) АҚШ-тың ақша базасы ретінде өлшенетін шамадан артық өтімділік, оған қоса әлемнің орталық банктерінің валюталық резервтері соңғы отыз жылда аса жоғары қарқынмен өсуде (20%). Шамадан артық өтімділіктің жоғары деңгейін 2004 жылғы АҚШ-тың қазынашылық міндеттемелері кірістілігінің қисығын мейлінше теңестірумен түсіндіруге болатын сияқты. Бір жылдық қазынашылық міндеттемелер мен жиырма жылдық облигациялар арасындағы спрэд 2004 жылғы 2 қаңтардағы 390 базистік тармақтан 2004 жылғы 31 желтоқсандағы 210 базистік тармаққа дейін тарылды. Алан Гринспеннің өзі бұған таң қалды, өйткені американдық ұзақ мерзімді ставкалар қысқа мерзімділермен қатар өспейді.
- Отрицательные реальные ставки – не уникальное казахстанское явление. По материалам журнала «Экономист» (24 февраля 2005 года) глобальная ликвидность, измеряемая как денежная база США плюс валютные резервы центральных банков мира, растет с самыми высокими темпами за последние тридцать лет (20%). Высоким уровнем глобальной ликвидности, вероятно, можно объяснить столь значительное выравнивание кривой доходности казначейских обязательств США в 2004 году. Спрэд между однолетними казначейскими обязательствами и двадцатилетними облигациями сузился с 390 базисных пунктов на 2 января 2004 года до 210 базисных пунктов на 31 декабря 2004 года. Сам Алан Гринспен выразил недоумение тем, что долгосрочные американские ставки не растут в tandem с краткосрочными.
3. Экономика министрлігінің деректері мен бағалауы.
Данные и оценки Министерства экономики
4. Қазақстан қор биржасы (KASE) ақпаратының негізінде Экономика министрлігінің деректері және Прагма/FSI есептік деректері.
Данные Министерства экономики и расчетные данные Прагмы/FSI на основе информации Казахстанской фондовой биржи (KASE).
5. KASE деректері.
Данные KASE.
6. ҚҰБ деректері.
Данные НБК.
7. Коммерциялық банктердің кредиттері өтімді емес: банктен ақша берілгеннен кейін, оны қайтаруды заемшы бақылайды. Кредиттік портфельдердің өтімсіздігіне өтем жасау үшін банктер инвестициялық сападағы жоғары өтімді мемлекеттік және корпоративтік бағалы қағаздардың портфелін ұстайды. Кредиттік портфельдердің өсуімен қатар бағалы қағаздар портфельдері де өсуде; сонымен қатар соңғылары кредиттік портфельдердің сапасы нашарлаған кезде тезірек өсуге тиіс.
- Кредиты коммерческих банков неликвидны: как только деньги покидают банк, контроль за их возвратом принадлежит заемщику. Для компенсации неликвидности кредитных портфелей банки держат портфели высоколиквидных государственных и корпоративных ценных бумаг инвестиционного качества. С ростом кредитных портфелей растут и портфели ценных бумаг; причем последние должны расти быстрее, когда качество кредитных портфелей ухудшается.
8. ҚҰБ деректері негізінде Прагманың есебі.
Расчеты Прагмы на основе данных НБК.
9. Прагманың және ҚҰБ-нің деректері.
Данные Прагмы и НБК.
10. Мақаланың негізгі тақырыбы сыртқы қаржыландыру болғанмен, 2004 жылы ғана Қазақстан банктеріндегі депозиттер көлемінің тұрақты төлемдерге қатысты коммерциялық кредиттердің біржолғы сомалары көлемінің күрт ұлғаюы нәтижесінде 644,3 млрд. тенге немесе 66,1% өскенін атап кетпеу қате болар еді. Ипотекалық кредиттеудің өсуі де өз рөлін атқаруы мүмкін еді. Берілген ипотекалық кредиттердің көлемі 2004 жылдың аяғында 1 млрд. доллардан асты.
- Хотя основной темой статьи является внешнее финансирование, было бы упущением не отметить, что только в 2004 году объем депозитов в казахстанских банках вырос на 644,3 млрд. тенге, или 66,1%, вероятно в результате резкого увеличения объема единовременных сумм коммерческих кредитов по отношению к регулярным выплатам. Рост ипотечного кредитования мог также сыграть свою роль. Объем выданных ипотечных кредитов в конце 2004 года превысил 1 млрд. долларов.
11. ҚҰБ деректері негізінде Прагманың есебі.
Расчеты Прагмы на основе данных НБК.
12. Ресми түрде Қазақстанда соңғы 4 жылда бюджеттің аздаған тапшылығы, сонымен қатар аса ірі тапшылық – ЖІӨ 1,8% – 2004 жылы болды. Алайда, егер Ұлттық қордың қаражатын ескеретін болсақ, мемлекеттік бюджеттің артық ақшасы бар, сондықтан да Қаржы министрлігі ұзақ мерзімді қағаздар шығарғысы келмейді.
- Официально в Казахстане имелся незначительный дефицит бюджета за последние 4 года, причем крупнейший дефицит – 1,8% ВВП – пришелся на 2004 год. Однако, если принимать во внимание средства Национального фонда, государственный бюджет имеет избыток, чем и объясняется нежелание Минфина выпускать долгосрочные бумаги.
13. ПетроҚазақстанның өндірістік деректері негізінде.

На основе производственных данных ПетроКазakhstan.

14. Әрине, экспорттан валюталық түсімдердің көптеген көздері бар, мысалы, астық, құнды металдар және басқалар. Қарастырылып отырған кезең ішінде мұнай экспортынан түсімдер басқасынан едәуір асып түсті. Шындығында, екі мұнайлық «күйзеліс» болды: біреуі 1999–2002 жылдары және екіншісі — 2004 жылы.

Конечно, существует множество источников валютных поступлений от экспорта, например, зерно, ценные металлы, и пр. В течение рассматриваемого периода поступления от экспорта нефти значительно превысили все остальные. В действительности, было два нефтяных «шока»: один в 1999–2002 годах и второй — в 2004 году.

15. Қазмұнайгаз компаниясының 2003 жылғы жылдық есебінен алынған өзіндік құн туралы нақты деректер негізінде. Жыл аяғындағы сандар бір жылға қайта есептеуде 2004 жылғы III тоқсандағы деректер негізінде келтірілген. Бұл деректерге тазарту құны кіреді, сондықтан бір баррель мұнайдың нақты өзіндік құнына қарағанда, жалпы құны біраз жоғары. Өңделмеген мұнай өндірудің жылдық сандарына газ конденсатының мұнай баламасы кіреді және өткен жылмен салыстырғанда өндірудегі өсудің жартысын ғана қамтиды.

На основе действительных данных о себестоимости, взятых из годового отчета компании Казмунайгаз за 2003 год. Цифры на конец года приведены на основе данных за III квартал 2004 года в пересчете на год. Эти данные включают стоимость очистки, поэтому общая стоимость несколько выше, чем действительная себестоимость барреля нефти. Головные цифры производства сырой нефти включают нефтяной эквивалент газового конденсата и охватывают только половину роста производства по сравнению с предыдущим годом.

16. ҚҰБ деректері.

Данные НБК

17. KASE деректері негізінде Прагманың есебі.

Расчеты Прагмы на основе данных KASE.

18. Мемлекеттік статистика комитетінің ЖІӨ туралы алдын ала деректері және ҚҰБ-нің ақша агрегаттары туралы деректері негізінде. 2004 жылғы нақты ЖІӨ туралы ресми деректер 15 ақпанда жарияланды; номиналдық ЖІӨ туралы ресми деректер күтілуде.

На основе предварительных данных Госкомстата о ВВП и данных НБК о денежных агрегатах. Официальные данные о реальном ВВП за 2004 год опубликованы 15 февраля; официальные данные о номинальном ВВП ожидаются.

19. ҚҰБ-нің валюталық резервтерінің деректері мен шетел капиталы әкелінуінің есептік деректерінің 13-суретте сәйкес келуі күтпеген жайт емес. Соған қарамастан, ҚҰБ-нің валюталық резервтерін толықтыратын мұнай экспортынан түсімдердің жалғыз емес екені және банктің валюталық резервтерінің барлық толығы соңғы төрт жылда болмағаны айқын. Резервтер мен ағындарға байланысты проблемалардан басқа, бірқатар динамикалар, оның ішінде шетел капиталын әкету (экспорт импортқа ақы төлейді) және Ұлттық қорға түсетін (ҚҰБ балансында тұрған) мұнай экспортынан түскен айырбасталмаған әкелуі байқалады. Басқа жағынан алғанда, осы екі көзден шетел капиталының әкелінуін бағалау деректерінің соңғы төрт жылда ҚҰБ-нің валюталық резервтеріне тең болуы жөніндегі жайт осы екі сектордың экономикаға және ақша массасына тигізетін ықпалын айқын көрсетеді.

Не случаен тот факт, что данные валютных резервов НБК и расчетные данные притоков иностранного капитала на рисунке 13 почти совпадают. Ясно, тем не менее, что поступления от экспорта нефти — не единственные поступления, пополняющие валютные резервы НБК, и не все пополнения валютных резервов банка приходятся на последние четыре года. Кроме проблем, связанных с резервами и потоками, наблюдается несколько динамик, в том числе оттоки иностранного капитала (экспорт оплачивает импорт) и неконвертированные притоки от экспорта нефти, поступающие в Национальный фонд (который находится на балансе НБК). С другой стороны, тот факт, что оценочные данные притоков иностранного капитала из этих двух источников за последние четыре года равны валютным резервам НБК, наглядно демонстрирует влияние, которое оказывают эти два сектора на экономику и денежную массу.

20. «Орнын жабу» бұл жағдайда үштен бірі болады.

«Покрытие» в этом случае будет три к одному.

21. Реттеу шын мәнінде қымбат бизнес. Алайда бұдан кейінгі бағалау ҚҰБ үшін реттеудің нақты құнынан асуы ықтимал; бұл деректерді дәл деуден гөрі мысал үшін келтірілген деуге болады.

Стерилизация действительно дорогой бизнес. Однако последующие оценки, вероятно, преувеличивают действительную стоимость стерилизации для НБК; эти данные скорее иллюстративные, чем точные.

Қазақстанды Макроэкономикалық Болжаудың Тоқсандық Үлгісі

Кәрібжанов И.Т., Хакімжанов С.Т., MBA бағдарламасы бойынша Магистратура жанындағы зерттеу орталығының бас талдаушылары

Бұл мақала инфляцияны қысқа мерзімді таргеттеу мақсаттары үшін әзірленген макроэкономикалық процестерді тоқсандық болжау және талдау үлгісін көрсетеді. Үлгі экономикалық агенттердің тәртібін сипаттайтын және 1993-95 жылдардан бастап 2003 жыл аралығындағы кезеңдегі тоқсандық деректер бойынша бағаланған стохастикалық теңдеулерден, сондай-ақ ұлттық шоттардың тепе-теңдіктерінен тұратын теңдеулер жүйесін білдіреді. Теңдеулердің алынған жүйесі бірлесіп шешіледі және сонымен макроэкономикалық көрсеткіштердің макроэкономикалық жүйенің стохастикалық тәртібіне өзара әсерін ескеруге мүмкіндік береді. Бұл тәсіл Fair (1994, 2004) үлгілерінде танымал болды, сондай-ақ біздің үлгіні әзірлеу үшін бастапқы үлгі ретінде пайдаланылды.

Кіріспе

Біз Қазақстандағы ақша-кредит саясатының мақсаттарына сай келетін агрегаттар мен көрсеткіштерді Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкіне тұрақты негізде және қолда бар деректерден анықтауға мүмкіндік беретін сенімді макроэкономикалық үлгіні жасауға ұмтылды. Біз сондай-ақ баға және басқа көрсеткіштердің деңгейіне, яғни уақытша кідірістерді есепке ала отырып, осындай өзгермелі көрсеткіштер өзгерісінің динамикалық әсерін айқындауға қабілетті үлгіні әзірлеу мақсатын қойдық. Бұл берілген дәліздегі соңғы мақсатты қолдау үшін қажетті басқарылатын өзгермелі көрсеткіштерге және операциялық мақсаттарға әсер ету ниетін айқындау үшін пайдалануға мүмкіндік береді.

Үлгінің теориялық негізімен жұмыс 2004 жылғы жаз айынан басталды. Теориялық жұмыс үш идеяға сүйенді: 1) іргелі макроэкономикалық қағидаттардағы макроэкономика негіздемесі, 2) кейбір нарықтардағы тепе-теңдікті ықтимал бұзуға рұқсат және 3) Қазақстанның ұлттық шоттары мен біріктірілген шоттары балансының барлық шектеулерін есепке алу.

Соңғы уақытта макротеорияда макроэкономикалық қағидаттарға баса назар аудару байқалады. Кейбір нарықтарда теңсіздік ықтималдығын енгізу барынша жоғары тәртіпке сәйкес келетін іскерлік белсенділік циклдеріне түсінік береді. Үлгі тиімсіз күтулер негізінде теңсіздікті түсіндіреді. Қатысушылар максимизацияның өзінің көп кезеңді міндеттерін шешкенге дейін әр түрлі өзгермелі көрсеткіштердің болашақ мәндерін күтуді қалыптастыруы тиіс. Қатысушылардың ешқайсысы толық үлгіні білмей-

Квартальная Модель Макроэкономического Прогнозирования Казахстана

Карибжанов И.Т., Хакимжанов С.Т., главные аналитики исследовательского центра при Магистратуре по программе MBA

Эта статья документирует модель квартального прогнозирования и анализа макроэкономических процессов, которая была разработана для целей краткосрочного таргетирования инфляции. Модель представляет систему уравнений, состоящую из стохастических уравнений описывающих поведение экономических агентов и оцененных по квартальным данным за периоды от 1993-95 по 2003 годы, а также тождества национальных счетов. Полученная система уравнений решается совместно и тем самым позволяет учитывать взаимовлияние макроэкономических показателей на стохастическое поведение макроэкономической системы. Этот подход был популяризован в моделях Fair (1994, 2004), а также использовался как стартовая модель для разработки нашей модели.

Введение

Мы стремились построить надежную макроэкономическую модель которая позволила бы Национальному Банку Республики Казахстана выявлять на постоянной основе и из наличия доступных данных те агрегаты и показатели, которые подходят для целей денежно-кредитной политики в Казахстане. Мы также ставили целью разработку модели способной определять динамический эффект от изменения этих переменных на уровень цен и другие индикаторы, то есть с учетом временные задержек. Это позволило бы использовать ее для определения желаемого воздействия на управляемые переменные и на операционные цели необходимые для поддержания конечной цели в заданном коридоре.

Работа над теоретической основой модели началась летом 2004 г. Теоретическая работа упиралась на три идеи: 1) основание макроэкономики на фундаментальных микроэкономических принципах, 2) допуск возможного нарушения равновесия на некоторых рынках, и 3) учет всех ограничений баланса национальных счетов и интегрированных счетов Казахстана.

В последнее время в макротехории наблюдается перенос акцента на микроэкономические принципы. Введение возможности неравновесия на некоторых рынках дает объяснение циклам деловой активности, соответствующее максимизирующему поведению. Модель объясняет неравновесие на основе нерациональных ожиданий. Участники должны сформировать свои ожидания будущих значений различных переменных до решения своих многоэтапных задач максимизации. Предполагается, что никто из участников

¹ Modigliani, F., and A. Ando (1963), "The life cycle hypothesis of saving: aggregate implications and tests", American Economic Review 53:55-84.

ді, сондықтан күту тиімсіз деп болжанады. Мысалы, фирмалар тиімсіз күтулерді негізге ала отырып бағалар және жалақы бойынша шешімдер қабылдайды, бұл нәтижесінде тауар нарығындағы және еңбек нарығындағы тепе-теңдікті бұзуға алып келуі мүмкін.

Теориялық үлгі эконометрикалық үлгі сипатталатын бағыттарды айқындау үшін пайдаланылды. Бұл жұмыс 2004 жылы күзде жүргізілді және 2005 жылы үлгі мәні бойынша қазір қандай болса, сондай күйде қалды. Эконометрикалық үлгідегі түсіндіретін өзгермелі көрсеткіштер барынша жоғары тәртіптің болжамына қайшы келмейтіндей болып таңдалған. Сондай-ақ әркелкіліктің әсерін жасау әрекеті іске асырылды. Баланс және ағындар шектеулері есепке алынды: ұлттық шоттар мен сектораралық ағындардың деректері үлгіге толық біріктірілді. Осы соңғы ерекшелік балама ақша-кредит саясатын қарау кезінде айтарлықтай пайдаға асты және ол бюджет тапшылығының практикасы салдарынан жеке кредиторларды ығыстыру мәселелерін мұқият зерделеуге мүмкіндік береді.

Үлгі

Үлгі бес секторға бөлінеді: үй шаруашылығы (H), кәсіпорындар (F), қаржы секторы (B), сыртқы сектор (R) және қаржылық реттеу секторы (G).

Үй шаруашылығы

Ұсынылып отырған үлгідегі тұтыну қолдағы кіріс және өткен кезеңдегі тұтыну функциясы болып табылады. Таза ұлттық қолдағы кірісті Статистика агенттігі жыл сайын мынадай формула бойынша есептейді:

$$YD = Y + XI - MI - CC + XT - MT$$

YD – таза ұлттық қолдағы кіріс,

Y – жалпы ішкі өнім,

XI – «басқаларынан» алынған бастапқы кірістер,

MI – «басқаларына» берілген бастапқы кірістер,

CC – негізгі капиталды тұтыну,

XT – «басқаларынан» алынған ағымдағы трансферттер,

MT – «басқаларына» берілген ағымдағы трансферттер.

XI, MI, XT, MT өзгермелі көрсеткіштерінің тоқсандық мәндерін алу үшін біздің үлгіге төлем балансының тиісті баптары бойынша тоқсандық деректерді пайдаландық, ал CC-ны Статистика агенттігінің жылдық деректерінен жуықтап есептедік.

Жалпы алғанда, тұтынуды түсіндіру үшін қолдағы кірісті пайдалану тұтыну туралы және кіріс туралы шешімдер қабылдаудың бір мезгілділігі немесе Модильяни мен Андоның «өміршең цикл» үлгісі тұрғысынан сын сияқты бірқатар методологиялық проблемалармен байланысты. «Өміршең цикл» үлгісіндегі ағымдағы кіріс жақсы тұрмыстың құрамдас бөлігі ғана болып табылады және тұтынудағы оның рөлі үй шаруашылығының өміршең циклі ішінде үй шаруашылығының келтіріліп отырған кірістеріндегі ағымдағы кезең кірісінің үлесіне тиісінше тепе-тең болуға тиіс. δ -ға тең ұмтылушылық функциясындағы дисконттау ставкасы кезінде ағымдағы кіріске тұтынудың икемділігі шамамен $\delta/(1+\delta)$ болуы тиіс, яғни өте аз². Алайда, эмпирикалық зерттеулер бірліктен аз болғанмен ағымдағы кіріске тұтынудың икем-

не знает полную модель, поэтому ожидания нерациональны. Фирмы, например, принимают решения по ценам и заработной плате, основываясь на нерациональных ожиданиях, что в результате может привести к нарушению равновесия на товарном рынке и рынке труда.

Теоретическая модель использовалась для определения направлений в которых будет описываться эконометрическая модель. Эта работа была проведена осенью 2004 года и к 2005 году модель была по существу такой какой она остается сегодня. Объясняющие переменные в эконометрической модели были выбраны так чтобы не противоречить предположению максимизирующего поведения. Также была предпринята попытка смоделировать эффект неуравновешенности. Ограничения баланса и потоков были учтены: данные национальных счетов и межсекторальных потоков были полностью интегрированы в модели. Эта последняя особенность весьма пригодилась при рассмотрении альтернативных денежно-кредитных политик, и она позволяет тщательно изучить вопросы вытеснения частных кредиторов вследствие практики дефицита бюджета.

Модель

Модель делится на пять секторов: домашние хозяйства (H), предприятия (F), финансовый сектор (B), внешний сектор (R) и сектор финансового регулирования (G).

Домашние хозяйства

В предлагаемой модели потребление является функцией располагаемого дохода и потребления в прошлом периоде. Чистый национальный располагаемый доход рассчитывается ежегодно Агенством по статистике по следующей формуле:

$$YD = Y + XI - MI - CC + XT - MT$$

YD – чистый национальный располагаемый доход,

Y – валовый внутренний продукт,

XI – первичные доходы, полученные от «остального мира»,

MI – первичные доходы, переданные «остальному миру»,

CC – потребление основного капитала,

XT – текущие трансферты, полученные от «остального мира»,

MT – текущие трансферты, переданные «остальному миру».

Для нашей модели для получения квартальных значений переменных XI, MI, XT, MT мы использовали квартальные данные по соответствующим статьям платежного баланса, а CC интерполировали из годовых данных агентства по статистике.

Вообще, использование располагаемого дохода для объяснения потребления связано с рядом методологических проблем, таких как одновременность принятия решения о потреблении и о доходе или критика с позиции модели «жизненного цикла» Модильяни и Андо. Текущий доход в модели «жизненного цикла» является всего лишь составляющей благосостояния, и его роль на потребление соответственно должна быть пропорциональна доле дохода текущего периода

ділігі әлдеқайда көптігін көрсетеді. Кіріс пен тұтыну арасындағы мықты тәуелділік тұтынуды реттеу үшін үй шаруашылығына жеткілікті түрде айналысуға мүмкіндік бермейтін қаржылық шектеулердің болуымен түсіндірілуі мүмкін. Басқа толықтыратын шектеулер ағымдағы кіріс болашақ кірістермен өзара өте байланысты дегенге негізделген және осылайша ағымдағы кірістің өзгеруі тұтыну тиісінше байланысты болатын күтілетін келтірілген болашақ кірістерді өзгертеді. Сонымен бірге, ағымдағы кірістің өзгеруі кірістер деңгейі туралы күтулердің өзгеруіне ғана емес, оның өсу қарқыны туралы күтулердің өзгеруіне әкелуі мүмкін, бұл әлуетті түрде ұзақ мерзімді көкжиекте үлкен мәнге ие болады. Мұндай жағдайда түсіндіретін өзгермелі көрсеткіштердің тізіміне ағымдағы кірісті ғана емес, оның өзгерісін де енгізу қажет.

Тұтыну тендеуінде жалақының, баға деңгейінің және кірістің өзгермелі көрсеткіштерін пайдалануға байланысты екі негізгі эмпирикалық тәсіл бар. Біріншісі өзгермелі жалақыны, баға деңгейін және еңбек шектеулерін жеке-жеке тендеуге қосудан тұрады. Екіншісі, неғұрлым дәстүрлі, эмпирикалық тәсіл жоғарыда атап көрсетілген үш өзгермелі көрсеткішті нақты қолдағы кіріспен ауыстыруды білдіреді.

Үлгідегі осы өзгермелі көрсеткіштер былайша сипатталады: W – табыс салығы мен зейнетақы жарналарын шегеріп тастағанда, бір қызметкердің орташа айлық номиналдық жалақысы, PH – үй шаруашылығының жалпы шығыстарының баға дефляторы, Z – еңбек ресурстары нарығындағы салыстырмалы қауырттылықты көрсететін еңбек нарығының өлшемі. Z -ны есептеу үшін алдымен шамасы POP еңбекке қабілетті халыққа J жұмыспен қамтылғандардың қатынасы ретінде есептеледі. Оның ең жоғары деңгейдегі мәндері бойынша JJ интерполяциясы өзгермелі JJP -ті береді. Бұдан әрі Z былайша айқындалады:

$$Z = \min(0.1 - JJP/JJ)$$

Өзгермелі Z еңбекке шектеулерді байланыстырушылар болмаған кезде (толық жұмыспен қамтылған кезеңде) нөл мәнін қабылдайды және экономика толық жұмыспен қамтылған жағдайдан барынша алшақтаған кезде неғұрлым теріс болады.

Мысалы, CN үшін тендеуді қарастырайық. Бірінші тәсілде, зерттеуші тендеуге W/PH және Z -ні қосуды мүмкін. Z -ні қосудың негіздемесі мынада. Айқындама бойынша Z нөлге тең немесе еңбекке сұраныс ұсыныстан басым болғанда, жеткіліксіз ұсынысы бар еңбек нарығы жағдайында нөлге жақын болады. Мұндай жағдайда еңбекке шектеу байланыстырушы болып табылмайды және Z тендеудегі тұтынуға аз әсер етеді немесе ешқандай әсер етпейді. Бұл «классикалық» мысал. Екінші жағынан, еңбек нарығындағы ахуал өзгергенде және жұмыс күшінің ұсынысы сұраныстан басым болғанда, яғни нарық неғұрлым еркін болғанда, Z түседі және тендеуге әсер ете бастайды. Үлгі бойынша үлкен Z кезінде еңбектің еркін нарығы «Кейнсиан» үлгісіне сәйкес келеді. Еңбектің еркін нарығы

в приведенных доходах домохозяйства течение жизненного цикла домохозяйства. При ставке дисконтирования будущего в функции полезности равной δ , эластичность потребления к текущему доходу должна быть примерно $\delta/(1+\delta)$, то есть очень небольшой. Однако, эмпирические исследования показывают, что эластичность потребления к текущему доходу намного больше, хотя и меньше единицы. Эта сильная зависимость между доходом и потреблением может быть объяснена наличием финансовых ограничений не позволяющим домохозяйствам занимать достаточно для того, чтобы сгладить потребление. Другое дополняющее ограничение основано на том, что текущий доход сильно коррелирует с будущими доходами, и таким образом изменение текущего дохода изменяет ожидаемые приведенные будущие доходы от которых потребление существенно и зависит. Более того, изменение текущего дохода может привести не только к изменению ожиданий о уровне доходов, но и к изменению ожиданий о темпах его роста, что потенциально имеет большее значение на долгосрочном горизонте. В этом случае в список объясняющих переменных необходимо ввести не только текущий доход, но и его изменение.

Существует два основных эмпирических подхода к использованию переменных заработной платы, уровня цен и дохода в уравнениях потребления. Первый состоит в добавлении в уравнение переменной заработной платы, уровня цен и трудового ограничения по отдельности. Второй, более традиционный, эмпирический подход заключается в замене вышеперечисленных трех переменных реальным располагаемым доходом.

Эти переменные в модели описываются так: W – это среднемесячная номинальная заработная плата одного работника за вычетом подоходного налога и пенсионных взносов, PH – ценовой дефлятор общих расходов домашних хозяйств, Z – параметр рынка труда отражающий относительную напряженность на рынке трудовых ресурсов. Для расчета Z вначале рассчитывается величина как отношение занятых J к трудоспособному населению POP . Интерполяция JJ по ее пиковым значениям дает переменную JJP . Далее Z определяется как:

$$Z = \min(0.1 - JJP/JJ)$$

Переменная Z принимает значение ноль когда не существует связывающих ограничений на труд (период полной занятости), и становится все более отрицательной когда экономика все больше уходит из состояния полной занятости.

Рассмотрим, например, уравнение для CN . При первом подходе, исследователь может добавить W/PH и Z в уравнение. Обоснование включения Z заключается в следующем. По определению, Z равно нулю или близко к нулю в условиях рынка труда с недостаточным предложением, когда спрос на труд доминирует над предложением. В этом случае ограничение на труд не является связывающим и Z имеет малое или ника-

² яғни әр түрлі зерттеулер бойынша жылына 0.02-0.05 құрайтын шамамен -ға тен.

То есть приблизительно равной δ , которая по различным исследованиям составляет 0.02-0.05 в год.

жағдайындағы жұмыс уақытымен Z жоғары деңгейде өзара байланыстындықтан, теңдеуде W және Z екі өзгермелі көрсеткіштердің болуы еңбектің еркін нарығы жағдайындағы еңбек кірісінің өзгермелі көрсеткіші теңдеуде болған жағдайға ұқсайды.

Екінші, неғұрлым дәстүрлі, эмпирикалық тәсіл жоғарыда атап көрсетілген үш өзгермелі көрсеткішті нақты қолдағы кіріспен, YD/PY -мен ауыстыруды білдіреді. Бұл тәсіл еңбек нарығының әрқашанда еркіндігін және еңбек табысы мен еңбексіз табыстың өзгерістерге әсерінің бірдейлігін болжайды. Зерттеуші барлық өзгермелі көрсеткіштерді теңдеуге енгізе отырып және олардың маңыздылығын тексере отырып, деректердің басқа өзгермелілердің алдында YD/PY пайдасына болатынын тексереді. Тұтыну теңдеуіне арналған осы сынақтың нәтижелері басқа өзгермелілердің алдында YD/PY пайдаланудың пайдасына куә болды, сондықтан үлгі үшін таңдалған теңдеуге YD/PY кіреді.

YD/PY басым болуы классикалық үлгінің іс-жүзінде ешқашан орындалмайтынын білдіруі міндетті емес. Бұл біздің жағдайда Z -ны пайдалана отырып, классикалық үлгіні ұғыну әрекетінің іске аспауына ғана білдіреді. Болашақ зерттеулер үшін қызық мәселе классикалық үлгіні қандай да бір басқа тәсілмен ұғыну мүмкіндігінен тұрады.

1-косымшаның 2-кестесіндегі алғашқы екі теңдеу үй шаруашылығы секторына жатады. Жоғарыда айтылғандай, біздің үлгіде тұтыну шығыстары үшін бір теңдеу және жұмыс күші үшін бір теңдеу бар. 2-кестедегі алғашқы екі теңдеу осылар (Біз болашақта коммерциялық банктердегі халықтың талап ету бойынша депозиттері арқылы көрсетілген үй шаруашылығы секторы тарапынан ақшаға сұранысты түсіндіретін үшінші теңдеуді енгізуді жоспарлап отырмыз. Ол кейін осы тарауда сипатталатын болады).

H1 теңдеуі. CN – Үй шаруашылығының нақты тұтынуы

H1 теңдеуі халықтың жан басына шаққандағы CN нақты тұтынуын түсіндіреді. Түсіндіретін өзгермелі көрсеткіштерге YD/PN нақты қолдағы кіріс және $CN(-1)$ уақыты алшақтатылған тәуелді өзгермелі көрсеткіш кіреді. Өзгермелі көрсеткіштер логарифмдерде көрсетілген. Теңдеуге RS пайыздық ставкасын қосқанда бұл өзгермелі көрсеткіштің мәнісіз екені анықталады. Сондықтан нақты сұраныстағы өзгеріске пайыздық ставка арнасы арқылы ақша-кредит саясаты әсерінің болмауы туралы қорытынды жасауға болады.

H2 теңдеуі. LF/POP – Халықтың экономикалық белсенділік деңгейі

H2 теңдеуі халықтың экономикалық белсенділік деңгейін, яғни 15 және одан да жоғары жастағы халықтың жалпы санындағы экономикалық белсенді халық санының үлесін түсіндіреді. Өзгермелі көрсеткіштер логарифмдерде көрсетілген. Түсіндіретін өзгермелі көрсеткіштерге W/CPI нақты жалақы, Z еңбек нарығының өлшемі және уақыты алшақтатылған тәуелді өзгермелі көрсеткіш кіреді. Өзгермелі Z -ның

кое влияния на потребление в уравнении. Это “классический” пример. С другой стороны, когда ситуация на рынке труда меняется и предложение рабочей силы преобладает над спросом, т.е. когда рынок становится более свободным, Z падает и начинает иметь влияние в уравнении. Свободный рынок труда, при большом Z по модулю, соответствует “Кейнсианскому” примеру. Поскольку Z высоко коррелирует с рабочим временем в условиях свободного рынка труда, наличие обоих переменных W и Z в уравнении походит на случай когда в уравнении имеется переменная трудового дохода в условиях свободного рынка труда.

Второй, более традиционный, эмпирический подход заключается в замене вышеперечисленных трех переменных реальным располагаемым доходом, YD/PY . Этот подход предполагает, что рынки труда всегда свободны и что реакции на изменения трудового и нетрудового дохода одинаковы. Исследователь может проверить, говорят ли данные в пользу YD/PY перед остальными переменными, включив все переменные в уравнение и проверив их значимость. Результаты этого теста для уравнения потребления свидетельствовали в пользу использования YD/PY перед остальными переменными, так что выбранное для модели уравнение включает YD/PY .

Преобладание YD/PY не обязательно означает, что классический пример никогда не выполняется на практике. Это означает только то, что попытка уловить классический пример с использованием Z в нашем случае не удалась. Интересный вопрос для будущих исследований заключается в возможности уловить классический пример каким-нибудь другим способом.

Первые два уравнения в таблице 2 в приложении 1 относятся к сектору домашних хозяйств. Как было сказано выше, в нашей модели имеется одно уравнение для потребительских расходов и одно уравнение для рабочей силы. Это и есть первые два уравнения в таблице 2. (В будущем мы планируем ввести третье уравнение которое будет объяснять спрос на деньги со стороны сектора домашних хозяйств выраженный через депозиты до востребования населения в коммерческих банках. Оно будет описано далее в этой главе).

Уравнение H1. CN – Реальное потребление домашних хозяйств

Уравнение H1 объясняет реальное потребление CN на душу населения. Объясняющие переменные включают реальный располагаемый доход YD/PN , и лагированную зависимую переменную $CN(-1)$. Переменные выражены в логарифмах. При добавлении процентной ставки RS в уравнение, выясняется что эта переменная не значима. Поэтому можно заключить об отсутствии влияния денежно кредитной политики через канал процентных ставок на изменение в реальном спросе.

Уравнение H2. LF/POP – Уровень экономической активности населения

Уравнение H2 объясняет уровень экономической активности населения, т.е. долю численности экономически активного населения в общей численности населения в возрасте 15 лет и старше. Переменные вы-

құрылымы бұрын түсіндірілді. Үлгіде Z жұмыс іздеуді тоқтатқан адамдардың кейінгі жағдайын ескеру үшін UR -дың орнына қолданылады.

Фирмалар секторы

Біздің үлгіде фирмалар секторы үшін алты стохастикалық тендеу бар (2-кестедегі F1–F6 тендеулері). Фирмалар секторы сатудың тапсырылған көлемдері (яғни, айналым капиталына инвестициялар), негізгі капиталға инвестициялар, жұмыспен қамту, баға деңгейі, жалақы ставкасы кезінде басқа факторлармен қатар өндірістің деңгейін айқындайды.

Мультипликатордың қарапайым үлгісінде инвестициялар пайыздық ставканың жай функциясы болып табылады. Онда еңбек нарығы жоқ, сондықтан еңбекке сұраныс айқындалмайды. Сондай-ақ, онда өндіріс пен сату көлемінің арасында айырма жоқ, сондықтан онда айналым капиталына инвестициялар жоқ. (Кезең ішіндегі айналым капиталына инвестиция осы кезең ішінде фирма қанша шығарды және қанша сатты, соның арасындағы айырмаға тең.) Ақырында, үлгіде баға деңгейінің қалай айқындалатыны ескерілмейді. Экономиканың реалистік үлгісі, сірә, фирмалар тәртібінің ерекшеліктеріне көбірек көңіл бөлуі тиіс.

Біздің үлгідегі өндіріс сатудың және материалдық айналым қаражаттарының уақыты алшақтатылған қорлары көлемінің функциясы болып табылады (F1 тендеуі). Өндіріс сату көлеміне қарағанда неғұрлым реттелген болып табылады деп болжанады.

Біздің үлгіде біз негізгі капиталға инвестицияны өндіріс пен пайыздық ставка деңгейімен түсіндіреміз (F2 тендеуі). Басқа әдіс бойынша, негізгі капиталға инвестицияны тепе-теңдік бойынша айқындауға болады — олар негізгі капиталмен қоса амортизацияның өзгеруіне тең. Мұндай жағдайда фирмалар секторына негізгі капитал үшін стохастикалық тендеуді қосуға болады және оған қолда бар артық капиталдың көлемін, өндірістің ағымдағы және өткен деңгейін енгізу қажет. Негізгі капитал сондай-ақ капиталдың екі өзгермелі көрсеткішінің: нақты пайыздық ставканың және қор нарығының құнына да байланысты болуы мүмкін.

Еңбекке сұраныс өндіріс деңгейіне және қолда бар артық жұмыс күшінің көлеміне байланысты болады (F5 тендеуі). (Артық жұмыс күші — өндірістің ағымдағы деңгейі үшін талап етілмейтін, фирма ұстайтын және ақы төлейтін жұмыс күші).

Фирмалар секторының бағалар деңгейі (ЖІӨ дефляторы) F3 тендеуімен айқындалады. Бұл бағалардың уақыты алшақтатылған деңгейінің, жалақы ставкасының, импорт бағаларының және жұмыссыздық деңгейінің функциясы. Бағаның уақыты алшақтатылған деңгейі кутулердің әсерін ұғынуға арналған, жұмыссыздық деңгейі сұраныс қысымының әсерін ұғынуға арналған, ал жалақының ставкасы мен импорт бағалары өндіріс шығыстарының әсерін ұғынуға арналған.

Тұтыну бағаларының индексі ЖІӨ, айырбас бағамы, ақшамассасы мен маусымдық факторлардың пайыздық ставкасы деңгейінің (F6 тендеуі) алшақтығына байланысты. Болашақта тендеуге жанама салықтар мен мемлекеттік бюджет тапшылығын енгізуге де болады.

Фирмалар секторының номиналдық жалақысы F4 тендеуімен айқындалады. Жалақының номиналдық

ражаны в логарифмах. Объясняющими переменными выступают реальная заработная плата W/CPI , параметр рынка труда Z и лагированная зависимая переменная. Построение переменной Z объяснено в ранее. Z используется в модели вместо UR чтобы учесть последствие людей, переставших искать работу.

Сектор фирм

В нашей модели имеется шесть стохастических уравнений для сектора фирм (уравнения F1–F6 в таблице 2). Сектор фирм определяет уровень производства при заданных объемах продаж (т.е. инвестициях в оборотный капитал), инвестициях в основной капитал, занятости, уровне цен, ставке заработной платы, наряду с другими факторами.

В простейшей модели мультипликатора инвестиции являются просто функцией процентной ставки. В ней нет рынка труда, поэтому спрос на труд не определяется. Также, в ней нет различия между производством и объемом продаж, поэтому в ней нет инвестиций в оборотный капитал. (Инвестиции в оборотный капитал за период равны разнице между тем, сколько фирма произвела и сколько она продала за этот период.) Наконец, в модели не упоминается, как определяется уровень цен. Реалистическая модель экономики очевидно должна уделять больше внимание особенностям поведения фирм.

Производство в нашей модели является функцией объема продаж и лагированных запасов материальных оборотных средств (уравнение F1). Предполагается, что производство является более сглаженным, чем объем продаж.

В нашей модели мы объясняем инвестиции в основной капитал уровнем производства и процентной ставкой (уравнение F2). По другому методу, инвестиции в основной капитал можно определять по тождеству — они равны изменению основного капитала плюс амортизация. В этом случае нужно будет добавить в сектор фирм стохастическое уравнение для основного капитала и включить в него объем избыточного капитала имеющегося в наличии, текущий и прошлый уровень производства. Основной капитал может также зависеть от двух переменных стоимости капитала: реальной процентной ставки и фондового рынка.

Спрос на труд зависит от уровня производства и объема избыточной рабочей силы имеющейся в наличии (уравнение F5). (Избыточная рабочая сила — это рабочая сила которую держат и оплачивают фирмы, которая не требуется для текущего уровня производства).

Уровень цен сектора фирм (дефлятор ВВП) определяется уравнением F3. Это функция лагированного уровня цен, ставки заработной платы, импортных цен и уровня безработицы. Лагированный уровень цен предназначен, чтобы уловить влияние ожиданий, уровень безработицы предназначен, чтобы уловить влияние давления спроса, а ставка заработной платы и импортные цены предназначены уловить влияние издержек производства.

Индекс потребительских цен зависит от разрыва ВВП, обменного курса, уровня процентной ставки денежной массы и сезонных факторов (уравнение F6). В будущем в уравнение можно также включить косвенные налоги и дефицит государственного бюджета.

ставкасы – бұл бағалардың уақыты алшақтатылған деңгейінің және уақытша трендтің функциясы. Тендеуді нақты жалақының тендеуі ретінде түсінген дұрыс, мұнда номиналдық жалақы уақытша алшақтығы бар баға деңгейімен түзетіледі.

Болашақта біз коммерциялық банктердегі фирмалардың кредиттері және депозиттері түрінде көрсетілген фирмалар секторы тарапынан ақшаға сұранысты айқындайтын стохастикалық тендеуді де қосуды жоспарлап отырмыз. Ол бұдан әрі осы тарауда сипатталады. Сондай-ақ баға деңгейінің өзгерісін материалдық айналым қаражаттары қорларының уақыты алшақтатылған мәніне көбейту функциясы болып табылатын айналым қаражаттарын бағалауға түзетуді және негізгі капиталға инвестициялар функциясы ретінде капиталды тұтынуды сипаттайтын тендеуді қосуға болады.

Қаржы секторы

Бұрын сөз болған мультипликатордың қарапайым

$$(1) C_t = a_1 + a_2 Y_t + e_t$$

$$(2) I_t = b_1 + b_2 r_t + u_t$$

$$(3) Y_t = C_t + I_t + G_t$$

Үлгінің LM бөлігі

$$(4) \frac{M_t^d}{P_t} = d_1 + d_2 Y_t + d_3 r_t + w_t$$

$$(5) M_t^s = M_t$$

$$(6) M_t^d = M_t^s$$

үлгісі IS-LM үлгісінің бір бөлігі болып табылады.

Үлгінің IS бөлігі:

мұндағы M_t^d – ақша сұранысы, M_t^s – ақша ұсынысы, P_t – бағалар деңгейі.

(4) тендеуде нақты қолма-қол ақша сұранысы кіріс пен пайыздық ставка функциясы болып табылады. (5) тендеуде болжанатын M_t тең ақша ұсынысының ақша-кредит саясаты құралының өзгермелі көрсеткіші болып табылатыны туралы айтылады. (6) тендеу ақша нарығындағы тепе-теңдік шарты болып табылады. Ақша нарығы тепе-теңдікте деп болжанады – ақша сұранысы көлемі ақша ұсынысының көлеміне тең. Үш эндогендік өзгермелі көрсеткіш (4)–(6) тендеулердегі M_t^d , M_t^s және r_t болады. Экзогендік өзгермелі көрсеткіштер тендеулердің бұл тобында M_t , Y_t және P_t болып табылады.

1-тарауда (4)–(6) тендеулері (1)–(3) тендеулеріне қосылған кезде, бұрын LM үлгісінде экзогендік болған r_t эндогендік болады, ал бұрын IS үлгісінде экзогендік болған rt эндогендік болады. Осы кеңейтілген IS-LM үлгісінде экзогендік өзгермелі көрсеткіштер G_t , M_t және P_t болып табылады.

Болашақта ақша сұранысы тендеуі біздің үлгімізде LM үлгісінің (4) тендеуіне сәйкес болады. Біз мынадай екі түрлі ақша сұранысының басты тендеулерін енгізуді жоспарлаймыз, біреуі үй шаруашылығы секторы үшін (H3 тендеуі), және біреуі фирмалар секторы үшін (F7 тендеуі). Бұл тендеулерде ақша сұранысы

Номинальная заработная плата сектора фирм определяется уравнением F4. Номинальная ставка заработной платы – это функция лагированного уровня цен и временного тренда. Уравнение лучше всего понимать как уравнение реальной заработной платы, где номинальная заработная плата корректируется уровнем цен с лагом.

В будущем мы планируем добавить также стохастическое уравнение определяющее спрос на деньги со стороны сектора фирм выраженный в виде кредитов и депозитов фирм в коммерческих банках. Оно описывается далее в этой главе. Также нужно будет добавить корректировку на оценку оборотных средств являющейся функцией изменения уровня цен умноженного на лагированное значение запасов материальных оборотных средств, и уравнение описывающее потребление капитала как функцию инвестиций в основной капитал.

Финансовый сектор

Простейшая модель мультипликатора упомянутая

$$(1) C_t = a_1 + a_2 Y_t + e_t$$

$$(2) I_t = b_1 + b_2 r_t + u_t$$

$$(3) Y_t = C_t + I_t + G_t$$

LM часть модели:

$$(4) \frac{M_t^d}{P_t} = d_1 + d_2 Y_t + d_3 r_t + w_t$$

$$(5) M_t^s = M_t$$

$$(6) M_t^d = M_t^s$$

ранее является частью модели IS-LM.

IS часть модели:

(где – спрос на деньги, – предложение денег, – уровень цен.

В уравнении (4) спрос на реальные наличные деньги является функцией дохода и процентной ставки. Уравнение (5) говорит о том что предложение денег равно M_t , которое предполагается является переменной инструмента денежно-кредитной политики. Уравнение (6) является условием равновесия на денежном рынке. Предполагается что денежный рынок находится в равновесии – объем спроса на деньги равен объему предложения денег. Три эндогенные переменные в уравнениях (4)–(6) есть M_t^d , M_t^s и r_t . Экзогенными переменными в этой группе уравнений являются M_t , Y_t и P_t .

Когда уравнения (4)–(6) добавляются к уравнениям (1)–(3) в главе 1, Y_t которая раньше была экзогенной в модели LM становится эндогенной, а rt которая раньше была экзогенной в IS модели становится эндогенной. Экзогенными переменными в этой расширенной IS-LM модели, являются G_t , M_t и P_t .

В будущем уравнение спроса на деньги в нашей модели будет соответствовать уравнению (4) LM модели. Мы планируем ввести два главных уравнения спроса на деньги, одно для сектора домашних хозяйств (уравнение H3), и одно для сектора фирм (уравнение F7). В этих уравнениях спрос на деньги является функцией

пайыздық ставканың және қаржылық операциялардың өзгермелі көрсеткішінің функциясы болып табылады. Қаржылық операциялардың өзгермелі көрсеткіші ретінде қолдағы кіріс пайдаланылады. Сондай-ақ алдыңғы екеуіне ұқсас валютаға сұраныстың жеке тендеуі (F8 тендеуі) бар.

Біздің үлгіміз бен LM үлгісі арасындағы маңызды айырмашылық құндық сектораралық ағындардың қозғалысын және ұлттық шоттарды шектеуді есепке алуында. Бұл үлгідегі ақша-кредиттік реттеу органының құралдарына іс жүзінде қолданылатын нақты құралдар болуына мүмкіндік береді: есепке алу ставкасы, ең төменгі резервтік талаптар, және ашық нарықтағы операциялар. Бұл жағдайда ақша ұсынысы LM үлгісі жағдайындағыдай тікелей басқарушы өзгермелі көрсеткіш болудың орнына аралық мақсат болып табылады. Бұл кейінірек егжей-тегжейлі талданатын болады.

Қаржы секторының басқа тендеулері Ұлттық Банкте банктердің қарыз алуын түсіндіретін тендеуден, пайыздық ставкалардың уақытша құрылымының екі тендеуінен, акциялардың биржалық бағамдарының өзгеруін түсіндіретін тендеуден тұрады. Банктердің ҚРҰБ заемдары мемлекеттік қазынашылық міндеттемелер (МҚМ) және есепке алу ставкасы (B1 тендеуі) бойынша үш айлық пайыздық ставкалар функциясы болып табылады. Пайыздық ставкалардың уақытша құрылымының бірінші тендеуіндегі облигациялар бойынша ставка МҚМ бойынша пайыздық ставкалардың ағымдағы және уақытша алшақтатылған мәндерінің функциясы болып табылады (B2 тендеуі). Бұл сондай-ақ пайыздық ставкалардың уақытша құрылымының екінші тендеуіндегі кепілхат бойынша пайыздық ставка үшін де дұрыс болады (B3 тендеуі). Акциялардың биржалық бағамдары тендеуінде акцияларға бағаның өзгеруі облигация бағамдарының өзгеруі және салықты шегергеннен кейінгі пайданың өзгеруі функциясы болып табылады.

Сыртқы сектор

Импорт деңгейінің (R1 тендеуі), айырбас бағамының (R2 тендеуі), экспорттық және импорттық баға индекстерінің (R3 және R4 тендеулері) деңгейін түсіндіретін сыртқы секторға арналған бірнеше стохастикалық тендеулер бар.

Теориялық тұрғыдан алғанда, импорттың деңгейі негізгі капиталға инвестицияны қоса тұтынуға және импорттық бағаларға қатысты ішкі бағалар деңгейіне тәуелді болуға тиіс. Егер импорттық бағалар ішкі баға деңгейімен салыстырғанда өсетін болса, импорт түсуге тиіс, басқа тең жағдайларда халық импорттық тауарлардың орнына отандық тауарларды пайдаланатын болады. Қалған жағдайлардың бәрінде импорттың деңгейі тек қана жалпы тұтыну мен негізгі капиталға инвестицияларға тәуелді болуға тиіс.

Алайда, Қазақстан үшін осы тәуелділікті тексеріп көргенде импорт үшін тендеуді бағалау керісінше көрсетті: импорттық бағалар ішкі бағаларға қатысты нақты импорт көлеміне оң ықпал етеді. Сондықтан біз басқа әдіс қолдануды жөн көрдік: біздің үлгідегі импорт өндіріс деңгейімен, негізгі капиталға инвестициялармен және айырбастау бағамымен түсіндіріледі. Өзгермелі көрсеткіштер логарифмдерде көрсетілген.

ей процентной ставки и переменной финансовых операций. В качестве переменной финансовых операций используется располагаемый доход. Имеется также отдельное уравнение спроса на валюту (уравнение F8) похожее на предыдущие два.

Важное различие между нашей моделью и LM моделью заключается в том, что наша модель учитывает движение стоимостных межсекторальных потоков и ограничения национальных счетов. Это позволяет инструментам органа денежно-кредитного регулирования в модели быть фактическими инструментами, используемыми на практике: учетной ставкой, минимальными резервными требованиями, и операциями на открытом рынке. Предложение денег в этом случае является промежуточной целью, вместо того чтобы являться прямой управляющей переменной как в случае с LM моделью. Более подробно это будет обсуждаться далее.

Другие уравнения финансового сектора состоят из уравнения объясняющего заимствования банков в Национальном Банке, два уравнения временной структуры процентных ставок, и уравнение, объясняющее изменение биржевых курсов акций. Займы банков в НБРК являются функцией трехмесячной процентной ставки по государственным казначейским обязательствам (ГКО) и учетной ставкой (уравнение B1). Ставка по облигациям в первом уравнении временной структуры процентных ставок является функцией текущего и лагированных значений процентной ставки по ГКО (уравнение B2). Это также верно для процентной ставки по вкладной во втором уравнении временной структуры процентных ставок (уравнение B3). В уравнении биржевых курсов акций, изменение в ценах на акции является функцией изменения курсов облигаций и изменения прибыли после вычета налогов.

Внешний сектор

Существует несколько стохастических уравнений для внешнего сектора, которые объясняют уровень импорта (уравнение R1), обменный курс (уравнение R2), индексы экспортных и импортных цен (уравнение R3 и R4).

Теоретически уровень импорта должен зависеть от потребления плюс инвестиции в основной капитал и от уровня внутренних цен относительно импортных цен. Если импортные цены вырастут по сравнению с уровнем внутренних цен, то импорт должен упасть, если, при прочих равных условиях, население начнет замещать импортные товары отечественными товарами. Во всех остальных случаях, уровень импорта должен зависеть только от валового потребления и инвестиций в основной капитал.

Однако, при попытке проверить эту зависимость для Казахстана оценка уравнения для импорта говорит об обратном: импортные цены относительно внутренних положительно влияют на объем реального импорта. Поэтому мы решили использовать другой метод: импорт в нашей модели объясняется уровнем производства, инвестициями в основной капитал и обменным курсом. Переменные выражены в логарифмах.

Уравнение R2 объясняет официальный обменный курс тенге (E) относительно одного доллара США. Увеличение E означает обесценивание валюты РК по

R2 тендеуі бір АҚШ долларына қатысты ресми айырбастау бағамын (E) түсіндіреді. E-нің өсуі ҚР валютасының АҚШ долларына қатысты құнсыздануын білдіреді.

R2 тендеуі айырбас бағамының әсер ету функциясы ретінде түсіндіріледі. R2 тендеудің теориясы Фишердің мынадай халықаралық ықпалын білдіреді. Алдымен екі өзгермелі көрсеткішті айқындаймыз:

мұндағы r – пайыздық ставкалардың салыстырмалы

$$r = \left[\frac{1 - RS / 100}{1 - RS_{US} / 100} \right]^{0,25},$$

$$p = \frac{PY}{PY_{US}}.$$

денгейінің көрсеткіші. RS – Қазақстандағы қысқа мерзімді пайыздық ставка, RS_{US} – АҚШ-тағы қысқа мерзімді пайыздық ставка. RS және RS_{US} 100-ге бөлінеді, өйткені олар пайызбен көрсетілген.

Осы пайыздық ставкалар жылдық көрсеткішпен берілді, сондықтан тендеуде жақшадағы бөлім тоқсандық мәндегі r -ді алу үшін r үшін 0,25 дәрежесіне құрылады. p – бағаның салыстырмалы денгейі, PY – Қазақстан Республикасы ЖІӨ дефляторы, PY_{US} – АҚШ-тың ЖІӨ дефляторы.

E арналған тендеу мынадай екі тендеуге негізделді:

$$E^* = \alpha r^{\beta},$$

$$E/E_{-1} = (E^*/E_{-1})^{\lambda} e^{\varepsilon}$$

Бірінші тендеу ұзақ мерзімді перспективада E^* айырбастау бағамының p бағасының салыстырмалы денгейіне және r салыстырмалы пайыздық ставкасына тәуелді екенін көрсетеді. Коэффициент бағаның салыстырмалы денгейі кезінде бірге теңелумен шектеледі, мұның өзі ұзақ мерзімді перспективада нақты айырбастау бағамының салыстырмалы пайыздық ставка ауытқуына байланысты болжамды түрде жай ғана ауытқитынын білдіреді. Екінші тендеу – ішінара түзету тендеуі, онда нақты айырбас бағамы әрбір кезеңде ұзақ мерзімді айырбастау бағамымен айырманың шамасынан λ пайызға өзгеретінін көрсетеді.

Бұл екі тендеу мынаны білдіреді:

$$\log (E/E_{-1}) = \lambda \log \alpha + \lambda (\log \rho - \log E_{-1}) + \lambda \beta \log r + \varepsilon.$$

Бағаның салыстырмалы денгейі кезінде коэффициенттің бірге тең болуына шектеу соңғы тендеуге $\log E_{-1}$ қосу арқылы тексерілуі мүмкін. Егер коэффициент бірден өзгеше болса, онда бұл өзгермелі көрсеткіштің нөлге тең емес коэффициенті болуға тиіс. Бұл 3-кестеде келтірілген сынақтардың бірі.

Салыстырмалы пайыздық ставка кезіндегі коэффициент теріс болуға тиіс. Егер бұл іс жүзінде расталмаса, онда тендеудің бұл мүшесін алып тастау керек. Бұл жағдайда салыстырмалы пайыздық ставканың айырбастау бағамдарына ықпалы туралы болжамның пайдасына негізгі пікірлердің жоқ екенін растауға болады.

отношению к доллару.

Уравнение R2 интерпретируется как функция реагирования обменного курса. Теория стоящая за уравнением R2 заключается в следующем международном эффекте Фишера. Сначала определим две переменные:

где r – это показатель сравнительного уровня про-

$$r = \left[\frac{1 - RS / 100}{1 - RS_{US} / 100} \right]^{0,25},$$

$$p = \frac{PY}{PY_{US}}.$$

центных ставок. RS – это краткосрочная процентная ставка в Казахстане, RS_{US} – это краткосрочная процентная ставка в США. RS и RS_{US} делятся на 100 потому что они выражены в процентах.

Эти процентные ставки даны в годовом выражении, поэтому дробь в скобках в уравнении для r возводится в степень 0,25 для получения r в квартальном выражении. p – это сравнительный уровень цен, PY – дефлятор ВВП Республики Казахстан, PY_{US} – дефлятор ВВП США.

Уравнение для E основывается на следующих двух уравнениях:

$$E^* = \alpha r^{\beta},$$

$$E/E_{-1} = (E^*/E_{-1})^{\lambda} e^{\varepsilon}$$

Первое уравнение говорит что в долгосрочной перспективе обменный курс E^* , зависит от сравнительного уровня цен p и сравнительной процентной ставки r . Коэффициент при сравнительном уровне цен ограничен равняться единице, что означает что в долгосрочной перспективе реальный обменный курс будет предположительно просто колебаться в зависимости от колебаний сравнительной процентной ставки. Второе уравнение – это уравнение частичной корректировки, которое говорит что фактический обменный курс в каждом периоде изменяется на λ процентов от величины его разницы с долгосрочным обменным курсом.

Эти два уравнения подразумевают, что:

$$\log (E/E_{-1}) = \lambda \log \alpha + \lambda (\log \rho - \log E_{-1}) + \lambda \beta \log r + \varepsilon.$$

Ограничение на то что коэффициент при сравнительном уровне цен равен единице может быть проверено путем добавления $\log E_{-1}$ в последнее уравнение. Если коэффициент отличается от единицы, то эта переменная должна иметь ненулевой коэффициент. Это один из тестов проведенных в таблице 3.

Коэффициент при сравнительной процентной ставке должен быть отрицательным. Если это не подтверждается на практике, то этот член уравнения можно отбросить. В этом случае можно утверждать что не существует основательных доводов в пользу гипотезы о влиянии сравнительной процентной ставки на обменные курсы.

Также оценка должна быть не меньше 0,025. Мень-

Сондай-ақ λ бағасы 0,025-тен кем болмауға тиіс. λ бағасының аз мәні айырбастау бағамына бағаның салыстырмалы деңгейінің өзгеруіне жауап ретінде әсер ету үшін әлдеқайда ұзақ уақыт кезеңі қажет болатынын білдіреді.

R3 тендеуі импорттық бағалар индексі бойынша деректерге бөлшекті-сызықтық уақытша трендке лайықтау үшін жалған өзгермелі көрсеткіштерді пайдалана отырып бағаланды. Нәтижесінде біз импорттық бағалардың 1998 ж. 1 тоқ. – 1999 ж. 2 тоқ. аралығында жылына орта есеппен 125,7%, 1999 ж. 2 тоқ. – 2001 ж. 1 тоқ. аралығында жылына 63% және 2001 ж. 1 тоқ. – 2004 ж. 3 тоқ. аралығында жылына 37,6% өскенін анықтадық. Алайда біз импорттық бағалар индексі бойынша деректердің шынайылығына күмәнданамыз, өйткені ЖІӨ есептеу кезінде пайдаланылған тауарлар мен қызмет көрсету импорты бойынша дефлятор пайдалану әдісі бойынша Статистика агенттігі есептейтін импорттық өнім жеткізу бағасы индексінен ерекшеленеді.

R4 тендеуі PX экспорттық баға индексін түсіндіреді. Ол ЖІӨ дефляторының экспорттық баға индексіне қалай ықпал ететінін көрсетеді. Егер ел оның экспорттық тауарларына қойылған әлемдік бағамен келіссе, оның экспорттық бағалары экспорттық тауарлардың әлемдік бағаларына тең болады. Ел ол экспорттайтын тауардың әрбір бағасына толық бақылау емес, өзінің экспорттық бағаларына бірқатар ықпалы болған аралық жағдайда теориялық тұрғыдан мынадай тендеуге жол беріледі:

$$PX = PY^\alpha \left[PW \$ \frac{E}{E_{2000}} \right]^\beta e^\varepsilon,$$

мұндағы PW\$ – доллардағы әлемдік баға индексі, PW\$*E/E2000 – тенгедегі әлемдік баға индексі. PW\$ ретінде біз өңделмеген мұнайдың орташа әлемдік баға индексін алдық (IFS деректер базасындағы серия коды – 00176AAZZF). Тендеу PX-ты ЖІӨ орташа алынған дефляторы және тенгедегі әлемдік баға индексі ретінде бағалайды, сонымен қатар, α және β салмақтары сомасының бірге тең болуы міндетті емес.

Сипатталған тендеу мынадай нысанда бағаланды:

$$\log PX = \alpha \log PY + \beta \log \left[PW \$ \frac{E}{E_{2000}} \right] + \varepsilon.$$

R4 тендеуі шамамен жақындату болып табылатынын есте ұстаған жөн. Қажет болуына қарай және бөлшектелген деректер болған кезде зерттеуші әрбір жеке тауардың бағалары бойынша бірнеше тендеуді бағалай алады, сонымен қатар осы тауарлардың кейбіреуі әлемдік бағаға қатты ұшыраған, ал басқалары олай болмауы мүмкін. Бөлшектеудің бұл түрін біз болашақта жасауды болжап отырмыз.

Қаржылық реттеу секторы

Қаржылық реттеу секторы үшін екі тендеу бар. Біріншісі Қаржы министрлігінің пайыздық төлемдерін түсіндіреді (G3 тендеуі), ал екіншісі МКМ бойынша

шее значение оценки означает что обменному курсу потребуется гораздо более длительный период времени чтобы отреагировать в ответ на изменение сравнительного уровня цен.

Уравнение R3 было оценено используя фиктивные переменные для подгонки кусочно-линейного временного тренда под данные по индексу импортных цен. В результате мы обнаружили что импортные цены в среднем росли на 125,7% в год с 1 кв. 1998 по 2 кв. 1999, на 63% со 2 кв. 1999 по 1 кв. 2001 г. и на 37,6% в год с 1 кв. 2001 по 3 кв. 2004. Однако мы сомневаемся в достоверности данных по индексу импортных цен, т.к. дефлятор по импорту товаров и услуг, использованный при подсчете ВВП по методу использования отличается от индекса цен на импортные поставки продукции, рассчитываемого Агенством по статистике.

Уравнение R4 объясняет индекс экспортных цен PX. Он показывает как дефлятор ВВП влияет на индекс экспортных цен. Если страна соглашается с мировыми ценами на ее экспортные товары, то ее экспортные цены будут равны мировым ценам экспортных товаров. В промежуточном случае когда страна имеет некоторое влияние на ее экспортные цены, но не полный контроль над каждой ценой экспортируемого ею товара, можно теоретически допустить следующее уравнение:

где PW\$ – это индекс мировых цен в долларах, PW\$-

$$PX = PY^\alpha \left[PW \$ \frac{E}{E_{2000}} \right]^\beta e^\varepsilon,$$

*E/E2000 – это мировой индекс цен в тенге. В качестве PW\$ мы взяли индекс средней мировой цены на сырую нефть (код серии в базе данных IFS – 00176AAZZF). Уравнение оценивает PX как взвешенное среднее дефлятора ВВП и индекса мировых цен в тенге, причем сумма весов не обязательно будет равна единице.

Описанное уравнение было оценено в следующей форме:

ледует помнить, что уравнение R4 является лишь

$$\log PX = \alpha \log PY + \beta \log \left[PW \$ \frac{E}{E_{2000}} \right] + \varepsilon.$$

грубым приближением. По надобности и при наличии дезагрегированных данных, исследователь может оценить несколько уравнений по ценам на каждый отдельный товар, причем некоторые из этих товаров могут быть сильно подвержены мировыми ценами, а другие нет. Этот тип дезагрегации мы предполагаем сделать в будущем.

Сектор финансового регулирования

Имеется два уравнения для сектора финансового регулирования. Первое объясняет процентные выплаты министерства финансов (уравнение G3), а второе объясняет трехмесячную процентную ставку по ГКО (уравнение G1). Сектор финансового регулирования включает Национальный Банк, Министерство Финансов и бюджетную часть Правительства РК.

үш айлық пайыздық ставканы түсіндіреді (G1 тендеуі). Қаржылық реттеу секторына Ұлттық Банк, Қаржы министрлігі және ҚР Үкіметінің бюджеттік бөлігі кіреді.

МҚМ бойынша пайыздық ставка Ұлттық Банк пайыздық ставкалар бойынша өз мақсаттарын белгілеу кезінде “желге қарсы иіледі” деп болжанып “пайыздық ставканың әсерін сезінетін функциямен” айқындалады. Яғни Ұлттық Банк болжанып отырғанындай, МҚМ бойынша пайыздық ставкаға инфляцияның өсуіне, ақша ұсынысының уақыты алшақталып өсуіне және жұмыссыздық деңгейінің азаюына жауап ретінде өсуге мүмкіндік береді.

Пайыздық ставканың әсерін сезінетін функция (G1 тендеуі) үлгіге енгізілсе, ақша-кредит саясаты эндогендік болады. Басқаша айтқанда, Ұлттық Банктің өзін қалай ұстауы үлгінің ішінде түсіндіріледі. Ұлттық Банктің өзін қалай ұстауы экономикадағы жағдайға байланысты. Алайда, ақша-кредит саясатына қатысты басқа да төрт болжам жасауға болады: 1) МҚМ бойынша пайыздық ставка экзогендік болып табылады, 2) ақша ұсынысы экзогендік болып табылады, 3) тәуелсіз резервтер деңгейі экзогендік болып табылады, 4) айналысқа шығарылған мемлекеттік бағалы қағаздар көлемі экзогендік болып табылады. Егер осы болжамдардың біреуі ғана жасалса, ақша-кредит саясаты экзогендік болады және біз үлгіден G1 тендеуін алып тастауға тиіспіз.

Процентная ставка по ГКО определяется “реагирующей функцией процентной ставки”, по которой Национальный банк, как предполагается, “клонится против ветра” при установлении своих целей по процентным ставкам. То есть, Национальный банк, как предполагается, позволит процентной ставке по ГКО вырасти в ответ на увеличение инфляции, лагированного роста денежного предложения и снижения уровня безработицы.

Когда реагирующая функция процентной ставки (уравнение G1) включается в модель, денежно-кредитная политика становится эндогенной. Другими словами, поведение Национального банка объясняется внутри модели. Как ведет себя Национальный банк зависит от того, что происходит в экономике. Однако, можно сделать четыре другие предположения по поводу денежно-кредитной политики: 1) процентная ставка по ГКО является экзогенной, 2) предложение денег является экзогенным, 3) уровень незаимствованных резервов является экзогенным, 4) объем выпущенных в обращение государственных ценных бумаг является экзогенным. Если сделано хотя бы одно из этих предположений, то тогда денежно-кредитная политика становится экзогенной и мы должны убрать уравнение G1 из модели.

Өзгермелі көрсеткіштер мен теңдеулер кестесі

Үлгімен жұмыс істегенде біз деректер жинауды қоса алғанда кез келген көмескіліктен аулақ болуға тырыстық. 1-қосымшада біз үлгінің өзгермелі көрсеткіштері бойынша жинақтаған деректердің толық тізімін жасадық. Қосымшадағы кестелермен мұқият танысқан кезде оқырман үлгінің не себепті өзіне тән қасиеттері бар деген сұраққа жауап бере алады. Сондай-ақ бұл кестелерді осы мақаланың негізгі мәтінін оқу барысында анықтамалық ақпарат алу үшін пайдалануды ұсынамыз.

1-кестеде Қазақстанның барлық өзгермелі көрсеткіштерінің үлгісі алфавиттік тәртіппен көрсетіледі, ал 2-кестеде стохастикалық теңдеулер мен тепе-теңдіктердің барлық функционалдық нысандары көрсетіледі. Коэффициенттерді бағалау мен теңдеулердің сынақтары EViews барлық стохастикалық бағалаулардың нәтижелері берілген 3-кестеде көрсетілген.

Қалған кестелер үлгі туралы неғұрлым жан-жақты ақпарат береді. 4-кесте өзгермелі көрсеткіштердің төлем балансы бойынша бастапқы деректерден қалай есептелгенін көрсетеді. 5-кесте ақша-кредит саясаты туралы түрлі болжамдар болған кезде үлгінің қалай шешілетінін көрсетеді. 6-кесте неғұрлым кіші квадраттардың екі қадамдық әдісімен бағаланған теңдеулер үшін бірінші сатының регрессорларын көрсетеді. Нәтижесінде 7-кесте қандай өзгермелі көрсеткіштердің қандай теңдеулерде пайда болатынын көрсетеді. Бұл кесте үлгідегі бір өзгермелі көрсеткіштің басқа өзгермелі көрсеткіштерге қалай ықпал ететінін қадағалау үшін пайдаланылуы мүмкін.

Қазақстанның макроэкономикалық үлгісі 29 теңдеуден – 14 стохастикалық теңдеу және 15 тепе-теңдіктен тұрады. 29 эндогендік өзгермелі көрсеткіш және 15 экзогендік өзгермелі көрсеткіш, және бірнеше уақыты алшақталған эндогендік өзгермелі көрсеткіш бар. Стохастикалық теңдеулер неғұрлым кіші квадраттардың екі қадамдық әдісін пайдалана отырып бағаланды. Үлгінің негізгі деректері 1991 жылдың бірінші тоқсанынан басталады немесе егер деректер мүмкіндік беретін болса, 1991 жылдан кейін неғұрлым ерте басталады. Қазақстан Республикасы ЖІӨ-і бойынша деректер 1980 жылдан басталады. Пайдаланылатын деректерді жинау – эконометрикадағы ең қиын міндеттердің бірі. Біздің үлгідегі бастапқы деректердің алынған көзі Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі, Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі, кейбір өзгермелі көрсеткіштер бойынша деректер Халықаралық Валюта Қорынан, Біріккен Ұлттар Ұйымынан, Федералдық Резервтік Жүйеден және АҚШ Экономикалық Талдау Бюросынан алынды. Осы деректердің барлығы үлгінің талаптарына сәйкес келтірілуге тиіс болды. Бұл үшін маусымдық реттеу Census X12 пакетін пайдалана отырып жүргізілді, жылдық деректерді жуықтап есептеу кубтық сплайндар әдісімен жүргізілді, орташа тоқсандық өзгермелі көрсеткіштер айлық деректердің орташа арифметикалық мәні ретінде есептелді.

Таблицы переменных и уравнений

В работе над моделью мы старались избежать любые неясности, включая сбор данных. В приложении 1 мы составили полный список собранных данных по переменным модели. Надеюсь что при внимательном ознакомлении с таблицами в приложении, читатель сможет ответить на вопрос почему модель имеет такие характерные для нее свойства. Также рекомендуем использовать эти таблицы для получения справочной информации в процессе чтения основного текста этой статьи.

Таблица 1 перечисляет все переменные модели Казахстана в алфавитном порядке, а таблица 2 перечисляет все функциональные формы стохастических уравнений и тождеств. Оценки коэффициентов и тесты уравнений представлены в таблице 3, где представлены результаты оценки всех стохастических уравнений в EViews.

Остальные таблицы дают более детальную информацию о модели. Таблица 4 показывает как переменные были вычислены из исходных данных по платежному балансу. Таблица 5 показывает как модель решается при различных предположениях о денежно-кредитной политике. Таблица 6 перечисляет регрессоры первой стадии для уравнений, оцененных двух-шаговым методом наименьших квадратов. Наконец, таблица 7 показывает какие переменные появляются в каких уравнениях. Эта таблица может пригодиться для отслеживания того, как одна переменная влияет на другие переменные в модели.

Макроэконометрическая модель Казахстана состоит из 29 уравнений – 14 стохастических уравнений и 15 тождеств. Существует 29 эндогенных переменных и 15 экзогенных переменных, и несколько лаговых эндогенных переменных. Стохастические уравнения оценены используя двух-шаговый метод наименьших квадратов. Основные данные модели начинаются с первого квартала 1991 года или как можно раньше после 1991 года если данные позволяют. Данные по ВВП Республики Казахстан начинаются с 1980 года. Сбор используемых данных – это одна из трудных задач стоящих в эконометрике. Источниками исходных данных в нашей модели являются Агентство по статистике Республики Казахстан, Национальный Банк Республики Казахстан, данные по некоторым переменным взяты из Международного Валютного Фонда, Организации Объединенных Наций, Федеральной Резервной Системы и Бюро Экономического Анализа США. Все эти данные должны были быть приведены в соответствие с требованиями модели. Для этого сезонное-сглаживание проводилось с использованием пакета Census X12, интерполяция годовых данных в квартальные была произведена методом кубических сплайнов, среднеквартальные переменные были рассчитаны как арифметические средние от месячных данных.

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА

1-қосымшаның жалғасы

Продолжение Приложения 1

Қазақстанды Макроэкономикалық Болжаудың Тоқсандық Үлгісі/ Квартальная Модель Макроэкономического Прогнозирования Казахстана

1-кесте

Таблица 1

Қазақстанның өзгермелі көрсеткіштері үлгісі алфавиттік тәртіппен /Переменные модели Казахстана в алфавитном порядке

Өзгермелі көрсеткіш/ Переменная	Теңдеу нөмірі/Номер уравнения	Сипаттамасы/Описание
A	T1	Токсанның аяғындағы ағымдағы баланс сальдосы, млрд. тенге. ($A = A_{-1} + S$. 1994 ж. S бойынша деректер сериясы басталғанға дейін нөлдің бастапқы мәні пайдаланылды.) / Сальдо текущего баланса, на конец квартала, млрд. тенге. ($A = A_{-1} + S$. В 1994 г. до начала серии данных по S было использовано начальное значение ноль.)
CN	H1	1994 ж. тұрақты бағамен үй шаруашылығының жеке тұтынушылық шығыстары, млрд. тенге. (ҚРСА-нің 1994–2004 жж. маусымдық реттелген тоқсандық деректері, 1980–1993 жж. кубтық жуықтап есептелген жылдық деректер) / Личные потребительские расходы домашних хозяйств в постоянных ценах 1994 г., млрд. тенге. (сезонно сглаженные квартальные данные АСРК за 1994–2004 гг., кубически интерполированные годовые данные за 1980–1993 гг.)
CPI	F6	Тұтыну бағаларының индексі, тоқсанда орта есеппен, 1995 ж. желтоқсан = 1,0. (ҚРСА) / Индекс потребительских цен, среднее за квартал, декабрь 1995 г. = 1,0. (АСРК)
CPI_PC	T13	ТБИ-дің алдыңғы тоқсандағымен салыстырғанда салыстырмалы өзгеруі, пайызбен. $CPI_PC = @PC(CPI) = (CPI - CPI_{-1}) / CPI_{-1} * 100$ / Относительное изменение ИПЦ по сравнению к предыдущему кварталу в процентах. $CPI_PC = @PC(CPI) = (CPI - CPI_{-1}) / CPI_{-1} * 100$
CPI_PCY	T14	ТБИ-дің өткен жылғы тиісті тоқсанмен салыстырғанда салыстырмалы түрде өзгеруі, пайызбен. $CPI_PCY = @PCY(CPI) = (CPI - CPI_{-4}) / CPI_{-4} * 100$ / Относительное изменение ИПЦ по сравнению к соответствующему кварталу прошлого года в процентах. $CPI_PCY = @PCY(CPI) = (CPI - CPI_{-4}) / CPI_{-4} * 100$
CPOIL	экзог.	Өнделмеген мұнайдың орташа әлемдік бағасы, бір баррель үшін АҚШ долл. (IFS00176AAZ-ZF) / Средняя мировая цена на сырую нефть, долл. США за один баррель. (IFS00176AAZZF)
E	R2	Ресми айырбастау бағамы, тоқсанда орта есеппен, АҚШ доллары үшін тенге. (ҚРҰБ) / Официальный обменный курс, среднее за квартал, тенге за доллар США. (НБРК)
E2000	экзог.	2000 ж. E, 2000 ж. орташа ресми айырбастау бағамы, АҚШ доллары үшін тенге. / E в 2000 г., средний официальный обменный курс в 2000 г., тенге за доллар США.
EX	T12	1994 ж. тұрақты бағамен тауарлар мен қызмет көрсетудің жалпы экспорты, млрд. тенге. (ҚРСА) / Общий экспорт товаров и услуг в постоянных ценах 1994 г., млрд. тенге. (АСРК)
G	экзог.	1994 ж. тұрақты бағамен тауарлар мен қызмет көрсетуді Үкіметтің сатып алуы, млрд. тенге. (ҚРСА) / Правительственные закупки товаров и услуг в постоянных ценах 1994 г., млрд. тенге. (АСРК)
I	F1	1994 ж. тұрақты бағамен негізгі капиталға жалпы салым, млрд. тенге (ҚРСА) / Валовые вложения в основной капитал в постоянных ценах 1994 г., млрд. тенге. (АСРК)
IM	R1	1994 ж. тұрақты бағамен тауарлар мен қызмет көрсетудің жалпы импорты, млрд. тенге. (ҚРСА) / Общий импорт товаров и услуг в постоянных ценах 1994 г., млрд. тенге. (АСРК)
J	F5	Еңбекпен қамтылған халықтың жалпы саны, млн. адам (ҚРСА-нің 1991–2000 жж. кубтық жуықтап есептелген жылдық деректері, 2000–2004 жж. ҚРСА-нің маусымдық реттелген тоқсандық деректері) / Общая численность занятого населения, млн. человек. (кубически интерполированные годовые данные АСРК за 1991–2000 гг., сезонно сглаженные квартальные данные АСРК за 2000–2004 гг.)
JJ	T3	Халықтың жалпы санындағы еңбекпен қамтылған халықтың үлесі ($JJ = J / POP$) / Доля занятого населения в общей численности населения ($JJ = J / POP$).
JJP	экзог.	Максимумнан максимумға дейінгі JJ интерполяциясы / Интерполяция JJ от максимума к максимуму.
JJS	T2	JJ –нің JJP-ге қатынасы. ($JJS = JJ / JJP$) / Отношение JJ к JJP ($JJS = JJ / JJP$)
JMIN	T4	Үндірісі үшін қажетті еңбекпен қамтылған халықтың ең аз саны, млн. адам. ($JMIN = Y / LAM$) / Минимальная численность занятого населения необходимая для производства Y, млн. человек. ($JMIN = Y / LAM$)
LAM	экзог.	Максимумнан максимумға дейінгі $\log(Y/J)$ интерполяциясы. / Интерполяция $\log(Y/J)$ от максимума к максимуму.

ҚАРЖЫ СЕКТОРНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Өзгермелі көрсеткіш/ Переменная	Тендеу нөмірі/Номер уравнения	Сипаттамасы/Описание
LF	H2	Экономикалық белсенді халықтың жалпы саны, млн. адам . (ҚРСА-нің 1991–2000 жж. кубтық жуықтап есептелген жылдық деректері, ҚРСА-нің 2000–2004 жж. маусымдық реттелген токсандық деректері)/Общая численность экономически активного населения, млн. человек. (кубически интерполированные годовые данные АСРК за 1991–2000 гг., сезонно сглаженные квартальные данные АСРК за 2000–2004 гг.)
M	экзог.	2000 ж. тұрақты бағамен тауарлар (сиф) импорты , млрд. тенге. ($M=M\$*E/PM$) , мұнда M\$ – кеден статистикасының деректері бойынша млрд. АҚШ долл. тауарлар (сиф) импорты)/Импорт товаров (сиф) в постоянных ценах 2000 г., млрд. тенге. ($M=M\$*E/PM$) , где M\$ – импорт товаров (сиф) в млрд. долл. США по данным таможенной статистики)
M3	G2	Ақша массасы (M3), 1994 ж. тұрақты бағамен, млрд. тенге. (ҚРҰБ)/Денежная масса (M3) в постоянных ценах 1994 г., млрд. тенге. (НБРК)
MS	экзог.	2000 ж. тұрақты бағамен қызмет көрсетулер және кіріс (дебет) , млрд. тенге. ($MS=M\$\$*E/PM$, мұнда M\$\$ – төлем балансы деректері бойынша млрд. АҚШ долл. қызмет көрсетулер және кіріс (дебет)/Услуги и доход (дебет) в постоянных ценах 2000 г., млрд. тенге. ($MS=M\$\$*E/PM$, где M\$\$ – услуги и доход (дебет) в млрд. долл. США по данным платежного баланса)
PM	R3	Өнімнің импорттық түсуіне бағалар индексі тенгемен, токсанда орташа алғанда, 2000 ж. = 1,0. ($PM=PM\$*E/E_{2000}$, мұнда PM\$ – ҚРСА жариялаған бастапқы деректер)/Индекс цен на импортные поступления продукции в тенге, среднее за квартал, 2000 г. = 1,0. ($PM=PM\$*E/E_{2000}$, где PM\$ – исходные данные публикуемые АСРК)
POP	экзог.	15 және одан жоғары жастағы халықтың жалпы саны, токсан аяғында, млн. адам . (ҚРСА-нің 1991–2004 жж. кубтық жуықтап есептелген жылдық деректер)/Общая численность населения в возрасте 15 лет и старше, на конец квартала, млн. человек. (кубически интерполированные годовые данные АСРК за 1991–2004 гг.)
PX	R4	Өнімнің экспорттық түсуіне бағалар индексі тенгемен, токсанда орташа алғанда, 2000ж. = 1,0. ($PX=PX\$*E/E_{2000}$, мұнда PX\$ – ҚРСА жариялаған бастапқы деректер)/Индекс цен на экспортные поставки продукции в тенге, среднее за квартал, 2000 г. = 1,0. ($PX=PX\$*E/E_{2000}$, где PX\$ – исходные данные публикуемые АСРК)
PY	F3	ЖІӨ дефляторы, 1994 ж. = 1,0. (ҚРСА)/Дефлятор ВВП, 1994 г. = 1,0. (АСРК)
PYUS	экзог.	АҚШ-тағы ЖІӨ дефляторы, 2000 ж. = 1,0. (NIPA)/Дефлятор ВВП в США, 2000 г. = 1,0. (NIPA)
RS	G1	3 айлық МҚМ бойынша пайыздық ставка (жай жылдық кірістілік), токсанда орташа алғанда, пайызбен. (IFS91660C)/Процентная ставка по 3-х месячным ГКО (простая годовая доходность), среднее за квартал, в процентах. (IFS91660C)
RS _{US}	экзог.	АҚШ-тағы қайталама нарықтағы 3 айлық МҚМ бойынша пайыздық ставка, токсанда орташа алғанда, пайызбен. (BOG)/Процентная ставка по 3-х месячным ГКО в США на вторичном рынке, среднее за квартал, в процентах. (BOG)
S	T5	Ағымдағы шоттың төлем балансы, млрд. тенге. (А.4-кестені қараңыз)/Платежный баланс текущего счета, млрд. тенге. (см. таблицу А.4)
STAT	экзог.	1994 ж. тұрақты бағамен статистикалық алшақтық, млрд. тенге. ($STAT=Y-CN-I-G-EX+IM-V1$)/Статистическое расхождение в постоянных ценах 1994 г., млрд. тенге. ($STAT=Y-CN-I-G-EX+IM-V1$)
T	экзог.	Уақытша тренд. (1980ж. 1-ші тоқ. 1,00, 1980 ж. 2-ші тоқ. 1,25 және т.б.)/Временной тренд. (1,00 в 1-м кв. 1980г., 1,25 во 2-ом кв. 1980 г. и т.д.)
TT	экзог.	Таза трансферттер және тауарлармен сауда бойынша түзетулер, млрд. тенге (А.4-кестені қараңыз)/Чистые трансферты плюс поправки по торговле товарами, млрд. тенге. (см. таблицу А.4)
UR	T6	Жұмыссыздық деңгейі. ($UR=(LF-J)/LF$)/Уровень безработицы. ($UR=(LF-J)/LF$)
V	T7	1994 ж. тұрақты бағамен материалдық айналым қаражаты қоры , млрд. тенге., кезен аяғында ($V=V_1=V1$. 1994 ж. 1-ші және 2-ші токсандарда V1 бойынша деректер сериясы басталғанға дейін нөлдін бастапқы мәні пайдаланылды.)/Запас материальных оборотных средств в постоянных ценах 1994 г., млрд. тенге., на конец периода. ($V=V_1=V1$. В 1-м и 2-ом кварталах 1994 г. до начала серии данных по V1 было использовано начальное значение ноль.)
V1	T8	1994 ж. тұрақты бағамен материалдық айналым қаражаты қорларына инвестициялар, млрд. тенге. (ҚРСА)/Инвестиции в запасы материальных оборотных средств в постоянных ценах 1994 г., млрд. тенге. (АСРК)

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА

Өзгермелі көрсеткіш/Переменная	Тендеу нөмірі/Номер уравнения	Сипаттамасы/Описание
W	F4	Салықты және басқа алымды (табыс салығы және зейнетақы жарналары) шегергенде бір қызметкердің орташа айлық номиналдық жалақысы, теңге, орташа алғанда токсанда. (ҚРСА)/Среднемесячная номинальная заработная плата одного работника за вычетом налогов и других удержаний (подходящего налога и пенсионных взносов), тенге, среднее за квартал. (АСРК)
X	экзог.	2000 ж. тұрақты бағамен тауарлар (фоб) экспорты, млрд. тенге. ($X=X\$*E/PX$, мұнда $X\$$ – тауарлар (фоб) экспорты кеден статистикасы деректері бойынша млрд. АҚШ долл.) /Экспорт товаров (фоб) в постоянных ценах 2000 г., млрд. тенге. ($X=X\$*E/PX$, где $X\$$ – экспорт товаров (фоб) в млрд. долл. США по данным таможенной статистики)
XS	экзог.	2000 ж. тұрақты бағамен қызмет көрсетулер және кіріс (кредит), млрд. тенге. ($XS=XSS*E/PX$, мұнда XSS – қызмет көрсетулер және кіріс (кредит) төлем балансы деректері бойынша млрд. АҚШ долл.) /Услуги и доход (кредит) в постоянных ценах 2000 г., млрд. тенге. ($XS=XSS*E/PX$, где XSS – услуги и доход (кредит) в млрд. долл. США по данным платежного баланса)
Y	F2	1994 ж. тұрақты бағамен жалпы ішкі өнім, млрд. тенге. (1994–2004 жж. ҚРСА-нің маусымдық реттелген токсандық деректері, 1980–1993 жж. кубтық жуықтап есептелген жылдық деректер) /Валовый внутренний продукт в постоянных ценах 1994 г., млрд. тенге. (сезонно-сглаженные квартальные данные АСРК за 1994–2004 г., кубически интерполированные годовые данные за 1980–1993 г.)
YS	T9	1994 ж. тұрақты бағамен әлуетті ЖІӨ, млрд. тенге. ($YS=LAM*JJP*JPOP$) /Потенциальный ВВП в постоянных ценах 1994 г., млрд. тенге. ($YS=LAM*JJP*JPOP$)
YV	T11	1994 ж. тұрақты бағамен жалпы кіріс, млрд. тенге. ($YV=Y-V1$) /Валовый доход в постоянных ценах 1994 г., млрд. тенге. ($YV=Y-V1$)
Z	T10	Еңбек нарығында жұмыс күшінің жетіспеуі (еңбек ресурстары шектеулілігінің өзгермелі көрсеткіші). ($Z=\min(0,1-JJP/JJ)$) /Нехватка рабочей силы на рынке труда (переменная ограниченности трудовых ресурсов). ($Z=\min(0,1-JJP/JJ)$)
ZZ	T15	ЖІӨ алшақтығы (сұраныс қысымының өзгермелі көрсеткіші). ($ZZ=(YS-Y)/YS$) /Разрыв ВВП (переменная давления спроса). ($ZZ=(YS-Y)/YS$)

Дерек көзі:

ҚРСА – Қазақстан Республикасының Статистика агенттігі: <http://www.stat.kz>
 ҚРҰБ – Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі: <http://www.nationalbank.kz>

BOG – Board of Governors of Federal Reserve System: <http://www.federalreserve.gov>

NIPA – BEA: National Income and Product Accounts: <http://www.bea.doc.gov>

IFS – IMF: International Financial Statistics: <http://ifs.apdi.net>

IFSxxxxx = IFS деректер базасындағы өзгермелі көрсеткіш нөмірі xxxxx.

Источники данных:

АСРК – Агентство по Статистике Республики Казахстан: <http://www.stat.kz>

НБРК – Национальный Банк Республики Казахстан: <http://www.nationalbank.kz>

BOG – Board of Governors of Federal Reserve System: <http://www.federalreserve.gov>

NIPA – BEA: National Income and Product Accounts: <http://www.bea.doc.gov>

IFS – IMF: International Financial Statistics: <http://ifs.apdi.net>

IFSxxxxx = номер переменной xxxxx в базе данных IFS.

ҚАРЖЫ СЕКТОРНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

1-қосымшаның жалғасы
2-кесте

Продолжение Приложения 1
Таблица 2

Қазақстан үлгісінің теңдеулері/Уравнения модели Казахстана

Стохастикалық теңдеулер/Стохастические уравнения

Теңдеу/ Уравнение	Түсіндіретін өзгермелі көрсеткіш/Объяснимая переменная	Түсіндіретін өзгермелі көрсеткіш/Объясняющие переменные
<i>1. Үй шаруашылығы секторы/Сектор домашних хозяйств</i>		
H1	log(CN)	C, log(YD/PY), log(CN(-1)) (нақты тұтыну)/(реальное потребление)
H2	log(LF/POP)	C, log(LF(-1)/POP(-1)), log(W/CPI), Z экономикалық белсенді халық, млн. адам)/(экономически активное население, млн. человек)
<i>2. Фирмалар секторы (коммерциялық кәсіпорындар)/Сектор фирм (коммерческие предприятия)</i>		
F1	log(Y)	log(Y(-1)), log(YV) (нақты ЖІӨ)/(реальный ВВП)
F2	log(I)	C, log(Y), RS (негізгі капиталға нақты инвестициялар)/(реальные инвестиции в основной капитал)
F3	log(PY)	C, log(PY(-1)), log(W)-log(LAM), log(PM) (ЖІӨ дефляторы, 1994 ж.=1.0)/(дефлятор ВВП, 1994г.=1.0)
F4	log(W)-log(LAM)	C, T, log(PY) (номиналдық жалақы)/(номинальная заработная плата)
F5	dlog(J)	C, T, dlog(Y), dlog(J(-1)), log(J(-1)/JMIN(-1)) (жұмыспен қамтылған халық, млн. адам)/(занятое население, млн. человек)
F6	@PCHA(CPI)	C, log(YS/Y), RS, d(RS(-1)), log(M3(-1)/Y(-1)), log(E), log(E(-2)), @SEAS(1), @SEAS(2), @SEAS(3) (тұтыну бағаларының индексі, 2000 ж. = 1.0)/(индекс потребительских цен, 2000г.=1.0)
<i>3. Қаржы секторы (коммерциялық банктер)/Финансовый сектор (коммерческие банки)</i>		
	Жоқ/Нет	
<i>4. Сыртқы сектор/Внешний сектор</i>		
R1	log(IM/POP)	C, log(IM(-1)/POP(-1)), log(PY/PM), log((-CN+I+G)/POP) (нақты импорт)/(реальный импорт)
R2	dlog(E)	C, log(PY/PYUS)-LOG(E(-1)), .25*LOG((1+RS/100)/(1+RSUS/100)) (айырбастау бағамы, 1 АҚШ доллары үшін тенге)/(обменный курс, тенге за 1 доллар США)
R3	log(PM)	C, T, (T-20.25)*(T>20.25), (T-22)*(T>22) (импорт бағаларының индексі, 2000 ж. = 1.0)/(индекс импортных цен, 2000 г. = 1.0)
R4	log(PX)	C, log(PY), log(PW) (экспорт бағаларының индексі, 2000 ж. = 1.0)/(индекс экспортных цен, 2000 г. = 1.0)
<i>6. Ақша-кредит реттеу органдары (ҚРҰБ, ҚР Қаржы министрлігі, ҚР Үкіметінің бюджет бөлігі)/ Органы денежно-кредитного регулирования (НБРК, Министерство Финансов РК, бюджетная часть Правительства РК)</i>		
G1	RS	C, RS(-1), RSUS, @PCA(PY) (3 айлық МҚМ кірістілігі)/(доходность 3-х месячных ГКО)
G2	log(M3/PY/POP)	C, RS, LOG(Y/POP) (нақты ақша массасы)/(реальная денежная масса)

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА

Тепе-теңдікТождества		
Теңдеу/ Уравнение	Түсіндіретін өзгермелі көрсеткіш/ Объяснимая переменная	Түсіндіретін өзгермелі көрсеткіш/Объясняющие переменные
T1	A =	$A(-1) + S$ (Ағымдағы баланстың сальдосы)/(Сальдо текущего баланса)
T2	JJS =	JJ / JJP (JJP максимумнан максимумға дейін JJ интерполяциясы болып табылады)/(J-JP является интерполяцией JJ от максимума к максимуму)
T3	JJ =	J / POP (халықтың жалпы санындағы жұмыспен қамтылған халықтың үлесі)/(доля занятого населения в общей численности населения)
T4	JMIN =	Y / LAM (Ү өндірісі үшін қажетті жұмыспен қамтылғандардың ең аз саны)/(минимальное число занятых необходимое для производства Y)
T5	S =	$PX * (X + XS) - PM * (M + MS) + TT$ (ағымдағы шоттың төлем балансы)/(платежный баланс текущего счета)
T6	UR =	$1 - J / LF$ (жұмыссыздық деңгейі)/(уровень безработицы)
T7	V =	$V(-1) + V1$ (материалдық айналым қаражаттарының қорлары)/(запас материальных оборотных средств)
T8	V1 =	$Y - YV$ (материалдық айналым қаражаттары қорларының инвестициялары)/(инвестиции в запасы материальных оборотных средств)
T9	YS =	$LAM * JJP * POP$ (әлуетті ЖІӨ)(потенциальный ВВП)
T10	Z =	$\min(0; 1 - JJP / JJ)$ (еңбек нарығында жұмыс күшінің жетіспеуі)/(нехватка рабочей силы на рынке труда)
T11	YV =	$CN + I + G + EX - IM + STAT$ (жалпы кіріс)/(валовый доход)
T12	EX =	$(X\$ + XSS) * E / PX / 7240.96$ (нақты экспорт)/(реальный экспорт)
T13	CPI_PC =	@pc(CPI) (бір тоқсандағы ТБИ-нің пайыздық өзгеруі)/(процентное изменение ИПЦ за квартал)
T14	CPI_PCY =	@pcy(CPI) (бір жылдағы ТБИ-нің пайыздық өзгеруі)/(процентное изменение ИПЦ за год)
T15	ZZ =	$(YS - Y) / Y$ (ЖІӨ алшақтығы)/(разрыв ВВП)
T16	PW =	$PW\$ / PW2000 * E / E_{2000}$ (өңделмеген мұнайға әлемдік бағалардың индексі)/(индекс мировых цен на сырую нефть)

ҚАРЖЫ СЕКТОРНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

T17	Y_PCY =	@pcy(Y)	(бір жылдағы ЖІӨ-нің пайыздық өзгеруі)/(процентной изменении ВВП за год)
T18	YD =	Y * PY + XI – MI – CC + XT – MT	(таза ұлттық қолдағы кіріс)/(-чистый национальный располагаемый доход)
T19	XI =	Y * PY * 0,0085	(кіріс, кредиттер)/(доходы, кредит)
T20	MI =	Y * PY * 0,07	(кіріс, дебет)/(дохода, дебет)
T21	XT =	Y * PY * 0.01	(ағымдағы трансферттер, кредит)/(текущие трансферты, кредит)
T22	MT =	(-0.07383656444 + 0.003666477697 * T) * Y * PY	(ағымдағы трансферттер, кредит)/(текущие трансферты, кредит)

1-қосымшаның жалғасы

Продолжение Приложения 1

Таблица 3

3-кесте

**Қазақстан үлгісінің теңдеулеріне арналған
коэффициенттерді бағалау және сынақтар нәтижелері/Оценки коэффициентов и результаты тестов
для уравнений модели Казахстана**

H1 теңдеуі

Уравнение H1

Dependent Variable: LOG(CN)
Method: Least Squares
Date: 04/04/04 Time: 15:35
Sample: 1995Q1 2004Q2
Included observations: 38

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.251604	0.317767	0.791786	0.4338
LOG(YD/PY)	0.535986	0.113047	4.741266	0.0000
LOG(CN(-1))	0.368944	0.145254	2.539996	0.0157
R-squared	0.841611	Mean dependent var		4.239441
Adjusted R-squared	0.832560	S.D. dependent var		0.134328
S.E. of regression	0.054966	Akaike info criterion		-2.888543
Sum squared resid	0.105745	Schwarz criterion		-2.759260
Log likelihood	57.88231	F-statistic		92.98733
Durbin-Watson stat	1.868085	Prob(F-statistic)		0.000000

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА

H2 тендеуі

Уравнение H2

Dependent Variable: LOG(LF/POP)
 Method: Least Squares
 Date: 04/04/04 Time: 09:55
 Sample: 1994Q1 2004Q2
 Included observations: 42

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.381240	0.101643	-3.750758	0.0006
Z	0.552147	0.120793	4.570997	0.0001
LOG(W/CPI)	0.016946	0.007699	2.201200	0.0339
LOG(LF(-1)/POP(-1))	0.351858	0.121257	2.901759	0.0061
R-squared	0.944240	Mean dependent var		-0.389002
Adjusted R-squared	0.939838	S.D. dependent var		0.032268
S.E. of regression	0.007915	Akaike info criterion		-6.749796
Sum squared resid	0.002380	Schwarz criterion		-6.584304
Log likelihood	145.7457	F-statistic		214.4989
Durbin-Watson stat	1.182281	Prob(F-statistic)		0.000000

F1 тендеуі

Уравнение F1

Dependent Variable: LOG(Y)
 Method: Least Squares
 Date: 04/04/04 Time: 15:11
 Sample: 2000Q1 2004Q2
 Included observations: 18

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOG(Y(-1))	0.790161	0.192106	4.113144	0.0008
LOG(YV)	0.214870	0.192124	1.118395	0.2799
R-squared	0.987304	Mean dependent var		4.883145
Adjusted R-squared	0.986511	S.D. dependent var		0.134738
S.E. of regression	0.015649	Akaike info criterion		-5.372380
Sum squared resid	0.003918	Schwarz criterion		-5.273450
Log likelihood	50.35142	Durbin-Watson stat		2.205697

F2 тендеуі

Уравнение F2

Dependent Variable: LOG(I)
 Method: Two-Stage Least Squares
 Date: 04/04/04 Time: 15:17
 Sample (adjusted): 1994Q3 2004Q2
 Included observations: 40 after adjustments
 Instrument list: LOG(G/POP) LOG(EX(-1)/POP(-1)) LOG(PY(-1))
 LOG(Y(-1)/POP(-1)) RS(-1) LOG(I(-1)) LOG(Y(-1))

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-3.449490	0.679387	-5.077353	0.0000
LOG(Y)	1.305575	0.142786	9.143609	0.0000
RS	0.002222	0.000429	5.180213	0.0000
R-squared	0.700319	Mean dependent var		2.791270
Adjusted R-squared	0.684120	S.D. dependent var		0.257401
S.E. of regression	0.144668	Sum squared resid		0.774364
F-statistic	44.95897	Durbin-Watson stat		2.215968
Prob(F-statistic)	0.000000			

ҚАРЖЫ СЕКТОРНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

1-қосымшаның жалғасы

Продолжение Приложения 1

F2 теңдеуі

Уравнение F2

Dependent Variable: LOG(PY)
Method: Least Squares
Date: 04/04/04 Time: 14:32
Sample: 1997Q4 2004Q2
Included observations: 27

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-1.604435	0.665432	-2.411117	0.0243
LOG(PY(-1))	0.371433	0.155987	2.381179	0.0259
LOG(W)-LOG(LAM)	0.408854	0.132317	3.089966	0.0052
LOG(PM)	0.032776	0.021600	1.517405	0.1428
R-squared	0.983883	Mean dependent var		1.794617
Adjusted R-squared	0.981781	S.D. dependent var		0.204903
S.E. of regression	0.027657	Akaike info criterion		-4.201909
Sum squared resid	0.017593	Schwarz criterion		-4.009933
Log likelihood	60.72577	F-statistic		468.0322
Durbin-Watson stat	2.474320	Prob(F-statistic)		0.000000

F4 теңдеуі

Уравнение F4

Dependent Variable: LOG(W)-LOG(LAM)
Method: Least Squares
Date: 04/04/04 Time: 14:21
Sample: 1995Q1 2004Q2
Included observations: 38

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	4.247214	0.107502	39.50806	0.0000
T	0.018962	0.012581	1.507197	0.1407
LOG(PY)	1.138234	0.101309	11.23529	0.0000
R-squared	0.988041	Mean dependent var		6.483269
Adjusted R-squared	0.987357	S.D. dependent var		0.446763
S.E. of regression	0.050234	Akaike info criterion		-3.068608
Sum squared resid	0.088320	Schwarz criterion		-2.939325
Log likelihood	61.30355	F-statistic		1445.811
Durbin-Watson stat	1.663373	Prob(F-statistic)		0.000000

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА

1-қосымшаның жалғасы

Продолжение Приложения 1

F5 тендеуі

Уравнение F5

Dependent Variable: DLOG(J)
 Method: Two-Stage Least Squares
 Date: 04/04/04 Time: 14:27
 Sample: 1994Q3 2003Q4
 Included observations: 38
 Instrument list: LOG(G/POP) LOG(EX(-1)/POP(-1)) LOG(PY(-1))
 LOG(Y(-1)/POP(-1)) RS(-1) DLOG(J(-1)) T LOG(J(-1)/JMIN(-1))
 DLOG(Y(-1))

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.024541	0.027470	0.893376	0.3781
T	-0.000974	0.001245	-0.782689	0.4394
DLOG(Y)	0.098760	0.072353	1.364987	0.1815
DLOG(J(-1))	0.603368	0.146316	4.123741	0.0002
LOG(J(-1)/JMIN(-1))	-0.069119	0.047891	-1.443246	0.1584
R-squared	0.488481	Mean dependent var		0.001967
Adjusted R-squared	0.426479	S.D. dependent var		0.010292
S.E. of regression	0.007794	Sum squared resid		0.002005
F-statistic	8.500784	Durbin-Watson stat		1.956822
Prob(F-statistic)	0.000079			

F6 тендеуі

Уравнение F6

Dependent Variable: @PCHA(CPI)
 Method: Least Squares
 Date: 04/04/04 Time: 15:32
 Sample: 2000Q1 2004Q3
 Included observations: 19

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.566992	0.905321	0.626288	0.5467
LOG(YS/Y)	-0.066032	0.323591	-0.204061	0.8428
RS	0.003449	0.002575	1.339709	0.2132
D(RS(-1))	-0.020416	0.006901	-2.958563	0.0160
LOG(M3(-1)/Y(-1))	0.136129	0.065589	2.075489	0.0678
LOG(E)	0.490551	0.282730	1.735050	0.1168
LOG(E(-2))	-0.580387	0.313808	-1.849498	0.0974
@SEAS(1)	0.004197	0.013311	0.315300	0.7597
@SEAS(2)	-0.030461	0.014881	-2.046947	0.0710
@SEAS(3)	-0.063406	0.013609	-4.659099	0.0012
R-squared	0.916258	Mean dependent var		0.073198
Adjusted R-squared	0.832517	S.D. dependent var		0.045866
S.E. of regression	0.018770	Akaike info criterion		-4.807657
Sum squared resid	0.003171	Schwarz criterion		-4.310584
Log likelihood	55.67274	F-statistic		10.94151
Durbin-Watson stat	2.527873	Prob(F-statistic)		0.000736

ҚАРЖЫ СЕКТОРНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

1-қосымшаның жалғасы

Продолжение Приложения 1

R1 теңдеуі

Уравнение R1

Dependent Variable: LOG(IM/POP)
 Method: Two-Stage Least Squares
 Date: 04/04/04 Time: 14:43
 Sample: 1998Q1 2004Q2
 Included observations: 26
 Instrument list: LOG(G/POP) LOG(EX(-1)/POP(-1)) LOG(PY(-1))
 LOG(Y(-1)/POP(-1)) RS(-1) LOG(IM(-1)/POP(-1)) LOG(PY(-1))
 /PM(-1)) LOG((CN(-1)+I(-1)+G(-1))/POP(-1))

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.893262	0.624312	1.430795	0.1665
LOG(IM(-1)/POP(-1))	0.330025	0.182174	1.811587	0.0837
LOG(PY/PM)	-0.127418	0.064725	-1.968597	0.0617
LOG((CN+I+G)/POP)	0.096753	0.244949	0.394993	0.6967
R-squared	0.541497	Mean dependent var		1.297795
Adjusted R-squared	0.478974	S.D. dependent var		0.152148
S.E. of regression	0.109824	Sum squared resid		0.265347
F-statistic	8.829048	Durbin-Watson stat		1.787447
Prob(F-statistic)	0.000496			

R2 теңдеуі

Уравнение R2

Dependent Variable: DLOG(E)
 Method: Least Squares
 Date: 04/04/04 Time: 10:42
 Sample: 1995Q1 2004Q3
 Included observations: 39

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.152800	0.199218	0.767002	0.4481
LOG(PY/PYUS)-LOG(E(-1))	0.048449	0.066058	0.733423	0.4680
.25*LOG((1+RS/100)/(1+RSUS/100))	0.522951	0.225584	2.318208	0.0262
R-squared	0.154032	Mean dependent var		0.025077
Adjusted R-squared	0.107033	S.D. dependent var		0.062786
S.E. of regression	0.059331	Akaike info criterion		-2.737567
Sum squared resid	0.126726	Schwarz criterion		-2.609601
Log likelihood	56.38256	F-statistic		3.277391
Durbin-Watson stat	1.431731	Prob(F-statistic)		0.049246

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА

1-қосымшаның жалғасы

Продолжение Приложения 1

R3 теңдеуі

Уравнение R3

Dependent Variable: LOG(PM)
Method: Least Squares
Date: 01/11/05 Time: 22:56
Sample: 1998Q1 2004Q3
Included observations: 27

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-22.62185	0.477623	-47.36337	0.0000
T	1.093277	0.024166	45.24060	0.0000
(T-20.25)*(T>20.25)	-0.682242	0.033860	-20.14895	0.0000
(T-22)*(T>22)	-0.262861	0.017809	-14.76020	0.0000
R-squared	0.998449	Mean dependent var		-0.011239
Adjusted R-squared	0.998247	S.D. dependent var		0.729375
S.E. of regression	0.030536	Akaike info criterion		-4.003871
Sum squared resid	0.021446	Schwarz criterion		-3.811895
Log likelihood	58.05225	F-statistic		4936.938
Durbin-Watson stat	1.612712	Prob(F-statistic)		0.000000

R4 теңдеуі

Уравнение R4

Уравнение R4
Dependent Variable: LOG(PX)
Method: Least Squares
Date: 04/04/04 Time: 14:19
Sample: 1997Q4 2004Q3
Included observations: 28

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOG(PY/6)	0.874051	0.062709	13.93822	0.0000
LOG(PW)	0.415966	0.020443	20.34736	0.0000
R-squared	0.987141	Mean dependent var		-0.119627
Adjusted R-squared	0.986647	S.D. dependent var		0.413792
S.E. of regression	0.047817	Akaike info criterion		-3.174136
Sum squared resid	0.059447	Schwarz criterion		-3.078978
Log likelihood	46.43790	Durbin-Watson stat		1.393235

ҚАРЖЫ СЕКТОРНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

1-қосымшаның жалғасы

Продолжение Приложения 1

G1 теңдеуі

Уравнение G1

Dependent Variable: RS
 Method: Two-Stage Least Squares
 Date: 04/04/04 Time: 12:42
 Sample: 1996Q1 2004Q2
 Included observations: 34
 Instrument list: LOG(G/POP) LOG(EX(-1)/POP(-1)) LOG(PY(-1))
 LOG(Y(-1)/POP(-1)) RS(-1) RSUS(-1) @PCA(PY(-1))

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1.428665	1.149811	1.242522	0.2237
RS(-1)	0.852308	0.070589	12.07432	0.0000
RSUS	0.052990	0.345021	0.153585	0.8790
@PCA(PY)	-0.046354	0.054361	-0.852705	0.4006
R-squared	0.931751	Mean dependent var		13.89618
Adjusted R-squared	0.924926	S.D. dependent var		9.586242
S.E. of regression	2.626593	Sum squared resid		206.9698
F-statistic	136.6920	Durbin-Watson stat		1.250406
Prob(F-statistic)	0.000000			

G2 теңдеуі

Уравнение G2

Dependent Variable: LOG(M3/(POP*PY))
 Method: Two-Stage Least Squares
 Date: 04/04/04 Time: 15:31
 Sample: 1997Q2 2004Q2
 Included observations: 29
 Instrument list: LOG(G/POP) LOG(EX(-1)/POP(-1)) LOG(PY(-1))
 LOG(Y(-1)/POP(-1)) RS(-1)

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-2.951523	0.546727	-5.398531	0.0000
RS	-0.014007	0.005455	-2.567538	0.0163
LOG(Y/POP)	1.293450	0.205008	6.309267	0.0000
R-squared	0.937683	Mean dependent var		-0.002996
Adjusted R-squared	0.932889	S.D. dependent var		0.314193
S.E. of regression	0.081394	Sum squared resid		0.172250
F-statistic	193.9189	Durbin-Watson stat		1.837561
Prob(F-statistic)	0.000000			

4-кесте

Таблица 4

Төлем балансы бойынша деректердің құрылымы: S және TT/Построение данных по платежному балансу: S и TT

Төлем балансының бастапқы деректері, млрд. АҚШ долл./Исходные данные платежного баланса, в млрд. долл. США:

Санаттың атауы/Наименование категории	Кредит	Дебет
Тауарлар/Товары	X\$'	M\$'
Қызмет көрсету және кіріс/Услуги и доход	XSS\$	MS\$
Трансферттер/Трансферты	XT\$	MT\$
Кеден статистикасының бастапқы деректері, млрд. АҚШ долл./Исходные данные таможенной статистики, в млрд. долл. США:		
Санаттың атауы/Наименование категории	Экспорт (с.и.ф.)	Импорт (ф.о.б.)
Тауарлар/Товары	X\$	M\$

Жоғарыда атап көрсетілген өзгермелі көрсеткіштер бойынша тоқсандық деректерді алып, S\$ және TT\$ өзгермелі көрсеткіштері мынадай формула бойынша есептеледі:

$$S\$ = X\#' + XSS\$ + XT\$ - M\$' - MS\$ - MT\$$$

$$TT\$ = S\$ - X\$ - XSS\$ + M\$ + MS\$$$

мұндағы S\$ – млрд. АҚШ долларындағы ағымдағы шоттың балансы, ал TT\$ – бұл таза трансферттер және млрд. АҚШ долларындағы тауарлармен сауда бойынша түзетулер.

S\$ және TT\$ алынғаннан кейін S және TT өзгермелі көрсеткіштері мынадай формулалар бойынша есептеледі:

$$S = S\$ * E$$

$$TT = TT\$ * E$$

A.1-кестесіндегі X, M, XS және MS өзгермелі көрсеткіштері үшін және жоғарыда аталған XS, M\$, XSS және MS\$ өзгермелі көрсеткіштері үшін байланыстылық тән екенін байқаймыз:

$$X\$ = X * PX / E$$

$$M\$ = M * PM / E$$

$$XSS\$ = XS * PX / E$$

$$MS\$ = MS * PM / E$$

Демек, S үшін теңдеу мынадай түрде жазылуы мүмкін:

$$S = PX(X + XS) - PM(M + MS) + TT,$$

бұл 2-кестедегі T5 тепе-теңдігі болып табылады.

Жинақтаушы зейнетақы жүйесі - 2004 жылғы даму қорытындылары.

Конаев А.Т., Әбішева Т.Т., Зерттеу және статистика департаменті стратегия және талдау басқармасының бас мамандары-талдаушылары

Қазақстанда 1998 жылдан бастап қаржы жүйесін табысты реформалаудың жарқын үлгілерінің бірі болып табылатын жинақтаушы зейнетақы жүйесі жұмыс істейтіні белгілі.

Қазақстандағы жинақтаушы зейнетақы жүйесі жеті жылда дамудың аса зор қарқынын айқын көрсетті

Получив квартальные данные по вышеперечисленным переменным, переменные S\$ и TT\$ вычисляются по следующим формулам:

$$S\$ = X\#' + XSS\$ + XT\$ - M\$' - MS\$ - MT\$$$

$$TT\$ = S\$ - X\$ - XSS\$ + M\$ + MS\$$$

где S\$ – это баланс текущего счета в млрд. долл. США, а TT\$ – это чистые трансферты плюс поправки по торговле товарами в млрд. долл. США.

После того как S\$ и TT\$ получены, переменные S и TT вычисляются по следующим формулам:

$$S = S\$ * E$$

$$TT = TT\$ * E$$

Заметим, что для переменных X, M, XS и MS из таблицы A.1 и упомянутых выше переменных X\$, M\$, XSS\$ и MS\$ верна зависимость:

$$X\$ = X * PX / E$$

$$M\$ = M * PM / E$$

$$XSS\$ = XS * PX / E$$

$$MS\$ = MS * PM / E$$

Следовательно, уравнение для S может записано следующим образом:

$$S = PX(X + XS) - PM(M + MS) + TT,$$

что является тождеством T5 в таблице 2.

Жинақтаушы зейнетақы жүйесі - 2004 жылғы даму қорытындылары. Накопительная пенсионная система - итоги развития за 2004 год.

Қонаев А.Т., Әбішева Т.Т., Зерттеу және статистика департаменті стратегия және талдау басқармасының бас мамандары-талдаушылары

Қунаев А.Т., Абишева А.Т., главные специалисты-аналитики управления стратегии и анализа Департамента исследований и статистики

Қазақстанда 1998 жылдан бастап қаржы жүйесін табысты реформалаудың жарқын үлгілерінің бірі болып табылатын жинақтаушы зейнетақы жүйесі жұмыс істейтіні белгілі.

Известно, что с 1998 года в Казахстане действует накопительная пенсионная система, являющаяся одним из ярких примеров успешного реформирования финансовой системы.

Қазақстандағы жинақтаушы зейнетақы жүйесі жеті жылда дамудың аса зор қарқынын айқын көрсетті және экономиканың қаржылық секторындағы жетекші сала болып табылады.

За семь лет накопительная пенсионная система Казахстана продемонстрировала колоссальные темпы развития и является локомотивом финансового сектора экономики.

Осы мақалада Қазақстандағы жинақтаушы зейнетақы жүйесінің 2004 жылғы жұмыс нәтижелері жайында жазылып, талданды және осы сектордың елеулі оқиғалары баяндалды.

В данной статье изложены и проанализированы результаты функционирования накопительной пенсионной системы Казахстана за 2004 год и освещены основные события данного сектора.

Қазақстан қаржы жүйесінің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі болып табылатын жинақтаушы зейнетақы жүйесін дамыту жалғасуда. Мәселен, 2005 жылдың басында жинақталған зейнетақы қаражаты 495 млрд. теңгеден астам болып, бір жылда 34% өсті. Зейнетақы жүйесіндегі шоғырландырылған активтердің халықтың банктердегі, ағымдағы жылдың басында 448 млрд. теңге болған салымдарының деңгейінен асып кеткені қызық.

Продолжается развитие накопительной пенсионной системы, являющейся одной из важнейших составляющих финансовой системы Казахстана. Так, на начало 2005 года пенсионные накопления составили более 495 млрд. тенге, увеличившись за год на 34%. Интересно, что аккумулированные активы пенсионной системы превышают уровень вкладов населения в банках, которые составили на начало текущего года 448 млрд. тенге.

Барған сайын адамдардың көпшілік бөлігі жинақтаушы зейнетақы жүйесіне тартылуда – салымшылар саны 7 млн. адамнан асты. Салымшылардың өсу динамикасы Қазақстандағы жинақтаушы зейнетақы жүйесінің барлық жұмыс істеген уақытында байқалуда. Салымшылар санының жыл сайынғы өсуі орташа алғанда 20% болды.

Все большее число людей вовлечено в накопительную пенсионную систему – число вкладчиков превышает 7 млн. чел. Возрастающая динамика вкладчиков наблюдается на протяжении всего времени функционирования накопительной пенсионной системы в Казахстане. Ежегодный прирост количества вкладчиков составляет в среднем 20%.

Зейнетақы активтері әр түрлі қаржы құралдарына инвестицияланады. Мәселен, мемлекеттік емес бағалы қағаздарға инвестицияланған зейнетақы активтері экономиканың нақты секторына жұмыс істейді. Жинақтаушы зейнетақы қорлары “А” санатындағы ресми тізім бойынша Қазақстан қор биржасына сауда-саттыққа жіберілген кәсіпорындардың бағалы қағаздарын сатып алады. 2005 жылғы 1 наурызда зейнетақы активтерінің 37,4% отандық эмитенттердің мемлекеттік емес бағалы қағаздарына инвестицияланды. Инвестициялау ережелеріне соңғы өзгерістер зейнетақы активтерін Ұлттық Банкте және екінші деңгейдегі банктерде орналастыру лимитін 15%-дан 20%-ға дейін ұлғайтуды көздейді. Депозиттеудің ең жоғары мерзімі де өсті: егер ол бұрын 1 жылдан аспауға тиіс болса, енді 3 жылға дейінгі мерзімге орналастыру мүмкіндігі бар. Қазіргі уақытта зейнетақы активтерінің 11,3% банктердегі салымдарға орналастырылды.

Пенсионные активы инвестируются в различные финансовые инструменты. Так, будучи инвестированными в негосударственные ценные бумаги, пенсионные активы работают на реальный сектор экономики. Накопительные пенсионные фонды приобретают ценные бумаги предприятий, допущенных к торгам на Казахстанской фондовой бирже по официальному списку категории «А». На 1 марта 2005 года 37,4% пенсионных активов инвестированы в негосударственные ценные бумаги отечественных эмитентов. Последние изменения в инвестиционные правила предусматривают увеличение лимита размещения пенсионных активов во вклады в Национальном Банке и банках второго уровня с 15 до 20%. Увеличился и максимальный срок депонирования: если раньше он не должен был превышать 1 год, то теперь возможно размещение на срок до 3 лет. В настоящее время 11,3% пенсионных активов размещено во вклады в банках.

Жинақталған зейнетақы қаражатының сақталуы жүйенің басты міндеті болғандықтан активтердің айтарлықтай бөлігі – 50,4% мемлекеттік бағалы қағаздарға орналастырылды. Сонымен бірге Қаржы министрлігінің мемлекеттік бағалы қағаздарына -

Поскольку сохранность пенсионных накоплений является главной задачей системы, значительная часть активов размещена в государственные ценные бумаги – 50,4%. При этом в государственные ценные бумаги Министерства финансов - 22%, ноты Националь-

22%, Ұлттық Банктің ноталарына - 28,4%. Ұлттық Банк ноталарына қатысты ноталардың ең алдымен ақша-кредит саясатының құралы болып табылатынын атап айту қажет. Қаржы министрлігінің ұзақ мерзімді мемлекеттік бағалы қағаздарының жетіспеуі жағдайында жинақтаушы зейнетақы қорлары Ұлттық Банктің ақша-кредит саясатының банктік өтімділікке ықпалын әлсірете отырып, айтарлықтай активтерді қысқа мерзімді ноталарға салады.

Тұтастай алғанда инвестициялық портфельдің құрылымы мынадай түрде көрінеді (1-сурет).

Зейнетақылық реформалаудың ұзаққа созылатын процесс екенін және жинақтаушы зейнетақы жүйесін одан әрі жетілдіру мен дамыту бағытындағы жұмыс тұрақты жүргізілетінін атап айту қажет.

Мәселен, жинақтаушы зейнетақы жүйесін біртіндеп жетілдіру нәтижесінде қазіргі уақытта Қазақстанның барлық жинақтаушы зейнетақы қорлары жеке қорлар болып табылады.

ного Банка - 28,4%. В отношении нот Национального Банка необходимо отметить, что ноты являются прежде всего инструментом денежно-кредитной политики. В условиях недостаточности долгосрочных государственных ценных бумаг Министерства финансов накопительные пенсионные фонды вкладывают значительные активы в краткосрочные ноты, ослабляя тем самым влияние денежно-кредитной политики Национального Банка на банковскую ликвидность.

В целом же структура инвестиционного портфеля выглядит следующим образом (Рисунок 1).

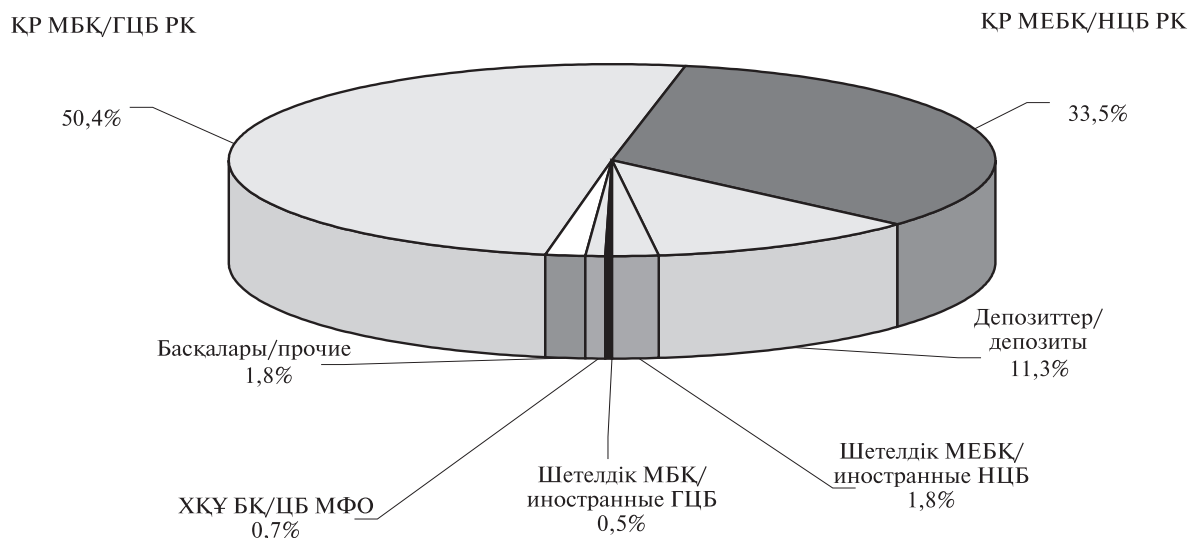
Необходимо отметить, что пенсионное реформирование – длительный процесс, и работа в направлении дальнейшего совершенствования и развития накопительной пенсионной системы ведется постоянно.

Так, в результате постепенного совершенствования накопительной пенсионной системы в настоящее время все накопительные пенсионные фонды Казахстана являются частными.

1-сурет

Рисунок 1

Структура инвестиционного портфеля накопительной пенсионной системы на 1 марта 2005 года



Мемлекеттік жинақтаушы зейнетақы қоры (МЖЗҚ) бастапқыда өтпелі кезеңнің институты ретінде құрылды және жинақтаушы зейнетақы жүйесі жұмыс істей бастағаннан бері оның жеке зейнетақы қорларының институтын білдіретіні болжанғаны белгілі. Қазіргі кезде МЖЗҚ алдына қойылған негізгі міндеттерді – халықтың жинақтаушы зейнетақы жүйесіне сенімін арттыру және салымшылардың мемлекеттік емес жинақтаушы зейнетақы қорларына тиімді ауысуын қамтамасыз етуді орындады. Енді оның ерекше мәртебесі жоқ және әлеуметтік мәні де реформалаудың бірінші жылдарындағыдай емес. Ұлттық Банктің 320 млн. тенге мөлшеріндегі қаражаты есебінен МЖЗҚ капиталдандыру жүзеге асырылды. Қазіргі кезде қордың жарғылық капиталындағы Үкіметтің үлесі 36%, Ұлттық Банктің үлесі – 54%. Осыған байланысты 2005 жылғы

Как известно, Государственный накопительный пенсионный фонд (ГНПФ) первоначально создавался как институт переходного периода, и с самого начала функционирования накопительной пенсионной системы предполагалось, что она будет представлена только институтом частных пенсионных фондов. На сегодняшний день ГНПФ выполнил поставленные перед ним основные задачи – повышение доверия населения к накопительной пенсионной системе и обеспечение эффективного перетока вкладчиков в негосударственные накопительные пенсионные фонды. Теперь он уже не обладает особым статусом и не несет той социальной значимости, которая была в первые годы реформирования. Была осуществлена капитализация ГНПФ за счет средств Национального Банка в размере 320 млн. тенге. И на данный момент доля

ҚАРЖЫ СЕКТОРНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

акпанда қордың атауынан “Мемлекеттік” деген сөз алынып тасталып, “МЖЗҚ” жинақтаушы зейнетақы қоры” акционерлік қоғамы деп аталады.

Салымшылар мен алушылардың құқықтарын қорғауға, зейнетақы активтерін басқару тиімділігін арттыруға бағытталған жинақтаушы зейнетақы жүйесін бұдан әрі жетілдіру мақсатында 2004 жылғы желтоқсанда Қазақстан Республикасының жинақтаушы зейнетақы жүйесін дамытудың 2005-2007 жылдарға арналған бағдарламасы бекітілді.

Осы Бағдарлама шеңберінде жинақтаушы зейнетақы жүйесінің халықты, оның ішінде жеке кәсіпкерлер мен арнайы салық режимін қолданатын тұлғаларды қамтуын кеңейту бойынша шаралар, сондай-ақ трансфер-агенттер деп аталатын желіні дамыту мәселесі қаралатын болады.

Сондай-ақ міндетті зейнетақы жарналары бойынша «бір салымшы – бір қор» қағидатын жүзеге асыру үшін «МЗТӨ» РМҚК базасында бірыңғай есепке алу орталығы құрылатын болады. Осылайша, бірыңғай есепке алу орталығында барлық ақша және ақпараттар ағыны жиналатын болады, салымшылардың шынайы деректер базасы жасалады.

Салымшылардың (алушылардың) құқықтарын қорғау мақсатында жинақтаушы зейнетақы қорларының және зейнетақы активтерін инвестициялық басқаруды жүзеге асыратын ұйымдардың соттан тыс жауапкершіліктерін, жеке жинақтаушы зейнетақы қорының зейнетақы активтері бойынша номиналдық кіріс деңгейін барлық қорлар бойынша орташа алынған номиналдық кірістің төменгі шегіне дейін меншікті капиталы есебінен қалпына келтіру міндеттілігін белгілеу болжанады.

Сонымен қатар жинақтаушы зейнетақы жүйесінің жұмыс істеуін талдаған кезде жинақталған зейнетақы қаражатының ұзақ мерзімді сипатын есепке алу қажет, сондықтан орташа алынған номиналдық кірісті есептеу үшін 36 айдан кем болмайтын кезең алынады. Ұзақ мерзімділікті есепке алу мемлекеттік ішкі қарыз алу саласында да назарға алынуға тиіс, атап айтқанда оның болжамды көлемі мен мерзімділігін көрсете отырып, орта мерзімді кезеңге арналған мемлекеттік бағалы қағаздар эмиссиясына кесте жасалады. Қаржы министрлігінің жинақтаушы зейнетақы қорлары арасында орналастыруға арналған жаңа қаржы құралын – мемлекеттік ұзақ мерзімді жинақ қазынашылық міндеттемелерін (МЕУЖКАМ) шығаруы белгілі бір дәрежеде ұзақ мерзімді қаржы құралдарының жетіспеу проблемасының өткірлігін азайтуға көмектеседі.

Правительства в уставном капитале фонда составляет 36%, а Национального Банка – 54%. В связи с этим в феврале 2005 года изменилось название фонда с исключением из него слова «Государственный», которое теперь звучит как акционерное общество «Накопительный пенсионный фонд «ГНПФ».

В целях дальнейшего совершенствования накопительной пенсионной системы, направленного на защиту прав вкладчиков и получателей, повышения эффективности управления пенсионными активами в декабре 2004 года утверждена Программа развития накопительной пенсионной системы Республики Казахстан на 2005-2007 годы.

В рамках данной Программы будут рассмотрены меры по расширению охвата накопительной пенсионной системой населения, в том числе индивидуальных предпринимателей и лиц, применяющих специальные налоговые режимы, а также вопросы развития сети так называемых трансфер-агентов.

Также для реализации принципа «один вкладчик – один фонд» по обязательным пенсионным взносам будет создан единый учетный центр на базе РГКП «ГЦВП». Таким образом, в едином учетном центре будут собраны все денежные и информационные потоки, будет создана достоверная база данных вкладчиков.

В целях защиты прав вкладчиков (получателей) предполагается установить внесудебную ответственность накопительных пенсионных фондов и организаций, осуществляющих инвестиционное управление пенсионными активами, обязательность восстановления уровня номинального дохода по пенсионным активам отдельного накопительного пенсионного фонда за счет собственного капитала до нижнего предела средневзвешенного номинального дохода по всем фондам.

Кроме того, при анализе функционирования накопительной пенсионной системы необходимо учитывать долгосрочный характер пенсионных накоплений, поэтому для исчисления средневзвешенного номинального дохода будет взят период не менее 36 месяцев. Учет долгосрочности должен приниматься во внимание и в сфере государственного внутреннего заимствования, в частности будет составляться график эмиссий государственных ценных бумаг на среднесрочный период с указанием их прогнозного объема и срочности. Выпуск Министерством финансов нового финансового инструмента – государственных долгосрочных сберегательных казначейских обязательств (МЕУЖКАМ), предназначенных для размещения среди накопительных пенсионных фондов, помогает в некоторой степени уменьшить остроту проблемы недостаточности долгосрочных финансовых инструментов.

Жинақтаушы зейнетақы қорларының рейтингтік бағалау әдістемесі туралы мәселеге қатысты

К вопросу о методике рейтинговой оценки накопительных пенсионных фондов

С.А. Аманжолов, э.ғ.к., Ұлттық Банк Төрағасының кеңесшісі міндетін атқарушы

Оқырмандардың назарына ұсынылып отырған мақалада елдің еңбекке қабілетті халқының 7,1 миллионнан астамы болатын жинақтаушы зейнетақы қорларының барлық салымшылары үшін маңызды мәселе — өздерінің жинақталған зейнетақы қаражатын тиімді орналастыру мақсатында неғұрлым кірісті және тұрақты зейнетақы қорын таңдау мәселесі көтеріледі. Іс жүзінде жинақтаушы зейнетақы жүйесі Қазақстан Республикасында институция ретінде нақты қалыптасты (ЖЗҚ-на 3,9 млрд. АҚШ долларына жуық жинақталған зейнетақы қаражаты шоғырландырылды), алайда көп бөлігі қор нарығының бүгінгі күнгі жеткілікті дамымаған жай-күйіне және зейнетақы активтерін инвестициялау үшін кірісті және сонымен қатар тәуекелсіз қаржы құралдарының шектеулі болуына байланысты тұрғыдан алғанда, көптеген шешілмеген белгілі проблемалар бар.

Зейнетақы реформасының жеті жылдан астам тарихындағы ең басты жетістік ЖЗҚ мен барлық жинақтаушы зейнетақы жүйесіне қатысты халықтың нық сенімі, адамдардың өздерінің жинақталған зейнетақы қаражатының тағдырына мүдделілігі болып табылды. Зейнетақы жарналарының салымшылары/алушылары қазіргі уақытта ЖЗҚ рейтингтері туралы жан-жақты, түсінікті және үнемі жарияланып отыратын ақпаратқа зәру.

Зейнетақы реформасының алғашқы жылдарының өзінде ҚР Үкіметі, халықаралық қаржылық ұйымдар және кейбір ЖЗҚ-лар рейтингтік бағалау жүргізу туралы мәселе көтерді. Сонымен қатар олардың қаржылық жай-күйі мен қызметі туралы барлық қажетті ақпаратқа ие болған ЖЗҚ қызметін реттеу жөніндегі мемлекеттік уәкілетті орган сол уақытта зейнетақы қорларын рейтингтік бағалауды жүзеге асырудан тартынды, өйткені жинақтаушы зейнетақы жүйесін қарқынды дамытудың бастапқы кезеңінде мұны салымшылар жарнама ретінде қабылдауы мүмкін еді. Мұндай жағдайларда басқалардан бұрын құрылған және қарқынды, уақытша артықшылықтар алған қорлар ұтып кетер еді — олар салымшылардың көп бөлігін тартып, зейнетақы активтерінің көп сомасын және тиісінше, алынған инвестициялық кірістердің көп сомасын шоғырландырады еді, бұл рейтингтің объективті көрінісін бұрмалаған болар еді.

С.А. Аманжолов, к.э.н., и.о. советника Председателя Национального Банка

В предлагаемой вниманию читателей статье поднимается актуальный для всех вкладчиков накопительных пенсионных фондов - а это более 7,1 миллионов трудоспособного населения страны - вопрос выбора наиболее доходного и стабильного пенсионного фонда в целях рационального размещения своих пенсионных накоплений. Фактически накопительная пенсионная система как институция в Республике Казахстан реально состоялась (в НПФ аккумулировано около 3,9 млрд. долларов США пенсионных накоплений), хотя имеются многие известные нерешенные проблемы, лежащие большей частью в плоскости нынешнего недостаточно развитого состояния фондового рынка и ограниченности доходных и одновременно безрисковых финансовых инструментов для инвестирования пенсионных активов.

Самым главным достижением более чем семилетней истории пенсионной реформы явилось упрочившееся доверие населения по отношению к НПФ и всей накопительной пенсионной системе, заинтересованность людей в судьбе своих пенсионных накоплений. Вкладчики/получатели пенсионных взносов в настоящее время нуждаются в объективной, доступной для понимания и периодически публикуемой информации о рейтингах НПФ.

Вопрос о проведении рейтинговой оценки НПФ поднимался правительством РК, международными финансовыми организациями и некоторыми НПФ еще в первые годы пенсионной реформы. Вместе с тем государственный уполномоченный орган по регулированию деятельности НПФ, обладавший всей необходимой информацией об их финансовом состоянии и деятельности, в то время воздерживался от осуществления рейтинговой оценки пенсионных фондов, поскольку на первоначальном этапе экстенсивного развития накопительной пенсионной системы это могло быть воспринято вкладчиками как своего рода реклама. В тех условиях в выигрышном положении оказались бы фонды, созданные раньше других и получившие темпоральные, временные преимущества — они привлекли большее количество вкладчиков, аккумулировали большую сумму пенсионных активов и, соответственно, большую сумму полученных инвестиционных доходов, что исказило бы объективную картину рейтинга.

1. Мақаланың авторы физика-математика ғылымдарының кандидаты, Әл-Фараби атындағы Қазақтың Ұлттық университетінің доценті З.Б. Рақышеваға осы әдістемені әзірлеген кезде көрсеткен баға жетпес консультациялық көмегі үшін алғыс білдіреді. Автор статьи выражает благодарность кандидату физико-математических наук, доценту КазНУ им. аль-Фараби г-же Ракишевой З.Б. за неоценимую консультационную помощь, оказанную при разработке настоящей методики.

ҚАРЖЫ СЕКТОРНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Жинақтаушы зейнетақы жүйесін дамыту, ЖЗҚ-ын сандық және сапалық жағынан тұрақтандыру, олардың “шығынсыздық нүктесіне” шығуы барысында ЖЗҚ рейтингін объективті өткізу үшін жағдайлар қалыптастырылады. ЖЗҚ қызметін реттеу жөніндегі уәкілетті орган (қазіргі кезде – ҚР Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу және қадағалау агенттігі) тең қашықтық пен әділдік қағидатына сүйене отырып, ЖЗҚ рейтингін жарияламауға тиіс – бұл тәуелсіз рейтингтік, ақпараттық және басқа агенттіктердің функциясы деп есептейміз.

Уәкілетті органның зейнетақы қорларын пруденциалдық және өзге де нормативтер жүйесі арқылы капиталдандыруға қойылатын талаптарын қатайтуға орай (бұл кезінде банк жүйесі бастан кешкен осыған ұқсас объективтік үрдіс) ЖЗҚ-ның саны олардың қосылуы және бірігуі процесінде табиғи-эволюциялық жолмен тұрақтануда және біздің бағалауымыз бойынша, қызметінің негізгі көрсеткіштері – салымшылардың саны, жинақталған зейнетақы қаражаты, зейнетақы активтерінің кірістілігі және т.б. бойынша өзара бір-бірімен бәсекелес 6–8 қордан тұрады.

Сонымен бірге көп дәрежедегі ықтималдықпен ЖЗҚ-ның маркетингтік және жарнамалық қызметін жандандыру және салымшыларды көптеп тарту мақсатында, оның ішінде оларды “қызықтыру” арқылы бәсекелес ЖЗҚ-дан өз жағына тарту есебінен өздері көрсететін қызмет сапасының жақсартуын күтуге болады. Атап айтқанда осы кезде ЖЗҚ-ның тұрақты жарияланып отыратын рейтингтері зейнетақы қорларының салымшыларына олар еркін таңдау және өзінің жинақталған зейнетақы қаражатын жылына екі рет бір қордан екіншісіне аудару жөніндегі заңды құқығын нақты пайдалана алу үшін объективті және түсінікті ақпарат алу мүмкіндігін бере отырып, баға жетпес көмек көрсете алады.

ҚР Ұлттық Банкінің және ҚР Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу және қадағалау агенттігінің (бұдан әрі – ҚҚА) ЖЗҚ-ның бухгалтерлік есеп пен қаржылық есеп беруге қатысты статистикалық деректері зейнетақы қорларының сыпайы рейтингтік бағалауын жүргізуге мүмкіндік береді, алайда кейбір индуктивті есептеу мен біріктіруді талап етеді. ҚР Ұлттық Банкі және ҚҚА сайттарында ай сайын жарияланатын зейнетақы активтерінің номиналдық және нақты кірістілігінің коэффициенттері туралы деректер ЖЗҚ-ның рейтингтік бағалауын жүргізуде маңызды рөл атқарады, алайда, біздің пікірімізше, бұл ақпарат толық емес және зейнетақы активтері портфелін инвестициялық басқару сапасын тек жалпылама сипаттай отырып, ЖЗҚ жұмысының жалпы тиімділігін біржақты көрсетеді.

«Ирбис» тәуелсіз агенттігі жүзеге асыратын ЖЗҚ-ын рейтингтік бағалау оның басқа да маңызды жақтарын қозғамай (мысалы, жинақталған зейнетақы қаражатының қораралық ағындарының сальдосы,

В ходе развития накопительной пенсионной системы, количественной и качественной стабилизации НПФ, выхода их на «точку безубыточности», формируются условия для объективного проведения рейтинга НПФ. Мы считаем, что уполномоченный орган по регулированию деятельности НПФ (в настоящий момент – Агентство РК по регулированию и надзору финансового рынка и финансовых организаций), следуя принципу равноудаленности и беспристрастности, не должен публиковать рейтинги НПФ – это функция независимых рейтинговых, информационных и прочих агентств.

По мере ужесточения требований уполномоченного органа к капитализации пенсионных фондов через систему пруденциальных и иных нормативов (а это объективная тенденция, аналогичная той, что пережила в свое время банковская система), количество НПФ стабилизируется естественно-эволюционным путем в процессе их слияния и поглощения, и со-ставит, по нашей оценке, 6 – 8 фондов, которые будут конкурентны между собой по основ-ным показателям деятельности – количеству вкладчиков, сумме пенсионных накоплений, доходности пенсионных активов и т.д.

При этом можно с большой степенью вероятности ожидать активизацию маркетинговой и рекламной деятельности НПФ и улучшение качества предоставляемых ими услуг в целях привлечения большего количества вкладчиков, в том числе и за счет «переманивания» их из конкурирующих НПФ. Именно тут неочевидную помощь вкладчикам пенсионных фондов могут оказать регулярно публикуемые рейтинги НПФ, предоставляя возможность получать объективную и понятную информацию с тем, чтобы они могли реально воспользоваться законным правом свободно выбирать и переводить дважды в год свои пенсионные накопления из одного фонда в другой.

Статистические данные Национального Банка РК и Агентства РК по регулированию и надзору финансового рынка и финансовых организаций (далее – АФН) в части бухгалтерского учета и финансовой отчетности НПФ позволяют проводить корректную рейтинговую оценку пенсионных фондов, однако требуют некоторых индуктивных расчетов и агрегирования. Ежемесячно публикуемые на WEB-сайтах Национального Банка РК и АФН данные о коэффициентах номинальной и реальной доходности пенсионных активов играют важную роль в проведении рейтинговой оценки НПФ, однако, на наш взгляд, эта информация не полностью и односторонне отражает общую эффективность работы НПФ, лишь обобщенно характеризуя качество инвестиционного управления портфелем пенсионных активов.

Осуществляемая независимым Агентством «Ирбис» рейтинговая оценка НПФ также охватывает лишь один аспект их деятельности, а именно активность НПФ и ООИУПА в управлении пенсионными акти-

2. «Жинақталған зейнетақы қаражатының қораралық ағындарының сальдосы» деген ұғым салымшылардың X жинақтаушы зейнетақы қорына басқа қорлардан аударылған жинақталған зейнетақы қаражатының сомасы мен салымшылардың X қорынан басқа ЖЗҚ-на аударған жинақталған зейнетақы қаражатының сомасы арасындағы айырмашылықты білдіреді.

Понятие «сальдо межфондовых потоков пенсионных накоплений» означает разницу между суммой пенсионных накоплений, переведенных вкладчиками в накопительный пенсионный фонд X из других фондов, и суммой пенсионных накоплений, переведенных вкладчиками из фонда X в другие НПФ.

тұтастай алғанда жинақталған зейнетақы қаражатының динамикасы, салымшыларға көрсетілетін қызметтің сапасы, фронт-офистің маркетинг пен жарнамаға қатысты белсенділігі және т.б.), сондай-ақ олардың бір ғана аспектісін, атап айтқанда, ЖЗҚ мен зейнетақы активтерін инвестициялық басқаруды жүзеге асыратын ұйымдардың (ЗАИБЖҰ) зейнетақы активтерін басқарудағы белсенділігін қамтиды. Сонымен бірге, осы агенттік өз зерттеулерінде жинақталған зейнетақы қаражатының өлшемдерін ескермей, ЖЗҚ-ның қаржылық жай-күйін және олардың меншікті қаражатын салыстыруға басты назар аударады, бұл, біздің пікірімізше, әдістемелік жағынан дұрыс емес және ол туралы төменде егжей-тегжейлі айтылатын болады.

Сонымен қатар, қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының жинақтаушы зейнетақы жүйесінің проблемаларын түсіндіруге және талдауға мамандандырылған бірде-бір қазақстандық үкіметтік емес, тәуелсіз ұйым (Зейнетақы қорларының қауымдастығы, Қазақстан қаржыгерлерінің қауымдастығы, KASE, ақпараттық талдау қызметтері) ЖЗҚ-ның жинақталған зейнетақы қаражатын басқару жөніндегі қызметінің тиімділігін рейтингтік бағалауды жарияламайды.

Жинақтаушы зейнетақы қорлары рейтингін тұрақты (ай сайын) бағалау мақсатында біз неғұрлым маңызды көрсеткіштер негізінде ЖЗҚ қызметі тиімділігінің рейтингін айқындау әдістемесін әзірледік, біз олардың қатарына мыналарды жатқызамыз.

Салыстырмалы сандық көрсеткіштер:

– зейнетақы жарналары салымшысының/ алушысының біреуіне жинақталған зейнетақы қаражатының сомасы;

– зейнетақы жарналары салымшысының/ алушысының біреуіне таза инвестициялық кіріс (зейнетақы активтеріне жататын жинақтаушы зейнетақы қорының міндеттемелерін – зейнетақы жарналарының төлемдерін, есептелген комиссиялық сыйақыны, жинақталған зейнетақы қаражатын басқа ЖЗҚ-на аударуды және т.б. шегергенде).

Салыстырмалы сапалық көрсеткіштер:

– есептік кезеңде, біздің жағдайымызда – бір айда барлық факторлар есебінен (зейнетақы жарналары, басқа ЖЗҚ-нан аударымдар, өсімпұлдар, айыппұлдар және т.т.) жинақталған зейнетақы қаражатының өсу қарқыны;

– зейнетақы активтерінің нақты кірістілігі – К3 коэффициенті, ҚҚА инфляциядан “тазаланған” ретінде есептейтін түрлі қаржы құралдарына инвестицияланған зейнетақы активтерінің номиналдық кірістілігі (орташа алынған жылдық коэффициент);

– жинақтаушы зейнетақы қорының қызмет тиімділігінің индикаторы (ҚТИ).

Жинақтаушы зейнетақы қорының қызмет тиімділігінің индикаторы осы әдістеме авторының зияткерлік меншік объектісі болып табылатын және ғылыми әзірлеме ретінде ресми тіркелген арнайы формула бойынша есептелген біріктірілген индексті білдіреді. **Рейтингтік бағалау әдістемесін автордың келісімінсіз пайдалану «Авторлық және сабақтас құқықтар туралы» Қазақстан Республикасының Заңына және**

вами, не затрагивая других немаловажных ее сторон (например, сальдо межфондовых потоков пенсионных накоплений, динамику пенсионных накоплений в целом, качество оказываемых вкладчикам услуг, активность фронт-офиса в части маркетинга и рекламы и т.д.). Кроме того, указанное агентство в своих исследованиях основное внимание уделяет сравнению финансового состояния НПФ и их собственных средств, игнорируя критерий пенсионных накоплений, что, по нашему мнению, методологически некорректно, и о чем подробнее будет сказано ниже.

Вместе с тем, в настоящее время ни одна казахстанская неправительственная, независимая организация, специализирующаяся на освещении и анализе проблем накопительной пенсионной системы Республики Казахстан (Ассоциация пенсионных фондов, Ассоциация финансистов Казахстана, KASE, информационно-аналитические службы), не публикует рейтинговую оценку эффективности деятельности НПФ по администрированию пенсионными накоплениями.

В целях регулярной (ежемесячной) оценки рейтинга накопительных пенсионных фондов нами разработана методика определения рейтинга эффективности деятельности НПФ на основе наиболее значимых показателей, к числу которых мы относим следующие.

Относительные количественные показатели:

– сумма пенсионных накоплений на одного вкладчика/получателя пенсионных взносов;

– чистый инвестиционный доход на одного вкладчика/получателя пенсионных взносов (за вычетом обязательств накопительного пенсионного фонда, относящихся к пенсионным активам – выплаты пенсионных взносов, начисленные комиссионные вознаграждения, переводы пенсионных накоплений в другие НПФ и т.д.).

Относительные качественные показатели:

– темп прироста пенсионных накоплений за счет всех факторов (пенсионные взносы, переводы из других НПФ, пени, штрафы и т.п.) за отчетный период, в нашем случае – месяц;

– реальная доходность пенсионных активов - коэффициент К3, рассчитываемый АФН как «очищенная» от инфляции номинальная доходность пенсионных активов, инвестированных в различные финансовые инструменты (средневзвешенный годовой коэффициент);

– индикатор эффективности деятельности накопительного пенсионного фонда (ИЭД).

Индикатор эффективности деятельности накопительного пенсионного фонда представляет собой агрегированный индекс, рассчитанный по специальной формуле, являющейся объектом интеллектуальной собственности автора настоящей методики, и официально зарегистрированной в качестве научной разработки. **Использование методики рейтинговой оценки без согласия автора преследуется в соответствии с Законом РК «Об авторских и смежных правах» и иными законодательными актами Республики Казахстан.** ИЭД является главным результирующим индикатором, на основе которого устанавливается рейтинг НПФ.

За основу предложенной методики принят законо-

Қазақстан Республикасының өзге де заң актілеріне сәйкес қудаланады. ҚТИ басты нәтиже беретін индикатор болып табылады, соның негізінде ЖЗҚ-ның рейтингі белгіленеді.

Ұсынылып отырған әдістеменің негізіне ЖЗҚ-дағы зейнетақы активтерінің бөлек бухгалтерлік есебі мен қаржылық есеп берудің және екінші жағынан, қорлардың меншік қаражатының (капиталының) заңмен белгіленген қағидаты алынды.

Әдістеменің құралы тек қана зейнетақы активтерінің есепке алуға және есеп беруге қатысты көрсеткіштері болып табылады. Осы көрсеткіштер ЖЗҚ менеджментінің сапасын, ЖЗҚ және зейнетақы активтерін инвестициялық басқаруды жүзеге асыратын ұйымдардың (ЗАИБЖҰ) зейнетақы активтерінің портфельін басқарудың сапасын, ЖЗҚ маркетингтік стратегиясының бағытталуын, ЖЗҚ-ның жарнамалық қызметінің тиімділігін және оның имиджін (брэнд), клиенттерге (салымшыларға/алушыларға) көрсетілетін қызметтің сапасын және салымшылардың бихейвиористік белсенділігін (салымшылардың/алушылардың ЖЗҚ-на қатынасын, бейілділігін, хабардар болуын, бағалау мен күтулерді) жалпылама түрде сипаттайды.

Салыстырмалы сандық көрсеткіштердің салмақтық коэффициенттері (бір салымшыға жинақталған зейнетақы қаражатының сомасы және бір салымшыға таза инвестициялық кірістің сомасы) сапалық көрсеткіштердің (жинақталған зейнетақы қаражатының өсу қарқындары және олардың нақты кірістілігі) салмақтық коэффициенттерінен біршама төмен, сондықтан соңғылары ҚТИ индексін және тиісінше, ЖЗҚ рейтингін айқындаған кезде шешуші факторлар болып табылады.

Атап айтқанда, жинақталған зейнетақы қаражатының айтарлықтай көлемі бар қорлардың (МЖЗҚ, «АБН АМРО – Каспий МұнайГаз» ЖЗҚ, «Халық Банкі», «Ұлар-Үміт») «Халықтық», «Валют-Транзит» немесе «Отан» сияқты қорларға қарағанда салыстырмалы төмен сапалық көрсеткіштерде төмен рейтингінің болу жағдайы осы арқылы түсіндіріледі (1-қосымшаны қараңыз).

Сонымен бірге, эмпирикалық бақыланатын заңдылық белгіленді, соған сәйкес жуық арада құрылған зейнетақы қорларының (мысалы, «Капитал» ЖЗҚ және «Отан» ЖЗҚ) инвестициялық кірістің қарқынды өсуі есебінен жинақталған зейнетақы қаражатының өсу қарқындарының едәуір жоғары көрсеткіштері бар. Алайда, бұл жоғарыда көрсетілген қорлардың дамуы арқылы жойылатын уақытша артықшылық.

Жоғарыда айтылғандай, ЖЗҚ қызметін рейтингтік бағалау кезінде, атап айтқанда, «Ирбис» ақпараттық агенттігі қолданатын, олардың меншікті активтерінің жай-күйі мен динамикасын көрсететін көрсеткіштерді пайдалану, біздің пікірімізше, үш себепке байланысты дұрыс емес:

а) ЖЗҚ белгіленуі бойынша көбінесе әлеуметтік функцияны – салымшылардың мүдделерін қорғауға және олардың жинақталған зейнетақы қаражатын сақтауға бейімделген ұйымдар болып табылады. ЖЗҚ орындайтын қаржы институттарының рөлі туынды, қайталама болып табылады, сондықтан олардың жұмысының тиімділігін бірінші кезекте зейнетақы ак-

дательно установленный принцип раздельного бухгалтерского учета и финансовой отчетности в НПФ пенсионных активов и, с другой стороны, собственных средств (капитала) фондов.

Инструментарием методики являются показатели, относящиеся к учету и отчетности только пенсионных активов. Данные показатели в обобщенном виде характеризуют качество менеджмента НПФ, качество управления портфелем пенсионных активов НПФ и ООИУПА, направленность маркетинговой стратегии НПФ, эффективность рекламной деятельности НПФ и его имидж (брэнд), качество оказываемых клиентам (вкладчикам/получателям) услуг и бихейвиористскую активность вкладчиков (отношение к НПФ, лояльность, осведомленность, оценка и ожидания вкладчиков/получателей).

Весовые коэффициенты относительных количественных показателей (сумма пенсионных накоплений на одного вкладчика и сумма чистого инвестиционного дохода на одного вкладчика) на порядок ниже весовых коэффициентов качественных показателей (темпы прироста пенсионных накоплений и их реальная доходность), поэтому последние являются решающими факторами при определении индекса ИЭД и, соответственно, рейтинга НПФ.

Именно этим объясняется то обстоятельство, что фонды со значительными объемами пенсионных накоплений (ГНПФ, НПФ «АБН АМРО – Каспий МұнайГаз», «Народного банка», «Ұлар-Үміт») при сравнительно низких качественных показателях имеют рейтинг ниже, чем у таких фондов как «Народный», «Валют-Транзит» или «Отан» (см. Приложение 1).

Кроме того, зафиксирована эмпирически наблюдаемая закономерность, согласно которой сравнительно недавно образованные пенсионные фонды (например, НПФ «Капитал» и НПФ «Отан») имеют более высокие показатели темпов прироста пенсионных накоплений за счет опережающего роста инвестиционного дохода. Однако, это временное преимущество, которое с развитием указанных фондов будет нивелировано.

Как отмечалось выше, использование при рейтинговой оценке деятельности НПФ показателей, отражающих состояние и динамику их собственных активов, практикуемое, в частности, информационным агентством «Ирбис», на наш взгляд, нецелесообразно по трем причинам:

а) НПФ по определению являются организациями, призванными выполнять преимущественно социальную функцию - защищать интересы вкладчиков и обеспечивать сохранность их пенсионных накоплений. Роль финансовых институтов, которую выполняют НПФ, является производной, вторичной, поэтому эффективность их работы следует оценивать в первую очередь по критериям управления пенсионными активами. В конечном счете, вкладчиков мало интересует финансовое состояние НПФ – они больше озабочены сохранностью и приумножением своих пенсионных сбережений;

б) поскольку, в соответствии со статьей 6, п.1 Закона РК «О пенсионном обеспечении в Республике Казахстан» от 20.06.97 г № 136-1, государство гарантирует всем вкладчикам (получателям) сохранность обяза-

тивтерін басқару өлшемдері бойынша бағалау қажет. Ең соңында, салымшыларды ЖЗҚ-ның қаржылық жай-күйі онша қызықтырмайды – олар өздерінің зейнетақы жинақ ақшасының сақталуын және арта түсуін көбірек ойлайды;

б) «Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамсыздандыру туралы» Қазақстан Республикасының 20.06.97 жылғы № 136-І Заңының 6-бабының 1-тармағына сәйкес, мемлекет барлық салымшыларға (алушыларға) ЖЗҚ-дағы міндетті зейнетақы жарналарының сақталуына кепілдік беретіндіктен, зейнетақы қорларының қаржылық жай-күйі туралы мәселе соншалықты өзекті емес болып табылады. Олардың қызметін бағалаудың басты өлшемі зейнетақы активтерін басқару сапасы болады;

в) ЖЗҚ-ның меншікті капиталының көлемі мен құрылымы арасындағы тығыз байланыс статистикалық жағынан және жинақталған зейнетақы қаражатының көлемі мен жай-күйі, салымшылардың саны және т.б. сияқты басқа жағынан да байқалмайды.

Рейтингтік бағалауға ашық түрдегі ЖЗҚ ғана қатысады. Корпоративтік түрдегі ЖЗҚ («Қазақмыс» ЖЗҚ) бойынша деректер көрнекі болып табылмайды, өйткені олардың салымшылары тиісті компаниялардың – корпоративтік түрдегі ЖЗҚ құрылтайшыларының қызметкерлері болып табылады және қажет болған жағдайда, оларды рейтингтік бағалауды жеке жүргізу қажет.

Бір салымшыға жинақталған зейнетақы қаражаты сомасының көрсеткіштерін және таза инвестициялық кірісті есептеген кезде, зейнетақы жарналарының барлық санаттары – міндетті, ерікті және ерікті кәсіби жарналары бойынша салымшылар есепке алынады.

Жинақтаушы зейнетақы қорларына рейтингтік бағалау жүргізу үшін ҚҚА-ның (www.nsc.kz) және ҚР Ұлттық Банкінің (www.nationalbank.kz) ресми WEB-сайттарында, сондай-ақ басқа да ашық көздерде жарияланған статистикалық материалдар пайдаланылды.

Жинақтаушы зейнетақы қорларының қызметі тиімділігінің біріктірілген индикаторын есептеу (1-қосымшаны қараңыз) мынадай формула бойынша жүргізілген:

$$Ef = \frac{(a + b) * cd}{100};$$

мұнда:

Еf – жинақтаушы зейнетақы қорының қызметі тиімділігінің индикаторы;

а – зейнетақы жарналарының бір салымшысына/алушысына жинақталған зейнетақы қаражатының сомасы;

б – зейнетақы жарналарының бір салымшысына/алушысына таза инвестициялық кіріс;

с – есептік кезеңде барлық факторлардың есебінен жинақталған зейнетақы қаражатының өсу қарқыны, осы жағдайда – ай;

д – зейнетақы активтерінің нақты кірістілігі (К3 коэффициенті).

Осылайша, ашық үлгідегі ЖЗҚ-ның ағымдағы рейтингі 2005 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша 1-кестеде келтірілген.

төлдік пенсиялық взнос в НПФ, вопрос о финансовом состоянии пенсионных фондов является не столь актуальным. Главным критерием оценки их деятельности становится качество управления пенсионными активами;

в) статистически не обнаруживается тесной корреляции между объемами и структурой собственного капитала НПФ и, с другой стороны – объемом и состоянием пенсионных накоплений, количеством вкладчиков и т.д.

В рейтинговой оценке участвуют только НПФ открытого вида. Данные по НПФ корпоративного вида (НПФ «Казахмыс») не являются репрезентативными, поскольку их вкладчиками являются только работники соответствующих компаний – учредителей НПФ корпоративного вида, и их рейтинговую оценку, при необходимости, следует осуществлять отдельно.

При расчете показателей суммы пенсионных накоплений на одного вкладчика и чистого инвестиционного дохода на одного вкладчика учитываются вкладчики по всем категориям пенсионных взносов – обязательные, добровольные и добровольные профессиональные взносы.

Для проведения рейтинговой оценки накопительных пенсионных фондов использованы статистические материалы, опубликованные на официальных WEB-сайтах АФН (www.nsc.kz) и Национального Банка РК (www.nationalbank.kz), а также в других открытых источниках.

Расчет агрегированного индикатора эффективности деятельности накопительных пенсионных фондов (см. Приложение 1) произведен по следующей формуле:

$$Ef = \frac{(a + b) * cd}{100};$$

где:

Еf – индикатор эффективности деятельности накопительного пенсионного фонда;

а – сумма пенсионных накоплений на одного вкладчика/получателя пенсионных взносов;

б – чистый инвестиционный доход на одного вкладчика/получателя пенсионных взносов;

с – темп прироста пенсионных накоплений за счет всех факторов в отчетном периоде, в данном случае – месяц;

д – реальная доходность пенсионных активов (коэффициент К3).

Таким образом, текущий рейтинг НПФ открытого типа по состоянию на 1 января 2005 года представлен в таблице 1.

Рейтинг	Ашық үлгідегі ЖЗҚ-ның атауы/Рейтинг НПФ открытого типа на 1 января 2005 года
1.	«Қазақстан» ЖЗҚ/НПФ «Қазақстан»
2.	«Отан» ЖЗҚ/НПФ «Отан»
3.	«Халықтық зейнетақы қоры» ЖЗҚ/НПФ «Народный пенсионный фонд»
4.	«Валют-Транзит Қоры» ЖЗҚ/НПФ «Валют-Транзит Фонд»
5.	«Қонаев атындағы қор» ЖЗҚ/НПФ «Фонд им. Қунаева»
6.	«НефтегазДЕМ» ЖЗҚ/НПФ «НефтегазДЕМ»
7.	«Құрмет» ЖЗҚ/НПФ «Курмет»
8.	«Капитал» ЖЗҚ/НПФ «Капитал»
9.	«Ұлар-Үміт» ЖЗҚ/НПФ «Улар-Үміт»
10.	Мемлекеттік жинақтаушы зейнетақы қоры /Государственный накопительный пенсионный фонд
11.	«Сенім» ЖЗҚ/НПФ «Сенім»
12.	«Қорғау» ЖЗҚ/НПФ «Коргау»
13.	«Халық банкі» ЖЗҚ/НПФ «Народного банка»
14.	«АБН АМРО-КаспийМұнайГаз» ЖЗҚ/НПФ «АБН АМРО-КаспийМұнайГаз»

ЖЗҚ рейтингтерінің 2004 жылғы қараша – желтоқсан айларындағы кезеңде өзгеруі туралы деректер 2-қосымшада келтірілген.

2003 жылғы желтоқсаннан бастап біз әзірлеген әдістеме негізінде ЖЗҚ қызметі тиімділігінің тұрақты мониторингі жүзеге асырылады және олардың рейтингтерінің өзгеру динамикасы қадағаланады (3-қосымшаны қараңыз). Жүргізілген зерттеулердің нәтижелері бірқатар республикалық мерзімді басылымдарда жарияланды.

ЖЗҚ рейтингтерінің өзгеруін барынша жан-жақты талдау зейнетақы қорларының өмірінен қызықты «көріністі» суреттейді. ЖЗҚ қызметіне рейтингтік бағалау жүргізу динамикада қорлардың қызметіне салыстырмалы талдауды жүзеге асыруға, негізгі проблемаларды анықтауға, оларды шешу жолдарын айқындауға, сондай-ақ бизнесті одан әрі дамыту стратегиясын жоспарлауға (бұл ЖЗҚ-ның топ-менеджменті, олардың құрылтайшылары мен қосылма тұлғалары үшін өте маңызды) және тұтастай алғанда зейнетақы қызметін көрсету нарығының даму үрдісін болжауға мүмкіндік береді. Сонымен бірге, ЖЗҚ рейтингтерінің динамикасын талдаудан туындайтын тұжырымдар мен болжамдар банктерге, ұлттық компанияларға, басқа эмитенттерге, сақтандыру және инвестициялық компанияларға, халықаралық және мемлекеттік ұйымдар мен басқа да барлық мүдделі тұлғаларға пайдалы болуы мүмкін.

Сонымен қатар, ЖЗҚ-ның рейтингі туралы ақпараттың негізгі және түпкі тұтынушылары – жинақталған зейнетақы қаражатының жалғыз нақты меншік иесі ретінде зейнетақы қорларының қатардағы салымшылары болуы тиіс деп ойлаймыз.

Данные об изменении рейтингов НПФ за период ноябрь - декабрь 2004 года приведены в Приложении 2.

Начиная с декабря 2003 г. на основе разработанной методики нами осуществляется регулярный мониторинг эффективности деятельности НПФ и отслеживается динамика изменения их рейтингов (см. Приложение 3). Результаты проведенных исследований опубликованы в ряде республиканских периодических изданий.

Более подробный анализ изменения рейтингов НПФ дает интересную «картинку» из жизни пенсионных фондов. Проведение рейтинговой оценки деятельности НПФ в динамике позволяет осуществить сравнительный анализ деятельности фондов, выявить основные проблемы, определить пути их решения, а также спланировать стратегию дальнейшего развития бизнеса (что очень важно для топ - менеджмента НПФ, их учредителей и аффи-лированных с ними лиц) и спрогнозировать тенденции развития рынка пенсионных услуг в целом. Кроме того, выводы и прогнозы, вытекающие из анализа динамики рейтингов НПФ, могут быть полезны банкам, национальным компаниям, другим эмитентам, страховым и инвестиционным компаниям, международным и государственным организациям и всем остальным заинтересованным лицам.

Вместе с тем, полагаем, что основными и конечными потребителями информации о рейтинге НПФ должны стать рядовые вкладчики пенсионных фондов - как единственные реальные собственники пенсионных накоплений.

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА

1-қосымша

Приложение 1

1-кесте

Таблица 1

ЖЗҚ-ның 2004 жылғы желтоқсандағы рейтингтік бағалауын есептеу кестесі ³ **Расчетная таблица рейтинговой оценки НПФ за декабрь 2004 года** ³

№	ЖЗҚ-ның атауы/ Наименование НПФ	Бір салымшыға жинақталған зейнетақы қаражатының сомасы (мың теңге)/Сумма пенс. накопления на 1 вкладчика (тыс. тенге)	Бір салымшыға таза инвестициялық кіріс (мың теңге)/Чистый инвестиционный доход на 1 вкладчика (тыс. тенге)	Кезең ішінде жинақталған зейнетақы қаражатының өсу қарқыны (%-пен)/Темп прироста пенс. накопления за период (в %)	Зейнетақы активтерінің нақты кірістілігі (КЗ)4/Реальная доходность пенс. активов (КЗ)4	ЖЗҚ-ның қызметі тиімділігінің индикаторы (ҚТИ)/Индикатор эффективности деятельности НПФ (ИЭД)	Рейтингтік бағалау/Рейтинговая оценка
1	Ұлар-Үміт/УларУміт	83,28	14,87	3,90	-1,83	-7,008	9
2	Валют-Транзит/Валют-Транзит	39,04	5,54	3,68	-1,88	-3,087	4
3	Д. Қонаев атындағы қор/Фонд им. Д.Кунаева	35,84	8,97	4,69	-1,75	-3,678	5
4	Халықтық зейнетақы қоры/Народный пенсионный Фонд	46,77	9,67	4,21	-0,03	-0,071	3
5	МЖЗҚ/ГНПФ	43,48	17,54	2,71	-4,92	-8,151	10
6	Қазақстан/Казахстан	90,71	21,00	3,93	0,33	1,447	1
7	Халық банкі/Народного банка	97,45	19,12	3,96	-3,78	-17,431	13
8	Қазақмыс ЖЗҚ/НПФ Казахмыс	124,614	40,26	2,41	-0,43	-1,711	*
9	Нефтегаз-Дем/Нефтегаз-Дем	63,52	12,97	4,00	-1,60	-4,899	6
10	Құрмет/Курмет	56,79	10,39	4,17	-1,83	-5,120	7
11	Сенім/Сеним	107,97	24,09	3,38	-2,40	-10,716	11
12	Қорғау/Коргау	75,79	10,39	3,34	-3,73	-10,733	12
13	АБН АМРО- Кас-пийМұнайГаз/АБН АМРО- Кас-пийМунайГаз	219,30	41,13	6,05	-1,88	-2,818	14
14	Отан/Отан	88,09	9,16	5,28	0,18	0,924	2
15	Капитал/Капитал	43,83	2,83	7,82	-1,56	-5,695	8

Негіздеме: - 3 ҚР Ұлттық Банкінің және ҚҚА-ның ресми сайттары;

- 4 2003 жылғы желтоқсан – 2004 жылғы желтоқсан аралығындағы кезеңдегі зейнетақы активтерінің нақты кірістілігі туралы деректер;

- * корпоративтік үлгідегі ЖЗҚ.

Источники: - 3 Официальные сайты Национального Банка РК и АФН;

- 4 Данные о реальной доходности пенсионных активов за период декабрь 2003 года - декабрь 2004 года;

- * НПФ корпоративного типа.

ҚАРЖЫ СЕКТОРНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

2-қосымша

Приложение 2

ЖЗҚ-ны рейтингтік бағалау бойынша саралау жалпыға бірдей өспелі балдық схема бойынша жүзеге асырылады, яғни ЖЗҚ-на қойылатын балл неғұрлым төмен болған сайын, оның рейтингі де соғұрлым жоғары болады және керісінше. 2.1-кестеде 2004 жылғы желтоқсанда – қарашада рейтингтер өзгеруінің динамикасы келтірілген.

Ранжирование НПФ в рейтинговой оценке осуществляется по общепринятой возрастающей балльной схеме, т.е. чем ниже балл, проставляемый НПФ, тем выше его рейтинг, и наоборот. В таблице 2.1. приведена динамика изменения рейтингов НПФ в декабре – ноябре 2004 г.

2.1-кесте

Таблица 2.1

2004 жылғы желтоқсанда – қарашада рейтингтер өзгеруінің динамикасы /Динамика изменения рейтингов НПФ в декабре – ноябре 2004 г.

ЖЗҚ-ның атауы/Наименование НПФ	01.01.2005 ж. ЖЗҚ-ның рейтингі/Рейтинг НПФ на 01.01.2005 г	01.12.2004 ж. ЖЗҚ-ның рейтингі/Рейтинг НПФ на 01.12.2004 г	Рейтингтің өзгеруі/Изменение рейтинга	Рейтингтің тренді/ренд рейтингта
«Қазақстан»/«Казахстан»	1	4	+3	↑
«Отан»/«Отан»	2	5	+3	↑
«Халықтық зейнетақы қоры»/«Народный пенсионный фонд»	3	1	-2	↓
«Валют-Транзит Қоры»/«Валют-Транзит Фонд»	4	2	-2	↓
«Қонаев атындағы қор»/«Фонд им. Кунаева»	5	3	-2	↓
«НефтегазДЕМ»/«НефтегазДЕМ»	6	9	+3	↑
«Құрмет»/«Курмет»	7	8	+1	↑
«Капитал»/«Капитал»	8	6	-2	↓
«Ұлар-Үміт»/«Улар-Үміт»	9	10	+1	↑
МЖЗҚ/ГНПФ	10	11	+1	↑
«Сенім»/«Сенім»	11	7	-4	↓
«Қорғау»/«Коргау»	12	13	+1	↑
«Халық банкі»/«Народного банка»	13	12	-1	↓
«АБН АМРО-КаспийМұнайГаз»/«АБН АМРО-КаспийМунайГаз»	14	14	0	-

2.1-кестенің бірінші бағанында есептік айдағы, екінші бағанында - өткен айдағы рейтингтер бар.

Үшінші бағанда ЖЗҚ-ның өткен аймен салыстырғанда есептік айдағы рейтингісінің балмен көрсетілген динамикасындағы өзгерістері берілген: санның алдындағы « - » белгі ЖЗҚ рейтингісінің төмендеуін білдіреді, санның алдындағы « + » белгісі ЖЗҚ рейтингісінің жоғарылауын білдіреді.

Төртінші бағанда көрсеткіш түрінде ЖЗҚ-ның қарастырылып отырған кезеңдегі рейтингісінің тренді (даму үрдісі) берілген. Үшкір жағы жоғары қараған көрсеткіш қор рейтингісінің жоғарылауын; үшкір жағы төмен қараған көрсеткіш – рейтингісінің төмендеуін білдіреді.

Первый столбец таблицы 2.1. содержит рейтинги за отчетный месяц, второй столбец – за предыдущий месяц.

В третьем столбце указаны изменения в динамике в балах рейтинга НПФ за отчетный месяц по сравнению с предыдущим: знак « - » перед цифрой означает снижение рейтинга НПФ, знак « + » перед цифрой означает повышение рейтинга НПФ.

В четвертом столбце в виде стрелки представлен тренд (тенденция развития) рейтинга НПФ за рассматриваемый период. Стрелка, направленная острием вверх, означает повышение рейтинга; стрелка, направленная острием вниз – понижение рейтинга фонда.

Көптеген ЖЗҚ-ның рейтингтері айдан айға едәуір түрленіп отыратынын атап кеткен жөн, алайда соңғы жартыжылдықта жекелеген жағдайларда барынша тұрақты трендтер байқалуда. Кестеде көрсетілгендей, соңғы жарты жылда рейтингтің көшбасшы тобына «Халықтық», «Валют-Транзит», «Қонаев атындағы» қорлар кірді, бұл «Халық банкі», «Ұлар-Үміт», «АБН АМРО-КаспийМұнайГаз», «Сенім» ЖЗҚ сияқты жинақтаушы зейнетақы қорларының ірі ойыншыларының тұрақты төмен рейтингісінің аясында күтпеген жағдай болып көрінуі мүмкін. Орташа позициядан орын алған ЖЗҚ-ның бестігіндегі әжептәуір тұрақты рейтинг «Нефтегаз-ДЕМ», МЖЗҚ, «Отан», «Капитал», «Құрмет» және МЖЗҚ қорларында бар (алайда соңғысы рейтингтің жоғары тарихи өзгермелілігін көрсетеді).

Следует отметить, что рейтинги большинства НПФ заметно варьируют из месяца в месяц, хотя за последнее полугодие в отдельных случаях обнаруживаются достаточно стабильные тренды. Как видно из таблицы, в лидирующую группу рейтинга за последние пол-года вошли фонды «Народный», «Валют-Транзит», «им. Кунаева», что может показаться неожиданным на фоне стабильно низкого рейтинга таких крупных игроков накопительной пенсионной системы как НПФ «Народного банка», «Улар-Үміт», «АБН АМРО-КаспийМунайГаз», «Сенім». Довольно стабильный рейтинг в пятерке НПФ, занимающих срединную позицию, имеют фонды «Нефтегаз-ДЕМ», ГНПФ, «Отан», «Капитал», «Курмет» и ГНПФ (хотя последний демонстрирует повышенную историческую волатильность рейтинга).

3.1-кесте

Таблица 3.1.

2003 жылғы желтоқсан – 2004 жылғы желтоқсан аралығындағы кезеңде ЖЗҚ рейтингтерінің өзгеруі /Изменение рейтингов НПФ за период декабрь 2003 года – декабрь 2004 года

ЖЗҚ-ның атауы/ Наименование НПФ	12.03	01.04	02.04	03.04	04.04	05.04	06.04	07.04	08.04	09.04	10.04	11.04	12.04
Ұлар Үміт ЖЗҚ/ НПФ Улар Умит	10	12	14	6	6	7	11	11	8	10	11	10	9
Валют-Транзит ЖЗҚ/ НПФ Валют-Транзит	9	7	6	7	4	5	2	5	4	4	2	2	4
Қонаев атындағы ЖЗҚ/НПФ им. Ку- наева	11	13	4	8	7	4	1	3	1	3	3	3	5
Халықтық Зейнетақы Қоры/Народный Пенсионный Фонд	5	2	2	1	5	3	3	2	2	1	1	1	3
МЖЗҚ/ГНПФ	7	5	1	5	2	2	4	1	6	5	9	11	10
Қазақстан ЖЗҚ/ НПФ Казахстан	3	8	12	12	12	10	12	8	10	11	5	4	1
Халық Банкінің ЖЗҚ/НПФ Народно- го Банка	1	1	7	2	3	12	13	13	13	13	13	12	13
Нефтегаз-ДЕМ ЖЗҚ/ НПФ Нефте-газ- ДЕМ	6	10	9	9	8	9	8	7	7	7	6	9	6
Құрмет ЖЗҚ/НПФ Курмет	8	9	8	13	11	11	10	9	9	8	8	8	7
Сенім ЖЗҚ/НПФ Сеним	4	4	13	14	14	14	5	10	11	9	12	7	11
Қорғау ЖЗҚ/НПФ Корғау	14	14	10	11	10	6	9	12	12	12	10	13	12
АБН-АМРО Каспий МұнайГаз ЖЗҚ/НПФ АБН-АМРО Каспий Мунай-Газ	2	6	11	10	13	13	14	14	14	14	14	14	14
Отан ЖЗҚ/НПФ От- ан	12	3	3	4	1	1	6	6	5	6	4	5	2
Капитал ЖЗҚ/НПФ Капитал	13	11	5	3	9	8	7	4	3	2	7	6	8

ҚАРЖЫ СЕКТОРНЫҢ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Көрнекілік үшін қарастырылып отырған кезеңдегі ЖЗҚ ҚТИ индексінің, жоғарыда белгіленгендей, зейнетақы қорларын рейтингтік бағалаудың басты өлшемі болып табылатын кестесі мен графигін келтіреміз. ЖЗҚ-ның бес көшбастаушыларынан бесеуінің, орташасынан бесеуінің және сонындағы бесеуінің топтары бойынша орташа алынған ҚТИ индекстері ірілендіріліп көрсетілді (3.2-кестені және 1-диаграмманы қараңыз).

Для наглядности приведем таблицу и график изменения индекса ИЭД НПФ за рассматриваемый период, который, как отмечалось выше, является главным критерием рейтинговой оценки пенсионных фондов. Укрупнено приводятся средневзвешенные индексы ИЭД по группам из пятерки лидирующих, пятерки средних и четверки замыкающих рейтинг НПФ открытого типа (см.: таблицу 3.2. и диаграмму 1).

ҚТИ-дің орташа алынған индексінің динамикасы (2003 ж. желтоқсан –2004 ж. желтоқсан аралығындағы кезеңде)/
Динамика средневзвешенного индекса ИЭД (за период декабрь 2003 г. – декабрь 2004 г.)

3.2-кесте

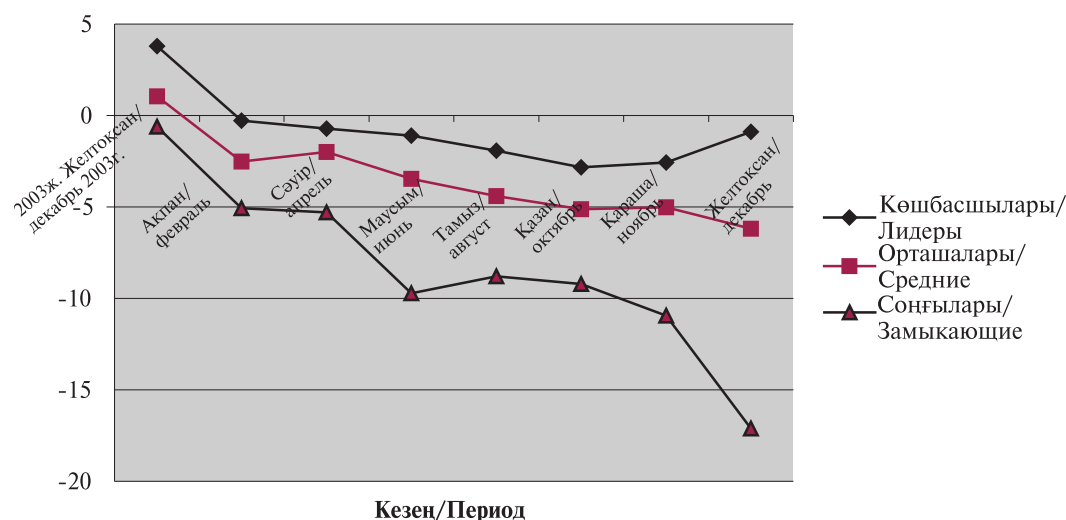
Таблица 3.2.

ЖЗҚ топтары/ Группы НПФ	2003ж. желт./ дек.2003 г.	ақпан/ февраль	сәуір/ апрель	маусым/ июнь	тамыз/ август	казан/ октябрь	караша/ ноябрь	желтоқсан/ декабрь
Көшбасшылары/ Лидеры	3,799	-0,274	-0,712	-1,096	-1,921	-2,829	-2,565	-0,893
Орташалары/ Средние	1,05	-2,513	-1,98	-3,543	-4,399	-5,111	-5,009	-6,175
Соңғылары/ Замыкающие	-0,614	-5,069	-5,283	-9,722	-8,796	-9,226	-10,949	-17,124

1-диаграмма

Диаграмма 1

ЖЗҚ топтары бойынша ҚТИ-дың орташа алынған индексінің динамикасы (2003ж. желтоқсан аралығындағы кезеңде). Динамика средневзвешенного индекса ИЭД по группам НПФ (за период декабрь 2003г. - декабрь 2004г.)



Қазақстан Республикасы аймақтарының 20-04 жылғы әлеуметтік-экономикалық дамуының қорытындылары (ҚРҰБ аумақтық филиалдарының есептері негізінде)

Жақыпбек Л.Б., Зерттеу және статистика департаменті стратегия және талдау басқармасының жетекші экономисі-талдаушысы

Осы мақалада экономиканың негізгі бөліктерінің аймақтар бойынша 2004 жылғы дамуына талдау берілген. Талдау қандай да бір бөлік бойынша неғұрлым дамыған немесе неғұрлым артта қалған аймақтарды анықтауға негізделген, бұл елдің дамуының құрылымдық көрінісін байқауға мүмкіндік береді. Тұтастай алғанда 2004 жылы экономиканың одан әрі өсуі, өндіріс көлемінің ұлғаюы, халықтың әлеуметтік жағдайының жақсаруы байқалды, дегенмен, жағдай өткен жылдардағыдай түбегейлі өзгерген жоқ. Солтүстік кен өндіру және астық аймақтары неғұрлым дамыған, ал оңтүстік аймақтар неғұрлым артта қалған болып отыр.

Инфляцияның жалпы деңгейін сипаттайтын тұтыну бағаларының индексі 2004 жылы облыстық статистика басқармаларының деректері бойынша неғұрлым жоғары – Алматы қаласында 108,7%, Қарағанды облысында 107,3% және Шығыс Қазақстан облысында 107,3% болды. Осы аймақтардағы бағаның өсуі шын мәнінде тұтыну тауарларының барлық түрі бойынша белгіленді.

Тұтыну бағаларының ең төменгі индексі Батыс Қазақстан облысында 104,7% және Оңтүстік Қазақстан облысында 104,8% болды.

Азық-түлік сегментіндегі бағаның ең жоғары өсуі Алматы қаласында 110,1%, Ақтөбе облысында 109,3% және Қарағанды облысында 108,4%, ең төменгі өсуі Батыс Қазақстан облысында 103,1% және Атырау облысында 103,6% болып белгіленді.

Бұл ретте бағаның жыл ішіндегі едәуір өсуі жұмыртқаның бағасында байқалды. Неғұрлым ұлғаю Қарағанды облысында 29,2%, Алматы облысында 29,1%, Павлодар облысында 28,7% және Атырау облысында 28,5% болып тіркелді. Филиалдардың көпшілігі атап көрсеткендей, жұмыртқа бағасы өсуінің негізгі себебі құрама жемнің қымбаттауы және оларды өндірудің қысқару салдары болып табылды. Сондай-ақ солтүстік облыстардың ақпараты бойынша Ресей Федерациясында жұмыртқа бағасының өсуі оның осы аймақтарда қымбаттауына әкеп соқты.

Одан әрі ет пен ет өнімдері бағасының өсуі байқалады. Астана қаласында 22,6%, Қарағанды облысында 20,7% және Павлодар облысында 19,3% неғұрлым көп өсуі тіркелді. Ет бағасы өсуінің себебі ауылшаруашылық

Итоги социально-экономического развития регионов Республики Казахстан в 2004 году (на основе отчетов территориальных филиалов НБРК)

Жақыпбек Л.Б., ведущий экономист-аналитик управления стратегии и анализа Департамента исследований и статистики

В данной статье представлен анализ развития основных сегментов экономики за 2004 год в региональном разрезе. Анализ основан на выявлении наиболее развитых и наиболее отсталых регионов по тому или иному сегменту, что позволяет увидеть структурированную картину развития страны. В целом в течение 2004 года отмечается дальнейший рост экономики, увеличение объемов производства, улучшение социального положения населения, однако, как и в предыдущие годы ситуация кардинально не изменилась. Наиболее развитыми остаются горнодобывающие и зерновые северные регионы, более отсталыми – южные.

В 2004 году индекс потребительских цен, характеризующий общий уровень инфляции, по данным областных управлений статистики, сложился наиболее высоким в г. Алматы – 108,7%, в Карагандинской области – 107,3% и в Восточно-Казахстанской области – 107,3%. Повышение цен в этих регионах зафиксировано практически по всем видам потребительских товаров.

Индекс потребительских цен был минимален в Западно-Казахстанской области – 104,7% и в Южно-Казахстанской области – 104,8%.

В продовольственном сегменте наибольший рост цен зафиксирован в г. Алматы – 110,1%, в Актыубинской области – 109,3% и в Карагандинской области – 108,4%, наименьшее повышение – в Западно-Казахстанской области – 103,1% и в Атырауской области – 103,6%.

При этом наиболее значительный рост цен в течение года отмечен на яйца. Наибольшее увеличение зарегистрировано в Карагандинской области на 29,2%, в Алматинской области на 29,1%, в Павлодарской области на 28,7% и в Атырауской области на 28,5%. Как отмечает большинство филиалов, основной причиной повышения цен на яйца явилось удорожание комбикормов и как следствие сокращение их производства. Также по информации северных областей повышение цен на яйца в Российской Федерации привело к их удорожанию в данных регионах.

Далее отмечается рост цен на мясо и мясопродукты. Наибольшее повышение зарегистрировано в г. Астана на 22,6%, в Карагандинской области на 20,7% и в Павлодарской области на 19,3%. Причиной повышения цен на мясо явилось увеличение цены реализации у сельхозпроизводителей. В свою очередь сельхозпроизводи-

өндірушілеріндегі сатып алу бағасының өсуі болып табылды. Ауылшаруашылық өндірушілері өз кезегінде малға арналған, негізінен Ресейден және Венгриядан импортталатын құрама жемнің, витаминдердің қымбаттауын атап көрсетеді. Осы себептер бойынша сүт өнімдерінің бағасы да өсті, бағаның неғұрлым өсуі Алматы қаласында 19,1%, Шығыс Қазақстан облысында 15,5% және Алматы облысында 14,7% болып тіркелді.

Сондай-ақ ұнның, нанның және нан өнімдері бағасының өсуі байқалды, бұл астық бағасының өсуіне байланысты болды. Нанның және нан өнімдері бағасының Астана қаласында 13,8%, Алматы қаласында 13,7% және Ақтөбе облысында 12,7% неғұрлым көп өсуі байқалды.

Бағаның есепті кезеңде кейбір облыстарда төмендеуі жемістер мен көкөністер бойынша ғана байқалды. Өнімнің аталған түрлері бойынша Алматы және Батыс Қазақстан облыстарында тиісінше 6,4% және 5,3% неғұрлым төмендеуі байқалды.

Сондай-ақ азық-түлік тауарлары бағасының жалпы өсуіне өнім тасымалдау шығыстарын ұлғайта отырып, бензин бағасының өсуі әсер етті.

Азық-түлікке жатпайтын тауарлар бөлігінде бағаның Алматы қаласында 109,7%, Атырау облысында 108,8% және Қызылорда облысында 108,0% неғұрлым көп өсуі, Павлодар және Алматы облыстарында тиісінше 103,9% және 103,6% ең аз өсуі байқалды.

Бұл ретте бағаның осы бөліктегі неғұрлым көп өсуі бензин мен дизель отыны бағасында байқалды. Бензин бағасының Ақтөбе және Павлодар облыстарында тиісінше 26,2% және 20,2% неғұрлым көп өсуі байқалды. Бензин бағасының тек Батыс Қазақстан облысында ғана 1,7% шамалы төмендеуі тіркелді. Дизель отыны бағасының Батыс Қазақстан және Маңғыстау облыстарында тиісінше 49,3% және 47,6% неғұрлым көп өсуі байқалды. Бензин және дизель отыны бағасының есепті кезеңде барлық республика бойынша өсу себебі мұнай және мұнай өнімдерінің сыртқы нарықтардағы бағасының өсуі болып табылады.

Сондай-ақ көптеген облыстарда киім және аяқ киім бағасының орта есеппен алғанда тиісінше 6,6% және 5,8% өсуі байқалды.

Ақылы қызмет көрсету бөлігі бойынша бағаның неғұрлым көп өсуі Павлодар облысында – 108,4%, Ақмола облысында – 107,8%, Қарағанды облысында – 107,3% және Астана қаласында – 107,3%, ең төменгі өсуі Қызылорда облысында – 102,8% және Атырау облысында – 103,0% болды.

Бұл ретте жолаушы тасымалдау көлігінің қызметі бағасының бензин бағасының өсуі салдарынан орташа алғанда 10,8% неғұрлым өсуі, сондай-ақ білім беру қызметінің орташа алғанда 10,4% неғұрлым өсуі тіркелді.

Тұрғын үй коммуналдық шаруашылық қызметі бойынша да бағаның өсуі байқалды. Қызмет көрсетудің осы түрі бойынша бағаның Батыс Қазақстан облысында 6,6% неғұрлым көп өсуі, Оңтүстік Қазақстан облысында 1,7% ең төменгі өсуі байқалды. Сондай-ақ медициналық қызмет көрсету бағасының өсуі байқалды. Ақмола және Жамбыл облыстарында әрбір облыс бойынша 8,5% неғұрлым көп өсуі және Атырау

тели отмечают удорожание комбикормов, витаминов для животных, которые главным образом импортируются из России и Венгрии. По этим же причинам произошёл рост цен и на молочные изделия, наибольшее по-вышение цен зафиксировано в г. Алматы на 19,1%, в Восточно-Казахстанской области на 15,5% и в Алма-тинской области на 14,7%.

Также отмечен рост цен на муку, хлеб и хлебобулочные изделия, что связано с ростом цен на зерно. Наибольшее повышение цен на хлеб и хлебобуду-кты отмечено в г. Астана на 13,8%, в г. Алматы на 13,7% и в Ак-тюбинской области на 12,7%.

Снижение цен за отчетный период в некоторых об-ластях отмечается только по фруктам и овощам. Наи-большее снижение по указанным видам продуктов от-мечено в Алма-тинской и в Западно-Казахстанской областях на 6,4%, и 5,3% соответственно.

Также необходимо отметить, что на общее повыше-ние цен на продовольственные товары повлиял рост цен на бензин, увеличив расходы на транспортиров-ку продукции.

В сегменте непродовольственных товаров наибольш-ий рост цен отмечен в г. Алматы – 109,7%, в Атыра-уской области – 108,8% и в Кызылординской области – 108,0%, наименьший прирост отмечен – в Павло-дарской и в Алма-тинской областях 103,9% и 103,6 со-ответственно.

При этом наибольшее повышение цен в этом сег-менте наблюдалось на бензин и дизельное топливо. Наибольшее увеличение цен на бензин отмечено в Ак-тюбинской и Павлодарской областях на 26,2% и 20,2% соответственно. Незначительное понижение цен на бензин зафиксировано только в Западно-Казахстан-ской области на 1,7%. Наибольшее повышение цен на дизельное топливо отмечено в Западно-Казахстанской и Мангистауской областях на 49,3% и 47,6% соответ-ственно. Причиной роста цен на бензин и дизельное топливо по всей республике в целом за отчетный пе-риод явилось повышение цен на внешних рынках на нефть и нефтепродукты.

Также в большинстве областей отмечается повыше-ние цен на одежду и обувь в среднем на 6,6% и 5,8% со-ответственно.

По сегменту платных услуг наибольшее повышение цен зафиксировано в Павлодарской области – 108,4%, Ақмолинской области – 107,8%, Карагандинской обла-сти – 107,3% и в г. Астана – 107,3%, наименьшее повы-шение - в Кызылординской области – 102,8% и Аты-рауской области – 103,0%.

При этом наибольший рост цен зарегистрирован на услуги пассажирского транспорта в среднем на 10,8% вследствие повышения цен на бензин, а также на услу-ги образования в среднем на 10,4%.

По услугам жилищно-коммунального хозяйства также отмечается повышение цен. Наибольшее увели-чение цен по этому виду услуг отмечено в Западно-Ка-захстанской области на 6,6%, наименьшее – в Южно-Казахстанской области на 1,7%. Также отмечен рост цен на медицинские услуги. Наибольшее повышение отмечено в Ақмолинской и Жамбылской об-ластях на 8,5% по каждой области и наименьшее повышение от-мечено в Атырауской области на 1%.

облысында 1% ең төменгі өсуі байқалды.

Барлық облыста 2003 жылғы желтоқсан айымен салыстырғанда бір тұрғынға шаққанда, негізгі тамақ өнімдерін тұтынудың ең төменгі нормаларына байланысты есептелген күн көріс шегінің өлшемі ұлғайды. Осы көрсеткіш Маңғыстау және Атырау облыстарында тиісінше 7406 теңге және 6916 теңге неғұрлым жоғары, Жамбыл және Оңтүстік Қазақстан облыстарында төмен, тиісінше 4894 теңге және 4880 теңге. Осы фактіні елдің батыс аймақтарында негізінен ірі мұнай өндіруші компанияларының орналасқанымен түсіндіруге болады, бұл жерде жалақының ең жоғары деңгейі байқалады, тиісінше қажетті тауарлар мен қызмет көрсетулер біршама жоғары.

Экономиканың нақты секторында шын мәнінде өндірістің барлық түрі бойынша бағаның өсуі байқалды. Өнеркәсіптегі ең көп өсу Қызылорда облысында 91,3%, Батыс Қазақстан облысында 48,6% және Атырау облысында 33,2% болды. Ауылшаруашылығындағы неғұрлым көп өсу Ақтөбе облысында 31,5% болды, бұл ретте ауылшаруашылық өндірушілер бағаларының шамалы төмендеуі тек Оңтүстік Қазақстан облысында 0,6% болды. Құрылыстағы бағаның неғұрлым көп өсуі Алматы қаласында 10,1% және Павлодар облысында 7,6% болды. Бағаның неғұрлым төмен өсуі жүк тасымалдаушы кәсіпорындарда байқалды, бұл ретте бағаның Алматы және Павлодар облыстарында әрбір облыс бойынша 5% неғұрлым көп өсуі, Маңғыстау облысында бағаның 2,3% төмендеуі байқалды.

2004 жылы Қазақстанның барлық облысында тұрақты экономикалық өсу байқалды. Неғұрлым жоғары өсу Батыс Қазақстан облысында 2,3 есе, Қостанай облысында 65,4% және Ақтөбе облысында 46,7% болды, қалған облыстарда экономикалық өсу 30% аспайды.

Есепті кезеңдегі өндіріс көлемінің өсуі бұрынғыша кен өндіру өнеркәсібінде байқалды: Жамбыл облысында өндіріс көлемі ұсақталған фосфат шикізатын өндірудің 36,2%, жұқа сынық фосфат шикізатын өндірудің 25,4% ұлғаюы есебінен және “Аманкелді” кен орнында табиғи газ өндіру есебінен 3,3 есе, Батыс Қазақстан облысында газ өндірудің 57,3%, газ конденсатын өндірудің 44% ұлғаюы есебінен 2,7 есе, Қостанай облысында табиғи құм өндірудің 2,5 есе, көмір өндірудің 36,6%, бірікпеген кен өндірудің 31,4% өсуі есебінен 94,1%, Оңтүстік Қазақстан облысында натрий боратын, әк, гипс өндірудің ұлғаюы есебінен 78,0% және Ақтөбе облысында мұнай, ілеспе газ, хром кенін, гранул, гранит және басқаларын өндірудің ұлғаюы есебінен 54,1% ұлғайды. Кен өндіру өнеркәсібінің кәсіпорындарындағы өндірістің өсуі кара металлургия өнімінің әлемдік бағасының қолайлы конъюнктурасы және ішкі нарықтағы құрылыс материалдарына жоғары сұраныс есебінен қамтамасыз етілді.

Өндеуші өнеркәсіпте де біршама өсу байқалды. Неғұрлым жоғары қарқын Маңғыстау облысында 57,2%, Қызылорда облысында 50,7%, Ақтөбе облысында 46,6% және Қостанай облысында 40,6% болды. Оңтүстік Қазақстан және Ақмола облыстарында тиісінше 4,6% және 0,1% шамалы құлдырау болды.

Бұл ретте өндеуші өнеркәсіп салалары бойынша әр түрлі бағыттағы динамика байқалды. Маши-

Во всех областях относительно декабря 2003 года увеличилась величина прожиточного минимума в среднем на душу населения, рассчитанная исходя из минимальных норм потребления основных продуктов питания. Данный показатель наиболее высок в Мангистауской и Атырауской областях – соответственно 7406 тенге и 6916 тенге, и минимален в Жамбылской и Южно-Казахстанской областях – соответственно 4894 тенге и 4880 тенге. Данный факт можно объяснить тем, что в западных регионах страны располагаются в основном крупные нефтедобывающие компании, где отмечается самый высокий уровень заработной платы, соответственно необходимые товары и услуги оцениваются несколько дороже.

В реальном секторе экономики отмечается рост цен практически по всем видам производства. В промышленности наибольший рост зарегистрирован в Кызылординской области на 91,3%, в Западно-Казахстанской области на 48,6% и Атырауской области на 33,2%. В сельском хозяйстве наибольший рост отмечен в Актыбинской области на 31,5%, при этом незначительное понижение цен сельхозпроизводителей отмечено только в Южно-Казахстанской области на 0,6%. В строительстве наибольшее повышение цен отмечено в г. Алматы на 10,1% и в Павлодарской области на 7,6%. Наименьший рост цен отмечен у предприятий грузоперевозчиков, при этом наибольшее повышение цен произошло в Алматинской и Павлодарской областях на 5% по каждой области, в Мангистауской области отмечено понижение цен на 2,3%.

В 2004 году наблюдался стабильный экономический рост во всех областях Казахстана. Наиболее высокий рост отмечен в Западно-Казахстанской области в 2,3 раза, в Костанайской области на 65,4% и в Актыбинской области на 46,7%, в оставшихся областях экономический рост не превышает 30%.

Рост объемов производства за отчетный период, как и прежде, наблюдался в горнодобывающей промышленности: в Жамбылской области объем производства увеличился в 3,3 раза за счет увеличения добычи фосфатного дробленного сырья на 36,2%, сырья фосфатного тонкого помола на 25,4% и за счет добычи природного газа на месторождении «Амангельды», в Западно-Казахстанской области – в 2,7 раза за счет увеличения добычи газа на 57,3%, газового конденсата на 44%, в Костанайской области на 94,1% за счет роста добычи песка природного – в 2,5 раза, угля – на 36,6%, руды неагломерированной – на 31,4%, в Южно-Казахстанской области на 78,0% за счет увеличения производства боратов натрия, известняка, гипса и в Актыбинской области – на 54,1% за счет роста добычи нефти, попутного газа, хромовых руд, гранул, гранита и др. Рост производства на предприятиях горнодобывающей промышленности обеспечивался за счет благоприятной конъюнктуры мировых цен на продукцию черной металлургии и высокого спроса на строительные материалы на внутреннем рынке.

Также отмечается значительный рост и в обрабатывающей промышленности. Наиболее высокие темпы отмечены в Мангистауской области на 57,2%, в Кызылординской на 50,7%, в Актыбинской на 46,6% и в Костанайской области на 40,6%. В Южно-Казахстанской

на жасау саласындағы өсу Қызылорда облысында 1,9 есе, Солтүстік Қазақстан облысында 1,7 есе, Астана қаласында 48,4% және Оңтүстік Қазақстан облысында 45% болды.

Химия саласындағы өсу Маңғыстау облысында 2,3 есе, Павлодар облысында 24%, Жамбыл облысында 15,3% және Шығыс Қазақстан облысында 7,7%, құлдырау Қызылорда облысында 6,6% болды. Сондай-ақ Павлодар облысындағы мұнай өнімдері өндірісінде 44,9% неғұрлым көп төмендеу байқалып отырғанын атап өткен жөн. Осындай біршама өзгерістер Қазақстандағы ірі МӨЗ болып табылатын Павлодар мұнай химия зауыты ЖАҚ-ның 2004 жылдың ортасында күрделі жөндеуге тоқтатылуына байланысты болды.

Металлургия саласындағы өсу Оңтүстік Қазақстан облысында 46,1%, Павлодар облысында 57%, Алматы облысында 42,2%, ал Қызылорда облысында өндірістің 4,6 есе, Ақмола облысында 6,5% төмендеуі болды.

Тамақ өнеркәсібі саласындағы өсу Павлодар облысында 42%, Қызылорда облысында 26,5% және Қостанай облысында 18,9%, құлдырау Қарағанды облысында 21%, Маңғыстау облысында 2,1% және Ақмола облысында 0,5% болды.

Электр энергиясын, газ және су өндіруде жалпы көтерілу байқалды, бұл ретте неғұрлым көп өсу Атырау облысында 80,3% және Алматы облысында 41,6%, өндірістің шамалы төмендеуі Ақтөбе облысында 6,3% және Жамбыл облысында 5,1% болды.

2004 жылы жиынтық ауылшаруашылық өнімдерін өндіру Қазақстанның барлық облысында дерлік өсті. 2003 жылмен салыстырғанда шамалы өсу қарқыны Алматы облысында 41,5%, Павлодар облысында 36%, Қарағанды облысында 16,2% және Атырау облысында 15,9% болды. Өсу мал басының өсуі, егіс алқаптарынан астық жинаудың жоғары пайызы есебінен қамтамасыз етілді, дегенмен бұл ретте жұмыртқа өндірісінде төмендеу байқалды.

Өндіріс көлемінің шамалы төмендеуі Қостанай облысында 5% және Солтүстік Қазақстан облысында 2,5% болды. Облыстардағы төмендеудің себептері негізгі ауылшаруашылық дақылы – бидай өнімділігінің төмендеуі есебінен болған өсімдік шаруашылығының жиынтық өнімнің азаюы болып табылады.

Ауылшаруашылығының негізгі өндірушілері 2004 жылы үй және шаруа қожалықтары болып табылды, олардың үлесіне өнімнің барлық көлемінің 90% келді.

Есепті кезеңде ауылшаруашылығын белсенді қаржыландыру жүргізілді. Осылайша Маңғыстау облысында шаруа қожалығының жалдауы жағдайында жергілікті бюджет қаражаты есебінен 125 млн. теңге сомаға техника, ірі қара мал және саулық қой берілді, сонымен қатар тыңайтқыш және құрама жем жеңілдікпен бөлінді. Қызылорда облысында республикалық бюджеттен көктемгі дала және астық жинау жұмыстарын жүргізу үшін 160 млн. теңге сомаға пайызсыз кредит бөлінді, жанар-жағар май материалдарын, минералды тыңайтқыш сатып алу үшін қаражат бөлінді. Қарағанды облысында ауылдық жерлерде негізгі капиталға 3,0 млрд. теңге инвестиция игерілді, бұл өткен жылға қарағанда 2,2 есе көп.

Сондай-ақ ауылшаруашылық өнімін қайта

и Ақмолинской облыстах отмечен небольшой спад на 4,6% и 0,1% соответственно.

При этом по отраслям обрабатывающей промышленности отмечалась разнонаправленная динамика. В машиностроительной отрасли рост отмечен в Кызылординской области в 1,9 раза, в Северо-Казахстанской области в 1,7 раза, в г. Астана на 48,4% и в Южно-Казахстанской области – на 45%.

В химической отрасли рост зафиксирован в Мангистауской области в 2,3 раза, в Павлодарской области на 24%, Жамбылской области на 15,3% и в Восточно-Казахстанской на 7,7%, спад отмечен в Кызылординской области на 6,6%. Также необходимо отметить, что в производстве нефтепродуктов в Павлодарской области отмечается наибольшее снижение на 44,9%. Столь значительные изменения были вызваны тем, что ЗАО Павлодарский нефтехимический завод, являющийся крупнейшим НПЗ в Казахстане, в середине 2004 года был остановлен на капитальный ремонт.

В металлургической отрасли рост отмечен в Южно-Казахстанской области на 46,1%, Павлодарской области на 57%, Алматинской области на 42,2%, тогда как в Кызылординской области отмечено снижение производства в 4,6 раза, в Ақмолинской области на 6,5%.

В пищевой отрасли рост отмечен в Павлодарской области на 42%, в Кызылординской области на 26,5% и в Костанайской области на 18,9%, спад зафиксирован в Карагандинской области на 21%, в Мангистауской области на 2,1% и в Ақмолинской области на 0,5%.

В производстве электроэнергии, газа и воды наблюдался общий подъем, при этом наибольший рост отмечен в Атырауской области на 80,3% и в Алматинской области на 41,6%, незначительное снижение производства отмечено в Актюбинской области на 6,3% и в Жамбылской области на 5,1%.

В 2004 году производство валовой продукции сельского хозяйства возросло почти во всех областях Казахстана. Наибольший темп роста по сравнению с 2003 годом был отмечен в Алматинской области на 41,5%, в Павлодарской области на 36%, в Карагандинской области на 16,2% и в Атырауской области на 15,9%. Рост обеспечен за счет увеличения поголовья скота, высокого процента сбора урожая с посевных площадей, однако при этом отмечается некоторое снижение производства яиц.

Незначительное снижение объемов производства отмечено в Костанайской области на 5% и в Северо-Казахстанской области на 2,5%. Причиной снижения в областях явилось уменьшение валовой продукции растениеводства, которое произошло за счет снижения урожайности основной сельскохозяйственной культуры – пшеницы.

Основными производителями сельскохозяйственной продукции в 2004 году явились домашние и крестьянские хозяйства, на долю которых приходится около 90% от всего объема продукции.

В отчетном периоде активно проводилось финансирование сельского хозяйства. Так, в Мангистауской области за счет средств местного бюджета на условиях аренды крестьянским хозяйствам было передано техники, крупного рогатого скота и овцематок на сумму 125 млн. теңге, кроме этого на льготных усло-

өндеу өндірісін ұлғайту жөніндегі жұмыс белсенді жүргізілуде.

Тұтастай алғанда 2004 жылы республика бойынша есепті кезеңде инвестициялардың өсуі байқалды. 2003 жылмен салыстырғанда неғұрлым жоғары көрсеткіштер Қостанай облысында байқалды, бұл жерде ұлғаю 53,7%, Қарағанды және Ақтөбе облыстарында әрбір облыс бойынша 53,6% және Астана қаласында 49,8% болды. Инвестициялар көлемінің төмендеуі Жамбыл облысында 50,6%, Батыс Қазақстан облысында 43% және Алматы облысында 31% болды.

Инвестициялар кен өндіруге, өндеу өнеркәсібіне, ауылшаруашылығына, көлікке және байланысқа бағытталды. Бұл ретте инвестициялардың үлкен бөлігі негізгі капиталға салынды.

Инвестициялардың негізгі көздері үлесі 65,3% жуық болатын кәсіпорындардың және жеке тұлғалардың меншікті қаражаты (оның ішінде кредиттер), одан кейін үлесі 19,1% болатын мемлекеттік бюджеттің қаражаты және үлесі 15,6% жуық болатын шетелдік инвестициялар болып табылады. Бұл ретте шетелдік инвестициялардың неғұрлым үлкен үлесі Батыс Қазақстан 70,7%, Атырау 43,7% облыстарында болды, ал Қостанай, Жамбыл және Солтүстік Қазақстан облыстарында жыл бойы шетелдік инвестициялар тіркелген жоқ.

Экономиканың құрылыс секторы белсенді дамуда. 2004 жылы осы саладағы неғұрлым көп өсу Маңғыстау облысында 9,4 есе, Қостанай облысында 6,7 есе, Ақтөбе облысында 2,5 есе және Павлодар облысында 5 есе болды. Бұл ретте орындалған жұмыстардың едәуір бөлігі жана құрылысқа, жұмыс істеп тұрған объектілерді қайта салуға, техникалық қайта жарақтандыруға, одан кейін күрделі және ағымдағы жөндеуге келеді.

Құлдырау мынадай үш облыста байқалды: Жамбыл облысында 38,1%, Батыс Қазақстан облысында 36,6% және Қарағанды облысында 14,4%.

2004-2007 жылдарға арналған жаңа және аяқталмаған тұрғын үй құрылысын дамыту бағдарламасына сәйкес республиканың барлық облыстарында жаңа үйлер, қоғамдық мекемелер (мектептер, емханалар) құрылысының өсуі байқалды. Тұрғын үй құрылысын негізінен мемлекеттік емес сектор субъектілері жүзеге асырады.

Барлық облыстар бойынша тұрғын үй құрылысына бөлінген қаражаттың ұлғаюы байқалады. Бұл ретте бөлінген қаражаттың неғұрлым үлкен көлемі Астана және Алматы қалаларында тіркелген, мұндағы салынған қаражат тиісінше 52,1 млрд. теңге және 18,8 млрд. теңге, сондай-ақ Алматы облысында 6,2 млрд. теңге, Оңтүстік Қазақстан облысында – 5,2 млрд. теңге және Маңғыстау облысында – 4,5 млрд. теңге болды. Бөлінген қаражаттың неғұрлым аз көлемі Қызылорда облысында – 899 млн. теңге, Ақмола облысында – 77-1,2 млн. теңге және Атырау облысында – 393,8 млн. теңге болды. Дегенмен аталған облыстарда өткен жылмен салыстырғанда салынған қаражат көлемінің орташа алғанда 1,5 есе өсуі байқалады.

Өндірістің өсуі жағдайында барлық республика бойынша көлікпен жүк тасымалдау көлемінің ұлғаюы байқалады. Неғұрлым көп ұлғаю Жамбыл облысында 15,9%, Астана қаласында 13,9% және Батыс Қазақстан

виях были выделены удобрения и комбикорма. В Кызылординской области из республиканского бюджета было выделено беспроцентных кредитов на сумму 160 млн. тенге для проведения весенне-полевых и уборочных работ, были выделены средства на приобретение горюче-смазочных материалов, минеральных удобрений. В Карагандинской области в сельской местности было освоено 3,0 млрд. тенге инвестиций в основной капитал, что было в 2,2 раза больше чем в прошлом году.

Также активно ведется работа по увеличению производства, перерабатывающих сельскохозяйственную продукцию.

В целом в 2004 году по республике наблюдался рост инвестиций в отчетном периоде. Наиболее высокие показатели в сравнении с 2003 годом отмечены в Костанайской области, где увеличение произошло на 53,7%, в Карагандинской и Актюбинской областях на 53,6% по каждой области и в г.Астана на 49,8%. Снижение объемов инвестиций зафиксировано в Жамбылской области на 50,6%, в Западно-Казахстанской области на 43% и в Алматинской области на 31%.

Инвестиции были направлены в горнодобывающую, обрабатывающую промышленности, сельское хозяйство, транспорт и связь. При этом большая часть инвестиций была вложена в основной капитал.

Основным источником инвестиций являются собственные средства предприятий и физических лиц (в том числе и кредиты) – на их долю приходится около 65,3%, затем средства государственного бюджета – на их долю приходится около 19,1% и на долю иностранных инвестиций приходится около 15,6%. При этом наибольшая доля иностранных инвестиций отмечена в таких добывающих областях, как Западно-Казахстанская – 70,7% и Атырауская – 43,7%, тогда как, в Костанайской, Жамбылской и Северо-Казахстанской областях в течение года иностранных инвестиций зарегистрировано не было.

Продолжает активно развиваться строительный сектор экономики. За 2004 год наибольший рост в этой сфере отмечен в Мангистауской области в 9,4 раза, в Костанайской области в 6,7 раза, в Актюбинской области в 2,5 раза и в Павлодарской области в 2 раза. При этом значительная часть объема выполненных работ приходится на новое строительство, реконструкцию, техническое перевооружение действующих объектов, затем на капитальный и текущий ремонт.

Спад отмечен в следующих трех областях: в Жамбылской области на 38,1%, в Западно-Казахстанской на 36,6% и в Карагандинской области на 14,4%.

В соответствии с Программой развития строительства нового и незавершенного жилья на 2004-2007 годы во всех областях республики отмечен рост строительства новых домов, общественных заведений (школ, поликлиник). Жилищное строительство в основном осуществляется субъектами негосударственного сектора.

По всем областям отмечается увеличение выделенных средств на жилищное строительство. При этом наибольшие объемы выделенных средств зарегистрированы в г. Астана и г. Алматы, где вложенные средства составляют 52,1 млрд. тенге и 18,8 млрд. тенге соответ-

облысында 13,8% болды. Көліктің барлық түрімен жүк тасымалдау көлемі, байланыс кәсіпорындары көрсеткен қызметтердің көлемі, сондай-ақ құрылыс мердігершарттары бойынша орындалған жұмыстардың көлемі ұлғайды.

Өндіріс көлемінің өсуіне қарамастан, оның ішінде өнеркәсіпте және сол сияқты ауылшаруашылық секторында, нақты сектор кәсіпорындарының көптеген проблемалары әлі де шешілмеген болып отыр. Кәсіпорындардың сауалнамасы, сондай-ақ мониторингтің деректері көрсетіп отырғандай, өндірістің дамуын тежейтін басты факторлар мыналар болып отыр:

- ақша қаражатының жетіспеуі;
- инвестиция тапшылығы;
- шетелдік өндірушілер тарапынан нарықтық бәсекелестік;
- өткізу нарығымен проблемалар;
- кредиттер бойынша жоғары пайыздық ставкалар және кредиттік ресурстарға қол жеткізудің қиындығы;
- тұтынушылардың төлеу жасауға қабілетсіздігі;
- жабдықтың тозуы;
- шикізат пен материалдардың жетіспеуі;
- салық және құқықтық саясаттың тұрақсыздығы.

Сонымен қатар көптеген филиалдар нақты сектор кәсіпорындарының проблемаларын талдауды негізге ала отырып, Қазақстандағы кәсіпкерліктің қандай да болмасын нарықтық сұранысты бағдарға алмай, тұтыну нарығын зерттеместен және өткізу нарығындағы ахуалды талдамастан жүзеге асырылып жатқанын атап өтеді. Сондықтан жұмысын жаңа бастаған кәсіпкерлердің көпшілігі бір сәтсіз мәміледен кейін күйіп кетеді, оның үстіне бір күндік фирмалар нақты жұмыс істемесе де нақты болуын жалғастыра береді, олар өз кезегінде статистиканы бұрмалайды. Нарықтық инфрақұрылым әлі де өте әлсіз және нарықтың қарапайым негіздері бойынша мамандардың жетіспеуі сезіледі.

Аграрлық сектордағы проблемалар өте маңызды болып тұр. Әдетте, аграрлық сектордың көптеген шаруашылығы – ұсақ тауар өндірушілер. Кредит, лизингтік техника, тыңайтқыш, отын сатып алу кезіндегі жеңілдіктер түріндегі үкіметтік қолдау кредиттерді өтей алатын мықты шаруашылықтарға ғана жетеді, бірақ мұндай шаруашылықтар өте аз. Сондықтан ұсақ тауарлы ауылшаруашылық құрылымдары үш жылдық ауыл бағдарламасы шеңберінен тыс қалды.

Ауылшаруашылық техникасына байланысты проблемалар да шешілген жоқ. Мысалы, ұсақ шаруашылықтарда шаруашылық жүргізудің талаптарына барынша сай келетін қымбат емес шағын техника (көп функциялы трактор) тапшылығы маңызды болып отыр. Дегенмен отандық лизингтік компаниялар осындай техниканы жеткізумен айналыспайды, ал Қазақстанда олар өндірілмейді.

2004 жылы қаржы нарығының одан әрі дамуы байқалды. Депозит нарығының 2004 жылғы дамуы барлық облыстағы депозит көлемі ұлғаяуының қолайлы үрдісімен сипатталады. Депозит көлемінің неғұрлым көп өсуі өткен жылмен салыстырғанда Қарағанды облысында 53,0%, Атырау облысында 41,3% және Павлодар облысында 37,5% байқалды. Депозит көлемінің неғұрлым аз өсуі Батыс Қазақстан облысында 12,1%

ственно, а также в Алматинской области – 6,2 млрд. тенге, Южно-Казахстанской области – 5,2 млрд. тенге и Мангистауской области – 4,5 млрд. тенге. Наименьшие объемы выделенных средств отмечены в Кызылординской области – 899 млн. тенге, в Акмолинской области – 771,2 млн. тенге и в Атырауской области – 393,8 млн. тенге. Однако, в указанных областях отмечается рост объемов вложений по сравнению с прошлым годом в среднем в 1,5 раза.

В условиях роста производства наблюдается увеличение объемов транспортных грузоперевозок по всей республике. Наибольшее увеличение зарегистрировано в Жамбылской области на 15,9%, в г.Астана – на 13,9% и в Западно-Казахстанской области – на 13,8%. Увеличился объем грузоперевозок всеми видами транспорта, объем услуг, оказанных предприятиями связи, а также объем работ выполненных по договорам строительного подряда.

Несмотря на рост объемов производства в том числе, как в промышленном, так и в сельскохозяйственном секторе, все еще остаются нерешенными многие проблемы предприятий реального сектора. Как показывают опросы предприятий, а также данные мониторинга, ключевыми факторами, сдерживающими развитие производства, остаются:

- недостаток денежных средств;
- дефицит инвестиций;
- рыночная конкуренция со стороны иностранных производителей;
- проблемы с рынками сбыта;
- высокие процентные ставки по кредитам и труднодоступность кредитных ресурсов;
- неплатежеспособность потребителей;
- изношенность оборудования;
- недостаток сырья и материалов;
- нестабильность налоговой и правовой политики.

Кроме того, большинство филиалов, основываясь на анализе проблем предприятий реального сектора, отмечают, что предпринимательство в Казахстане осуществляется без каких-либо ориентиров на рыночный спрос, без исследований потребительского рынка и глубокого анализа ситуации на рынках сбыта. Поэтому огромное количество начинающих предпринимателей после одной неудачной сделки прогорают, причем фирмы-однодневки номинально продолжают существовать, тогда как реально они не функционируют, что в свою очередь искажает статистику. Пока очень слаба рыночная инфраструктура и ощущается нехватка специалистов по элементарным основам рынка.

Особо остро стоят проблемы в аграрном секторе. Как правило, большинство хозяйств в аграрном секторе – мелкотоварные производства. Правительственная поддержка в виде кредитов, лизинговой техники, льгот при приобретении удобрений, топлива доходит лишь до крепких хозяйств, которые в состоянии погашать кредиты, но таких хозяйств очень мало. Поэтому мелкотоварные сельхозобразования оказались за рамками трехлетней программы аула.

Не решены проблемы и с сельхозтехникой. Например, мелкие хозяйства испытывают острый дефицит в недорогой малой технике (многофункциональные

және Ақмола облысында 17,3% болды.

Ұлттық валютадағы салымдардың өсу үрдісі жалғасты, бұл АҚШ доллары бағамының әлемнің жетекші валюталарына қатысты төмендеуімен, ұлттық валюта бағамының тиісінше нығаюымен, сондай-ақ банктер ұлттық валютадағы салымдар бойынша ұсынған тартымды сыйақы ставкаларымен түсіндірілді. Қорытындысында теңгедегі салымдардың ең көп үлес салмағы 2004 жылдың соңында Қостанай, Ақтөбе және Солтүстік Қазақстан облыстарында тиісінше – 76,7%, 74% және 69,1% болды. Неғұрлым төмен үлес салмақ Астана және Алматы қалаларында тиісінше – 49,2% және 38,9% болды.

2004 жыл ішінде орташа алынған ставкалар бойынша әртүрлі бағыттағы динамика байқалды. Теңгелік депозиттер бойынша ставкалардың есепті кезіндегі ұлғаюы 8 облыста болды, ұлғаюы орта есеппен алғанда 0,6 п.т. болды. Қалған 8 облыс бойынша теңгелік депозиттер бойынша ставканың төмендеуі болды және төмендеу орташа алғанда 0,9 п.т. болды.

Теңгелік депозиттер бойынша ең жоғары орташа алынған ставка Павлодар облысында 10,1%, Оңтүстік Қазақстан, Ақмола және Шығыс Қазақстан облыстарында әрбір облыс бойынша 9% болып тіркелді. Ең төменгі ставка Ақтөбе облысында 3,8 % және Маңғыстау облысында 4,2% болды.

Шетел валютасындағы депозиттер бойынша ставкалардың ұлғаюы 5 облыста тіркелді, ұлғаю орташа алғанда 0,5 п.т. болды. 10 облыс бойынша ставкалардың төмендеуі байқалды, төмендеу орташа алғанда 1,0 п.т. болды. Және бір облыста шетелдік депозиттер бойынша ставкалардың өзгерістері болған жоқ.

Шетел валютасындағы депозиттер бойынша ең жоғары орташа алынған ставка Қарағанды облысында 6,8%, Алматы облысында 6,6%, Оңтүстік Қазақстан облысында 6,4% болып тіркелді. Ең төменгі ставка Ақтөбе облысында 4,7%, Жамбыл облысында 4,3% және Маңғыстау облысында 3,7% болды.

Салымшының түрі бойынша депозиттік базаны қараған кезде көптеген облыстарда тартылған депозиттердің едәуір бөлігі жеке тұлғалардың үлесіне келді. Осындай депозиттер депозиттік портфель құрылымының 80% астамын құрады (Шығыс Қазақстан, Павлодар, Атырау, Солтүстік Қазақстан, Алматы және басқа облыстарда). Астана және Алматы қалалары ерекше болды, мұндағы жеке тұлғалардың үлесіне небары салымдардың тиісінше 33,5% және 44,3% сәйкес келді.

Депозиттер жан басына шаққандағы көлемінің динамикасы I-кестеде көрсетілген.

трактора), которая максимально отвечает условиям хозяйствования. Однако отечественные лизинговые компании не занимаются поставкой такой техники, а в Казахстане ее не производят.

В 2004 году отмечается дальнейшее развитие финансового рынка. Так, развитие депозитного рынка в 2004 году характеризуется благоприятной тенденцией увеличения объемов депозитов во всех областях. Наибольший рост объемов депозитов в сравнении с прошлым годом отмечен в Карагандинской области на 53,0%, в Атырауской области на 41,3% и в Павлодарской области на 37,5%. Наименьший рост объемов депозитов отмечен в Западно-Казахстанской области на 12,1% и в Акмолинской области на 17,3%.

Продолжалась тенденция роста вкладов в национальной валюте, что объяснялось снижением курса доллара США относительно ведущих мировых валют, соответствующим укреплением курса национальной валюты, а также привлекательными ставками вознаграждения, предлагаемыми банками по вкладам в национальной валюте. В итоге наибольший удельный вес вкладов в тенге по состоянию на конец 2004 года наблюдался в Костанайской, Актюбинской и Северо-Казахстанской областях – 76,7%, 74% и 69,1% соответственно. Наименьший удельный вес отмечен в г.Астана и г.Алматы – 49,2% и 38,9% соответственно.

В течение 2004 года по средневзвешенным ставкам наблюдалась разнонаправленная динамика. Так по тенговым депозитам увеличение ставок за отчетный период произошло в 8 областях, увеличение в среднем составило 0,6 п.п. По остальным 8 областям произошло снижение ставки по тенговым депозитам и в среднем снижение составило 0,9 п.п.

Самая высокая средневзвешенная ставка по депозитам в тенге была зафиксирована в Павлодарской – 10,1%, Южно-Казахстанской, Акмолинской и Восточно-Казахстанской областях – 9% по каждой области. Самая низкая – в Актюбинской области – 3,8 % и в Мангистауской области – 4,2%.

По депозитам в иностранной валюте увеличение ставок зарегистрировано в 5 областях, увеличение в среднем составило 0,5 п.п. По 10 областям отмечено снижение ставок, в среднем снижение составило 1,0 п.п. И в одной области изменений ставок по иностранным депозитам не произошло.

Самая высокая средневзвешенная ставка по депозитам в иностранной валюте была зафиксирована в Карагандинской области – 6,8%, в Алматинской области – 6,6% и в Южно-Казахстанской области – 6,4%. Самая низкая – в Актюбинской области – 4,7%, в Жамбылской области – 4,3% и в Мангистауской области – 3,7%.

При рассмотрении депозитной базы по типу вкладчика во многих областях значительная часть привлеченных депозитов приходилась на долю физических лиц. Такие депозиты составляли более чем 80% в структуре депозитного портфеля (Восточно-Казахстанская, Павлодарская, Атырауская, Северо-Казахстанская, Алматинская и др. области). Исключением стали г.Астана и г.Алматы, где на долю физических лиц пришлось всего 33,5% и 44,3% вкладов соответственно.

Динамика объемов депозитов на душу населения представлена в таблице 1.

1-кесте

Таблица 1

Депозиттердің жан басына шаққандағы көлемі*/Объем депозитов на душу населения*

Облыстар/Области	2004 жылғы 1 қаңтарға/ На 1 января 2004 года			2005 жылғы 1 қаңтарға/ На 1 января 2005 года		
	халық салымдарының жалпы көлемі (млн. теңге)/общий объем вкладов населения (млн. теңге)	халық (мың адам)/население (тыс. чело-век)	жан басына шаққандағы (мың теңге)/на душу населения (тыс. тен-ге)	халық салымдарының жалпы көлемі (млн. теңге)/общий объем вкладов населения (млн. теңге)	халық (мың адам)/население (тыс. чело-век)	жан басына шаққандағы (мың теңге)/на душу населения (тыс. тен-ге)
Ақмола/Ақмолинская	4861,1	748,7	6,5	6138,3	747,6	8,2
Ақтөбе /Актюбинская	13934,7	672,4	20,7	16567,8	678,4	24,4
Алматы/Алматинская	4326,2	1573,1	2,7	5221,4	1589,5	3,3
Атырау/Атырауская	7388,4	457,1	16,2	9637,9	463,7	20,8
Шығыс Қазақстан/Восточно-Казахстанская	25475,3	1455,6	17,5	29905,9	1442,0	20,7
Жамбыл/Жамбылская	5725,4	985,9	5,8	7143,7	992,0	7,2
Батыс Қазақстан/Западно-Казахстанская	9177,2	604	15,2	10610,2	606,7	17,5
Қарағанды/Карагандинская	28412,4	1331	21,3	36849,3	1331,6	27,7
Қостанай/Костанайская	14824,5	913,3	16,2	17176,1	907,3	19,0
Қызылорда/Кызылординская	3809,3	607,7	6,3	4583,1	612,0	7,5
Манғыстау/Мангистауская	7739,3	349,5	22,1	9859,4	361,7	27,3
Павлодар/Павлодарская	11929,1	745,4	16,0	15620,1	743,9	21,0
Солтүстік Қазақстан/Северо-Казахстанская	7680,6	674,7	11,4	9316,7	665,8	14,0
Оңтүстік Қазақстан/Южно-Казахстанская	8716,6	2150,4	4,1	11266,0	2193,5	5,1
Алматы қ./г. Алматы	156611,7	1174,8	133,3	214896,4	1209,1	177,7
Астана қ./г. Астана	19630,9	510,3	38,5	29092,7	529,4	55,0

* Зерттеу және статистика департаментінің есептеуі бойынша

* по расчетам Департамента исследований и статистики

Тұтастай алғанда республика бойынша салымдардың көлемі жан басына шаққанда 2004 жылғы 1 қаңтардан бастап 6,4 мың теңгеге ұлғая отырып, 2005 жылғы 1 қаңтарға шамамен 28,5 мың теңге болды.

Кестеге қатысты алсақ, депозиттер көлемінің жан басына шаққандағы ең жоғары көрсеткіші Алматы және Астана қалаларында тиісінше 177,7 мың теңге және 55 мың теңге болды. Алматы, Оңтүстік Қазақстан және Жамбыл облыстарында бұл көрсеткіш ең төменгі тиісінше 3,3 мың теңге, 5,1 мың теңге және 7,2 мың теңге болды. Облыстар бойынша жан басына шаққанда ең жоғары және ең төменгі көрсеткіштерді бөлу жөніндегі жағдай жыл ішінде өзгерген жоқ.

2004 жылы кредиттеу көлемінің ұлғаю үрдісі

В целом по республике объем вкладов на душу населения на 1 января 2005 года составлял примерно 28,5 тыс. тенге, увеличившись с 1 января 2004 года на 6,4 тыс. тенге.

Исходя из таблицы, самый высокий показатель объема депозитов на душу населения зафиксирован в г. Алматы и г. Астана – 177,7 тыс. тенге и 55 тыс. тенге соответственно. В Алматинской, Южно-Казахстанской и Жамбылской областях данный показатель минимален – 3,3 тыс. тенге, 5,1 тыс. тенге и 7,2 тыс. тенге соответственно. Стоит отметить, что ситуация по распределению самых высоких и низких показателей на душу населения по областям в течение года не изменилась.

В 2004 году наблюдалась тенденция увеличения объ-

байқалды. Кредиттер бойынша негізгі борыштың Қызылорда облысында 3 есе, Солтүстік Қазақстан облысында 2,5 есе, Жамбыл облысында 2,1 есе және Атырау облысында 2 есе неғұрлым көп өсу қарқыны байқалды. Кредиттеу көлемінің Ақмола облысында 21,3% төмендеуі тіркелді.

2004 жылы шын мәнінде барлық облыс бойынша шетел валютасымен және сол сияқты теңгемен берілген кредиттердің өсуі байқалды. Дегенмен жыл қорытындысы бойынша шетел валютасымен берілген кредиттерге қарағанда теңгемен берілген кредиттердің үлес салмағының ұлғаю үрдісі байқалды. Бұл ретте теңгемен берілген кредиттердің неғұрлым көп үлес салмағы Қызылорда облысында 83%, Жамбыл облысында 89,1%, Павлодар облысында 69,8%, Қарағанды облысында 68,3% және Ақмола облысында 67,4% болды. Теңгемен берілген кредиттердің неғұрлым аз үлес салмағы Шығыс Қазақстан облысында 38,3%, Атырау облысында 40,8% және Оңтүстік Қазақстан облысында 42% олды.

Барлық облыста ұзақ мерзімді кредиттердің үлес салмағының 50% асатынын атап өту қажет, бұл ретте ұзақ мерзімді кредиттердің неғұрлым үлкен көлемі Атырау облысында 77,6%, Жамбыл облысында 77,1% және Маңғыстау облысында 76,1% берілген.

Кредиттер бойынша сыйақы ставкалары бойынша әр түрлі бағыттағы динамика байқалады. Шетел валютасымен берілген кредиттер бойынша сыйақының орташа алынған ставкаларының төмендеуі 10 облыста байқалды, ол орта есеппен 1,4 п.т. төмендеді, көтерілуі 3 облыста (орта есеппен 0,1 п.т.) байқалды. 3 облыста өзгерістер болған жоқ. Шетел валютасымен берілген кредиттер бойынша ең төменгі орташа алынған ставкалар Ақтөбе облысында 10,4% және Алматы қаласында 12,1% болып тіркелді. Ең жоғарылары – Жамбыл облысында 17,6%, Алматы облысында 18,3% және Ақмола облысында 17,0% болды.

Ұлттық валютамен берілген кредиттер бойынша орташа алынған ставка 11 облыста төмендеді және төмендеу орта есеппен алғанда 0,8 п.т. болды, көтерілу 5 облыста байқалды (орта есеппен алғанда 1,2 п.т.). Ұлттық валютадағы кредиттер бойынша ең төменгі орташа алынған ставкалар Алматы қаласында 14,0% және Астана қаласында 15,1% болып тіркелді. Ең жоғарылары – Алматы облысында 23,4% және Ақмола облысында 20,9% болды.

Кредиттердің едәуір бөлігі саудасаласына бағытталды: олардың қысқа мерзімді кредиттер бойынша үлесі 10,7%-дан 53,9%-ға дейін болады, ұзақ мерзімді кредиттер бойынша – 8%-дан 29,5%-ға дейін; өнеркәсіпте: қысқа мерзімді кредиттер бойынша – 3,1%-дан 49,2%-ға дейін, ұзақ мерзімді кредиттер бойынша – 3,4%-дан 32,4%-ға дейін; ауылшаруашылығында: қысқа мерзімді кредиттер бойынша – 0,4%-дан 41,5%-ға дейін, ұзақ мерзімді кредиттер бойынша – 0,2%-дан 22%-ға дейін; құрылысқа: қысқа мерзімді кредиттер бойынша – 1,1%-дан 35,1%-ға дейін, ұзақ мерзімді кредиттер бойынша – 0,4%-дан 16,6%-ға дейін, сондай-ақ көлік пен байланысқа: қысқа мерзімді кредиттер бойынша – 0,3%-дан 4,1%-ға дейін, ұзақ мерзімді кредиттер бойынша – 0,2%-дан 8,8%-ға дейін.

2004 жылы банктердің Қазақстанның барлық

емов кредитования. Наибольшие темпы роста основного долга по кредитам наблюдались в Кызылординской области в 3 раза, в Северо-Казахстанской в 2,5 раза, в Жамбылской области в 2,1 раза и в Атырауской области в 2 раза. Снижение объемов кредитования зарегистрировано в Акмолинской области на 21,3%.

В 2004 году практически по всем областям отмечался рост кредитов выданных как в иностранной валюте, так и в тенге. Однако по итогам года наблюдалась тенденция увеличения удельного веса кредитов выданных в тенге по сравнению с кредитами выданных в иностранной валюте. При этом наибольший удельный вес кредитов выданных в тенге отмечен в Кызылординской области – 83%, Жамбылской области – 89,1%, Павлодарской области – 69,8%, Карагандинской области – 68,3% и в Акмолинской области – 67,4%. Наименьший удельный вес по тенговым кредитам отмечен в Восточно-Казахстанской области – 38,3%, Атырауской области – 40,8% и в Южно-Казахстанской области – 42%.

Также необходимо отметить, что во всех областях удельный вес долгосрочных кредитов превышает 50%, при этом наибольшие объемы долгосрочных кредитов выданы в Атырауской области – 77,6%, Жамбылской области – 77,1% и в Мангистауской области – 76,1%.

По ставкам вознаграждения по кредитам наблюдается разнонаправленная динамика. Снижение средневзвешенной ставки по кредитам, выданным в иностранной валюте, отмечено в 10 областях, в среднем она снизилась на 1,4 п.п., повышение отмечено в 3 областях (в среднем на 0,1 п.п.). В 3 областях изменений не произошло. Самые низкие средневзвешенные ставки по кредитам в иностранной валюте зафиксированы в Актюбинской области – 10,4% и в г. Алматы – 12,1%. Самые высокие – в Жамбылской области – 17,6%, Алматинской области – 18,3% и в Акмолинской области – 17,0%.

Средневзвешенная ставка по кредитам, выданным в национальной валюте, снизилась в 11 областях, и снижение в среднем составило 0,8 п.п., повышение отмечено в 5 областях (в среднем на 1,2 п.п.). Самые низкие средневзвешенные ставки по кредитам в национальной валюте зафиксированы в г. Алматы – 14,0% и в г. Астана – 15,1%. Самые высокие – в Алматинской области – 23,4% и в Акмолинской области – 20,9%.

Значительная часть кредитов направлена в сферу торговли: по краткосрочным кредитам их доля занимает от 10,7% до 53,9%, по долгосрочным – от 8% до 29,5%; в промышленность: по краткосрочным – от 3,1% до 49,2%, по долгосрочным – от 3,4% до 32,4%; в сельское хозяйство: по краткосрочным – от 0,4% до 41,5%, по долгосрочным – от 0,2% до 22%; в строительство: по краткосрочным – от 1,1% до 35,1%, по долгосрочным – от 0,4% до 16,6%, а также транспорт и связь: по краткосрочным – от 0,3% до 4,1%, по долгосрочным – от 0,2% до 8,8%.

В 2004 году продолжилась тенденция роста кредитования банками субъектов малого предпринимательства во всех регионах Казахстана. В целом наибольшее увеличение объемов кредитов, выданных малому бизнесу, отмечено в Кызылординской области в 2,2 раза, в Карагандинской области в 2 раза и в Атырауской об-

аймағында шағын кәсіпкерлік субъектілерін кредиттеуінің өсу үрдісі жалғасты. Тұтастай алғанда шағын бизнеске берілген кредиттердің көлемінің неғұрлым көп ұлғаюы Қызылорда облысында 2,2 есе, Қарағанды облысында 2 есе және Атырау облысында 98,8% болды.

2004 жылы Қазақстанның барлық облысында 2003 жылмен салыстырғанда қолма-қол ақша эмиссиясының өсуі байқалды, бұл ретте неғұрлым көп ұлғаю Солтүстік Қазақстан облысында 1,2 есе, Павлодар облысында 83,9%, Алматы облысында 67,8%, Маңғыстау облысында 64,1% және Ақтөбе облысында 63,4% болды. Эмиссия көлемінің төмендеуі Батыс Қазақстан облысында 4% байқалды, дегенмен, эмиссиялық нәтиже барлық облыс бойынша оң болып қалыптасты. Ақша эмиссиясының ұлғаюына ықпал еткен негізгі факторлар: өндіріс көлемінің өсуі, мемлекеттік қызметшілердің жалақысының өсуі, әлеуметтік жәрдемақыларды қайта есептеуге, сондай-ақ теңгенің оны нығайтуға байланысты тартымдылығының ұлғаюына, инфляция деңгейінің өсуіне байланысты бюджеттік төлемдердің ұлғаюы.

Екінші деңгейдегі банктердің қассалары арқылы өтетін қолма-қол ақша ағынын талдау өткен кезеңмен салыстырғанда есепті кезеңде түсімдер көлемінің 7,1% төмендеген Оңтүстік Қазақстан және шығыстары 8,2% төмендеген Ақмола облысын қоспағанда, барлық облыс бойынша кіріс және сол сияқты шығыс бөлігі бойынша қолма-қол ақша айналымының өсуін көрсетті.

Екінші деңгейдегі банктердің филиалдары қассалық айналымының кіріс бөлігінің түсімдер құрылымында мынадай түсімдер басым болып қалды: “ұйымдар мен кәсіпорындардан” – 35,8%, “шетел валютасын сатудан” – 17,6%, “жеке тұлғалардың депозиттеріне түсімдер” – 12,4%, қалған түсімдер “басқалары да” санатына жатқызылды. Тұтастай алғанда барлық баптар бойынша өсу болды, бұл аймақтардағы іскерлік белсенділіктің сақталуын куәландырады.

Қолма-қол ақшаны жұмсаудың негізгі бағыттары мыналар болып табылады: “жеке тұлғалардың депозиттерін алу” – 15,6%, “банкоматтарды толықтыру” – 15,0%, “енбекке ақы төлеуге” – 13,1%, “шетел валютасын сатып алу” – 9,5%, “зейнетақы мен жәрдемақы төлеу” – 9%, “несие беру” – 2,3%, қалған шығыстар “басқалары да” санатына жатқызылды.

2004 жыл ішінде Қазақстанның барлық облыстары бойынша ресей рублі бойынша сатып алу және сол сияқты сату көлемінің өсуі байқалды. Еуропа валютасы және АҚШ доллары бойынша ахуал бірқалыпты болмады.

Төмендеу 3,7% болған Оңтүстік Қазақстан облысын қоспағанда, барлық облыс бойынша АҚШ доллары бойынша сатып алу көлемінің ұлғаюы байқалды (орта есеппен алғанда 20,7%). Ал осы валюта бойынша сату көлемі біршама аз дәрежеде (орта есеппен алғанда 12,5%) және тек 10 облыста ғана өсті. Сату көлемі 6 облыста төмендеді және неғұрлым көп төмендеу Ақмола және Оңтүстік Қазақстан облыстарында тиісінше 33,6% және 27,9% болып тіркелді.

Барлық облыс бойынша бірыңғай еуропа валютасы бойынша тиісінше 39%, 6,9% және 0,9% төмендеу болған Оңтүстік Қазақстан, Павлодар және Жамбыл

ласты на 98,8%.

Во всех областях Казахстана в 2004 году по сравнению с 2003 годом наблюдался рост эмиссии наличных денег, при этом наибольшее увеличение отмечено в Северо-Казахстанской области в 1,2 раза, Павлодарской области на 83,9%, в Алматинской области на 67,8% в Мангистауской области на 64,1% и в Актюбинской области на 63,4%. Снижение объемов эмиссии отмечено в Западно-Казахстанской области на 4%, однако, эмиссионный результат по всем областям сложился положительным. Основными факторами, способствовавшими увеличению эмиссии денег, явились: рост объемов производства, увеличение заработной платы государственным служащим, увеличение бюджетных выплат, в связи с перерасчетом социальных пособий, а также увеличением привлекательности тенге, вызванным его укреплением, ростом уровня инфляции.

Анализ потоков наличных денег, проходящих через кассы филиалов банков второго уровня в отчетном периоде по сравнению с предыдущим, показал рост оборотов наличных денег, как по приходной, так и по расходной части по всем областям за исключением Южно-Казахстанской области, где произошло снижение объемов поступлений на 7,1% и Акмолинской области, где снизились расходы на 8,2%.

В структуре поступлений приходной части кассового оборота филиалов банков второго уровня преобладающими остались поступления: «от организаций и предприятий» – 35,8%, «от продажи иностранной валюты» – 17,6%, «поступления на депозиты физических лиц» – 12,4%, оставшиеся поступления отнесены к категории «прочее». В целом рост произошел по всем статьям, что свидетельствует о сохраняющейся деловой активности в регионах.

Основными направлениями расходования наличных денег являются: «изъятие депозитов физических лиц» – 15,6%, «подкрепление банкоматов» – 15,0%, «на оплату труда» – 13,1%, «покупка иностранной валюты» – 9,5%, «выплата пенсий и пособий» – 9%, «выдача ссуд» – 2,3%, оставшиеся расходы отнесены к категории «прочее».

В течение 2004 года по всем областям Казахстана отмечается рост объемов, как покупки, так и продажи только по российскому рублю. По европейской валюте и доллару США ситуация складывалась неоднозначно.

По доллару США по всем областям отмечено увеличение объемов покупки (в среднем на 20,7%), за исключением Южно-Казахстанской области, где произошло снижение на 3,7%. А вот объемы продаж по этой валюте возросли в менее значительной степени (в среднем на 12,5%) и только в 10 областях. В 6 областях произошло снижение объемов продаж и наибольшее снижение зарегистрировано в Акмолинской и Южно-Казахстанской областях на 33,6% и 27,9% соответственно.

По единой европейской валюте по всем областям отмечено увеличение объемов покупки (в среднем на 40,5%), за исключением Южно-Казахстанской, Павлодарской и Жамбылской областей, где произошло снижение на 39%, 6,9% и 0,9% соответственно. Объемы продаж по этой валюте возросли в 13 областях (в

облыстарын қоспағанда, сатып алу көлемінің ұлғаюы байқалды (орта есеппен алғанда 40,5%). Осы валюта бойынша сату көлемі 13 облыста (орта есеппен алғанда 39,9%) өсті, ал қалған 3 облыста төмендеді: Жамбыл облысында 24,1%, Батыс Қазақстан облысында 17,7% және Павлодар облысында 6,9%.

Тұтастай алғанда валюталар бойынша қызығушылық еуро жағына қарай ауысты, себебі осы валюта бойынша операциялар көлемінің өзгеруі неғұрлым көп болып табылады.

2004 жылы ұлттық валютаны нығайту үрдісі жалғасты, бұл елдің ішкі нарығына шетел валютасының едәуір ағынына байланысты болды. Бұл өз кезегінде АҚШ доллары мен Ресей рублі бойынша орташа алынған айырбас бағамының төмендеуінде көрінді. Нәтижесінде республика бойынша АҚШ долларын сатып алудың орташа алынған бағамы 9,9%, сату бағамы 9,6% төмендеді, Ресей рублін сатып алу 3,5%, сату 4,1% төмендеді.

Еуро бойынша бағамның өзгеруі ең төменгі және әр түрлі бағытта болды. 11 облыста сатып алу бағамының төмендеуі 1%, сату бағамының төмендеуі 1,3% болды. 3 облыста сатып алу бағамының өсуі 0,3%, сату бағамының өсуі 0,4% болды.

2004 жылы тұтас республика бойынша бір қызметкердің орташа нақты жалақысының өсуі байқалды. 12 облыста өсу қарқыны 20% асты, бұл ретте ең көп өсу қарқыны Астана қаласында, Қызылорда және Солтүстік Қазақстан облыстарында тиісінше 26,9%, 26,3% және 25,2%, ең төменгі Батыс Қазақстан және Атырау облыстарында тиісінше 7,4% және 11% болып тіркелді.

Аймақтық қағидат бойынша халық кірісінің едәуір алшақтығы бұрынғыша сақталып отыр. Ең үлкен орташа жалақы Атырау және Маңғыстау облыстарында – 64,1 мың теңге және 53,2 мың теңге болып белгіленді, ал ең төменгі көрсеткіш Солтүстік Қазақстан, Оңтүстік Қазақстан және Ақмола облыстарында тиісінше 18,9 мың теңге, 18,6 мың теңге және 18,6 мың теңге болып отыр. Көптеген аймақта ең жоғары жалақыны қаржы саласының, көлік және байланыс кәсіпорындарының, кен өндіру өнеркәсібінің, ал ең төменгі жалақыны ауылшаруашылығының, балық шаруашылығының, орман шаруашылығының қызметкерлері алады.

Аймақтар бойынша жұмыс істейтіндер санының динамикасы әр түрлі бағытта қалыптасты, бұл жерде жасырын жұмыссыздық негізгі рөл атқарды. Нәтижесінде ресми жұмыссыздықтың ең жоғары деңгейі Жамбыл, Маңғыстау және Алматы облыстарында қалыптасты және тиісінше 10,2%, 9,8% және 7,6% болды.

Осындай динамика жұмысшылар мен қызметшілердің жалақылары бойынша мерзімі өткен берешек бойынша да қалыптасты. Берешектің неғұрлым үлкен көлемі Павлодар және Оңтүстік Қазақстан облыстарында тіркелді, ол тиісінше 1594,9 млн. теңге және 1214,5 млн. теңге болды. Еңбекке ақы төлеу бойынша мерзімі өткен берешектің неғұрлым көп сомасы өңдеуші өнеркәсіпте, құрылыс кәсіпорындарында, сондай-ақ ауылшаруашылығында болды.

Жұмыспен қамту жөніндегі түрлі бағдарламалардың белсенді дамуы жалғасуда. Мәселен, Атырау облы-

середнем на 39,9%), а в оставшихся 3 снизились: в Жамбылской на 24,1%, в Западно-Казахстанской на 17,7% и в Павлодарской области на 6,9%.

В целом, можно отметить, что интерес по валютам сместился в сторону евро, так как изменения объемов операций по этой валюте являются наибольшими.

В 2004 году продолжилась тенденция укрепления национальной валюты, что связано со значительным притоком иностранной валюты на внутренний рынок страны. В свою очередь это отразилось на снижении средневзвешенных обменных курсов по доллару США и российскому рублю. В результате в среднем по республике средневзвешенный курс покупки доллара США снизился на 9,9%, продажи – на 9,6%, курс покупки российского рубля снизился на 3,5%, продажи – на 4,1%.

По евро изменение курса было минимальным и разнонаправленным. В 11 областях снижение курса покупки составило – 1%, продажи – 1,3%. В 3 областях отмечено повышения курса покупки на 0,3%, курса продажи на 0,4%.

В 2004 году по всей республике наблюдалось повышение средней номинальной заработной платы на одного работника. В 12 областях темп прироста превысил 20%, при этом самые высокие темпы роста зафиксированы в г. Астана, в Кызылординской и Северо-Казахстанской областях – 26,9%, 26,3% и 25,2% соответственно, самые минимальные в Западно-Казахстанской и Атырауской областях – 7,4% и 11% соответственно.

Как и прежде сохраняется значительный разрыв доходов населения по региональному принципу. Самая высокая средняя заработная плата отмечена в Атырауской и Мангистауской областях – 64,1 тыс. тенге и 53,2 тыс. тенге, тогда как самый минимальный показатель отмечен в Северо-Казахстанской, Южно-Казахстанской и Акмолинской областях – 18,9 тыс. тенге, 18,6 тыс. тенге и 18,6 тыс. тенге соответственно. В большинстве регионов максимальную заработную плату получают работники финансовой сферы, предприятий транспорта и связи, горнодобывающей промышленности, а самую минимальную – работники сельского хозяйства, рыболовства, лесного хозяйства.

Динамика численности занятых по регионам складывалась разнонаправленно, основную роль в этом сыграла скрытая безработица. В итоге наивысший уровень официальной безработицы сложился в Жамбылской, Мангистауской и Алматинской областях и составил 10,2%, 9,8% и 7,6% соответственно.

Аналогичная динамика складывалась и по просроченной задолженности по заработной плате рабочим и служащим. Наибольший объем задолженности зафиксирован в Павлодарской и Южно-Казахстанской областях, который составил 1594,9 млн. тенге и 1214,5 млн. тенге соответственно. Наибольшие суммы просроченной задолженности по оплате труда приходятся на обрабатывающую промышленность, предприятия строительства, а также сельского хозяйства.

Продолжают активно развиваться различные программы по трудоустройству. Так в Атырауской области с начала 2004 года прошли профессиональную подготовку и курсы переподготовки 2469 человек, в обще-

сында 2004 жылдың басынан бері 2469 адам кәсіби даярлықтан және қайта даярлық курстарынан өтті, 3962 жұмыссыз қоғамдық жұмыстарға тартылды. Ақтөбе облысында 11057 адам жұмысқа орналасты, кәсіпорындардың қаражаты есебінен 26871 адамға 55,3 млн. тенге сомаға қайырымдылық көмегі көрсетілді. Қызылорда облысында 6995 адам жұмысқа орналастырылды. Шығыс Қазақстан облысында 15000 адам жұмысқа орналастырылды, кәсіби оқуға 2504 адам жіберілді, оның ішінде 922 адам – ауылдық жердің тұрғындары. Қарағанды облысында 21001 жұмыс орны, оның ішінде өнеркәсіпте – 2424, шағын бизнесіте – 17156, ауылшаруашылығында – 1421 жұмыс орны ашылды. Кедейшілікті төмендету жөніндегі бағдарламаға сәйкес облыста 37,9 мың адам жұмысқа орналастырылды, 16,5 мың адам қоғамдық жұмысқа, кәсіби оқуға және қайта даярлыққа 5,1 мың адам жіберілді. Артықшылықты тәртіппен жастар арасынан 19,9 мың жұмыссыз және 743 оралман жұмысқа орналастырылды. Қалған облыстар бойынша да осы бағытта белсенді жұмыс жүргізілді.

Осылайша, жүргізілген талдауды қорытындылай келе, мынадай тұжырым жасауға болады:

- 2004 жылы бірқатар аймақтағы тұтыну бағаларының индексі республикалық орташа көрсеткіш – 106,7%-дан асып түсті (Астана қ., Алматы қ., Шығыс Қазақстан, Ақмола, Ақтөбе, Павлодар және Қарағанды облыстары).

- Бағаның өсуі тұтыну бағаларының индексін құрайтын барлық үш құрамдас бөлігі – азық-түлік және азық-түлікке жатпайтын тауарлар бойынша, сондай-ақ ақылы қызмет көрсету бойынша байқалды. Есепті кезеңде жұмыртқаның, еттің және ет өнімдерінің бағасы едәуір артты.

- Тұтастай алғанда жыл ішінде индустриалдық-инновациялық бағдарламаның белсенді дамуына қарамастан, тау-кен өнеркәсібінің даму қарқыны өңдеу өнеркәсібінің даму қарқынынан асып түсті. Атап айтқанда бұл әлемдік нарықтағы қолайлы конъюнктураның салдарынан мұнай өңдеу саласын белсенді игеруге әсер етті.

- Тұтастай алғанда республикада инвестициялардың өсуі байқалды, бұл ретте негізгі инвестициялау көздері кәсіпорындардың және халықтың меншікті қаражаты болып табылды.

- Ауылшаруашылығында Қазақстанның барлық облысы бойынша өндіріс көлемінің өсуі байқалады, бұл ретте ауылшаруашылық өнімін негізгі өндірушілер үй және шаруа қожалықтары болып табылады, олардың үлесіне өнімнің барлық көлемінің 90% жуығы келеді.

- Республикадағы депозит нарығының дамуы тенгедегі депозиттер көлемінің ұлғаюымен және шетел валютасындағы депозиттер үлесінің төмендеуімен сипатталады, бұл ұлттық валютаның нығаюына байланысты.

- Республиканың барлық облысы бойынша шетелдік және сол сияқты ұлттық валютамен берілген кредиттер көлемінің өсуі байқалады. Кредиттеудің орташа алынған ставкалары бойынша әр түрлі бағыттағы динамика байқалды.

- Көптеген облыста қолма-қол ақша эмиссиясының өсуі байқалды, бұл халықтың кірісінің өсуіне, сон-

ственных работах приняли участие 3962 безработных. В Актыобинской области трудоустроено 11057 человек, благотворительная помощь за счет средств предпринимательской оказана 26871 человеку на сумму 55,3 млн. тенге. В Кызылординской области трудоустроено 6995 человек. В Восточно-Казахстанской области трудоустроено 15000 человек, на профессиональное обучение было направлено 2504 человека, из них 922 жители сельской местности. В Карагандинской области создано 21001 рабочее место, в том числе в промышленности – 2424, малом бизнесе – 17156, сельском хозяйстве – 1421 рабочее место. В соответствии с программой по снижению бедности в области трудоустроено 37,9 тыс. человек, на общественные работы направлено 16,5 тыс. человек, на профессиональное обучение и переподготовку 5,1 тыс. человек. В приоритетном порядке трудоустроено 19,9 безработных из числа молодежи и 743 оралмана. По остальным областям также велась активная работа в этом направлении.

Таким образом, подводя итоги проведенного анализа, можно сделать следующие выводы:

- В 2004 году индекс потребительских цен в ряде регионов превысил среднереспубликанский показатель инфляции – 106,7% (г. Астана, г. Алматы, Восточно-Казахстанская, Ақмолинская, Актыобинская, Павлодарская и Карагандинская области).

- Повышение цен отмечено по всем трем составляющим индекса потребительских цен – по продовольственным и непродовольственным товарам, а также по платным услугам. Значительное повышение за отчетный период отмечено на яйца, мясо и мясопродукты.

- Несмотря на активное развитие индустриально-инновационной программы, в целом за год, темпы развития горнодобывающей промышленности превысили темпы развития обрабатывающей промышленности. В частности на это повлияло активное освоение нефтедобывающих отраслей, вследствие благоприятной конъюнктуры на мировом рынке.

- В целом по республике наблюдался рост инвестиций, при этом основными источниками инвестирования являлись собственные средства предприятий и населения.

- В сельском хозяйстве отмечается рост объемов производства по всем областям Казахстана, при этом основными производителями сельхозпродукции являются домашние и крестьянские хозяйства, на долю которых приходится около 90% от всего объема продукции.

- Развитие депозитного рынка в республике характеризуется увеличением объемов депозитов в тенге и снижением доли депозитов в иностранной валюте, что связано с укреплением национальной валюты.

- По всем областям республики отмечается рост объемов выданных кредитов, как в иностранной, так и в национальной валютах. По средневзвешенным ставкам кредитования отмечалась разнонаправленная динамика.

- В большинстве областей наблюдался рост эмиссии наличных денег, что связано с ростом доходов населения, а также благоприятной экономической конъюнктурой в целом.

ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ ҚАРЖЫ НАРЫҒЫ: АЙМАҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕР

дай-ақ тұтастай алғанда қолайлы экономикалық конъюнктураға байланысты болды.

- 2004 жылы ұлттық валютаның нығаюы байқалды, бұл елдің ішкі нарығына шетел валютасының едәуір ағынына байланысты болды.
- 2004 жыл ішінде тұтас республика бойынша орташа нақты жалақының өсуі байқалды.

• В 2004 году отмечено укрепление национальной валюты, что связано со значительным притоком иностранной валюты на внутренний рынок страны.

- В течение 2004 года по всей республике наблюдалось повышение средней номинальной заработной платы.

Аймақтағы валюталық бақылау практикасы туралы

Мырзағалиева Ш.О., Ұлттық Банктің Атырау филиалының валюталық операциялар бөлімінің бас маманы-экономисі

Ұлттық Банк филиалдары қызметінің негізгі түрлерінің бірі облыс аумағында валюталық заңнаманың сақталуын бақылау болып табылады. Валюталық бақылау, негізінен, «ҚР Ұлттық Банкі» ММ бекіткен валюталық заңнаманы сақтау мәселелері бойынша тексеру жоспарына сай жүзеге асырылады. Тексеруге жеке және заңды тұлғалардың валюталық аударымдары, экспорттық-импорттық валюталық операциялар, қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру, лицензиаттың бөлшек сауданы жүзеге асыруға берілген лицензияның талаптарын орындауы және қолма-қол шетел валютасына қызмет көрсетуді ұсынуы және валюталық заңнама нормаларын сақтау сияқты мәселелер жатады.

2004 жылы филиал 13 уәкілетті банктің 14 филиалының, 1 уәкілетті поштабайланысы ұйымының, бөлшек сауда жасауға және қолма-қол шетел валютасына қызмет көрсетуге лицензиясы бар 1 уәкілетті ұйым мен 2 лицензиаттың қызметіне тексеру жүргізді. Сондай-ақ Ұлттық Банктің тапсырмасына сәйкес төрт уәкілетті банк филиалдарының қызметі тексерілді.

2004 жылы жүзеге асырылған тексерістер кезінде мынадай құқық бұзушылықтар барынша жиі көзге түсті:

20.04.2001 жылғы № 115 Қазақстан Республикасында валюталық операцияларды жүргізу ережесі (бұдан әрі - Ереже) бұзылып, жеке тұлғалардың республикадан бір жолғы ақша аудару жөніндегі көптеген өтініштерінде бұл аударымның капитал қозғалысымен, сондай-ақ үшінші тұлға ретінде заңды тұлғалар арасындағы келісім-шарттарға ақы төлеумен байланысты басқа операциялар жүргізуге қатысы жоқ екендігін растайтын жазба жоқ.

Тиісті дәрежеде ресімделген құжаттарды (іссапар туралы бұйрық, іссапар шығыстарының сметасы және басқалары) талап етпестен, өтініштер негізінде резидент және резидент емес заңды тұлғалардың валюталық шоттарынан іссапар шығыстарына қолма-қол шетел валютасын беру оқиғасына жол берілген.

ЕДБ филиалдарының валюталық бақылау агентінің функцияларын сақтамауы орын алған: клиенттің тапсырмасы бойынша операциялар жүргізген кезде валюталық заңнаманың талаптары сақталмаған – резидент еместердің көрсеткен қызметтеріне ақы төлеу үшін резидентке қолма-қол шетел валютасы берілген.

Аймақтың екінші деңгейдегі банкерінің филиалдары 5.09.2001 жылғы № 343 Қазақстан Республикасында экспорт-импорт валюта бақылауын ұйымдастыру туралы нұсқаулықтың талаптарын жиі бұзады. Мысалы, банк филиалдарының жауапты қызметкерлері келісім-шарттардың түпнұсқаларынан дайындаған келісім-

О практике валютного контроля в регионе

Мурзағалиева Ш.У., главный специалист-экономист отдела валютных операций Атырауского филиала Национального Банка

Одним из основных видов деятельности филиалов Национального Банка является контроль за соблюдением валютного законодательства на территории области. Валютный контроль осуществляется, в основном, согласно плану проверок по вопросам соблюдения валютного законодательства, утвержденным ГУ «Национальный банк РК». Проверке подлежат такие вопросы как валютные переводы физических и юридических лиц, экспортно-импортные валютные операции, организация обменных операций с наличной иностранной валютой, выполнение лицензиатом условий лицензии на осуществление розничной торговли и предоставление услуг за наличную иностранную валюту, и соблюдение норм валютного законодательства.

В 2004 году филиалом проведены проверки деятельности 14 филиалов 13 уполномоченных банков, 1 уполномоченной организации почтовой связи, 1 уполномоченной организации и 2-х лицензиатов, имеющих лицензии на осуществление розничной торговли и предоставление услуг за наличную иностранную валюту. В соответствии с поручением Национального Банка, также были проверены деятельности филиалов четырех уполномоченных банков.

При проверках, осуществленных в 2004 году, наиболее часто выявлялись следующие нарушения:

В нарушение Правил проведения валютных операций в РК № 115 от 20.04.2001 года (далее - Правила) во многих заявлениях физических лиц на осуществление разового перевода денег из республики отсутствует запись, подтверждающая о том, что данный перевод не связан с проведением иных операций, связанных с движением капитала, а также оплатой контрактов между юридическими лицами в качестве третьего лица.

Допускались случаи выдачи наличной иностранной валюты с валютных счетов юридических лиц – резидентов и нерезидентов на командировочные расходы на основании заявлений без истребования надлежащим образом оформленных документов (приказ о командировке, смета командировочных расходов и другие).

Имели место несоблюдения филиалами БВУ функций агента валютного контроля: при проведении операций по поручению клиента не соблюдены требования валютного законодательства - резиденту выдана наличная иностранная валюта для оплаты нерезидентом оказанных услуг.

Филиалами банков второго уровня региона часто нарушаются требования Инструкции об организации экспортно-импортного валютного контроля в РК № 343 от 5.09.2001 года. К примеру, копии контрактов подготовленных ответственными сотрудниками филиалов банка с оригиналов контрактов не заверялись

шарттардың көшірмелерін “көшірмесі дұрыс” деген жазумен және тиісті мөрмен растамаған. Бұдан басқа, ЕДБ-нің жауапты қызметкерлері келісім-шарттардың факсимильді көшірмелерін мәміле паспорты ресімделген күннен бастап 1 ай ішінде импортердің түпнұсқаны не келісім-шарттың расталған көшірмесін ұсыну туралы жазбаша міндеттемесіз қабылдаған. Импортер талатын тауар жеткізілмеген жағдайда оның ақысына аударылған ақшаны қайтарудың нақты мерзімдерін белгілейтін талаптар келісім-шартта болмауына карамастан, мәміле паспорттары валюталық бақылауға қабылданған.

Ұлттық Банктің филиалы екінші деңгейдегі банктердің филиалдарын тексеру актілерін елдің орталық банкіне қарауға жібереді. Мерзімі өтіп кету салдарынан болған бір жолғы құқық бұзушылықтар (Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің (ӘҚБтК) 69-бабы) бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамалар жасалмаған.

15.11.99ж. № 400 Қазақстан Республикасында колма-кол шетел валютасымен жүргізілетін айырбастау операцияларын ұйымдастыру туралы нұсқаулық бұзылып, колма-кол шетел валютасын сатып алу және сату бағамы өзгерген кезде өзгерген бағамдар қай уақыттан бастап қолданылатыны бір жұмыс күні ішінде жазбаша өкімдерде үнемі көрсетіліп отырмаған.

ЕДБ филиалдарының айырбастау орындарында сатып алынған және сатылған колма-кол шетел валютасы тізілімдерінің журналдарында штрихпен ағартып, жазбаларды түзету орын алған, ондағы қате жазылған деректер үстінен сызылмаған, келесі жолға кассирдің қолымен куәландырылған дұрыс жазбалар жасалмаған.

Оның үстіне, тізілімдер журналдарында колма-кол шетел валютасын сатып алу және сату операцияларын жүргізу кезінде көрсетілмеген, жазбалар журналға кейіннен жасалған.

Колма-кол шетел валютасын сатып алу/сату туралы анықтама-сертификаттар осы операцияны бухгалтерлік құжаттарда көрсетпей жазылып берілген. Он мың АҚШ доллары баламасынан асатын сомаға колма-кол шетел валютасын сатып алған/сатқан кезде, тізілімдер журналдарында клиенттің аты-жөні және оның жеке басын куәландыратын құжаттың деректері белгіленбеген. ЕДБ филиалдары тізілімдердің электрондық журналының бағдарламалық қамтамасыз етуіне және оны жүргізу тәртібіне қойылатын талаптарды сақтамаған.

24.10.02 ж. № 419 Екінші деңгейдегі банктердің және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардың қызметінің негізгі түрлері туралы есеп беру тізбесі, нысандары және мерзімдері жөніндегі нұсқаулықтың № 6 қосымшасының нысаны бойынша колма-кол шетел валютасын сатып алу/сату көлемдері туралы айлық есептердің шынайылығын тексерген кезде, уәкілетті ұйымның колма-кол шетел валютасын сатып алу/сату көлемдері туралы есепті Ұлттық Банктің филиалына деректерді бұрмалап бергені анықталды.

Айырбастау орындарында жіберілген жөнсіздіктер бойынша екінші деңгейдегі банктер филиалдарының

их надписью «копия верна» и соответствующей печатью. Кроме того, ответственными сотрудниками БВУ были приняты факсимильные копии контрактов без письменного обязательства импортера о предоставлении оригинала либо засвидетельствованной копии контракта в течении 1 месяца с даты оформления паспорта сделки. К валютному контролю принимались паспорта сделок при отсутствии в контракте условий, устанавливающих конкретные сроки возврата денег, переведенных в оплату импортируемого товара, в случае его не поставки.

Филиалом Национального Банка акты проверок филиалов банков второго уровня направляются для рассмотрения в центральный банк страны. По разовым правонарушениям из-за истечения срока давности (статья 69 КоАП РК) протоколы об административном правонарушении не составлялись.

В нарушение Инструкции об организации обменных операций с наличной иностранной валютой в РК №400 от 15.11.99г. при изменении курса покупки и продажи наличной иностранной валюты в течение одного рабочего дня в письменных распоряжениях не всегда указывалось время, с которого действуют измененные курсы.

В обменных пунктах филиалов БВУ имелись подчистки штрихом и исправления записей в журналах реестров купленной и проданной наличной иностранной валюты, ошибочные данные в нем не подчеркивались, не делались верные записи в последующей строке, удостоверенные подписью кассира.

Кроме того, в журналах реестров в момент проведения операций не отражались покупка и продажа наличной иностранной валюты, записи в журнале производились позже.

Справки-сертификаты о покупке/продаже наличной иностранной валюты выписывались без отражения данной операции в бухгалтерских документах. При покупке/продаже наличной иностранной валюты на сумму, превышающую эквивалент десяти тысяч долларов США, в журналах реестров не фиксировались фамилии, инициалы клиента и данные документа, удостоверяющих их личность. Филиалами БВУ не соблюдались требования к программному обеспечению электронного журнала реестров и порядку его ведения.

При проверке достоверности ежемесячных отчетов об объемах покупки/продажи наличной иностранной валюты по форме приложения №6 к Инструкции о перечне, формах и сроках предоставления банками и организациями, осуществляющими отдельные виды банковских операций, отчетности об основных видах деятельности №419 от 24.10.02 г., установлено, что уполномоченная организация представила в филиал Нацбанка отчет об объемах покупки/продажи наличной иностранной валюты с искажением данных.

По нарушениям, допущенным обменными пунктами, руководителям филиалов банков второго уровня и уполномоченных организаций, осуществляющих отдельные виды банковских операций, направлены письменные предупреждения о недопущении впредь нарушений норм валютного законодательства.

По результатам проверок составлены два протокола

және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын уәкілетті ұйымдардың басшыларына алдағы уақытта валюталық заңнама нормаларын бұзушылыққа жол бермеу жөнінде жазбаша ескертулер жіберілді.

Тексерудің нәтижелері бойынша:

1. валюталық операциялар бойынша жалған есеп берілгені үшін (Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің (ӘҚБтК) 180-бабы).

2. қолма-қол шетел валютасының сатылғаны туралы анықтама-сертификаттың үзінді көшірмесі осы операция бухгалтерлік құжаттарда көрсетілмей берілгені үшін (Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің (ӘҚБтК) 181-бабы) әкімшілік құқық бұзушылық туралы екі хаттама жасалды.

Бөлшек сауда жасауға және қолма-қол шетел валютасымен қызмет көрсетуге лицензиялары бар лицензиаттардың қызметін тексерген кезде, 2003 жылғы 25 шілдедегі №257 Валюталық құндылықтарды пайдалануға байланысты операцияларды лицензиялау ережесінің (бұдан әрі -Ереже) бұзылғаны анықталды.

Мәселен, есеп деректерін қолма-қол шетел валютасымен жүргізілген операцияларды есепке алу бойынша бухгалтерлік құжаттармен салыстырған кезде, лицензиаттың ҚРҰБ филиалына шетел валютасының қозғалысы туралы есепті деректерді бұрмалап бергені анықталды.

Ереже бұзылып, лицензиаттың қасалық үй-жайы жөндеуден кейін дабыл және күзет құралдарымен жабдықталмаған, сондай-ақ салық органында тіркелген фискалды жады бар бақылау-қасалық машина болмай шыққан.

Қазақстан Республикасының «Валюталық реттеу туралы» Заңына және Қазақстан Республикасында валюталық операцияларды жүргізу ережесіне сәйкес резиденттердің арасындағы операциялар бойынша барлық төлемдер мен аударымдар тек қана елдің ұлттық валютасымен жүргізілуі тиіс (ҚРҰБ НҚА-да, салық және кеден заңнамасында көзделген жағдайларды қоспағанда) екеніне қарамастан, лицензиаттың қасасына Қазақстан резидентінен қолма-қол шетел валютасы кіріске алынған.

Тексерістің нәтижелері бойынша лицензиаттың Қазақстан Республикасының валюталық заңнамасына сәйкес талап етілетін валюталық операциялар бойынша есепті бұрмалап беруде көрінген әкімшілік құқық бұзушылық жөнінде хаттама жасалды.

2004 жылы бөлшек сауда жасауға және қолма-қол шетел валютасымен қызмет көрсетуге берілген лицензияның қолданылуы белгілі бір мерзімге тоқтатылды. Бірақ, құқық бұзушылықтардың жойылуына байланысты, лицензияның қолданылуы қалпына келтірілді.

Лицензиаттардың басшыларына алдағы уақытта валюталық заңнама нормаларын бұзушылыққа жол бермеу туралы жазбаша ескертулер жіберілді.

Тексеру нәтижелері уәкілетті банктер, банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын уәкілетті ұйымдар қабылдаған шаралардың

об административном правонарушении, за:

1. представление недостоверной отчетности по валютным операциям (статья 180 КоАП РК).

2. выписку справки-сертификата о продаже наличной иностранной валюты без отражения данной операции в бухгалтерских документах (статья 181 КоАП РК).

При проверке деятельности лицензиатов, имеющих лицензии на осуществление розничной торговли и предоставление услуг за наличную иностранную валюту были выявлены нарушения Правил лицензирования операций, связанных с использованием валютных ценностей № 257 от 25 июля 2003 года (далее - Правила).

Так, при сверке отчетных данных с бухгалтерскими документами по учету проведенных операций с наличной иностранной валютой, установлено, что отчет о движении иностранной валюты представлен лицензиатом в филиал НБРК с искажением данных.

В нарушение Правил, кассовое помещение лицензиата, после ремонта не было оснащено средствами тревожной и охранной сигнализации, а также не имела зарегистрированная в налоговом органе контрольно-кассовая машина с фискальной памятью.

Несмотря на то, что в соответствии с Законом РК «О валютном регулировании» и Правилами проведения валютных операций в РК, все платежи и переводы по операциям между резидентами должны производиться только в национальной валюте страны (за исключением случаев, предусмотренных НПА НБРК, налоговым и таможенным законодательством), в кассу лицензиата была оприходована наличная иностранная валюта от резидента Казахстана.

По итогам проверки составлен протокол об административном правонарушении, выразившийся в представлении лицензиатом недостоверной отчетности по валютным операциям, требуемой в соответствии с валютным законодательством Республики Казахстан.

В 2004 году приостановлено действие лицензии на осуществление розничной торговли и предоставление услуг за наличную иностранную валюту на определенный срок. Но, в связи с устранением нарушений, действие лицензии было возобновлено.

Руководителям лицензиатов направлены письменные предупреждения о недопущении впредь нарушений норм валютного законодательства.

Результаты проверок показали, что предпринятые меры уполномоченными банками, уполномоченными организациями, осуществляющими отдельные виды банковских операций, привели к сокращению количества нарушений при проведении валютных переводов физических и юридических лиц, экспортно-импортных валютных операций, организации обменных операций с наличной иностранной валютой.

Однако практика показывает, что работниками филиалов банков второго уровня, уполномоченными организациями, осуществляющими отдельные виды банковских операций, принимаются меры по устранению только ранее выявленных нарушений. При последующих проверках выявляется недостаточное изучение отдельными работниками вновь вводимых изменений и дополнений в НПА,

жеке және заңды тұлғалардың валюталық аударымдарын, экспорттық-импорттық валюталық операцияларын жүргізгенде, қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастырған кезде құқық бұзушылықтар санының қысқаруына әкелгенін көрсетті.

Дегенмен, практика екінші деңгейдегі банктер филиалдарының қызметкерлері, банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын уәкілетті ұйымдар тек бұрын анықталған жөнсіздіктерді жою жөнінде шаралар қолданатынын көрсетеді. Бұдан кейінгі тексерістерде кейбір қызметкерлердің НҚА-ға жаңадан енгізілген өзгерістер мен толықтыруларды жеткілікті зерттейтіні көрінеді, ал осының салдарынан жөнсіздіктер, негізінен, валюталық заңнамаға енгізілген өзгерістер мен толықтырулардан байқалады.

вследствие чего, в основном, нарушения выявляются именно по вводимым изменениям и дополнениям в валютное законодательство.

Облыстың несие және депозит рыногының ахуалы туралы

Ибраева А.Р., “ҚР Ұлттық Банкі” ММ Атырау филиалының экономикалық талдау және статистика бөлімінің бастығы

Бірқалыпты экономикалық өсу кезеңінде еліміз әлеуетті инвесторлардың белсенді түрдегі салымдарына аса зәру. Сондай инвесторлардың бірі – жеткілікті дамып келе жатқан банк секторы. Мемлекет дамуының әр сатысында банк жүйесі экономиканың нақты секторының талаптарына сәйкес болуы, өз қызметін өңірдің проблемаларын шешуге бейімдеуі қажет.

2005 жылдың 1-қаңтарына облыс көлемінде банк филиалдарының экономиканы несиелеуге жұмсаған қаражаты 28,2 млрд.тенгені құрады. Соның ішіндегі ұлттық валютамен берілген несие көлемі 11,5 млрд.тенгеге жетсе, 59%-нан астамы немесе 16,7 млрд.тенгесі - шетел валютасындағы несие болып табылды.

Заемдардың ішінде орта және ұзақ мерзімді несиелердің көлемі – 21,9 млрд.тенгені құрап, үлесі 78%-ға жетті. Ұзақ мерзімді заемдардың басым болуы – ең алдымен экономикалық субъектілердің ертенгі күнге деген сенімінің және жалпы экономикалық жағдайдың тұрақтылығының куәсі.

Заемшылардың сипаты бойынша кредиттік қызмет көрсету рыногында банктердің негізгі заемшылары болып, бұрынғыша, заңды тұлғалар қалып отыр. Олардың үлесіне барлық кредиттердің 56%-ы немесе 15,7 млрд.тенгесі келеді. Жеке тұлғаларға берілген заемдардың үлес салмағы 44% немесе 12,5 млрд.тенгені құрап, өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 2,3 есеге өскен. Жеке тұлғаларға берілген заемдардың көлемінің өсуі банктердің тұрғындарға ұсынатын кредиттік қызмет түрлерінің кеңеюімен түсіндіріледі.

Несиелердің 16,3% - құрылыс, 13,5% - өнеркәсіп, ал басым көпшілігін - 59% - экономиканың басқа салаларындағы заемшылар пайдаланған.

Облыс банктерімен 2004 жылы 52,8 млрд.тенге көлемінде заем берілді, оның ішіндегі жеке тұлғалардың үлесі - 14 млрд.тенге немесе 26,5%. Несиелердің 51% - ұлттық, ал 49% - шетел валютасында берілген.

Даму дәрежесіне ерекше мән беріліп отырған шағын кәсіпкерлік субъектілеріне барлық берілген несиенің 22% немесе 11,4 млрд.тенгесі тиісті, бұл - 2003 жылғы көрсеткіштен 7,4%-ға артық. Мерзімділік жағын салыстырғанда, қысқа мерзімді несиелерден орта, ұзақ мерзімді заемдар айтарлықтай басым – 7,0 млрд.тенге, үлесі – 61,4%. Экономиканың бұл сегментіне берілген несиелердің басым бөлігі өнеркәсіп саласы мен сауда операцияларын қаржыландыруға жұмсалған.

Банктердің шағын кәсіпкерлікке берген заемдары бойынша борыш 2005 жылдың 1 қаңтарына 2004 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 2 есе артып, 6,3 млрд.тенге болды.

Экономиканың позитивті дамуы, қаржы рыногының бірқалыптануы және теңгені айырбастау бағамының нығайуы қаржы рыногындағы операциялардың

кірістілігінің төмендеуіне әсер етуде. Мысалы, 2004 жылдың соңғы айында заңды тұлғаларға теңгемен берілген заемдар бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 2003 жылдың сәйкес кезеңіндегі 17,3%-дан 15,3%-ға, жеке тұлғалардікі – 25,5%-дан 25,1%-ға төмендеді.

Банк мекемелерінің несие беру мүмкіндіктерінің негізгі көрсеткіштерінің бірі – салымдар көлемінің ұлғаюы. Осы орайда, біраз жылдар бойы облыс депозит рыногының жедел дамып келе жатқанын атап кеткен жөн. Тұрғындар ақшаның жинақтау қаражаты ғана емес, кірістің көзі екендігін түсіне бастады. Салымдардың өсуіне елдегі экономикалық жағдайдың жақсаруы, азаматтардың кірістерінің көбеюі әсер етуде. Сонымен қатар, банктердегі халық салымының артуына еліміздегі қор рыногының тар ауқымдылығы да себепші болды.

Сөйтіп, 2005-жылдың 1 қаңтарына депозиттердің жалпы көлемі 41,3%-ға немесе 9,8 млрд. тенгеге дейін өсті.

Тенге бағамының АҚШ долларына қатынасы бойынша нығайуы ұлттық валютадағы депозиттердің өсу қарқынын шетел валютасындағы салымдардың өсуімен теңестірді. 2004 жыл бойына теңгелік депозиттер 2 есеге артып, 5,1 млрд. тенгеге жетті, олардың жалпы салымдар көлеміндегі үлесі 52 пайызды құрады. Осы уақыттағы шетел валютасындағы салымдардың өсімі де 2 есені құрап, көлемі 4,7 млрд.тенгеге жетті.

Депозиттер көлемінің 84%-на жуығы немесе 8,2 млрд.тенгесі - өсімі 32,4%-ды құраған жеке тұлғалардың салымдары.

Тенге бағамының тұрақтылығы банк міндеттемелерінде теңгелік салымдардың өсуіне мүмкіндік берді. Соның нәтижесінде, ұлттық валютадағы салымдар 2 есеге өсіп, 5,1 млрд. тенгеге жетті, ал шетел валютасындағы депозиттер өсімі 7,4%-ды құрады (4,7 млрд.тенге). Банк жүйесінде теңгелік салымдардың өсуі экономиканың долларлану үрдісінің төмендеуіне ықпалын тигізуде.

2004-жылы заңды және жеке тұлғалардан алдыңғы жылмен салыстырғанда 38%-ға көп, 45,3 млрд.тенге көлемінде салымдар тартылған. Оның 77%-нан астамы жеке тұлғалардың үлесіне тиісті.

Соңғы жылдардағы үрдіс облыстың несие, депозит рыногының тұрақты даму үстінде екенін растайды. Алайда, облыс бойынша, банктердің несие көлемінің басым көпшілігі заңды тұлғаларға беріліп, депозит, керісінше, тұрғындардан көп тартылатыны байқалады. Сонымен қатар, салымдар теңгелей көп жиналып, несие шетел валютасымен басымдықпен берілетіндігі байқалып отыр. Тағы да айта кетерлік жағдай - халықтың қолында басы артық қаржысы болса, оны сақтау мен көбейтудің қаржы секторындағы бірден бір сенімді жолы тек банк депозиттері ғана деп білетіндігі. Сол себепті, мемлекетіміздің алдындағы кезек күттірмейтін міндеттердің бірі - қаржы рыногын дамыту болып табылады.

Шығыс Қазақстан облысындағы 2004 жылғы инфляция. Бағаны реттеу мүмкіндіктері.

Мулюкова А.И. “Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі” ММ Шығыс Қазақстан филиалы экономикалық талдау және статистика бөлімінің жетекші маманы-экономисі

Мақалада қазіргі заман жағдайында бағаны реттеу мүмкіндігі мен қажеттілігі қарастырылады.

2004 жыл халық үшін күрделі кезең болды, себебі барлық негізгі тамақ өнімі өткен жылдарға қарағанда біршама үлкен дәрежеде қымбаттады (кестені қараңыз: ШҚО Статистика басқармасының деректері).

2000 жылдан бастап 2004 жылға дейінгі және тұтастай алғанда 2000-2004 жылдар кезеңіндегі баға динамикасын қарастырамыз.

2000-2003 жылдары “жеміс-көкөніс”

Инфляция в 2004 году в Восточно-Казахстанской области.

Возможности регулирования цен.

Мулюкова А.И., ведущий специалист-экономист отдела экономического анализа и статистики Восточно-Казахстанского филиала ГУ «Национальный Банк РК»

В статье рассматривается возможность и необходимость регулирования цен в современных условиях.

2004 год был сложным периодом для населения, ведь подорожали все основные продукты питания в гораздо большей степени, чем в предыдущие годы (см. таблицу: данные Управления статистики ВКО).

Рассмотрим динамику цен в период с 2000 по 2004 годы.

	2000ж	2001ж	200-2ж	200-3ж	200-4ж	2000-2004жж
Өнеркәсіп өнімдері кәсіпорындарының бағалар индексі/Индексы цен предприятий промышленной продукции	100,2	84,3	108,6	109	119,6	119,6
Тұтыну тауарлары мен қызмет көрсетулер/Потребительские товары и услуги	111,1	108	106,5	106,2	107,3	145,6
Азық-түлік тауарлары/Продовольств. товары	115,9	110,3	108,4	106,5	108,1	159,6
жарма, нан және нан өнімдері/крупы,хлеб и хл/прод-ты	101,8	102,9	103	110,3	111,2	132,3
ет, ет өнімдері құс./мясо, мясо пр-ты, птица	121,2	114,4	110,1	102,6	112,5	174,2
балық және балық консервілері /рыба и рыбные консервы	110,3	123,1	106,8	110,2	112,4	179,6
сүт және сүт өнімдері/молоко и мол. Пр-ты	108,2	110,3	100,5	109,5	108,5	154,2
жұмыртқа/яйца	156,5	91,6	103,8	113,2	115,5	194,6
сары май және тоң май/масло и жиры	105,9	112	111,8	101,9	105,3	142,3
жеміс пен көкөніс/фрукты и овощи	121,6	146,3	135,2	116	107,2	299,1
қант/сахар	154	94,5	108,6	99,1	105,1	164,6
Азық-түлікке жатпайтын тауарлар/Непродовольств.товары	107,1	108,4	105,9	107,6	106,2	140,4
бензин/бензин	121,4	95,7	97,9	120,5	113,2	155,1
Қызмет көрсетулер/Услуги	105,2	102,9	103,2	104,4	106,8	124,6

инфляциясының байқалғанын, ал 2004 жыл және 2003 жылдың екінші жартысы 2003-2004 жылдардағы астық дүрбелені салдарының кезеңі болғанын атап өткен жөн. Астық дүрбелені нанға, нан-тоқаш бұйымдарына, ет пен ет өнімдеріне, жұмыртқаға бағаларға әсер етті. Жанар-жағар май құралдары – бензин мен дизель отыны бөлек санат болып табылады, олардың бағасының ауылшаруашылық жұмыстарына қатысты бұрыннан-ақ “маусымдық” сипаты болды.

2004 жылы ұнның (қаңтар), нанның (ақпан), еттің (мамыр, қазан), шұжық өнімдерінің (маусым), бензиннің (маусым, шілде, тамыз, қыркүйек, қазан), қанттың (шілде), макарон өнімдерінің (шілде), жұмыртқаның (қыркүйек) ашық көрсетілген

Хотелось бы отметить, что если в 2000-2003 годы наблюдалась «фруктово-овощная» инфляция, то 2004 год и вторая половина 2003 года стали периодом последствий зернового бума 2003-2004 годов. Зерновой бум отразился на ценах на хлеб, хлебобулочные изделия, на мясо и мясные продукты, на яйца. Отдельной категорией являются горюче-смазочные средства – бензин и дизельное топливо, цены на которые давно стали носить «сезонный» характер в зависимости от проведения сельскохозяйственных работ.

Следствием этих двух причин стало то, что в 2004 году ярко выраженными «лидерами» стали мука (январь), хлеб (февраль), мясо (май, октябрь), колбасные изделия (июнь), бензин (июнь, июль, август, сентябрь,

“көшбасшы” болуы осы екі себептің салдары болды. Ауа-райының қолайлы болуына байланысты 2004 жыл көптеген ауылшаруашылық дақылдары үшін түсімді болды, бұл тамыз және қыркүйек айларында жеміс-көкөніс өнімі бағасының маусымдық төмендеуіне әкеп соқты.

Соңғы кезде әлемдік және біздің іс-тәжірибемізде бағаны қандай да болмасын реттеу немесе оған ықпал ету туралы мүлдем айтылмайды. Бұның объективтік себептері бар – 1980 жылдардан бастап кейнсианстық ұстанымнан неолибералдық ұстанымға қарай барлық жетекші елдер үкіметтерінің саясатын қайта қарау және 1990 жылдардың басынан бері бұрынғы кеңес мемлекеттерінің (әкімшіл-әміршіл жүйенің) нарықтық жолға өтуі. Еркін баға нарықтық экономика негіздерінің бірі болып табылады және сондықтан нарықтық экономикаға өтудің алғашқы қадамдарының бірі бағаны әкімшілік ықпал етуден босату болды, себебі нарықтық экономикада өндірісті басқару кенеттен пайда болу және өзін-өзі ұйымдастыру белгілері бар өзіндік сипаты жоқ баға механизмі арқылы жүзеге асырылады. Бірақ нарықтық өзін-өзі реттеу шын мәнінде болуы мүмкін емес жетілген нарықтық модель жағдайында ғана тиімді болуы мүмкін. Шын мәнінде шаруашылық жүргізудің жетілген жүйеден алшақ модельдері бар, оларда әр түрлі дәрежеде мемлекеттік реттеу орын алған. Ал монополиялық құрылымдар басым экономика (бұрынғы кеңестік) жағдайында мемлекеттің әр түрлі деңгейде араласуы тіпті қажет.

Дамыған елдердің эволюция тәжірибесіндегі баға реттеу үлгі аларлықтай. Көпшілік арасында таралған нарықтық экономикасы бар елдерде баға жасау стихиялық түрде пайда болады деген пікірге қарамастан, баға шын мәнінде мемлекет тарапынан тұрақты назар аудару және реттеу объектісі болып табылады. Бағалар өндірушілер мен тұтынушылардың, көтерме және бөлшек саудагерлердің, кәсіподақтар мен кәсіпкерлер, экспортерлер және импортерлер одағының топтық мүдделері тоғысатын экономикалық және әлеуметтік-саяси өмірінің күрделі белгілерінің бірі болып табылады.

Классикалық саяси экономия нарықта еркін қалыптасқан бағаларды сұраныс пен ұсыныс арасындағы тепе-теңдікті ұстап тұратын механизмнің басты элементі ретінде қарады. Дегенмен шын мәнінде нақты жалпы және толық еркін баға құру ешқашанда болған жоқ. Барлық мәселе бағалардың еркін ойынын шектеудің дәрежесі мен нысанында. Егер тіпті өндірушілер мен сатушылардың ымыраласу мүмкіндігінен хабардар болмаса да, капитализмнің барлық тарихы бойынан мемлекеттің бағаға әсер етуін байқауға болады.

Соңғы 150-200 жыл бойы мемлекет бағаға мемлекеттік теміржолдар, пошта, телеграф қызметінің, астық аз шыққан жылдары мемлекеттік қордың азық-түлігін сату, кеден саясаты және жанама салық салу тарифтері арқылы әсер етті.

Бағаны реттеу жөніндегі мемлекеттік іс-шаралардың заңдық, әкімшілік және сот сипаты болуы мүмкін. Парламенттер қабылдаған заңдар шаруашылық жүргізуші субъектілер арасындағы, сондай-ақ олар мен мемлекет арасындағы баға құру саласындағы

октябрь), сахар (июль), макаронные изделия (июль), яйца (сентябрь). Благодаря погодным условиям 2004 год оказался урожайным для большинства сельскохозяйственных культур, что повлекло за собой сезонное понижение цен на плодоовощную продукцию в августе и сентябре.

В последнее время в мировой и нашей практике не принято вообще говорить о хоть каком-то регулировании или воздействии на цены. Этому имеются объективные причины – пересмотр с 1980-х годов политики правительств всех ведущих стран с кейнсианских на неолиберальные позиции и переход с начала 19-90-х годов постсоветских государств (командно-административной системы) на рыночные рельсы. Одним из столпов рыночной экономики являются свободные цены, и поэтому одним из первых шагов перехода к рыночной экономике было освобождение цен от административного воздействия, т.к. управление производством в рыночной экономике осуществляется через безличный ценовой механизм, обладающий чертами спонтанности и самоорганизации. Но эффективным рыночное саморегулирование возможно только в условиях совершенной рыночной модели, которая в принципе на практике невозможна. В действительности существуют модели хозяйствования, далекие от совершенной системы, в которых в той или иной степени имеет место государственное регулирование. А в условиях экономики (постсоветской), где преобладают монопольные структуры, пребывание государства на разных уровнях просто необходимо.

Опыт эволюции развитых стран имеет прецеденты регулирования цен. Вопреки распространенному у многих мнению, что в странах рыночной экономики ценообразование происходит стихийно, в реальности цены являются объектом постоянного внимания и регулирования со стороны государства. Цены являются одной из критических точек экономической и социально-политической жизни, где сталкиваются групповые интересы производителей и потребителей, оптовых и розничных торговцев, профсоюзов и союзов предпринимателей, экспортеров и импортеров.

Классическая политическая экономия рассматривала свободно складывающиеся на рынке цены как главный элемент механизма поддержания равновесия между спросом и предложением. Однако в действительности идеальной всеобщей и полной свободы ценообразования никогда не было. Весь вопрос в степени и формах ограничения свободной игры цен. Даже если абстрагироваться от возможностей стовора производителей и продавцов, на протяжении всей истории капитализма можно проследить воздействие государства на цены.

За последние 150-200 лет государство воздействовало на цены посредством тарифов на услуги государственных железных дорог, почты, телеграфа, продажи продовольствия из государственных запасов в неурожайные годы, таможенной политики и косвенного налогообложения.

Государственные мероприятия по регулированию цен могут носить законодательный, административный и судебный характер. Принятые парламентами законы создают правовую основу отношений меж-

катынастардың құқықтық негізін жасайды. Осы заңдар кешені азаматтық құқықтың құрамдас бөлігі болып кіретін баға құқығын білдіреді. Осының негізінде уәкілетті мемлекеттік органдар бағаны реттеу жөніндегі әкімшілік қызметті жүзеге асырады. Заң бұзылған жағдайда кінәлі адамдар сот алдында жауапкершілікке тартылуы мүмкін.

Баға жөніндегі заң жобаларын парламенттерге партия фракциялары, тәуелсіз депутаттар немесе үкімет енгізеді, бағаны реттеу жөніндегі іс-шараларды экономика, қаржы министрліктері және орталық банк жүзеге асырады. Бірқатар елде сауда, ауылшаруашылық министрліктері бар. Олар сондай-ақ баға құруға әсер етеді.

Бағаларға тікелей және жанама құралдар арқылы мемлекеттік әсер етудің тізбесі біршама ауқымды болады. Қазіргі Қазақстан экономикасындағы ахуалға сәйкес осы әсер етуді ғана пайдалануға мүмкін болғандықтан, олардың АҚШ-та және Жапонияда қолданған біреуіне ғана ерекше назар аударғым келіп отыр.

АҚШ. Астық өсірумен айналысатын фермерлер федералдық ауылшаруашылық бағдарламасы шеңберінде өндірісті қаржыландыру үшін АҚШ-тың ауылшаруашылық министрлігінен заемдар алады. Олар жиналған астықты нарықтық бағасы бойынша сата алады және түсімнің бір бөлігімен заемдар үшін есеп айырыса алады. Егер баға Конгресс белгілеген бақылау бағасының деңгейінен төмен түсіп кетсе, фермер заем үшін есеп айырыса және түсім ала отырып бақылау бағасы бойынша астықты мемлекетке тапсырады.

Сүт өнеркәсібіндегі баға да осылайша реттеледі. Конгресс сүттің, майдың, ірімшіктің бақылау бағасының “әділ” деңгейін айқындайды. Егер нарықтық бағалар осы деңгейден түсіп кетсе, өнімді мемлекет сатып алады. Олар оқушыларға арналған тегін таңғы ас, кедейлерге көмек, нашар дамыған елдерге көмек үшін жұмсалады, басқа мемлекеттерге сатылады.

Жапония. Сонымен бірге ауылшаруашылығы Жапонияда баға реттеудің маңызды саласы болып табылады. Көптеген дамыған елдерге қарағанда шаруашылық көлемінің аз болуынан, жұмыс күшінің, азық құнының неғұрлым жоғары болуынан шығындары жоғары фермерлердің негізгі бөлігі мемлекеттің араласуынсыз кедейленіп қалған болар еді.

Сондықтан мемлекет бағаны табыстылықты қамтамасыз ететін деңгейде ұстап тұру үшін импортқа (ет өнімдері, кант, жібек шикізаты, апельсиндер және т.б.) сандық шектеу енгізу, ұсынатын бағалар белгілеу, баға құлдыраған кезеңде буферлік қорлар үшін сатып алуды және баға өскен кезеңде қорлардан тауарлар (ет және сүт өнімдері) сатуды жүргізу сияқты әдістерді кенінен қолданады.

Осы тәжірибені Қазақстан Республикасының экономикасында қолдануға болады. Мемлекеттің астық жақсы шыққан жылдары және астық пен басқа тауардың (тіпті бензиннің де) бағасы неғұрлым төмен болған жылдары Қазақстан Республикасында буферлік қорлар құрудың қажеттілігі және мүмкіндігі бар, бұл мемлекетке оларды нарықтық бағадан төмен баға бойынша сатуға және сонымен қатар осы өнімдер мен

ду хозяйствующими субъектами, а также между ними и государством в сфере ценообразования. Комплекс этих законов представляет собой ценовое право, входящее составной частью в гражданское право. На основе этого права уполномоченные государственные органы осуществляют административную деятельность по регулированию цен. В случае нарушения законов виновные могут быть привлечены к судебной ответственности.

Законопроекты по ценам вносятся в парламенты партийными фракциями, независимыми депутатами или правительством, мероприятия по регулированию цен осуществляют министерства экономики, финансов и центральный банк. В ряде стран существуют министерства торговли, сельского хозяйства. Они также оказывают влияние на ценообразование.

Перечень государственного воздействия на цены посредством прямых и косвенных инструментов довольно длинный. Хотелось бы заострить внимание лишь на одном из них, применявшихся в США и Японии, поскольку ситуация в современной казахстанской экономике такова, что возможно использование именно этого воздействия.

США. В рамках федеральных сельскохозяйственных программ фермеры, занимающиеся выращиванием зерновых, получают от министерства сельского хозяйства США займы для финансирования производства. Собранный урожай они могут продавать по рыночным ценам и расплачиваться за займы частью выручки. Если же цены опускаются ниже уровня контрольных цен, установленных Конгрессом, фермер может сдать урожай государству по контрольным ценам, расплачиваясь за заем и получая выручку.

Аналогично регулируются цены в молочной промышленности. Конгресс определяет «справедливый» уровень контрольных цен на молоко, масло, сыр. Если рыночные цены опускаются ниже этого уровня, продукты скупает государство. Они идут на бесплатные завтраки для школьников, на помощь беднякам, на помощь слаборазвитым странам, продают другим государствам.

Япония. Важнейшей сферой регулирования цен в Японии также является сельское хозяйство. Без вмешательства государства разорилась бы основная часть фермеров, затраты которых выше, чем во многих развитых странах, из-за меньших размеров хозяйств, более высокой стоимости рабочей силы, кормов.

Поэтому государство для поддержания цен на уровне, обеспечивающем рентабельность, широко применяет такие методы, как введение количественных ограничений на импорт (мясопродуктов, сахара, шелка-сырца, апельсинов и др.), установление рекомендуемых цен, проведение закупок для буферных запасов в периоды спада цен и распродажа товаров из запасов в периоды роста цен (мясные и молочные продукты).

Данный опыт можно использовать в экономике Республики Казахстан. Есть необходимость и возможность, чтобы государство в РК в урожайные годы и годы наиболее низких цен на зерновые и другие товары (может быть даже бензин) создавало бы буферные запасы, что позволило бы государству продавать их по ценам ниже рыночных и тем самым снижать накал цен

ЭКОНОМИКА И ФИНАНСОВЫЙ РЫНОК: РЕГИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ

тауарларға бағаның неғұрлым көтерілген жылдары оның өршуін төмендетуге мүмкіндік жасар еді.

Шаруашылық жүргізудің нарықтық жағдайына өту қоғамның экономикалық өміріндегі монополияның үстемдігіне өтуді білдірмейді, атап айтқанда осындай ахуал Қазақстан экономикасында орын алған. Мемлекеттік реттеудің қолданылып жүрген әлемдік тәжірибесін шын мәніндегі бәсекелестік жағдайын дамыту үшін тиімді пайдалану қажет.

в годы наивысшего их подъема на эти продукты и товары.

Переход на рыночные условия хозяйствования не означает переход к господству монополий в экономической жизни общества, а именно такая ситуация имеет место в казахстанской экономике. Существующий мировой опыт государственного регулирования необходимо использовать с пользой для развития действительно конкурентных условий.

Валюталық режимді ырықтандыру жағдайларында валюталық бақылау және оны жүзеге асыру бойынша филиалдың міндеттері

Тәжібаева Г.Р., Қожахметова А. К. – «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» ММ Алматы қалалық филиалының валюталық операцияларды бақылау бөлімінің бас мамандары-экономистері

Қазақстан Республикасында валюталық бақылауды валюталық бақылау органдары мен агенттері жүзеге асырады. Валюталық бақылаудың мақсаты валюталық заңнаманың сақталуын қамтамасыз ету, сондай-ақ валюталық операциялардың негізділігін тексеру және валюталық қаражатты елден қасақана әкетуді болдырмау болып табылады. Валюталық режимді ырықтандыру валюталық операцияларды жүргізген кезде валюталық заңнаманың бірқатар талаптарын және шектеулерін жұмсартуға бағытталған.

Валюталық бақылаудың негізгі бағыттары:

- 1) жүргізілетін валюталық операциялардың ҚР заңнамасына сәйкестігін айқындау;
- 2) валюталық операциялар бойынша төлемдердің заңға сәйкестігін және негізділігін тексеру;
- 3) валюталық операциялар бойынша есепке алудың және есеп берудің толықтығы мен объективтілігін тексеру.

Валюталық қаражатты пайдалану тиімділігін арттыру және елге шетелдік активтерді тарту мақсатында ҚР Ұлттық Банкі Валюталық режимді ырықтандыру тұжырымдамасын әзірледі. Валюталық режимді ырықтандыру валюталық операцияларды жүргізген кезде валюталық заңнаманың бірқатар талаптарын және шектеулерін жеңілдетуге бағытталған, мұның өзі СЭК қатысушылардың барынша ауқымды тобына шетелдік активтермен операцияларды жүзеге асыруға қосымша мүмкіндік береді. Ұлттық Банк 2002-2004жж. Валюталық режимді ырықтандыру тұжырымдамасының 1-кезеңін іске асыру шеңберінде мынадай нәтижелерге қол жеткізді.

1. Ағымдағы валюталық операциялар қолданылып жүрген заңнамаға сәйкес **120 күн емес, 180 күн** өткеннен кейін капитал қозғалысына байланысты операцияларға ауысады. Тізбесін Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілейтін жекелеген тауарлар экспорты үшін бұл мерзім, егер Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің лицензиясында өзге мерзім белгіленбесе, экспорт күнінен бастап **365 күнтізбелік күн** өткеннен кейін басталады. Сомасы **10 000 АҚШ доллары** баламасынан асатын (бұрын – **5000 АҚШ долларынан** асатын), капитал қозғалысына байланысты операциялар ҚР Ұлттық Банкіде лицензиялануға тиіс. Бұл ретте лицензияны алуға құжаттарды ұсыну мерзімі осындай өту күнінен бастап 15-тен 30 күнтізбелік күнге дейін өсті.

Валютный контроль в условиях либерализации валютного режима и задачи филиала по его осуществлению

Тажібаева Г.Р., Қожахметова А. К. – главные специалисты-экономисты отдела контроля валютных операций Алматинского городского филиала ГУ «Национальный Банк Республики Казахстан»

Валютный контроль осуществляется в Республике Казахстан органами и агентами валютного контроля. Целью валютного контроля является обеспечение соблюдения валютного законодательства, а также проверка обоснованности валютных операций и пресечение умышленного вывоза валютных средств из страны. Либерализация валютного режима ориентирована на смягчение ряда требований и ограничений валютного законодательства при проведении валютных операций.

Основные направления валютного контроля:

- 1) определение соответствия проводимых валютных операций законодательству РК;
- 2) проверка правомерности и обоснованности платежей по валютным операциям;
- 3) проверка полноты и объективности учета и отчетности по валютным операциям.

В целях повышения эффективности использования валютных средств и привлечения иностранных активов в страну Национальным Банком РК была разработана Концепция либерализации валютного режима. Либерализация валютного режима ориентирована на смягчение ряда требований и ограничений валютного законодательства при проведении валютных операций, что создает дополнительные возможности для осуществления операций с иностранными активами более широкому кругу участников ВЭД. В рамках реализации 1-этапа Концепции либерализации валютного режима в 2002-2004гг. Национальным Банком достигнуты следующие результаты.

1. Текущие валютные операции согласно действующему законодательству переходят в операции, связанные с движением капитала, по истечении **180 дней, а не 120**. А для экспорта отдельных товаров, перечень которых устанавливается Правительством Республики Казахстан, этот срок наступает по истечении **365 календарных дней** с даты экспорта, если иной срок не установлен в лицензии Национального Банка Республики Казахстан. Операции, связанные с движением капитала, сумма которых превышает эквивалент **10 000 долларов США** (ранее – свыше **5000 долларов США**), подлежат лицензированию в Национальном Банке РК. При этом срок подачи документов на получение лицензии **увеличен с 15 до 30 календарных дней** со дня такого перехода.

2. По контрактам, заключенным на сумму в эквиваленте менее 10 000 долларов США оформление паспорта сделки не требуется, тогда как ранее требова-

2. Бұрын 5000 АҚШ долларынан астам сомаға мәміле паспорттын ресімдеу талап етілсе, 10 000 АҚШ доллары баламасынан кем сомаға жасалған келісім-шарттар бойынша мәміле паспорттын ресімдеу талап етілмейді.

3. Резидент жеке тұлғалар әкелілетін қолма-қол шетел валютасының қайдан алынғанын растайтын құжаттарды ұсынбай-ақ он мың АҚШ доллары баламасынан аспайтын мөлшердегі қолма-қол шетел валютасын Қазақстан Республикасынан әкете алады (бұрын – 5000 АҚШ доллары баламасы).

4. Резидент жеке тұлғалар ЭЫДҰ елдерінде шетелдік банктерде және басқа да қаржылық институттарда шоттар ашқан жағдайда, банктің жоғары кредиттік рейтингі болған кезде, сондай-ақ жұмыс, оқу, емделу немесе демалу мақсатында ҚР-нан тыс жерлерде уақытша жүрген тұлғалар шоттар ашқан кезде лицензиялау талап етілмейді.

Сонымен қатар ЭЫДҰ елдерінде шоттар ашу ашылған шоттар бойынша жыл сайын көшірме ұсынуды көздейтін тіркелуге жатады. Бұл – резиденттердің шетелдік банктерде орналасқан қаражаттарының көлемі туралы ақпарат алуға мүмкіндік береді.

Резиденттер жүргізген валюталық операцияларға қойылатын кейбір талаптар ырықтандырудың бастапқы кезеңдерінде өзгермей қалады. Атап айтқанда:

- егер ҚР Ұлттық Банкінің тиісті лицензиясында өзгеше көзделмесе, экспорттық валюта түсімін есепке алу уәкілетті банктердің шоттарында жүргізіледі;

- резиденттер арасындағы операциялар бойынша төлемдер мен аударымдар ұлттық валютада жүзеге асырылады;

- лицензиялау:

1. капитал қозғалысына байланысты операциялар;
2. бөлшек сауданы жүзеге асыру және қолма-қол шетел валютасына қызмет көрсету;
3. резиденттердің кредиттер алуы және беруі;
4. шетелдік банктерде шоттар ашу;
5. қолма-қол шетел валютасымен айырбастау операциялары.

Алайда, жүргізілетін валюталық режимді ырықтандырудың артықшылықтарымен қатар мынадай жағымсыз жақтары да болуы мүмкін. Бұл валюта түсімінің шетелдік банктердегі шоттарда жатып қалуы; қаражатты елдің ішкі экономикасына емес, шетелдік активтерге салу; халықтың жинақ ақшасының шет елдердегі шоттарға әкелілуі.

Осыған байланысты валюталық режимді ырықтандыруды сыртқы экономикалық қызметке қатысушылар ұсынатын шынайы мәліметтерді жинау бойынша валюталық бақылау органдары мен агенттерінің жұмысымен қатар жүргізу қажет.

Осылайша, валюталық заңнаматалаптарын жеңілдету валюталық бақылаудың толықтай жоқтығын білдірмеуге тиіс. Ұлттық Банк барлық қол жетерліктей тікелей және жанама реттеу шараларын қолданатын болады.

ҚР Ұлттық Банкінің аумақтық филиалы өз өкілеттігі шегінде уәкілетті банктердің және СЭҚ қатысушылардың шетелдік валютада төлемдер мен аударымдарды жүргізуінің негізділігіне, экспорттық мәмілелер бойынша валюталық заңнаманың қолданылып жүрген нормаларының сақталуына, қаладағы айырбастау пункттерінің қызметіне бақылауды жүзеге асырады.

лось оформление паспорта сделки на сумму свыше 5000 долларов США.

3. Физические лица-резиденты могут вывозить из Республики Казахстан наличную иностранную валюту в размере, не превышающем эквивалент десяти тысяч долларов США, без представления документов, подтверждающих происхождение вывозимой наличной иностранной валюты (ранее – эквивалент 5000 долларов США).

4. В случае открытия физическими лицами-резидентами счетов в иностранных банках и других финансовых институтах в странах ОЭСР, при наличии у банка высокого уровня кредитного рейтинга, а также открытия счетов лицами, временно находящимися за пределами РК с целью работы, учебы, лечения или отдыха лицензирование не требуется. Вместе с тем, открытие счетов в странах ОЭСР подлежит регистрации, предусматривающей представление ежегодных выписок по открытым счетам. Это дает возможность получения информации об объемах размещенных в иностранных банках средств резидентов.

На начальных этапах либерализации остаются неизменными некоторые требования к проводимым резидентами валютным операциям. А именно:

- зачисление экспортной валютной выручки производится на счета в уполномоченных банках, если иное не предусмотрено соответствующей лицензией Национального Банка РК;

- платежи и переводы по операциям между резидентами осуществляются в национальной валюте;

- лицензирование:

1. операций, связанных с движением капитала;
2. осуществления розничной торговли и предоставления услуг за наличную иностранную валюту;
3. получения и предоставления кредитов резидентами;
4. открытия счетов в иностранных банках;
5. обменных операций с наличной иностранной валютой.

Однако, наряду с преимуществами проводимой либерализации валютного режима возможны следующие негативные моменты. Это оседание валютной выручки на счетах в иностранных банках; вложение средств не во внутреннюю экономику страны, а в иностранные активы; отток сбережений населения на счета за рубежом.

В связи с чем, либерализацию валютного режима необходимо проводить наряду с работой органов и агентов валютного контроля по сбору достоверных сведений, предоставляемых участниками внешнеэкономической деятельности.

Таким образом, смягчение требований валютного законодательства не должно означать полное отсутствие валютного контроля. Национальный Банк будет предпринимать все доступные ему меры прямого и косвенного регулирования.

Территориальный филиал Национального Банка РК в пределах своих полномочий осуществляет контроль за обоснованностью проведения платежей и переводов в иностранной валюте уполномоченными банками и участниками ВЭД, соблюдением действующих норм валютного законодательства по экспортным сделкам, деятельностью обменных пунктов города.

Қызылорда облысының банк секторы: даму үрдістері

ҚР Ұлттық Банкінің Қызылорда филиалының жиынтық-экономикалық бөлімі

Соңғы жылдары Қызылорда облысының банк секторы қолайлы экономикалық конъюнктура аясында дамып келеді. Экономикадағы оң үрдістер, халықтың нақты кірісінің өсуі банктік қызмет көрсетуге сұранымның көбеюіне ықпал етеді және осылайша, банктік бизнестің дамуын ынталандырады. Осының салдары ретінде Қызылорда облысының банк секторының қызметі жалпы алғанда оң динамикамен сипатталады. Сонымен қатар облыс экономикасындағы банк секторының рөлі артуда.

Қызылорда облысының банк секторы екінші деңгейдегі мынадай банктердің 9 филиалы арқылы ұсынылып отыр: «ТуранӘлем Банкі» АҚ, «Қазақстан Наурыз Банкі» АҚ, «Қазақстан Халық Жинақ банкі» АҚ, «Казкоммерцбанк» АҚ, «Банк Каспийский» АҚ, «ЦентрКредитБанкі» АҚ, «Валют Транзит Банк» АҚ, «АТФбанк» АҚ. «Қазақстан Халық Жинақ банкі» АҚ-ның Қармақшы ауданынан басқа, барлық аудандарда филиалдары бар.

Депозиттік нарық

Депозиттердің қалдығы 1997 жылмен салыстырғанда 4,2 есе көбейіп, 1.01.2005 ж. жағдай бойынша 4320,7 млн. теңге болды. Оның ішінде заңды тұлғалардың депозиттері — 539,9 млн. теңге (көбеюі 1,9 есе), жеке тұлғалардікі — 3780,7 млн. теңге (көбеюі 5,1 есе).

Ұлттық валютамен депозиттер 1997 жылмен салыстырғанда 3,1 есе көбейді және 3780,7 млн. теңге болды. Шетел валютасымен депозиттер 5,2 есе өсіп, 1511,0 млн. теңге болды.

Халықтың банк жүйесіне сенімі және ұлттық валютаның нығаюы халық салымдарының көбеюіне себепші болды, олардың үлесі депозиттердің жалпы сомасынан 87,5% (1997 жылы — 72,6%) болды.

Жеке тұлғалардың депозиттерінің өсуі екінші деңгейдегі банктердің халықтың депозиттік нарықтағы белсенділігін арттыру, сондай-ақ депозиттерді және олардың кірістерін қайтаруға кепілдік беру бағытында тұрақты жүргізетін түсіндіру жұмысының нәтижесі болып табылады.

Қайтару мерзімдері бойынша депозиттердің құрылымын талдай отырып, оң жағдай ретінде мерзімді депозиттердің басымдықпен өсуін атап өткен жөн, олардың үлесі 1997 жылғы 51,5%-дан 2004 жылы 95,5%-ға дейін өсті. Депозиттердің мерзімін ұзарту азаматтардың банк жүйесіне сенімінің артуын және жалпы елдегі қаржы жүйесінің даму перспективаларына қатысты халық күтулерінің жақсаруын растайды.

Банк жүйесіндегі депозиттер көлемінің 1997 - 2004 жылдар аралығындағы кезең үшін өзгерістер динамикасы 1-суретте берілген.

Банковский сектор Кызылординской области: тенденции развития

Сводно-экономический отдел Кызылординского филиала Национального Банка РК

На протяжении последних лет банковский сектор Кызылординской области развивается на фоне благоприятной экономической конъюнктуры. Позитивные тенденции в экономике, рост реальных доходов населения способствуют увеличению спроса на банковские услуги и, тем самым, стимулируют развитие банковского бизнеса. Как следствие, деятельность банковского сектора Кызылординской области в целом характеризуется положительной динамикой. Одновременно повышается роль банковского сектора в экономике области.

Банковский сектор Кызылординской области представлен 9 филиалами банков второго уровня: АО «Банк ТуранАлем», АО «НаурызБанк Казахстана», АО «Народный Сберегательный Банк Казахстана», АО «Казкоммерцбанк», АО «Банк Каспийский», АО «ЦентрКредитБанк», АО «Валют Транзит Банк», АО «АТФбанк». АО «Народный Сберегательный Банк Казахстана» имеет филиалы во всех районах, кроме Кармакчинского.

Депозитный рынок

Остатки депозитов по состоянию на 1.01.2005г. составили 4320,7 млн. теңге, увеличившись по сравнению с 1997 годом в 4,2 раза. Из них депозиты юридических лиц — 539,9 млн. теңге (увеличение в 1,9 раза), физических лиц — 3780,7 млн. теңге (увеличение в 5,1 раза).

Депозиты в национальной валюте по сравнению с 1997 годом увеличились в 3,1 раза и составили 3780,7 млн. теңге. Депозиты в иностранной валюте выросли в 5,2 раза, составив в сумме 1511,0 млн. теңге.

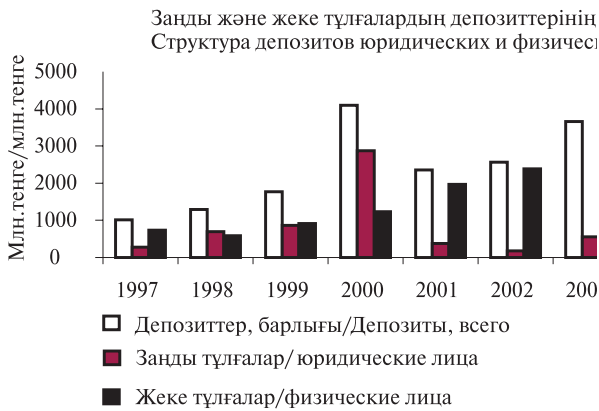
Доверие населения к банковской системе и укрепление национальной валюты обусловили увеличение вкладов населения, доля которых составила 87,5% от общей суммы депозитов (в 1997 году — 72,6%).

Рост депозитов физических лиц является результатом постоянно проводимой банками второго уровня разъяснительной работы в направлении увеличения активности населения на депозитном рынке, а также гарантий возврата депозитов и их доходов.

Анализируя структуру депозитов по срокам возврата, в качестве положительного момента следует отметить опережающий рост срочных депозитов, доля которых выросла с 51,5% в 1997 году до 95,5% в 2004 году. Удлинение сроков депозитов свидетельствует о повышении доверия граждан к банковской системе и улучшении ожиданий населения относительно перспектив развития финансовой системы страны в целом.

Динамика изменений объемов депозитов в банковской системе области за период с 1997 года по 2004 год представлена на рисунке 1.

1-сурет



Жалпы алғанда, 2004 жылдың аяғында депозиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 2,2 пайыздық тармаққа ұлғайды және 7,8% болды, оның ішінде жеке тұлғалардың депозиттері бойынша – 8%, занды тұлғалардың депозиттері бойынша – 6,2% (01.01.1998ж. – тиісінше 5,6%, 5,6%, 5,6%, 5,8%). Тенгемен депозиттер бойынша орташа алынған ставка 1997 жылмен салыстырғанда 6,0%-дан 8,8%-ға дейін, шетел валютасымен – 6,4%-ға өзгерді, яғни 1,2 пайыздық тармаққа көп. Жеке тұлғалардың салымдарына кепілдік беру қоры белгілеген ең көп ставкалар төмендеген кезде орташа ставкалардың көбеюі облыстағы халықтың депозиттерді салу мерзімін ұзартумен түсіндіріледі.

Кредиттік нарық

Экономиканы кредиттеу коммерциялық банктердің қызметінің негізгі бағыты және олардың кірістерінің басты көзі болып табылады.

2005 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша облыс экономикасындағы банктердің кредиттері бойынша несиелік берешектің жалпы көлемі 1997 жылғы көрсеткішпен салыстырғанда кезең аяғында 9012,7 млн. тенге болып, 23,6 есе көбейді.

Егер 1997ж. несиелік берешектің жалпы сомасында қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді кредиттер тиісінше 80,7% және 19,3% болса, онда 2004 ж. 45,8% және 54,2% болды.

Қызылорда облысы бойынша шағын кәсіпкерлік субъектілерінің кредиттік салымдарының үлесі кредиттік салымдардың жалпы көлемінде 1997 ж. – 38,5% немесе 141,4 млн. тенге, 2004ж. – 7,6% немесе 689 млн. тенге болды. 1997 - 2004 жылдар аралығындағы кезең үшін несиелік берешек көлемінің өзгерістер динамикасы 2-суретте көрсетілген.

2-сурет



рисунок-1



В целом на конец 2004 года средневзвешенная ставка вознаграждения по депозитам увеличилась на 2,2 п.п. и составила – 7,8%, из них по депозитам физических лиц – 8%, по депозитам юридических лиц – 6,2% (на 01.01.1998г. – 5,6%, 5,6%, 5,8% соответственно). Средневзвешенная ставка по депозитам в тенге в сравнении с 1997 годом изменилась с 6,0% до 8,8%, в инвалюте – 6,4%, т.е. больше на 1,2 п.п. Увеличение средних ставок при снижении максимальных ставок, установленных Фондом гарантирования вкладов физических лиц объясняется удлинением сроков вложения депозитов населением области.

Кредитный рынок

Кредитование экономики является основным направлением деятельности коммерческих банков и главным источником их доходов.

По состоянию на 1 января 2005 года общий объем ссудной задолженности по кредитам банков экономике области по сравнению с показателем 1997 года увеличился в 23,6 раз, составив на конец периода 9012,7 млн. тенге.

Если в 1997г. в общей сумме ссудной задолженности краткосрочные и долгосрочные кредиты соответственно, составили 80,7% и 19,3%, то в 2004г. 45,8% и 54,2%, соответственно.

Доля кредитных вложений субъектов малого предпринимательства по Кызылординской области в общем объеме кредитных вложений в 1997г. составила – 38,5% или 141,4 млн. тенге, в 2004г. – 7,6% или 689 млн. тенге, соответственно. Динамика изменений объемов ссудной задолженности за период с 1997 года по 2004 год представлена на рисунке 2.

рисунок-2

1998 жылдың қорытындыларымен салыстырғанда кредиттік салымдардың көлемі 2004 ж. ауыл шаруашылығы 4,7 есе (1761,2 млн. теңге), өнеркәсіп 1,6 есе (295,3 млн. теңге), құрылыс 22,2 есе (1007,5 млн. теңге), көлік 7,8 есе (549,2 млн. теңге) көбейді (3-сурет). Әдетте сауда кәсіпорындары банктердің заемдарына үлкен қызығушылық көрсетеді: 01.01.2005 жылғы несиелік берешек 1269,2 млн. теңге (1998 ж. 435,2 млн. теңге) болды.

2004 жылы екінші деңгейдегі банктер жалпы сомасы – 14415,2 млн. теңгеге кредит берді, бұл 1997 жылғы көрсеткішпен салыстырғанда 23,3 есе (619 млн. теңге) көп. Кредиттеудің неғұрлым қолайлы кезеңі 2001 ж. (17138,8 млн. теңге) және 2004 ж. (14415,2 млн. теңге) болғандығын атап өткен жөн.

1998 жылы берілген кредиттер бойынша сыйақы ставкасы 1997 жылмен салыстырғанда 9,2 п.т. төмендеп, 19,4% болды, ал 1999 жылы 25,4%-ға дейін айтарлықтай көбеюі байқалды. 2002 жылдан бастап сыйақы ставкасының төмендеуі байқалады (2002ж. – 18,4%, 2003ж. – 17%). 2004 жылы сыйақының орташа ставкасы 1,5 п.т. 18,5% дейін бірнеше рет ұлғайды.

Соңғы 7 жылда кредиттік нарықта он өзгерістер болды: халыққа бөлшек кредит беру жүйесін белсенді дамыту байқалады.

По сравнению с итогами 1998 года объем кредитных вложений в 2004 году в сельское хозяйство увеличился в 4,7 раза (1761,2 млн. теңге), промышленность в 1,6 раза (295,3 млн. теңге), строительство в 22,2 раза (1007,5 млн. теңге), транспорт в 7,8 раза (549,2 млн. теңге) (рисунок 3). Традиционно предприятия торговли проявляют большой интерес к займам банков: ссудная задолженность на 1 января 2005 года составляет 1269,2 млн. теңге (в 1998 году 435,2 млн. теңге).

Всего за 2004 год банками второго уровня было выдано кредитов на общую сумму – 14415,2 млн. теңге, что по сравнению с показателем 1997 года больше в 23,3 раза (619 млн. теңге). Следует отметить, что пик наибольшего благоприятствования для кредитования пришелся на 2001 год (17138,8 млн. теңге) и 2004 год (14415,2 млн. теңге).

В 1998 году ставка вознаграждения по выданным кредитам по сравнению с 1997 годом снизилась на 9,2 п.п. составив 19,4%, а в 1999 году наблюдается существенное увеличение до 25,4%. Начиная с 2002 года, отмечается снижение ставок вознаграждения (2002 год – 18,4%, 2003 год – 17%). В 2004 году средние ставки вознаграждения несколько увеличились на 1,5 п.п. до 18,5%.

За последние 7 лет на кредитном рынке произошли позитивные изменения: отмечается активное развитие системы розничного кредитования населения.

3-сурет

Экономиканың салалары бойынша банктердің кредиттері (кезең аяғында)/Кредиты банков по отраслям экономики (на конец периода)

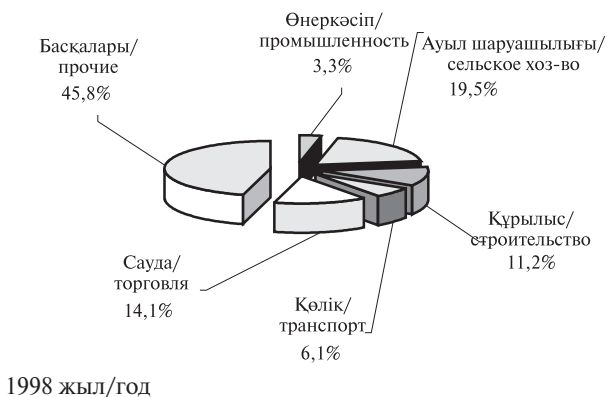


рисунок-3



Кредиттер емдеу, оқыту, туристік сапарлар, тұрғын үй жөндеу, жылжымайтын мүлік сатып алу, қаланың дүкендерінде халық тұтынатын тауарлар (оргтехника, компьютерлік техника, жиһаз, ұялы телефондар және бас.) сатып алу, Шымкент қаласының автосалондары арқылы автомобильдер сатып алу сияқты халықтың қауырт мұқтажына беріледі.

Қазіргі уақытта банктер негізінен сауда және сервис кәсіпорындарымен тығыз ынтымақтастықта тұтынушылық кредиттеуге баса назар аударуда.

Кредиттеудің өсуі экономиканың жалпы өсуіне және қаржы секторын тұрақтандыруына ғана емес, жана банктік өнімдер есебінен кредиттік қызмет аясының кеңеюіне де себепші болды.

Валюталық нарық

Облыстың валюталық нарығындағы ахуал соңғы 3 жыл бойы теңгенің АҚШ долларына қатынасы бойынша нығаю үрдістерімен сипатталды.

Кредиты предоставляются на такие неотложные нужды населения, как лечение, обучение, турпоездки, ремонт жилья, приобретение недвижимости; на приобретение товаров народного потребления (оргтехника, компьютерная техника, мебель, сотовые телефоны и др.) в магазинах города; на приобретение автомобилей через автосалоны города Шымкент.

В настоящее время банки в основном делают ставку на потребительское кредитование в тесном сотрудничестве с предприятиями торговли и сервиса.

Рост кредитования обусловлен не только общим ростом экономики и стабилизацией финансового сектора, но и расширением спектра кредитной деятельности за счет новых банковских продуктов.

Валютный рынок

Ситуация на валютном рынке области в течение последних 3 лет характеризовалась тенденцией укрепления тенге по отношению к доллару США.

ЭКОНОМИКА И ФИНАНСОВЫЙ РЫНОК: РЕГИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ

2003 жылмен салыстырғанда АҚШ долларымен операциялардың көлемі сатып алу бойынша 5,2% (87-18,2 мың АҚШ долларына дейін) және сату бойынша 3,6% (31715,2 мың АҚШ долларына дейін) өсті, нетто-сату 22 997 мың АҚШ доллары болды, бұл 2003 ж. салыстырғанда 3,0% көп. АҚШ долларын сатып алу/сатудың орташа жылдық бағамы 1 АҚШ доллары үшін 135,45/137,22 тенге болды. 2003 ж. салыстырғанда сатып алу/сату бағамы тиісінше 14,22/14,15 тенгеге азайды.

2002 жылмен салыстырғанда АҚШ долларымен операциялардың көлемі сатып алу бойынша 44% және сату бойынша 5,2% өсті, ал нетто-сату 4,5% (2002ж. – 24 083,8 мың АҚШ доллары) төмендеді. АҚШ долларын сатып алу/сатудың орташа алынған бағамы тиісінше 17,79/17,50 тенгеге төмендеді (4-сурет).

4-сурет



рисунок-4

Банктер мен банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын уәкілетті ұйымдардың еуроны сатып алуының жиынтық көлемі 2004 жылы 2003ж. салыстырғанда 40,6% 374,5 мың еуроға дейін және сату бойынша 11,6% 1363,3 мың еуроға дейін өсті; нетто-сату 988,8 еуро болды, бұл 2003 ж. салыстырғанда 3,5% көп.

Еуро сатып алу/сатудың орташа алынған бағамдары бір еуро үшін 164,77/170,65 тенге деңгейінде қалыптасты.

2002ж. салыстырғанда еуро сатып алу/сату көлемі тиісінше 3,6 және 2,5 есе өсті, ал еуро сатып алу/сатудың орташа алынған бағамдары тиісінше 22,35/23,22 тенгеге өсті (5-сурет).

5-сурет

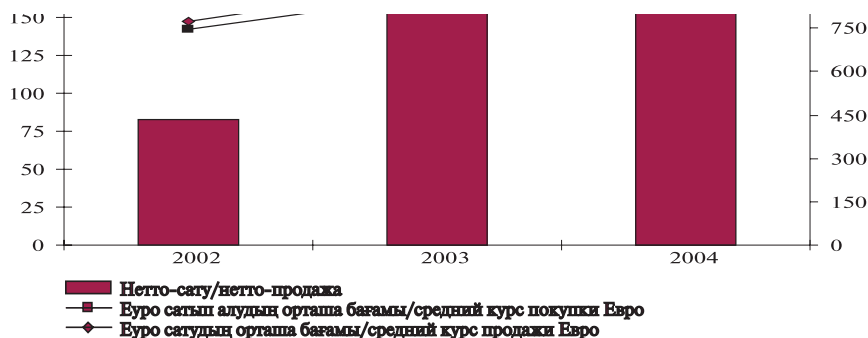


рисунок-5

По сравнению с 2003 годом объем операций с долларами США вырос на 5,2% (до 8718,2 тыс. долларов США) по покупке и на 3,6% (до 31715,2 тыс. долларов США) по продаже, нетто-продажа составила 22 997 тыс. долларов США, что больше на 3,0% по сравнению с 2003 годом. Среднегодовой курс покупки/продажи долларов США составил 135,45/137,22 тенге за доллар США. По сравнению с 2003 годом курсы покупки/продажи уменьшились на 14,22/14,15 тенге соответственно.

По сравнению с 2002 годом объем операций с долларами США вырос на 44% по покупке и на 5,2% по продаже, а нетто-продажа упала на 4,5% (в 2002 году – 24 083,8 тыс. долларов США.). Средневзвешенные курсы покупки/продажи долларов США снизились на 17,79/17,50 тенге соответственно (рисунок 4).

Совокупный объем покупки евро банков и уполномоченных организаций, занимающихся отдельными видами банковских операций, за 2004 год вырос в сравнении с 2003 годом на 40,6% до 374,5 тыс. евро и по продаже на 11,6% до 1363,3 тыс. евро; нетто-продажа составила 988,8 тыс. евро, что в сравнении с 2003 годом больше на 3,5%.

Средневзвешенные курсы покупки/продажи евро сложились на уровне 164,77/170,65 тенге за евро.

По сравнению с 2002 годом объемы покупки/продажи евро выросли в 3,6 и в 2,5 раза соответственно, а средневзвешенные курсы покупки/продажи евро выросли на 22,35/23,22 тенге соответственно (рисунок 5).

2004 жылы ЕДБ филиалдарының және уәкілетті ұйымдардың айырбастау пункттері барлығы 129720,4 мың рубль сатып алды, ал сатылғаны – 33092,1 мың рубль. Тиісінше, ресей рублін сатып алу мен сатудың көлемі 2003 жылмен салыстырғанда 72,2% және 19,4% өсті, ал 2002 жылмен салыстырғанда көлемі 2 және 1,5 есе өсті.

Ресей рублімен операциялар бойынша нетто-сатып алу көлемінің өсуі тән. 2004 ж. нетто-сатып алу 2003ж. салыстырғанда 2,0 есе, ал 2002 жылмен салыстырғанда 2,4 есе (96628,3 мың ресей рубліне дейін) көбейді.

Ресей рублін сатып алудың және сатудың орташа алынған бағамдары бір рубль үшін 4,68/4,75 тенге болды және 2002 жылмен салыстырғанда ресей рублін сатып алу/сатудың бағамы 0,14 тенгеге азайды, ал 2003ж. салыстырғанда сатып алу бағамы 0,13 тенгеге, сату бағамы - 0,14 тенгеге төмендеді (6-сурет).

Всего за 2004 год обменными пунктами филиалов БВУ и уполномоченных организаций было куплено 129720,4 тыс. рублей, а продано – 33092,1 тыс. рублей. Соответственно, объемы покупок и продаж российского рубля по сравнению с 2003 годом выросли на 72,2% и на 19,4%, а в сравнении с 2002 годом объемы выросли в 2 и 1,5 раза.

По операциям с российским рублем характерен рост объема нетто-покупки. За 2004 год нетто-покупка увеличилась в сравнении в 2003 годом в 2,0 раза, а в сравнении с 2002 годом в 2,4 раза (до 96628,3 тыс. российских рублей).

Средневзвешенные курсы покупки и продажи российского рубля составили 4,68/4,75 тенге за рубль и по сравнению с 2002 годом курсы покупки/продажи российского рубля уменьшились на 0,14 тенге, а в сравнении с 2003 годом курс покупки снизился на 0,13 тенге, курс продажи - на 0,14 тенге (рисунок 6).

6-сурет

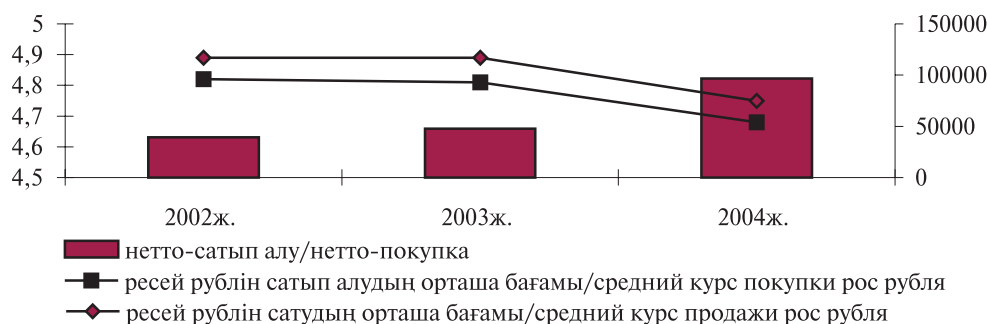


рисунок-6

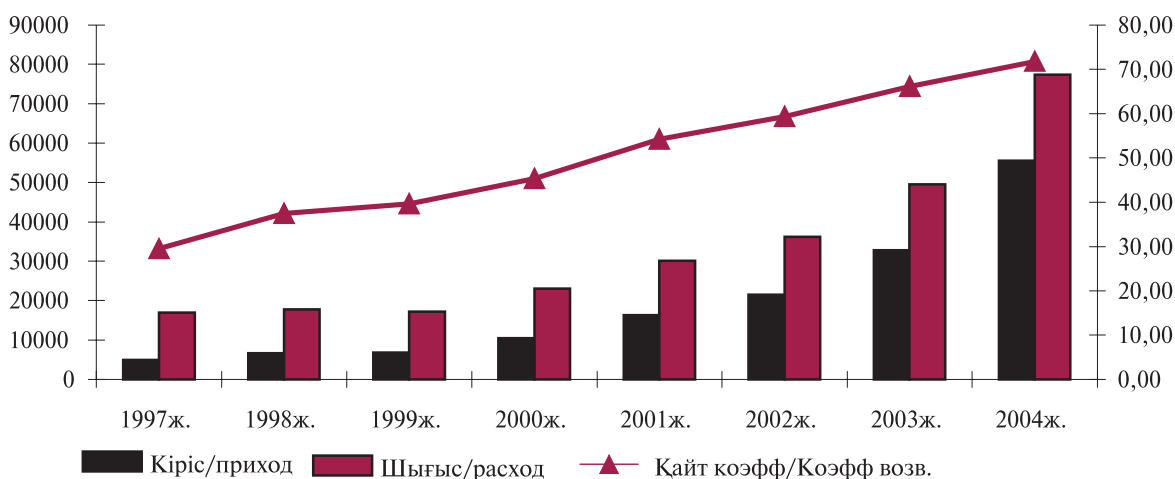
Айналыстағы қолма-қол ақша.

Наличные деньги в обращении.

7-сурет

рисунок-7

Қызылорда облысы бойынша 1997-2004 жылдардағы кассалық айналымдар (млн.тенге)/Кассовые обороты по Кызылординской области за 1997-2004 г.г. (млн.тенге)



1997 - 2004 жылдар аралығындағы кезеңде облыс банктерінің кассалық айналымдары кіріс және шығыс бойынша жыл сайын өсті, қайтару коэффициенті айтарлықтай жақсарды.

2004 жылғы кассалық айналымдар бойынша кіріс 1997 жылға қарағанда 11,1 есе, шығыс 4,6 есе өсті. Нәтижесінде қолма-қол ақшаны қайтару коэффициенті 42,31 пайыздық тармаққа жақсарды (7-сурет).

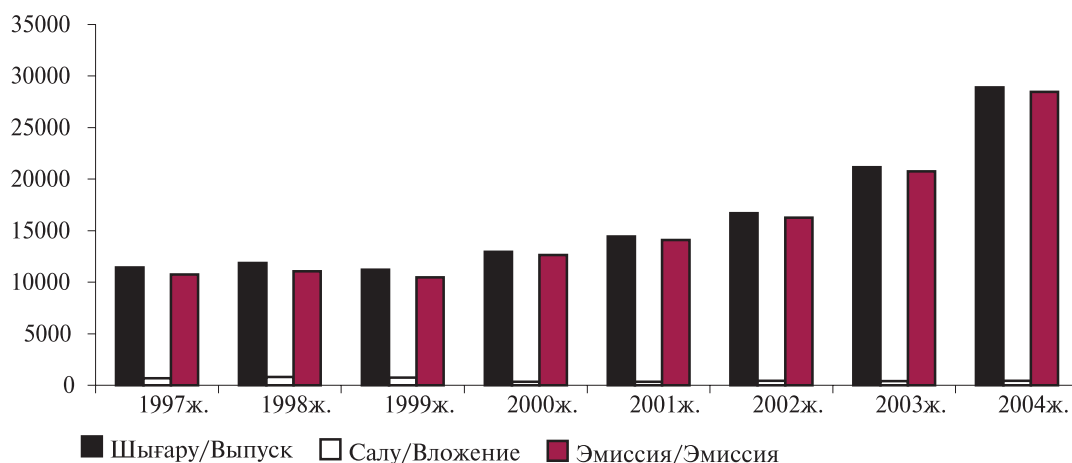
За период с 1997 года по 2004 год кассовые обороты банков области возрастали ежегодно по приходу и по расходу, значительно улучшился коэффициент возвратности.

Приход по кассовым оборотам за 2004 год против 1997 года возрос на 11,1 раза, расход на 4,6 раз. В результате коэффициент возвратности денежной наличности улучшился на 42,31 процентных пункта (рисунок 7).

8-сурет

рисунок-8

1997-2004 жылдардағы қолма-қол акша шығару, салу және эмиссия динамикасы/Динамика выпуска, вложения и эмиссии наличных денег за 1997-2004 г.г.



8 жыл бойы жыл сайын қолма-қол акша кірісінен шығысының елеулі өсуіне байланысты эмиссиялық нәтиже өсті. 2004 жылы 1997 жылмен салыстырғанда эмиссиялық нәтиже 2,6 есе (8-сурет) өсті.

Кассалық айналым мен эмиссиялық нәтиже көлемінің жыл сайынғы өсімі негізінен өнеркәсіп өнімі, ауылшаруашылық өнімі көлемінің, жүк тасымалдау және бөлшек тауар айналымы көлемінің өсуіне, сондай-ақ орташа айлық нақты жалақының өсуіне байланысты.

Қызылорда облысының экономикасындағы оң процестер банктік қызмет көрсетуге сұранымның көбеюіне және нәтижесінде ресурстық базаның кеңеюіне, кредиттік мекемелердің активті операциялары көлемінің өсуіне ықпал етеді. Облыс экономикасының қарқынды дамуы, азаматтардың кірістерінің өсуі, банктік қызмет көрсетудің әртүрлілігі, экономиканың дамуына қолайлы жағдайлар Қызылорда облысының банк секторын одан әрі дамытуға дәлелді алғышарттар болып табылады.

В течение 8 лет ежегодно возрастал эмиссионный результат, в связи со значительным ростом расхода над приходом наличных денег. В 2004 году по сравнению с 1997 годом эмиссионный результат возрос в 2,6 раза (рисунок 8).

Ежегодный рост объема кассового оборота и эмиссионного результата в основном связан с ростом объема промышленной продукции, продукции сельского хозяйства, объема грузоперевозок и розничного товарооборота, а также ростом среднемесячной номинальной заработной платы.

Позитивные процессы в экономике Кызылординской области способствуют увеличению спроса на банковские услуги, и как следствие, расширению ресурсной базы, наращиванию объема активных операций кредитных учреждений. Динамичное развитие экономики области, рост доходов граждан, разнообразие банковских услуг, благоприятные условия для развития экономики являются убедительными предпосылками дальнейшего развития банковского сектора Кызылординской области.

Ұлттық Банк филиалының ЭНС мониторингі арқылы аймақтық экономикамен өзара іс-әрекеті (Ұлттық Банктің Солтүстік Қазақстан филиалының тәжірибесі бойынша)

Демина Л.Л. — «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» мемлекеттік мекемесі Солтүстік Қазақстан филиалының жинақтау-экономикалық бөлімінің бас экономисі

Экономиканың нақты секторының кәсіпорындарындағы істің жай-күйі жөнінде шынайы ақпараттың болуы солардың негізінде ақша-кредит саясаты құралдарының көмегімен ықпал ету шараларын әзірлеуге болатын маңызды экономикалық үрдістерді анықтауға мүмкіндік береді. Бұл 2000 жылдан бері ҚР Ұлттық Банкі өзінің елдің барлық аймақтарындағы филиалдары арқылы жүргізіп отырған ЭНС мониторингінің көмегімен шешіледі. Ал, ел бойынша жалпы алғанда мониторинг жүйесі тиімді жұмыс істеуі үшін, оған ерікті негізде қатысушы кәсіпорындардың кең ауқымы қажет.

Экономика дамуының белгілі бір айналымы болады (кәсіпорындар белсенділігінің шарықтауы мен құлдырауы), бұл нарықта тауар және қызмет көрсетудің өзгеріп отыратын ұсынысы мен сұранысына байланысты және бұл үрдіс сонымен қатар өнеркәсібі дамыған елдерге де тән. Өз елінің ақша-кредит саясатын әзірлейтін орталық банктер экономикадағы жағдайды біліп, алдын ала болжап отыруы тиіс, бұл олар ұйымдастырған экономиканың нақты секторы кәсіпорындарының мониторингінде ескеріледі. Оның нәтижелері экономикадағы сай келмейтін арақатынастарды ертерек анықтау және ақша-кредит жүйесіндегі тәуекелдерді болжау үшін индикаторлар түрінде пайдаланылады.

Ұлттық Банктің Солтүстік Қазақстан филиалы да 20-00 жылдан бері ҚРҰБ-нің негізгі қызмет түрлерінің бірі болып табылатын ЭНС кәсіпорындарының мониторингін өткізуге қатысып келеді. Облыстың экономикалық әлуетін сол кезде қаржылық жағынан әлі тұрақтамаған және өзінің қызметі туралы мәліметтер беруге ұмтыла қоймаған ауыл шаруашылығы, өнеркәсіп және сауда сияқты құрылым құрайтын салалар қалыптастырды. Филиал кәсіпорындармен өзара іс-әрекет жасаудың 2 жолын белгіледі: БАҚ арқылы үгіттеу-түсіндіру және кәсіпорындармен тікелей байланыс жасау.

Мониторингтің бастапқы сағысында Солтүстік Қазақстан облысының облыстық әкімшілігі кәсіпорындармен келіссөздер жүргізе отырып ҚРҰБ филиалына колдау көрсетті, қатысқан кәсіпорындардың 91%-ы осыдан кейін мониторинг қатысушыларына айналды.

Бұдан басқа, 2003 жылы бірлескен кенестің хат-

Взаимодействие филиала Национального Банка с региональной экономикой через мониторинг реального сектора экономики (РСЭ) (по опыту Северо-Казахстанского филиала Национального Банка)

Демина Л.Л. — главный экономист сводно-экономического отдела Северо-Казахстанского филиала государственного учреждения «Национальный Банк Республики Казахстан»

Наличие достоверной информации о положении дел на предприятиях реального сектора экономики позволяет выявить важнейшие экономические тенденции, на основе которых могут быть выработаны меры воздействия посредством инструментов денежно-кредитной политики. Это решается с помощью мониторинга РСЭ, который с 2000 году проводит Национальный Банк РК через свои филиалы во всех регионах страны, а чтобы в целом по стране система мониторинга действовала эффективно, необходим на добровольной основе широкий круг предприятий его участников.

Развитие экономики имеет некоторую цикличность (взлеты и падения активности предприятий), что связано с изменяющимся спросом и предложением товаров и услуг на рынке и эта тенденция характерна также и для индустриально-развитых стран. Центральные банки, которые разрабатывают денежно-кредитную политику своей страны, должны знать и предвидеть ситуацию в экономике, что учитывается в организованном ими мониторинге предприятий реального сектора экономики. Его результаты используются в виде индикаторов для раннего обнаружения диспропорций в экономике и прогнозирования рисков в денежно-кредитной системе.

В мониторинге предприятий РСЭ, проведение которого является одним из основных видов деятельности НБРК, с 2000 года принимает участие и Северо-Казахстанский филиал Национального Банка. Экономический потенциал области в тот момент составляли такие структурообразующие отрасли как сельское хозяйство, промышленность и торговля, которые еще не стабилизировались в финансовом отношении и не стремились давать сведения о своей деятельности. Филиалом было намечено 2 пути взаимодействия с предприятиями: агитационно-разъяснительный через СМИ и посредством прямых контактов с предприятиями.

На начальном этапе мониторинга областной акимат Северо-Казахстанской области поддержал филиал НБРК, принимая участие в переговорах с предприятиями, после которого 91% присутствующих предприятий стали участниками мониторинга.

тамасымен (әкімшілік, облыстық Статистика Басқармасы және Ұлттық Банктің филиалы) облыста ЭНС кәсіпорындарының мониторингін жүргізу мәселелерінде өзара ынтымақтастық бекітілді.

Біз екінші деңгейдегі банктердің филиалдарынан мониторинг үшін ірі салалық кәсіпорындарды тандап алуға қатысты бірқатар мәселелер жөнінде сұрадық және көмек көрсеткен әріптестермен бірлесіп істеген жұмыстың оңды болғанын және оларды тартуға үлес қосқан кәсіпорындарға ықпалын атап өткен жөн.

Филиал БАҚ арқылы ҚРҰБ-нің ақша-кредит саясатын жүргізу үшін ЭНС мониторингі міндеттерінің маңыздылығын түсіндіруге ерекше көңіл бөлді. Филиал осы мақсаттарда жүргізілетін ЭНС мониторингінің ел және облыс ауқымындағы маңызы туралы 2002-20-04 жылдары жыл сайын облыстық газеттерге (орыс және қазақ тілдерінде) мақалалар жазды, сондай-ақ 3 тақырыптық радиохабар дайындалды.

Бірақ негізгі жұмыс кәсіпорындармен - мониторингтің ықтимал қатысушыларымен тікелей байланыс арқылы жүзеге асырылды. Жұмыстың осындай жеке нысаны қазіргі кезде басым болып қалып отыр. Мониторинг ұйымдастырудың алғашқы сатысында филиалға қиындықтардан құтылудың сәті түспеді. Мысалы, кәсіпорындар басшыларының мониторингке қатысуға мүдделілігінің және ықпалының болмауы, сондай-ақ оның іс жүзіндегі нәтижелеріне сенімсіздігі. Филиал мамандары мониторингтің мақсаттары мен міндеттерін түсіндіруге бар күш-жігерін салды, ҚРҰБ үшін нақты сектордағы жедел ақпаратты дер кезінде білудің маңызды екендігіне олардың көзін жеткізді.

Кәсіпорындардың мониторингке өзара қызығушылығын ояту оңай болмады. Біз мониторингке қатысушы кәсіпорындарды олардың саласындағы және ҚР-дағы қаржылық-экономикалық ахуалдың талдамалық шолуларына деген қажеттілікке біртіндеп үйреттік, сондай-ақ оларға банктік, сақтандыру қызметі және валюталық нарық бойынша ақпарат ұсындық (қажетіне қарай).

Респонденттердің санын ұлғайту міндетін шеше отырып (еріктілік қағидатына негізделген), біз әрбір тоқсанда 4 - 5 кәсіпорын тарта отырып, қатысушылар ауқымын кеңейттік. Мониторингтің мәні – бұл кәсіпорындар басшыларына тоқсан сайын өзінің қаржылық жағдайын, инвестициялық белсенділігін және экономикалық конъюнктураны бағалау жөнінде сауалнамалар жүргізу, сондықтан мониторингте шешуші рөл анағұрлым білікті сарапшылар ретінде әсіресе басшыларға тиесілі. Талдамалық жұмыс жолға қойылған және орындаушылық тәртіп реттелген облыс кәсіпорындары Ұлттық Банктің мониторингке қатысу жөніндегі ұсынысын байсалды әрі жауапты қабылдады.

Бүгінде Ұлттық Банк жүргізетін мониторингке 12-89 кәсіпорын, олардың ішінде Солтүстік Қазақстан облысының 121 кәсіпорны ерікті негізде қатысады. Облыстың үлесі ҚР мониторингі көлемінде 9,4%-ды құрайды және қатысушыларының саны бойынша облыс жетекші орынға ие болып отыр. ЭНС мониторингі жөніндегі түсіндіру және шығармашылық жұмыстың барысында филиал қатысушы кәсіпорындардың ауқымын 46-дан 121-ге дейін немесе 2,6 есе ұлғайтты. Жаппай қатысу жағдайы облыс экономикасы негізгі салаларының кәсіпорындары басшыларының көпшілігі Ұлттық Банк жүргізіп отырған жұмыстың маңыздылығын бағалағанын

Кроме того, в 2003 году протоколом совместного совещания (акимат, областное Управление Статистики и филиал Национального Банка) закреплено взаимное сотрудничество в вопросах проведения в области мониторинга предприятий РСЭ.

Также мы обратились в филиалы банков второго уровня по ряду вопросов, касающихся подбора для мониторинга крупных отраслевых предприятий, и, нельзя не отметить, позитивность совместной работы с коллегами, оказавшими помощь и влияние на предприятия, способствующие их привлечению.

Особое внимание филиал уделял разъяснению через СМИ важности задач мониторинга РСЭ для проведения НБРК денежно-кредитной политики. В этих целях в 2002-2004 годах филиалом каждый год размещались в областных газетах (на русском и казахском языках) статьи о значении в масштабах страны и области проводимого мониторинга РСЭ, а также были подготовлены 3 тематические радиопередачи.

Но основная работа осуществлялась посредством прямых контактов с предприятиями - потенциальными участниками мониторинга. Эта индивидуальная форма работы остается в настоящее время преобладающей. На первой стадии организации мониторинга филиалу не удалось избежать в ней трудностей. Например, отсутствия у руководителей предприятий заинтересованности и желания участвовать в мониторинге, а также неуверенностью в его практических результатах. Специалисты филиала прикладывали немало усилий в разъяснении целей и задач мониторинга, убеждали их в важности для НБРК иметь своевременную оперативную информацию в реальном секторе.

Было непросто разбудить взаимный интерес предприятий в мониторинге. Последовательно мы приучали предприятия-участников мониторинга к потребностям в аналитических обзорах финансово-экономической ситуации в их отрасли и в РК, а также предлагали им (по мере надобности) информацию по банковской, страховой деятельности и по валютному рынку.

Решая задачу по увеличению числа респондентов (основанной на принципе добровольности), мы расширяли круг участников, привлекая по 4 - 5 предприятий в каждом квартале. Сущность мониторинга - это квартальные опросы руководства предприятий, с оценкой своего финансового положения, инвестиционной активности и экономической конъюнктуры, поэтому ключевая роль в мониторинге принадлежит именно руководителям, как наиболее квалифицированным экспертам. Не случайно, что предприятия области, где хорошо поставлена аналитическая работа и налажена исполнительская дисциплина, восприняли предложение Национального Банка об участии в мониторинге серьезно и ответственно.

Сегодня в мониторинге, проводимом Национальным Банком, на добровольной основе участвует 1289 предприятий, в их числе 121 предприятие Северо-Казахстанской области. Доля области в масштабах мониторинга РК составляет 9,4% и по числу участников область занимает лидирующее положение. В ходе разъяснительной и созидательной работы по мониторингу РСЭ филиал расширил круг предприятий-участников с 46 до 121 или в 2,6 раза. Массовость участников говорит о том, что большинство руководителей предприятий основных отраслей экономики области, оценили

көрсетіп отыр.

Кәсіпорындармен жұмыс істей отырып, біз олардың мониторингке қатысуы кәсіпорындардың өздерінің бөлінісін көтеруге үлесін қосатынын және басшыларын жақсы жағынан сипаттайтынын атап көрсетеміз. Бұл істе әсіресе машина жасау зауыттарымен: «Мұнаймаш» АҚ, «Солтүстік машина жасау зауыты» ЖШС, «Петропавл ауыр машина жасау зауыты» АҚ, Ауылшаруашылық техникасы зауыты, сондай-ақ облыстың бірқатар құрылым құрайтын кәсіпорындарымен, атап айтқанда: «Зенченко» КС, «Ясная Поляна» ЖШС, «Оңтүстік Орал темір жолының Петропавл бөлімшесі», Агро СБИ, «Полиграфия» АҚ, «Москворецкое» ЖШС, УМИТ СК ЖШС және басқаларымен ынтымақтастықты атап өтуге болады.

Біздің филиалдың мамандары қазір де кәсіпорындар арасында мониторинг міндеттерін насихаттауға бар күш-жігерін салуда, алайда жекелеген қатысушылармен жана қиындықтар болмай тұрмайды, олардың негізгісі - Ұлттық Банк кепілдік берген толық құпиялылықты көзге ілмей, кәсіпорынның өзінің қаржылық жағдайын ашқысы келмеуі (коммерциялық құпия деген сылтаумен).

ЭНС мониторингін ұйымдастыру жөніндегі жұмыстың барысында біртіндеп оның басқа да қиындығы ысырыла бастады – қатысушылардың салалық құрамының облыс экономикасының құрылымына сәйкес келуге жақындауы. Мониторингтің оң ерекшеліктерінің бірі қатысушылардың ішінде 76%-ды ірі кәсіпорындар, ал 24%-ды облыстың шағын және орташа кәсіпорындар құрайтыны болып табылады. Қатысушылар құрылымында облыстың мамандануын ескергенде өңдеуші өнеркәсіп кәсіпорындарының үлес салмағы басымрақ болып отыр (33%), сауда кәсіпорындары - 26%, ауыл шаруашылығы кәсіпорындары - 21%, ал қызмет көрсету, құрылыс, көлік кәсіпорындары - 4%-дан 11%-ға дейін.

Филиал ЭНС мониторингімен жұмыстың алғашқы кезінде туындаған кейбір проблемалармен жұмыс жүргізуді қазіргі кезде де жалғастырып отыр. Мәселен, филиал жүргізген өткен жылдардағы ЭНС мониторингінің бір әлсіздігі ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының сауалнамамен аз қамтылуы болды. Бұл оның ауылшаруашылық, оның ішінде астық өсіру бағытындағы облыс үшін нәтижелерін едәуір төмендетті (республикалық астық көлемінің 1/5-і шегінде). Филиалдың сауалнамаға ауыл шаруашылығы кәсіпорындарын тартуы керек болды, сөйтіп осы мақсаттарда түсіндіру жұмыстарын жүргізу үшін аудандарға шығу ұйымдастырылды, нәтижесінде мониторингке облыстың ауылдық аудандарының бірқатар ірі және орташа кәсіпорындары тартылды.

Филиалдың респонденттердің қатарына облыс орталығынан 100-400 шақырым шалғай жатқан ауылдық аудандарда орналасқан кәсіпорындарды енгізуі бастапқы кезде толтырылған сауалнамаларды уақтылы қайтарып алуға есерін тигізді, бірақ аудандарға факсимильді байланыс ендіру арқылы бұл мәселе іс жүзінде шешілді.

Қатысушылар санын қолдау жөнінде қиындықтар бар: егер де мониторингтің басында филиал үшін басты міндет мониторингке қатысушыларды іріктеп алуды кеңейту болса, бүгінгі күні тұрақты қатысушыларды сақтау мәселесі болып отыр.

Филиалдың ЭНС мониторингін жүргізу проблемаларының қатарына жұмысты бастағаннан бері

важность работы, проводимой Национальным Банком.

Работая с предприятиями, мы подчеркиваем, что их участие в мониторинге способствует повышению имиджа самих предприятий и наилучшим образом характеризует руководителей. Особенно хотелось бы отметить сотрудничество в этом деле с машино-строительными заводами: АО «Мунаймаш», ТОО «Северный машиностроительный завод», АО «Петропавловский завод тяжелого машиностроения», Завод сельхозтехники, а также с рядом структурообразующих предприятий области, в частности: КТ «Зенченко», ТОО «Ясная Поляна», «Петропавловским отделением Южно-Уральской железной дороги», СБИ Агро, АО «Полиграфия», ТОО «Москворецкое», ТОО УМИТ СК и др.

Специалисты нашего филиала и сегодня прикладывают немало усилий в пропаганде среди предприятий задач мониторинга, но не обходится и без новых трудностей с отдельными участниками, основная из которых - нежелание раскрывать финансовое состояние предприятия (ссылка на коммерческую тайну), не принимая во внимание полную конфиденциальность, гарантированную Национальным Банком.

В ходе работы по организации мониторинга РСЭ постепенно преодолевалась и другая его сложность - прибрежность отраслевого состава участников к соответствию структуры экономики области. Позитивной чертой мониторинга, является то, что в числе участников 76% составляют крупные предприятия, а 24% - малые и средние предприятия области. С учетом специализации области в структуре участников наибольший удельный вес занимают предприятия обрабатывающей промышленности (33%), предприятия торговли - 26%, сельского хозяйства - 21%, а от 4%-11% - предприятия услуг, строительства, транспорта.

Над некоторыми проблемами, возникшими в начале работы над мониторингом РСЭ, филиал продолжает работу и в настоящее время. Так минусом проводимого филиалом мониторинга РСЭ прошлых лет являлся - низкий охват анкетированием сельско-хозяйственных предприятий. Это существенно снижало его результаты для области, имеющей сельскохозяйственную в частности, зерновую направленность (в пределах 1/5 республиканского объема зерна). Филиалу было необходимо было привлечь к анкетированию предприятия сельского хозяйства и в этих целях были организованы выезды в районы для проведения разъяснительной работы, результатом которой явилось привлечение к мониторингу ряда крупных и средних предприятий сельских районов области.

Введение филиалом в число респондентов предприятий, расположенных в сельских районах, отдаленных от областного центра на 100 км-400 км, первоначально отразилось на своевременности возврата заполненных анкет, но с внедрением в районах факсимильной связи, эта проблема практически отпала.

Имеются сложности по поддержанию количества участников: если же в начале мониторинга для филиала главной задачей было расширение выборки, то на сегодняшний день - проблема сохранить постоянных участников мониторинга.

К числу проблем ведения филиалом мониторинга РСЭ также можно отнести и недостаточную репрезентативность, хотя с начала работы есть существенные

оны жақсартуда айтарлықтай алға жылжу болғанымен, жеткілікті көрнекілігі болмауын да жатқызуға болады. Сауалнаманың нәтижелері бойынша 2004 жылғы IV тоқсанда кәсіпорындарды іріктеу көрнекілігінің индикаторы 2003 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда едәуір жақсарып, «минус 11,2» болды (2003 жылғы IV тоқсанда «минус 20,5»). Мониторингке қатысушы кәсіпорындардың өнімдер сатудан аймақ бойынша жалпы кірістегі кірісінің үлесі 2004 жылғы IV тоқсанда 66,1%-ға жуық болды, бұл республика бойынша көрсеткішке ұқсас деңгейді көрсетеді.

Әсіресе, талап етілетін салалардағы (біздің облыста – бұл ауыл шаруашылығы) зерттеуге қатысушылар санын өсіруде ойластырылған тәсіл қажет және қажетті көрнекілік деңгейіне жету тоқсаннан тоқсанға өсіп отыруы тиіс деп есептейміз.

Сондай-ақ сауалнамаға 2004 жылдан бері енгізілген, кәсіпорындардың баланстық көрсеткіштері көрсетілген қосымша қаржылық сауалнама жұмыста белгілі бір қиындық туғызды, олар бұны түсіністікпен қабылдамады, сондықтан оның қажет екендігіне кәсіпорындардың көзін жеткізу керек болды.

Тоқсан өткен сайын қатысушылар санын ұлғайтуда және көрнекілігін жақсартуда мониторинг нәтижелері барынша объективті болып отыр. ЭНС кәсіпорындарының мони-торингі бойынша ақпарат оған қатысушылар арасында ғана емес, сонымен қатар облыстық әкімшілікте де қолданыс тауып отыр (2001 жылдан бері филиал тоқсан сайын кәсіпорындарға жүргізлетін сауалнама нәтижелерін әкімшілікке жібереді). ЭНС монито-рингіне қатысушы кәсіпорындарды зерттеудің нәтижелерін талдау 2004 жылғы IV тоқсанда аймақ экономикасында жалпы шаруашылық жүргізудің оң жағдайларын сақтау үрдісі байқалғанын көрсетті, бірақ шаруашылық жүргізу жағдайларына әсерін тигізетін шаруашылық жүргізудің негізгі теріс факторлары ретінде кәсіпорындар басшылары ақшалай қаражаттың, өнімдерге деген сұраныстың, сондай-ақ сыртқы нарықтағы бәсекелестіктің жетіспейтіндігін атады.

ЭНС мониторингімен практикалық жұмыс барысында, белгілі бір тәжірибе алуына байланысты филиалдың оны жетілдіре түсу жөнінде ұсыныстары бар.

Кәсіпорындар мониторингін жүргізу мәселелерінде филиалдардың Ресей Федерациясы Орталық Банкінің Бас Басқармасымен байланыстары және олардың тәжірибесімен танысуы пайдалы болар еді.

Бұдан басқа, біз мониторингке қатысушы кәсіпорындар басшыларын оқыту жөнінде семинарлар өткізуді (олардың бірқатары қайтарымды нысандарды пайдаланбайды) ұсынамыз.

Мониторинг жүйесінің артықшылығы дәстүрлі статистикалық және қаржылық есеп беру шеңберінде қол жеткізе алмайтын ақпаратты алу мүмкіндігінде болғандықтан, Ұлттық Банк мониторингке келешекте кредиттік ұйымдарды тарта отырып (пилоттық жобалар түрінде), экономиканың нәтижелерін банктік қызметпен байланыстыру үшін бұл мүмкіндіктерді кеңірек пайдалана алған болар еді. Екінші жағынан, кәсіпорындар мониторингінің нәтижелері (мүмкін, ішінара) нақты сектордың жай-күйі және болашағы туралы қосымша ақпарат алуға, сондай-ақ өзінің дамуын жоспарлауға мүдделі аймақтағы банктерге қажет болар еді.

сдвиги в ее улучшении. По результатам анкетирования за IV квартал 2004 года индикатор репрезентативности выборки предприятий по сравнению с соответствующим периодом 2003 года значительно улучшился и составил «минус 11,2» (в IV квартале 2003 года «минус 20,5»). Доля дохода от реализации продукции предприятий-участников мониторинга в общих доходах по региону составила за IV квартал 2004 года в пределах 66,1%, что на уровне аналогичного показателя по республике.

Считаем, что нужен обдуманый подход в наращивании числа участников обследования именно в требуемых отраслях (в нашей области - это сельское хозяйство), и достижение необходимого уровня репрезентативности должно производиться поступательно из квартала в квартал.

Также определенную трудность в работе вызвала дополнительная финансовая анкета с балансовыми показателями предприятий, введенная в анкетирование с 2004 года, она была принята ими неоднозначно, что потребовало убеждения предприятий в ее необходимости.

С каждым кварталом при расширении числа участников и улучшении репрезентативности результаты мониторинга становятся более объективными. Информация по мониторингу предприятий РСЭ находит применение не только у его участников, но и у областного акимата (с 2001 года филиал ежеквартально доводит до него результаты проводимого анкетирования предприятий). Анализ результатов обследования предприятий-участников мониторинга РСЭ показал, что в IV квартале 2004 года в целом по экономике региона наблюдается тенденция сохранения положительных условий хозяйствования, но основными негативными факторами, влияющими на условия хозяйствования, руководители предприятия назвали недостаток денежных средств, спроса на продукцию, а также конкуренцию на внешнем рынке.

В ходе практической работы над мониторингом РСЭ, с получением определенного опыта у филиала имеются предложения по усовершенствованию.

В вопросах проведения мониторинга предприятий были бы полезны контакты филиалов с Главным Управлением Центрального Банка Российской Федерации и ознакомления с их опытом.

Кроме того, мы предлагаем проведение семинаров по обучению руководителей предприятий-участников мониторинга (ряд из них не используют возвратные формы).

Так как преимущество системы мониторинга заключается в возможности получения информации, недоступной в рамках традиционной статистической и финансовой отчетности, то в перспективе Национальный Банк мог бы шире использовать эти возможности, привлекая к мониторингу кредитные организации (в виде пилотных проектов) для увязки результатов экономики с банковской деятельностью. С другой стороны, результаты мониторинга предприятий (возможно, в частичном виде) могли бы быть востребованы банками в регионах, которые заинтересованы в получении дополнительной информации о состоянии и перспективах реального сектора, а также для планирования собственного развития.

Қазақстан Ұлттық Банкінің ақша-кредит саясаты және жылжымайтын мүлікке бағалар

А. Тазабеков, Зерттеу және статистика департаментінің стратегия және талдау басқармасының бас маманы-талдаушысы

Осы мақаланы жазуға американдық қор нарығындағы жағдай мен ахуалға АҚШ ФРЖ жүргізіп отырған ақша-кредит саясатының (АКС) ықтимал әсерінің тетіктерін зерделеу мәселелеріне арналған американдық экономистер Michael D. Bordo, David C. Wheelock «Monetary Policy and Asset Prices: a Look Back at Past U.S. Stock Market Booms» («Federal Reserve Bank of ST. Louis Review», November/December 2004) басылымында жарияланған) еңбектері негізгі «қозғау» болды.

Қазақстанға қатысты бұл мақала қор нарығы сияқты активтер нарығын білдіретін жылжымайтын мүліктің отандық нарығындағы дүрбелеңнің елдің экономикасына ықтимал әсерін түсіну және тиісті экономикалық саясатты жасау үшін пайдалы болуы мүмкін.

Осыған байланысты осы мақаланың негізгі мәселелерін жазғанды жөн деп есептейміз.

Баға дүрбелеңінің пайда болуына ықпал ететін факторларды зерделеу мақсатында американдық экономистер екі жүз жыл шамасында АҚШ экономикасында байқалған акцияға бағаның күрт өсуінің бірқатар эпизодтық кезеңдеріне, сондай-ақ дүрбелеңнің тиісті кезеңдеріндегі нақты экономикалық өсу, өнімділік, баға деңгейі, ақша ұсынысы және кредиттер көлемі сияқты экономикалық көрсеткіштерге талдау жасалды.

Нәтижесінде активтер нарығындағы дүрбелеңнің дамуына ықпал ететін негізгі факторлар және қандай да бір жағдайда Қазақстан экономикасының ағымдағы жай-күйіне тән оның белгілері анықталды:

1. белгілі бір кезең ішінде елдегі экономикалық өсудің салыстырмалы жоғары қарқыны;

2. ақша қорларының және «босан» АКС жағдайында ақша агрегаттарының күрт өсуін көрсететін банк кредиттерінің тез өсуі, бұл баға дүрбелеңін «өршітуге» ықпал етеді және одан әрі «көпіршіктердің» пайда болуына алып келеді;

3. инфляцияның тұрақты деңгейі. Сонымен бірге, жүргізілген зерттеулер инфляция көрсеткішінің шамасынан баға дүрбелеңдерінің ешқандай тұрақты тәуелділігін анықтаған жоқ, **яғни елдегі экономикалық ахуалды тұрақсыздандыруға қабілетті активтердің қандай да болмасын нарығындағы баға дүрбелеңі инфляцияның салыстырмалы төменгі деңгейінде де байқалады, бұған басқа шет елдердің тәжірибелері куә.**

4. активке бағаның өсуі байқалатын уақытша кезең. Мақаланың авторлары кемінде 3 жылғы кезең ішіндегі қандай да болмасын активке бағаның ұзаққа созылған өсуін дүрбелең ретінде қарастырады, бұл тұрғын үйдің отандық нарығында жылжымайтын мүлікке бағаның

Денежно-кредитная политика Национального Банка Казахстана и цены на недвижимость

А. Тазабеков, главный специалист-аналитик управления стратегии и анализа Департамента исследований и статистики

Основным «толчком» для написания данной статьи послужила работа американских экономистов Michael D. Bordo, David C. Wheelock «Monetary Policy and Asset Prices: a Look Back at Past U.S. Stock Market Booms», (опубликованная в издании «Federal Reserve Bank of ST. Louis Review», November/December 2004), которая посвящена вопросам изучения механизмов возможного влияния проводимой ФРС США денежно-кредитной политики (ДКП) на состояние и ситуацию на американском фондовом рынке.

Применительно к Казахстану данная статья может быть полезна для понимания возможного влияния бума на отечественном рынке недвижимости, которая также как и фондовый рынок представляет собой рынок активов, на экономику страны и выработки соответствующей экономической политики.

В этой связи, считаем интересным изложить основные моменты данной статьи.

В целях изучения факторов, способствующих возникновению ценовых бумов, американскими экономистами был проанализирован ряд эпизодических периодов резкого роста цен на акции, которые наблюдались в экономике США на протяжении почти двух столетий, а также такие экономические показатели как реальный экономический рост, производительность, уровень цен, предложение денег и объем кредитов за соответствующие периоды бума.

В итоге были выявлены основные факторы, способствующие развитию бума на рынке активов и его признаки, которые в той или иной мере также характерны и для текущего состояния казахстанской экономики:

1. Относительно высокие темпы экономического роста в стране на протяжении определенного периода;

2. Быстрый рост денежных запасов и объема банковских кредитов, которые отражают резкий рост денежных агрегатов на фоне «мягкой» ДКП, что способствует «подпитке» ценового бума и может в дальнейшем привести к образованию «пузырей»;

3. Стабильный уровень инфляции. Вместе с тем, проведенные исследования не выявили никакой постоянной зависимости ценовых бумов от величины показателя инфляции, т.е. **ценовой бума на том или ином рынке активов, способный дестабилизировать экономическую ситуацию в стране может наблюдаться и при относительно низком уровне инфляции, о чем свидетельствует опыт других зарубежных стран;**

4. Временной период, в течение которого наблюдается рост цен на актив. Авторы статьи рассматривают в качестве бума продолжительный рост цены на тот

созылмалы түрде өсуіне толығымен сәйкес келеді.

Авторлардың пікірінше, активтер нарығындағы баға дүрбеленінің негізгі себептерінің бірі Орталық Банктің саясаты болып табылады, осыған байланысты, мақалада активтердің бағасына АКС-ның әсері туралы мәселе бойынша батыс экономистерінің екі негізгі тәсілі көрсетіледі.

1. Осы мәселе бойынша дәстүрлі тәсіл активтерге бағаның өзгеруі ақша ұсынысының өзгеруіне ықпал ететін ережеге негізделеді. Осы тұрғыдан қарағанда, қосымша өтімділік активтерге сұранысты көбейтеді, сонымен олардың бағасының өсуіне әкеп соғады, бұл тұтастай алғанда барлық экономиканы ынталандырады.

2. 1920 жылы австриялық экономистер ойлап тапқан және экономикалық циклдердің австриялық теориясы атауын алған, кейін Халықаралық төлемдер банкінің (ХТБ) экономистері қолдаған екінші тәсіл активтерге бағаның өсуі инфляцияның тұрақты деңгейі болған жағдайда да пайда болуы мүмкін дегенді айтады. Осы тұрғыдан алғанда, баға деңгейін тұрақтандыруға бағытталған АКС-ты жүзеге асыру өзінен өзі активтерге баға өсуінің себебі болып табылуы мүмкін. Осы тәсіл шеңберіндегі басқа көзқарас активтерге баға дүрбелені кейін «көпіршікке» айналуы мүмкін бағаның тұрақты деңгейін қамтамасыз ету жөніндегі Орталық Банк саясаты дәрменсіздігінің нәтижесі болып табылуы мүмкін деген тұжырым айтады.

Осыған байланысты, біздің ойымызша, ықтимал дағдарыстардың себептері мен тетіктерін неғұрлым толық түсіндіретін экономикалық циклдердің австриялық теориясына барынша жан-жақты тоқталу қажет деп есептейміз.

Осы теорияның негізгі ережелеріне сәйкес әдеттегі экономикалық цикл мемлекет (әдетте, Орталық Банк арқылы) нарықтық пайыздық ставканы төмендетуге апаратын кредиттік үстемдікті жүргізуді қолға алғанда басталады. Осындай саясат неғұрлым төменгі ставка бойынша мемлекеттік қарыз алуды кенейту, әлеуметтік сипаттағы кезекті сайлаулар немесе ой-пікірлер (мысалы, халық үшін кредиттер бойынша ставкаларды төмендету) алдында қарқынды экономикалық өсуді көрсету ниетінен пайда болуы мүмкін. Бұл пайыздық ставкаларды жасанды түрде төмендету, кредиттік сипаттағы эмиссиялық тетіктер арқылы (яғни, еркін нарықта қалыптасатындардан едәуір арзан пайызбен кредиттер беру арқылы) жасалады.

Жай ақша шығаруға қарағанда экономикаға осындай тәсілмен ақша құю халық тұтынатын тауарлар нарығында бірден көрсетілмейді және алғашында инфляция (ГБИ индексі бойынша) тудырмайтын сияқты. Кредиттер ұзақ мерзімді жобаларға беріледі, ставкалар төмендейді және кәсіпкерлер неғұрлым ұзақ мерзімді (10, 20, 30 жыл) жобаларды іске асыруды бастайды (инвестициялайды). Ұзақ циклді өтелімділігі бар салаларда жалақы, шикізатқа, жылжымайтын мүлікке және шығыс материалдарына баға өсе бастайды.

Бұдан әрі, атап айтқанда бағаның осындай өсуі бұрын табысты болып көрінген жобалар (салынған мерзім шеңберінде) іске асыру қызған кезде пайдасыз болып қалады және экономика өсуі бәсеңдеуінің алғашқы белгілері байқала бастайды.

или иной актив в течение периода не менее 3 лет, что вполне соответствует затяжному росту цен на недвижимость на отечественном рынке жилья.

По мнению авторов, одной из основных причин ценового бума на рынке активов является политика Центрального Банка, в связи с чем, в статье освещаются два основных подхода западных экономистов по вопросу о влиянии ДКП на цены на активы.

1. Традиционный подход по данному вопросу основан на положении, что изменение цен на активы способствует изменению денежного предложения. С этой точки зрения, дополнительная ликвидность увеличивает спрос на активы, тем самым вызывая рост цен на них, что стимулирует в целом всю экономику.

2. Второй подход, озвученный австрийскими экономистами в 1920 году и получивший название австрийской теории экономических циклов, который позже был поддержан экономистами Банка международных платежей (БМП), говорит о том, что рост цен на активы может возникнуть и в ситуации со стабильным уровнем инфляции. С этой точки зрения, осуществление ДКП, нацеленной на стабилизацию уровня цен может само по себе явиться причиной роста цен на активы. Другая точка зрения, существующая в рамках этого подхода, утверждает, что ценовой бум на активы может явиться также результатом несостоятельности политики Центрального Банка по обеспечению стабильного уровня цен, которая в дальнейшем может превратиться в «пузырь».

В связи с этим, считаем необходимым более подробно остановиться на австрийской теории экономических циклов, которая, на наш взгляд, наиболее полно разъясняет причины и механизмы возможных кризисов.

Согласно основным положениям данной теории, типичный экономический цикл начинается с того, что государство (как правило, в лице Центрального Банка) начинает кредитную экспансию, которая ведет к снижению рыночной процентной ставки. Такая политика может быть вызвана желанием расширить государственные заимствования по более низкой ставке, продемонстрировать бурный экономический рост перед очередными выборами или соображениями социального характера (например, снизить ставки по кредитам для населения). Делается это искусственным занижением процентных ставок, через эмиссионные механизмы кредитного характера (т.е. путем предоставления кредитов, под проценты значительно дешевле тех, которые сформировались бы на свободном рынке).

В отличие от простого печатания денег, такого рода вливания в экономику сразу не отражаются на рынке товаров народного потребления и в первый момент вроде бы не вызывает инфляцию (по индексам ИПЦ). Кредиты идут на долгосрочные проекты, ставки снижаются, и предприниматели начинают реализацию (инвестируют) все более длительных проектов (10, 20, 30 лет). В отраслях с длинными циклами окупаемости начинает расти заработная плата, цены на сырье, недвижимость и исходные материалы.

Далее, именно данный рост цен приводит к тому, что казавшиеся ранее успешные проекты (в рамках за-

Осыған байланысты, Орталық Банк ресми ставкаларды төмендету және кәсіпкерлерге арзан кредиттердің кезекті үлесіне рұқсат алуға мүмкіндік беретін кредиттік ресурстардың кезекті үлесін қосу жөнінде іс-әрекеттер қабылдауды және экономика субъектілері борыштарының жалғаса өсуімен көрінетін неғұрлым ұшқары және ұзақ мерзімді жобаларды іске асыруды бастау үшін жағдайлар жасай отырып, борыштарды қайта қаржыландыруды бастайды.

Ең ақырында Орталық Банктің ставкасы нөлге дейін түседі және ұзақтығы мен тереңдігі жеке секторды қайта кредиттеу (адамдар қарызға өмір сүре бастайды), экономикалық дүрбелең шегіне жеткенде бизнес саласындағы ақталмаған инвестициялар (комакты бонустар, ауқымды жобалар және басқалары), банк жүйесінің ауытқуы (депозиттер мен кредиттердің мерзімділігін келіспеу), елдің сыртқы борышы сияқты құбылыстарымен күшеюі мүмкін экономикалық құлдырау басталады.

Екінші жағынан, осы жағдайда ресми ставкаларды белсенді түрде көтеру арқылы активтер нарығында (оның ішінде және жылжымайтын мүлік) болуы ақиқат «көпіршікпен» күреске бағытталған шараларды Орталық Банктің қабылдауы экономика үшін әл жетпейтін ауыртпалық болатын кредиттерге бағаның өсуіне себеп болады және ең ақырында елдің экономикалық дамуының күрт бәсеңдеуіне ықпал етеді.

Австриялық теорияның жоғарыда келтірілген ережелері елдегі экономикалық ахуалды айқындаудағы Орталық Банк рөлінің маңыздылығын тағы да атап көрсетеді және бір мезгілде активтер нарығында баға дүрбеленімен күрес кезінде ықпал ету тетіктерінің тиімсіздігін растайды.

Осы пікірді «көпіршіктерді» болдырмау үшін монетарлық биліктің бейімділігі аз деп есептейтін ХЕБ-нің сарапшылары да қолдайды, өйткені АКС пайыздық ставкаларға және валюта бағамдарына тікелей әсер етеді, ал Орталық Банктің негізгі міндеті – инфляцияны тежеу.

Сондай-ақ, осы фактіні растауға бірқатар шет елдердің тәжірибесі себеп болды.

Мәселен, 1990 жылдардың ортасында, инфляцияны тежеу жөніндегі Жапония Банкінің айтарлықтай табысты саясатына қарамастан, Жапония экономикасы жылжымайтын мүлік пен акциялар нарықтарында алып «көпіршіктердің» пайда болуынан құтыла алмады. Осы нарықтардың күйреуі елді 10 жылдан да көп уақыт жалғасып келе жатқан экономикалық тоқырауға душар етті.

Сондай-ақ, «көпіршіктердің» пайда болуына реттеуші органның уақтылы емес және ойланбай қабылдаған шешімдері алып келетіндігіне Швецияның тәжірибесі үлгі болуы мүмкін. 80-жылдардың басында Швеция банк кредиттерін беруге шектеулерді алып тастады және пайыздық кірісті салық салудан босатты, бұл ЖІӨ-ді 1986 жылғы 43%-дан 1990 жылғы 68%-ға дейін кредиттеудің өсуіне алып келді. Алайда, шетел активтеріне инвестицияларға шектеу 1989 жылға дейін сақталды. Елде қалыптасқан инвестициялық сұраныс құралдардың жетіспеуіне тап болғандықтан қаражаттардың артылуы жылжымайтын мүлік

ложенного срока) в разгар реализации становятся нерентабельными и начинают наблюдаться первые признаки замедления роста экономики.

В связи с этим, Центральный Банк начинает принимать действия по снижению официальных ставок и вливанию очередной порции кредитных ресурсов, которые позволили бы предпринимателям получить доступ к очередной порции дешевых кредитов и рефинансировать долги, тем самым создавая условия для начала реализации еще более амбициозных и долгосрочных проектов, которые сопровождаются продолжающимся ростом долгов субъектов экономики.

В конечном счете ставка Центрального Банка опускается до нуля и наступает экономический спад, длительность и глубина которого может усиливаться такими явлениями как перекредитование частного сектора (люди начинают жить в долг), неоправданные инвестиции в сфере бизнеса на пике экономического бума (огромные бонусы, роскошные проекты и пр.), перекосы банковской системы (рассогласование срочности депозитов и кредитов), внешний долг страны.

С другой стороны, в этих условиях принятие Центральным Банком мер, направленных на борьбу с «пузырем» на рынке активов (в том числе и недвижимости) существование которых становится очевидным, путем активного повышения официальных ставок может вызвать рост цен на кредиты, которые станут непосильным бременем для экономики, и в конечном счете будут способствовать резкому замедлению экономического развития страны.

Вышеприведенные положения австрийской теории еще раз подчеркивают значимость роли Центрального Банка в определении экономической ситуации в стране и одновременно свидетельствуют о неэффективности его рычагов воздействия при борьбе с ценовым бумом на рынке активов.

Данное мнение также поддерживается экспертами БМР, которые считают что монетарные власти мало приспособлены для предотвращения пузырей, так как ДКП оказывает прямое воздействие на процентные ставки и валютные курсы, а основная задача Центральные Банков - сдерживание инфляции.

Также, подтверждением данного факта служит опыт некоторых зарубежных стран.

Так, в середине 1990-х годов, несмотря на довольно успешную политику Банка Японии по сдерживанию инфляции, экономике Японии не удалось избежать образования гигантских пузырей на рынках недвижимости и акций. Крах этих рынков вверг страну в экономическую депрессию, которая продолжается уже больше 10 лет.

Также, опыт Швеции может послужить примером того, что к образованию пузыря могут привести несвоевременные и непродуманные решения регулирующего органа. В начале 1980-х годов Швеция отменила ограничения на выдачу банковских кредитов и освободила процентный доход от налогообложения, что привело к росту кредитования с 43% ВВП в 1986 году до 68% в 1990 году. Однако ограничения на инвестиции в зарубежные активы сохранялись до 1989 года. Из-за того, что инвестиционный спрос, сформировавшийся

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЖИЛИЩНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

нарығына ағылды, бұл кейін басылған «көпіршіктің» үлкеюіне әкеп соқты.

Ирландияда, 90-жылдардың ортасында қаржы секторын ырықтандыру нәтижесінде кредиттеу, оның ішінде ипотекалық кредиттеудің көлемі едәуір өсті. 1997 жылы ел Үкіметі тұрғын үймен операциялардан түскен капиталдың өсіміне салықты алып тастады және бұл жылжымайтын мүлікке сұраныстың күрт өсуіне ықпал етті. Нәтижесінде 1996-2000 жылдары тұрғын үйдің бастапқы нарығында бағалар 92%, қайталама нарықта - 126% өсті.

Жоғарыда жазылғандарды ескере отырып, сондай-ақ жылжымайтын мүлік нарығында «баға дүрбелеңі» салдарының экономикаға тұрақсыздандыру әсерін бастан кешірген шет елдердің тәжірибесіне сүйенсек, жылжымайтын мүлік нарығында және тұтастай экономикада ықтимал дағдарыстарды болдырмауға бағытталған бірыңғай мемлекеттік саясатты әзірлеу қажеттігі туралы мәселе күдік тудырмайды.

Осыған байланысты бірыңғай мемлекеттік саясаты жасау жөніндегі негізгі шара ретінде бастапқы кезеңде Үкімет мүдделі органдармен бірлесе отырып жылжымайтын мүлік нарығындағы ағымдағы ахуалды зерделеуі керек. Бұл үшін жылжымайтын мүлік нарығын реттеудің бірдей мемлекеттік саясатын жасау мақсатында тұрғын үй нарығында объективтік ахуалды алуға бағытталған жылжымайтын мүлік нарығының ақпараттық-талдау жүйесін (ЖМН АТЖ) құру жөніндегі жұмысты жандандыру қажет.

Ұлттық Банктің 2002 жылғы желтоқсанда-ақ жылжымайтын мүлік нарығында ахуалды тұрақсыздандыру қаупінің барлығы және оның елдің экономикасына ықтимал жағымсыз әсері туралы мәселені көтергенін атап өткен жөн. Осыған байланысты Ұлттық Банк Қазақстандағы жылжымайтын мүлік нарығындағы ахуал туралы объективті ақпарат алуды қамтамасыз ететін мемлекеттік ЖМН АТЖ құруды қолға алды және тиісті шешімдер қабылдау үшін мемлекеттік органдар мен басқа пайдаланушыларды қажетті ақпаратпен қамтамасыз етті.

Бұдан әрі, жоғарыда көрсетілген іс-шараны іске асыру жылжымайтын мүлік нарығындағы ахуал туралы тұтас және объективтік көріністі алуға және тиімді кешенді шараларды, оның ішінде:

1.тұтыну тауарлары мен қызмет көрсетулерге бағалардан басқа жылжымайтын мүлік, акциялар, шикізат (мұнай, алтын және басқалары) сияқты активтерге бағалар кіретін инфляция бойынша мақсатты көрсеткішті Ұлттық Банк белгілеген кезде ауқымды баға индексі пайдалану мүмкіндігін қарауды;

2.активтер нарығының жағдайына елдің жүргізіп отырған экономикалық саясаты әсерінің дәрежесін зерделеуді;

3 жылжымайтын мүлік нарығында және активтердің басқа да нарықтарында «көпіршіктердің» қалыптасуын болдырмау жөніндегі алдын алу шараларын жасауды іске асыруға мүмкіндік береді.

в стране, столкнулся с нехваткой инструментов, избыток средств хлынул на рынок недвижимости, что привело к надуванию лопнувшего впоследствии пузыря.

В Ирландии, в середине 1990-х годов в результате либерализации финансового сектора существенно возросли объемы кредитования, в частности ипотечного. В 1997 году правительство страны отменило налог на прирост капитала от операций с жильем, и это стимулировало резкий рост спроса на недвижимость. В результате в 1996 - 2000 годах цены на первичном рынке жилья выросли на 92% , на вторичном - на 126%.

С учетом вышеизложенного, а также опираясь на опыт зарубежных стран, испытавших дестабилизирующее воздействие на экономику последствий «ценового бума» на рынке недвижимости, не вызывает сомнения вопрос о необходимости разработки единой государственной политики, направленной на предотвращение возможных кризисов на рынке недвижимости и в экономике в целом.

В этой связи, в качестве основной меры по выработке единой государственной политики на первоначальном этапе Правительству совместно с заинтересованными органами следует изучить текущую ситуацию на рынке недвижимости. Для этого необходимо активизировать работу по созданию информационно-аналитической системы рынка недвижимости (ИАС РН), нацеленной на получение объективной ситуации на рынке жилья с целью выработки адекватной государственной политики регулирования рынка недвижимости.

Отмечаем, что Национальный Банк еще в декабре 2002 года поднимал вопрос о существующей опасности дестабилизации ситуации на рынке недвижимости и ее возможном негативном влиянии на экономику страны. В этой связи, Национальным Банком было инициировано создание государственной ИАС РН, которая обеспечивала бы получение объективной информации о ситуации на рынке недвижимости в Казахстане и снабжала государственные органы и других пользователей необходимой информацией для принятия соответствующих решений.

В дальнейшем, реализация вышеуказанного мероприятия позволит получить целостную и объективную картину о ситуации на рынке недвижимости и реализовать эффективный комплекс мер, включая:

1.Рассмотрение возможности использования широкого ценового индекса, при установлении Национальным Банком целевого показателя по инфляции, который включал бы в себя помимо цены на потребительские товары и услуги, также и цены на активы, такие как недвижимость, акции, сырье (нефть, золото и пр.);

2.Изучение степени влияния проводимой экономической политики страны на состояние рынка активов;

3.Выработка превентивных мер по недопущению формирования «пузырей» на рынке недвижимости и прочих рынках активов.

Тұрғын үй нарығындағы бағалардың өсуі: шешім қабылдайтын кез келді

Давлетгильдеева Н.Б., Зерттеу және статистика департаменті статистика басқармасының бас маманы-экономисі

Қазақстанда едәуір реформаланған және тұрақты қаржы жүйесі құрылып, жұмыс істеп жатқаны қазіргі кезде ешкімде күдік тудырмайды. Бірақ жүйе бұдан былай да тұрақты болып қалуы үшін, қаржы саласында жағымсыз дағдарыстық құбылыстарға итермелеуі мүмкін баланс бұзылуының белгілерін алдын ала тани білу қажет.

Сондықтан Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі де Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу және қадағалау агенттігі сияқты осындай құбылыстарды алдын ала болжап білу үшін қаржы осалдығының мәселелеріне тереңірек үңілу қажет деп есептейді.

Ұлттық Банктің қазір ғана емес, сонау 2002 жылы-ақ мазасыздануы Қазақстанда бірнеше жыл бойы жылжымайтын мүлік, оның ішінде қомақты компоненті — тұрғын үй бағаларының тұрақты өсу үрдісі байқалуына байланысты болатын. Тұрғын үй сияқты жылжымайтын мүлік бағаларының өсуі өздігінен қауіп төндіруі екіталай. Алайда, берілетін кредиттер, әсіресе ипотекалық кредиттер көлемінің қоса ұлғаюы тұрақты үрдіске айналды. Сондықтан да қазіргі кезде осыған байланысты өсіп отырған банктік және жалпы қаржы жүйелерінің тәуекелдері жөніндегі мәселе барған сайын жиі көтерілуде.

Осыған байланысты мазасызданудың негізгі себептері қандай?

2004 жылы халықтың нақты кірістері Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің деректері бойынша 2003 жылмен салыстырғанда 13,2 % өсті.

Сондай-ақ, егер 2003 жылмен салыстырғанда, 2004 жылы берілген кредиттердің жалпы көлемінің орташа айлық көлемі 1,2 есе өссе, банктердің азаматтарға тұрғын үй құрылысына және сатып алуға берген ипотекалық кредиттерінің орташа айлық көлемі 2,5 есе дерлік өсті. Азаматтарға тұрғын үй құрылысына және сатып алуға берілген кредиттердің көлеміндегі ипотеканың үлесі 2004 жылдың аяғында 75 % құрады.

Өткен 2004 жыл ішінде екінші деңгейдегі банктер 101,7 млрд. тенге сомаға ипотекалық кредиттер берді.

2003-2004 жылдар ішінде азаматтардың тұрғын үй салуына және сатып алуына арналған банк кредиттерінің қалдықтары (өтеуін шегеріп беру) 2002 жылдың аяғындағы 10,8 млрд. тенгеден 2004 жылдың аяғындағы 129 млрд. тенгеге дейін, яғни 12 есе артып, жыл сайын шамамен үш жарым есе өсті. Егер 2003 жылдың аяғында осындай кредиттердің қалдығы банктердің барлық кредиттерінің шамамен 4%-ын құраса, 2004 жылдың аяғында 9%-ға жуығын құрады.

Олардың ішінде халыққа берілген ипотекалық кредиттердің көлемі екі жыл ішінде бұрынғыдан да көп - 13 есе ұлғайды (2002 жылдың аяғындағы 7,6 млрд.

Давлетгильдеева Н.Б., главный специалист-экономист управления статистики Департамента исследований и статистики

Тот факт, что в Казахстане создана и функционирует довольно реформированная и устойчивая финансовая система, в настоящее время ни у кого не вызывает сомнений. Но чтобы система и дальше оставалась устойчивой, необходимо заранее распознавать признаки возможного дисбаланса, который может спровоцировать нежелательные кризисные явления в финансовой сфере.

Поэтому Национальный Банк Республики Казахстан, также как и Агентство по регулированию и надзору финансового рынка и финансовых организаций, считают необходимым глубже подходить к вопросам финансовой уязвимости, чтобы предвидеть такие явления.

Беспокойство, которое Национальный Банк начал проявлять не сейчас, а еще в 2002 году, связано с тем, что на протяжении уже нескольких лет в Казахстане наблюдается тенденция устойчивого роста цен на недвижимость, в том числе на ее весомый компонент — жилье. Сам по себе рост цен на жилую недвижимость вряд ли может вызывать опасения. Однако столь же устойчивой тенденцией стало увеличение объемов выдаваемых кредитов, особенно — ипотечных. Поэтому сейчас все чаще встает вопрос о возрастающих в связи с этим рисках банковской и в целом финансовой систем.

Каковы основные причины беспокойства по этому поводу?

В 2004 году реальные доходы населения, по данным Агентства Республики Казахстан по статистике, возросли по сравнению с 2003 годом на 13,2 %.

При этом, если в 2004 году по сравнению с 2003 годом общий объем выданных кредитов в среднем за месяц возрос в 1,2 раза, то среднемесячный объем ипотечных кредитов, выданных банками гражданам на строительство и приобретение жилья - почти в 2,5 раза. Доля ипотеки в объеме кредитов, выданных гражданам на строительство и приобретение жилья, в конце 2004 года составила 75 %.

За весь прошедший 2004 год банками второго уровня выдано ипотечных кредитов на сумму 101,7 млрд. тенге.

В течение 2003-2004 годов остатки кредитов банков (выдача за минусом погашения), предназначенных для строительства и приобретения жилья гражданами, ежегодно возрастали примерно в три с половиной раза, увеличившись с 10,8 млрд. тенге на конец 2002 года до 129 млрд. тенге на конец 2004 года, то есть в 12 раз. Если на конец 2003 года остатки таких кредитов составляли около 4% всех кредитов банков, то на конец 2004 года — уже почти 9%.

Из них объемы ипотечных кредитов населению увеличились за два года еще больше - в 13 раз (с 7,6 млрд. тенге на конец 2002 года до 99,4 млрд. тенге на конец 2004 года), их ежегодный рост составлял также поряд-

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЖИЛИЩНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

теңгеден 2004 жылдың аяғындағы 99,4 млрд. теңгеге дейін) артты, олардың жыл сайынғы өсімі де шамамен 300-400% құрады.

Ипотечалық кредиттеу жүйесінің мұндай қарыштап дамуы қаржы жүйесі дамуының салдары және объективті шарты болып табылады. Сондай-ақ ол экономиканың өсуіне де байланысты, себебі халықтың ақшалай жинақтары орналастыруды талап етеді, ол халықтың сұранысын, оның ішінде тұрғын үйге сұранысын арттырады, оны қанағаттандыру үшін халыққа ұзақ мерзімді ақшалай қаражат қарыз алу қажет болады. Мәселен, 2003-2004 жылдары банктердің экономикаға кредиттерінің жалпы көлемі 2 есе өскенде, жеке тұлғаларға кредиттер көлемі осы кезең ішінде 5 есе артты.

Осы тұрғыдан алғанда, тұрғындарға берілетін ипотечалық кредиттер көлемін үнемі және едәуір ұлғайту өмірлік қажеттілік болып табылады.

Екінші жағынан, ипотеканың дамуы жылжымайтын тұрғын үйге сұраныстың одан әрі өсуіне әкеледі, бұл, тиісінше, оның бағасының тағы да шарықтап, ипотечалық заемдар берілуін өсіреді. Бәрінен де бұрын сұраныстың бағаға әсер ететінін соңғы үш жылда тұрғын үйлердің жалпы алаңының 1 шаршы м құрылысының орташа нақты құны 2002 жылғы 50,7 мың теңгеден 2004 жылы 55,1 мың теңгеге дейін жетіп, айтарлықтай өспегені растайды.

Осы себепті өзара байланысты және өзара шартты осы үш фактор (сұраныстың ұлғаюы, тұрғын үй бағасының өсуі және ипотечалық кредиттер берудің өсуі) кредит беретін ұйымдардың қаржылық тұрақтылығын әлсіретуі және осылайша жалпы қаржылық баланстың бұзыла бастауына жағдай жасауы мүмкін деген қауіп пайда болады. Ипотечалық кредиттермен қатар әр түрлі көптеген тәуекелдердің, мысалы, заем алушының кіріс көзінің жоғалуы, тұрғын үй ұсынысының өсуіне немесе баға түзілуіне ықпалын тигізетін басқа факторларға байланысты кредитке берілетін тұрғын үй бағасы төмендеуі, ипотечалық кредиттер нарығындағы бәсекелестіктің күшеюі нәтижесінде сыйақы ставкасының төмендеу тәуекелі тәрізді тәуекелдердің және басқаларының қоса жүретіні белгілі.

Мүмкін, жылжымайтын тұрғын үйдің бағасы өсуінің төмендеуіне немесе тым болмаса тұрақтануына ипотечалық кредиттердің өсуімен салыстырғанда тұрғын үй ұсынысының басымдықпен өсу жағдайы ықпал етер еді, себебі бұл тұрғын үйге сұранысты төмендетер еді.

Алайда, инвестициялық белсенділіктің артуына қарамастан (тұрғын үй құрылысына инвестициялар 2004 жылы 2003 жылғы деңгейден 2 еседен астам артық болды), тұрғын үй құрылысының өсу қарқыны ипотечалық кредиттердің өсу қарқынынан едәуір артта қалып отыр. Мәселен, 2004 жылы 21,9 мың жаңа пәтер салынды, бұл 2003 жылға қарағанда небәрі 4 мыңға (23%) артық. Тұруға арналған үйлердің пайдалануға берілуі бір жылда 13513-тен 13497 бірлікке дейін жетіп, 0,1% кеміді.

Сондай-ақ жағдайды толық талдау үшін, кредиттеу мен тұрғын үй құрылысына инвестициялардың

ка в 3-4 раза.

Такое стремительное развитие системы ипотечного кредитования является как следствием, так и объективным условием развития финансовой системы. В то же время оно обуславливается ростом экономики, так как денежные накопления населения требуют размещения, чем вызывают повышение спроса населения, и в частности - на жилье, для удовлетворения которого оно нуждается в долгосрочном заимствовании денежных средств. Так, при росте общего объема кредитов банков экономике за 2003-2004 годы в 2 раза, объем кредитов физическим лицам за этот же период увеличился в 5 раз.

С этой точки зрения постоянное и значительное увеличение объемов предоставляемых населению ипотечных кредитов является жизненной необходимостью.

С другой стороны, развитие ипотеки приводит к дальнейшему росту спроса на жилую недвижимость, который, соответственно, порождает новый виток цен на нее и дальнейший рост выдачи ипотечных займов. О том, что именно спрос больше влияет на цены, свидетельствует то, что за последние три года средняя фактическая стоимость строительства 1 кв. м общей площади жилых домов возросла незначительно: с 50,7 тыс.тенге в 2002 году до 55,1 тыс.тенге в 2004 году.

В этой связи и возникают опасения, что эти три взаимосвязанных и взаимообуславливающих фактора (увеличение спроса, рост цен на жилье и рост выдачи ипотечных кредитов) могут пошатнуть финансовую устойчивость кредитующих организаций и создать тем самым условия для возникновения общего финансового дисбаланса. Как известно, ипотечным кредитам сопутствуют множество различных рисков, например, такие как потеря источника дохода заемщика, снижение цен на кредитованное жилье, обусловленное ростом предложения жилья или другими факторами, влияющими на ценообразование, риск снижения ставки вознаграждения в результате усиления конкуренции на рынке ипотечных кредитов и другие.

Возможно, снижению или хотя бы стабилизации роста цен на жилую недвижимость способствовала бы ситуация опережающего роста предложения жилья по сравнению с ростом ипотечных кредитов, так как это снизило бы спрос на жилье.

Однако, несмотря на увеличение инвестиционной активности (инвестиции в жилищное строительство за 2004 год в 2 с лишним раза превысили уровень 2003 года), темпы роста строительства жилья значительно отстают от темпов роста ипотечных кредитов. Так, в 2004 году построено 21,9 тыс. новых квартир, что лишь на 4 тыс. (23%) больше, чем в 2003 году. Ввод в действие зданий жилого назначения даже уменьшился за год на 0,1% с 13513 до 13497 единиц.

Вместе с тем, для полного анализа ситуации недостаточно иметь данные о размерах кредитования и инвестиций в жилищное строительство. Для реализации этой задачи необходимо иметь накопленные статистические данные о ситуации как на первичном, так и на вторичном рынках жилья, не только по изменению цен, но и по общему объему предложения, в том числе объему нового предложения (первичный рынок), общему спросу, реализованному спросу (объем сле-

мөлшерлері туралы деректер жеткіліксіз. Бұл міндетті іске асыру үшін, бастапқы, сол сияқты қайталама тұрғын үй нарығындағы жағдай жөнінде бағалардың өзгерісі бойынша ғана емес, ұсыныстың жалпы көлемі, оның ішінде жаңа ұсыныстың көлемі (бастапқы нарық), жалпы сұраныс, іске асырылған сұраныс (қайталама нарықтағы сатып алу-сату мәмілелерінің көлемі), инвестициялық шарттар саны бойынша да жинақталған статистикалық деректер, жылжымайтын мүліктің сәйкестендіру және құқық-тық сипаттамалары туралы, құрылыс саласындағы жағдай және т.б. туралы деректер болуы қажет. Осы көрсеткіштерді талдау үшін олар бойынша индекстер жүйесі қажет. Алайда, қазіргі кезде республикада оларды құрудың жолға қойылған әдістемесі жоқ.

Жекелеген санаттар және қалалар бойынша бағаларды салыстыру* да тұтастай алғанда республикадағы жағдай, бағалар өзгерісінің қарқыны туралы толық көріністі бере алмайды. Бұл үшін ел бойынша тұрғын үй бағаларының жинақталған орташа көрсеткіші қажет. Тұрғын үйдің номиналдық бағаларының индексі тұрғын үй бағалары мен жалпы инфляцияның арасындағы байланысты орнату, тұрғын үйдің нақты құнының индексін есептеу үшін де қажет.

Тұрғын үй бағаларының тәртібіне қандай факторлардың әсер ететінін және қаржы тұрақтылығына қандай тәуекелдердің қауіп төндіретінін анықтау үшін, тәуекелдік жағдайдың дәрежесі мен шегін жылжымайтын мүліктің бағалары бойынша ғана емес, кредиттің өсуіне қатысты да нақтырақ айқындай түсу қажет. Яғни, берілетін кредиттер көлемдерінің өсуін тым тез деп қарастыру керек болатын жағдайды, кредиттердің тым көп өсуінің біршама ұзақ кезеңінің жинақталған тиімділігі қандай екенін анықтау қажет.

Сөйтіп, белгілі бір қорытындыға келу, жағдайды жақсартудың балама тәсілдерін табу және шешімдер қабылдау үшін басқару органдарына оларды дер уақытында ұсыну үшін, нарықтағы жағдайды жан-жақты талдау қажет. Бұл үшін, бірінші кезекте, ақпараттың жеткілікті ауқымына ие болу керек. Бір жерге шоғырландырылған және жүйелендірілген ақпараттың жеткіліксіздігі белгісіздік, ал онымен бірге алаңдаушылық та туғызады.

Осы ақпараттық қуысты болдырмау үшін жылжымайтын мүлік нарқы бойынша Ұлттық Банк 2002-2004 жылдары белгілі бір жұмысты ұйымдастырды және жүзеге асырды.

Біріншіден, Үкімет жылжымайтын мүлік нарығының ақпараттық-талдау жүйесін (ЖМН АТЖ) құру арқылы дамып келе жатқан жылжымайтын мүлік нарығын реттеу және бақылау қажеттілігіне назар аударды. Құрылған жүйе, бір жағынан, пайдаланушылардың ауқымды тобына арналған жылжымайтын мүлік нарығы жөніндегі біртұтас ақпараттық деректер көзі (деректер базасы) болып қызмет етер еді, ал, екінші жағынан, талдамалық бағалар, әр түрлі деңгейдегі басқару органдары үшін нарықтағы жағдайдың болжамда-

лок купли-продажи на вторичном рынке), количестве инвестиционных договоров, данные об идентификационных и правовых характеристиках недвижимости, о ситуации в строительной отрасли и т.д. Для анализа этих показателей необходима система индексов по ним. Однако, на данный момент в республике отсутствует отработанная методика их построения.

Сравнение цен по отдельным категориям и городам также не может дать полного представления о ситуации в целом по республике, о динамике изменения цен. Для этого необходим обобщенный средний по стране показатель цен на жилье. Индекс номинальных цен на жилье нужен также для установления связи между ростом цен на жилье с общей инфляцией, для расчета индекса реальной стоимости жилья.

Чтобы определить, какие именно факторы могут повлиять на поведение цен на жилье и какие именно риски угрожают финансовой стабильности, следует более конкретно определить степень и предел рисков ситуации не только по ценам на недвижимость, но и в отношении кредитного роста. То есть, необходимо определить, когда рост объемов выдаваемых кредитов следует рассматривать как слишком быстрый, каков накопительный эффект длительного периода чрезмерного роста кредитов.

Таким образом, для того, чтобы прийти к определенным выводам, найти альтернативные способы улучшения ситуации и своевременно предложить их органам управления для принятия решений, необходим всесторонний анализ ситуации на рынке. Для этого, в первую очередь, необходимо владеть достаточно точным объемом информации. Недостаток информации, сконцентрированной и систематизированной в одном месте, порождает неизвестность, а вместе с ней — и тревогу.

Именно для устранения этого информационного вакуума по рынку недвижимости Национальным Банком в 2002-2004 годах была организована и осуществлена определенная работа.

Во-первых, было обращено внимание Правительства на необходимость регулирования и контроля за развивающимся рынком недвижимости путем создания информационно-аналитической системы рынка недвижимости (ИАС РН). Созданная система служила бы, с одной стороны, единым информационным источником данных (базой данных) по рынку недвижимости, предназначенным для широкого круга пользователей, и с другой — аналитической службой, предоставляющей аналитические оценки, прогнозы ситуации на рынке для органов управления разного уровня. К недвижимости, помимо жилищного фонда, относятся также коммерческая недвижимость и земля. Однако, учитывая, что на жилье приходится довольно значительная доля и то, что именно жилищная недвижимость в настоящее время несет больше рисков, на данном этапе изучение цен на недвижимость целесообразно было бы начать с изучения и анализа тенденций изменения

* Қазақстан Республикасының статистика агенттігі Қазақстан Республикасының қалалары бойынша қайталама тұрғын үй нарығында мынадай санаттар бойынша: қолайлы жабықталған, қолайлылықтары жоқ, элиталық және жаңа тұрғын үйлерге жеке-жеке 1 шаршы метрінің құнын зерттеуді іріктеп жүргізеді.

Агентство Республики Казахстан по статистике проводит выборочные обследования стоимости 1 кв. м продаваемых на вторичном рынке жилья квартир по городам Республики Казахстан отдельно по категориям: благоустроенное, неблагоустроенное, элитное и новое жилье.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЖИЛИЩНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

рын ұсынатын талдау қызметі болар еді. Жылжымайтын мүлікке тұрғын үй қорымен қатар коммерциялық жылжымайтын мүлік пен жер де жатады. Алайда, тұрғын үйге айтарлықтай маңызды үлес тиесілі екенін және қазіргі кезде әсіресе жылжымайтын мүліктің тәуекелдерге көбірек ұшырайтынын ескере отырып, осы кезеңде жылжымайтын мүлік бағаларын зерттеуді тұрғын үй бағаларының өзгеру үрдістерін зерттеу мен талдаудан бастаған дұрыс болар еді. Құрылған АТЖ-нің ішінде әр түрлі көздерден жүзеге асырылатын ақпарат жинаудың біртұтас әдістемесі әзірленуі, мерзімдері анықталуы тиіс деп болжанды.

Келесі кезеңде министрліктермен (ведомстволармен) бірлесіп осы министрліктерде бар жылжымайтын мүлік нарығын сипаттайтын ақпарат көлемі қарастырылды.

Үшінші кезеңде қажетті көрсеткіштер тізбесін белгілеген жұмыс тобы құрылды, себебі осыған дейін анықталған тізбе тым шектеулі болып шықты.

Ақырында, 2004 жылдың басында Мемлекеттік статистиканы жетілдіру жөніндегі Ведомствоаралық Кенестің отырысында қарау үшін ЖМН АТЖ құру нұсқаларының жобалары ұсынылды.

Жасалған жұмыс әлі өзінің логикалық дамуы мен аяқталуына жете қойған жоқ, өйткені жобалар қарауды “күтуін” жалғастыруда.

Оларды қарағаннан кейін нақты бір шешім қабылданғанын және жоғарыда аталған ЖМН АТЖ құру жөніндегі жұмыстар басталғанын қалар едік, өйткені нарықтың бұл сегменті жалпы экономиканың дамуына маңызды ықпалын тигізеді.

Келешекте осындай жүйені құру және оның жұмыс істеуі аз уақыт алмайтыны және едәуір қаражатты талап ететіні түсінікті, себебі бұл әр түрлі көздерден мол ақпарат ауқымын жинауды ғана емес, сонымен қатар индекстер жүйесін құрған кезде тұрақты негізде талдау жұмысын, алғашқы және қайталама тұрғын үй нарықтарын зерттеуді, әр түрлі коэффициенттерді (ауданын, қабатын, панелін, тозуын, пәтерлердің орналасуын және т.б.) есепке алу проблемаларын шешуді болжайды. Көрсетілген функцияларды тиімді орындау осы салада жақсы дайындалған талдау мамандары, жоғары техникалық жасақтау және сенімді бағдарламалық камтамасыз ету болғанда мүмкін болады.

Осының бәрі бұл мәселені мемлекеттік деңгейде шешу қажеттігін тағы да растай түседі.

Ұлттық Банк және Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын реттеу және қадағалау агенттігі білдірген алаңдаушылық, біздің ойымызша, Ұлттық Банктің басқа министрліктермен (ведомстволармен) ынтымақтасып ұсынған ЖМН АТЖ құру жобаларын іске асыруды тездету үшін маңызды түрткі болып табылады.

цен на жилье. Предполагалось, что внутри созданной ИАС должна быть разработана единая методика, определены сроки для сбора информации, который будет осуществляться из разных источников.

На следующем этапе совместно с министерствами (ведомствами) был рассмотрен объем имеющейся в данных министерствах информации, характеризующей рынок недвижимости.

На третьем этапе была создана рабочая группа, которая определила необходимый перечень показателей, поскольку выявленный перечень оказался весьма ограниченным.

Наконец, в начале 2004 года, были предложены проекты вариантов создания ИАС РН для рассмотрения на заседании Межведомственного Совета по совершенствованию государственной статистики.

Продоланная работа пока не нашла своего логического развития и завершения, так как проекты продолжают «ждать» рассмотрения.

Хотелось бы, чтобы после их рассмотрения было принято конкретное решение и работы по созданию вышеупомянутой ИАС РН все-таки начались, так как данный сегмент рынка оказывает немаловажное влияние на развитие экономики в целом.

Понятно, что создание и функционирование в дальнейшем такой системы займет немало времени и потребует значительных средств, так как предполагает не только сбор большого объема информации из различных источников, но и аналитической работы, обследований первичного и вторичного рынков жилья на постоянной основе, решения проблемы учета различных коэффициентов (районности, этажности, панельности, изношенности, местоположения квартир и т.д.) при построении системы индексов. Эффективное выполнение указанных функций возможно при наличии хорошо подготовленных в данной области специалистов-аналитиков, высокой технической оснащенности и надежного программного обеспечения.

Все это еще раз подтверждает необходимость решения данного вопроса на государственном уровне.

Опасения, высказываемые Национальным Банком и Агентством по регулированию и надзору финансового рынка и финансовых организаций, служат, по нашему мнению, серьезным стимулом для ускорения реализации проектов создания ИАС РН, предложенных Национальным Банком в сотрудничестве с другими министерствами (ведомствами).

Тұрғын үй құрылысын қаржыландырудың негізгі бағыттары: жолдары және проблемалары.

Ромазанова Н.К. - “Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі” мемлекеттік мекемесі Павлодар филиалының директоры

“Қазақстан экономикасын көтеру, сондай-ақ халықтың басым бөлігінің өз тұрғын үй жағдайларын жақсартуға ұмтылысы республикада тұрғын үй құрылысының өзектілігіне себепші болды. Тұрғын үй құрылысы Қазақстанның 2030 жылға дейінгі даму стратегиясының басым бағыттарының бірі болып табылды және ол жалпы ұлттық сипаттағы неғұрлым маңызды міндеттердің бірі болып табылады.” (Қазақстан Республикасы Президентінің “Қазақстан Республикасында тұрғын үй құрылысын дамытудың 2005-2007 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы туралы” Жарлығынан).

Ел Президенті өзінің 2004 жылғы 19 наурыздағы халыққа Жолдауында тұрғын үй құрылысындағы жаңа саясатты жүзеге асырудың басталғаны туралы мәлімдеді, бұл саясаттың мәні халықтың неғұрлым ауқымды тобы үшін тұрғын үй құнының арзандатылуы арқылы оған қол жеткізуді қамтамасыз ету болып табылады. Тұрғын үй құрылысы көлемінің ұлғаюы құрылыс индустриясының базасын және құрылыс материалдарын өндіруді дамытуға әкеп соғады, сонымен қатар құрылыс материалдары өнеркәсібінің, электротехникалық, металлургиялық және химиялық өнеркәсіп өнімін, сондай-ақ жаңа тұрғын үйді жайластыру заттарын шығаруды ұлғайту есебінен аралас салалардағы мультипликативтік әсер күтіледі.

Соңғы жылдары облыстағы тұрғын үй проблемасының жеке және жеке меншік құрылысы есебінен шешілгені құпия емес, яғни мемлекет тұрғын үй құрылысындағы негізгі қатысушы болуын тоқтатты. Мәселен, 2004 жылы облыстағы тұрғын үй құрылысын негізінен тұрғындар жүзеге асырды, олар енгізілген тұрғын үйдің жалпы көлемінің (53,3 мың ш.м.) 92,9% және тек 7,1% кәсіпорындар мен ұйымдар салды.

Қазақстан Республикасында тұрғын үй құрылысын дамытудың мемлекеттік бағдарламасына сәйкес облыста тұрғын үй құрылысын және құрылыс индустриясын дамытудың 2005-2007 жылдарға арналған аймақтық бағдарламасы әзірленіп, Павлодар облыстық мәслихатының 2004 жылғы 30 маусымдағы № 45/6 шешімімен бекітілді, онда кезекте тұрған 2600 адамның және тозған үйде тұратын 2107 отбасының тұрғын үй проблемасын шешу үшін 452 мың ш.м. мөлшеріндегі тұрғын үйге қажеттілік айқындалды.

Республикалық және жергілікті бюджеттер, ипотекалық кредиттер, тұрғын үй құрылысы жинақ ақшасы, жеке инвестициялар аймақтық бағдарламаны қаржыландыру көздері болып табылады. 3 жыл ішінде республикалық бюджеттен шамамен 5,7 млрд.

Основные направления финансирования жилищного строительства: пути и проблемы.

Ромазанова Н.К. - директор Павлодарского филиала государственного учреждения «Национальный Банк Республики Казахстан»

«Подъем экономики Казахстана, а также стремление большей части населения к улучшению своих жилищных условий обусловили актуальность жилищного строительства в республике. Жилищное строительство признано одним из приоритетных направлений Стратегии развития Казахстана до 2030 года и является одной из наиболее важных задач общенационального характера» (из Указа Президента Республики Казахстан «О государственной программе развития жилищного строительства в Республике Казахстан на 2005-2007 годы»).

В своем Послании народу Казахстана 19 марта 2004 года Президент страны заявил о начале реализации новой политики в жилищном строительстве, суть которой заключается в обеспечении доступности жилья для более широких слоев населения через удешевление его стоимости. Увеличение масштабов строительства жилья повлечет за собой развитие базы строительной индустрии и производства строительных материалов, кроме того ожидается мультипликативный эффект в смежных отраслях за счет увеличения выпуска продукции промышленности строительных материалов, электротехнической, металлургической и химической промышленности, а также предметов обустройства нового жилья.

Не секрет, что в последние годы жилищная проблема в области решалась за счет индивидуального и частного строительства, т.е. государство перестало быть основным участником в жилищном строительстве. Так, в 2004 году жилищное строительство в области осуществлялось в основном населением, им построено 92,9% общего объема введенного жилья (53,3 тыс. кв.м.) и лишь 7,1% предприятиями и организациями.

В соответствии с Государственной программой развития жилищного строительства в Республике Казахстан, в области разработана и утверждена региональная программа развития жилищного строительства и стройиндустрии на 2005-2007 годы, утвержденная решением маслихата Павлодарской области от 30 июня 2004 года № 45/6, потребность в жилье в которой определена в размере 452 тыс. кв.м. для решения жилищных проблем 2600 человек-очередников и 2107 семей, проживающих в ветхом жилье.

Источниками финансирования региональной программы являются республиканский и местные бюджеты, ипотечные кредиты, жилищно-строительные сбережения, частные инвестиции. За 3 года планируется поступление средств из республиканского бюджета порядка 5,7 млрд.тенге, из местного бюджета- 1 млрд.тенге.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЖИЛИЩНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

тенге, жергілікті бюджеттен 1 млрд.тенге қаражат түсуі жоспарланған.

Павлодар қаласының экологиялық таза оңтүстік-батыс бөлігінде Ертісөзені мен Усолка өзенінің жағасында орналасқан және болашақта 35-40 мың тұрғын тұруға арналған құрылыс алаңы болып табылатын Усолка тұрғын үй ауданы Павлодар қаласының кешенді құрылысы үшін негізгі алаң болып айқындалды.

Осы бағдарламаға сәйкес 2004 жылы Павлодар қаласының Усолка алаңында дайындық кезеңінде ипотекалық кредиттеу жүйесі және тұрғын үй құрылыс жинақ акша арқылы сатылатын 5 көп қабатты тұрғын үйлерді салу басталды. 2005 жылы тағы да 3 көп қабатты үй құрылысы басталады. 2005 жылы жалпы ауданы 39-,5 мың ш.метр болатын барлығы 560 пәтер салынып, пайдалануға беріледі. Құрылысты “Құрылыс” ҚҚБ ЖШС, “Астана құрылыс жобалау” ЖШС, “Павлодар ҚҚЖ” ЖШС, “Мотив-Болашақ” ЖШС жүргізеді.

Барлық қаржыландыру көздері есебінен тұрғын үйлерді пайдалануға енгізудің жыл сайынғы өсу қарқыны болған кезде үш жыл ішінде облыста жалпы ауданы 359 мың ш.м. тұрғын үй салынатын болады.

Тұрғын үй құнының жоғары болуы жаппай тұрғын үй салудың өсуін тежеудің негізгі себептерінің бірі болып табылады. Осыған байланысты Мемлекеттік бағдарлама тұрғын үй салу ұсынысын ынталандыру (құрылыс құнын төмендету, жеке құрылыс салуды дамыту, жеке капиталдың инвестицияларын құрылысқа тарту, коммуналдық тұрғын үй салу, мемлекет қаражаты есебінен қол жеткізілетін тұрғын үй салу) және халықтың төлем жасау қабілеттілігі сұранысын ынталандыру бағыттары бойынша жүзеге асырылады.

Халықтың төлем жасау қабілеттілігі сұранысын ынталандыру жөніндегі шаралар:

- Ипотекалық кредиттеу жүйесін жетілдіру;
- Құрылыс жинақ акшасы жүйесін дамыту болып табылады.

Қазіргі кездегі проблемалар мен кедергілерге қарамастан ипотекалық бизнес бүгінгі күні банктер үшін аса тартымды болып отыр. Бұл өте кең және болашағы бар нарық. Қазіргі кезде аймақтың екінші деңгейдегі банктері өз қызметін осы қызмет көрсету нарығында жұмылдырды, бүгінгі күні аймақтың өз ипотекалық кредиттеу бағдарламаларын жүзеге асыратын екінші деңгейдегі банктеріндегі сыйақы ставкалары жылдық 7-20% аралығында өзгеріп отыр (бастапқы жарнаның мөлшеріне байланысты), бастапқы жарнаның мөлшері 30% дейін, кредит мерзімі 3 жылдан 20 жылға дейін болады. Дегенмен, тіпті ипотекалық кредиттеу жүйесінің осындай дамуы кезінде де осы қызмет көрсету түріне қазіргі уақытта азаматтардың тек шағын санаты ғана қол жеткізе алады. Халықта сыйақы және бастапқы жарнаны төлеу үшін жеткілікті қаражаттың болмауы негізгі себептердің бірі болып табылады.

Бүгінгі күні жергілікті мемлекеттік органдарға тұрғын үй-коммуналдық мәселелер бойынша мемлекеттік тұрғын үй құрылысы бағдарламасы шеңберінде салынған және сатылатын тұрғын үйді сатып алу жөнінде 119 адам өтініш берді, оның ішінде төлем жасау қабілеттілігін тексеру үшін банктің қарауына 75 өтініш жіберілді, банктер 39 өтінішті қарады, 23

Основной площадкой для комплексной застройки г. Павлодара определена площадка Усольского жилого района, находящегося в экологически чистой юго-западной части г. Павлодара на берегу реки Иртыш и речки Усолка и являющегося строительной площадкой для проживания на перспективу 35-40 тыс. жителей.

В соответствии с данной программой в 2004 году в подготовительный период на Усольской площадке г. Павлодара начато строительство 5 многоэтажных жилых домов - реализуемых через системы ипотечного кредитования и жилищно-строительных сбережений. В 2005 году будет начато строительство еще 3 многоэтажных жилых домов. Всего будет построено и введено в эксплуатацию в 2005 году 560 квартир общей площадью 39,5 тыс. кв. метров. Строительство ведут ТОО ГСУ «Курылыс», ТОО «Астанастройпроект», ТОО «СМР Павлодар», ТОО «Мотив-Болашақ».

При ежегодном темпе роста ввода в эксплуатацию жилых домов за счет всех источников финансирования за три года в области будет построено 359 тыс. кв. м общей площади жилья.

Высокая стоимость жилья является одной из основных причин сдерживания роста массового жилищного строительства. В связи с чем, реализация Государственной Программы будет осуществляться по направлениям стимулирования предложения строительства жилья (снижение стоимости строительства, развитие индивидуального строительства, привлечение в строительство инвестиций частного капитала, строительство коммунального жилья, строительство доступного жилья за счет государственных средств) и стимулирования платежеспособного спроса населения.

Мерами по стимулированию платежеспособного спроса населения являются:

- Совершенствование системы ипотечного кредитования;
- Развитие системы строительных сбережений.

Несмотря на существующие проблемы и препятствия, ипотечный бизнес сегодня представляется банкам чрезвычайно привлекательным. Это очень емкий и перспективный рынок. В настоящее время банки второго уровня региона активизировали свою деятельность на данном рынке услуг, на сегодняшний день ставки вознаграждения в банках второго уровня региона, реализующих собственные программы ипотечного кредитования, варьируют от 7 до 20 % годовых (в зависимости от размера первоначального взноса), размер первоначального взноса составляет до 30%, срок кредита составляет от 3 до 20 лет. Однако, даже при таком развитии системы ипотечного кредитования, данный вид услуг в настоящее время доступен лишь небольшой категории граждан. Одной из основных причин является отсутствие достаточных средств у населения для оплаты вознаграждения и первоначального взноса.

На сегодняшний день в местные государственные органы по жилищно-коммунальным вопросам обратились с заявлениями на приобретение жилья, построенного и реализуемого в рамках государственной программы жилищного строительства, 119 человек, из них на рассмотрение в банки на предмет платежеспособности отправлены 75 заявлений, рассмотре-

өтініш бойынша оң қорытынды берілді, 16 өтініш бойынша, яғни іс жүзінде 41%, әлуэтті заемшының төлем жасай алмауы себепті бас тартылды. Бұл әдетте осындай өтінішті балалары бар жас отбасылар, мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен қамтылатын мемлекеттік органдар мен мекемелердің қызметкерлері, әлеуметтік саланың жалақылары ипотекалық кредит алу үшін жеткіліксіз болатын қызметкерлері беретінімен түсіндіріледі.

“Қазақстан ипотекалық компаниясы” АҚ әзірлеген және сыйақы ставкасын жылдық 10% дейін азайту, бастапқы жарнаны тұрғын үй құнының 10% дейін төмендету, кредиттеу мерзімін 20 жылға дейін ұлғайту көзделетін, қабылданған мемлекеттік бағдарлама шеңберінде салынған және сатылатын, алуға болатын тұрғын үйді ипотекалық кредиттеудің арнайы бағдарламасында халықтың әлеуметтік тұрғын үйге құқығы бар санаты айқындалған. Бұл – бюджеттен ақша алатындар мен 29 жасқа дейінгі жас отбасылар.

Мемлекет үш жыл бойы “Қазақстан ипотекалық компаниясы” АҚ-ның капиталын өсіретін болады, оның есебінен белгіленген сыйақы ставкасы сақталады.

Халықтың сатып алынатын немесе жаңадан салынып жатқан тұрғын үйді кепілге сала отырып қарызға алған қаражаты (тұрғын үйді жөндеу үшін берілген кредиттерді қоса алғанда) облыс бойынша 2005 жылғы 1 қаңтарға 3649,7 млн.тенге немесе облыстың банктік жүйесінің кредиттік портфелінің жалпы сомасының 10,5% болды, бұдан кредиттің қымбат немесе қаражатты қайтару мерзімінің едәуір қысқа болуынан халықтың көпшілігінің банктік ипотекаға шама-сы келмейтінін көруге болады.

Ипотекалық кредиттеу жүйесі сөзсіз нарықтық қағидатқа негізделеді. Дегенмен мемлекет тұрғын үй жағдайын жақсартуға коммерциялық қағидаттар негізінде мүмкіндігі жоқ адамдарға әлеуметтік бағдарламалар шеңберінде осы мүмкіндікті ұсынуы тиіс, бірақ бұл ретте ипотекалық кредиттеуді мемлекеттік қолдаудың айрықша нақты сипаты болуы және мемлекеттің мүмкіндіктеріне тепе-тең болуы тиіс.

Ипотекалық кредиттеусіз тұрғын үйге қол жеткізу туралы айтпаса да болады, себебі көпшіліктің пәтерді өз қаражатына ғана алуға жағдайы жоқ, ал мемлекеттің барлық табысы аз, әлеуметтік қорғалмаған азаматтарды тұрғын үймен қамтамасыз етуге жағдайы жоқ.

Ипотеканың дамуы банктерде “ұзақ” ақшаның жетпеуінен де тежеледі, мәселен

5 жылдан астам мерзімге тартылған депозиттік салымдардың қалдығы депозиттердің жалпы көлемінің тек 0,5% (87,8 млн.тенге) ғана құрайды. Соның салдарынан ұзақ мерзімді заемдардың (5 жылдан астам мерзімі бар) аймақ банктерінің кредиттік портфеліндегі үлесі 14,9% болады.

Ипотекалық нарық субъектілерін қаржыландыру үшін “ұзақ” ақша тарту механизмі қайта қаржыландыру жүйесін және бағалы ипотекалық қағаздар нарығын дамыту болуы тиіс. Атап айтқанда осы мақсатпен Тұрғын үй құрылысын ұзақ мерзімге қаржыландыру және Қазақстан Республикасында ипотекалық кредиттеу жүйесін дамыту тұжырымдамасына сәйкес халыққа ұзақ мерзімді кредиттер беретін кредиторларды қайта қаржыландыруды жүзеге асыратын

ны банками 39, даны положительны заключения по 23 заявлениям, отказано по 16 заявлениям по причине неплатежеспособности потенциального заемщика, то есть практически 41%. Это объясняется тем, что как правило с такими заявлениями обращаются молодые семьи, имеющие детей, работники государственных органов и учреждений, содержащихся за счет средств государственного бюджета, работники социальной сферы, заработная плата которых недостаточна для получения ипотечного кредита.

Специальной программой ипотечного кредитования доступного жилья, построенного и реализуемого в рамках принятой государственной программы, разработанной АО «Казахстанская ипотечная компания» и предусматривающей уменьшение ставок вознаграждения до 10 % годовых, снижение первоначального взноса до 10% от стоимости жилья, увеличение сроков кредитования до 20 лет как раз таки определена категория населения, имеющая право на социальное жилье. Это бюджетники и молодые семьи до 29 лет.

В течение трех лет государство будет наращивать капитал АО «Казахстанская ипотечная компания», за счет которого будет выдержана установленная ставка вознаграждения.

Объем заимствованных населением средств под залог приобретаемого или вновь строящегося жилья (в учетом кредитов предоставленных на ремонт жилья) по области составил на 1 января 2005 года 3649,7 млн. тенге или 10,5% от общей суммы кредитного портфеля банковской системы области, что говорит о недоступности большинства населения банковской ипотеки из-за дороговизны кредитов либо достаточно короткого срока возвратности средств.

Система ипотечного кредитования, безусловно, базируется на рыночных принципах. Однако государство в рамках социальных программ должно предоставить возможность улучшать жилищные условия и тем, кто не может себе этого позволить на коммерческих принципах, но при всем при этом государственная поддержка ипотечного кредитования должна носить исключительно адресный характер и быть адекватной возможностям государства.

Без ипотечного кредитования говорить о доступности жилья не приходится, так как большинство не в состоянии покупать квартиры исключительно на собственные средства, а государство не в состоянии обеспечивать жильем всех малоимущих, социально незащищенных граждан.

Развитие ипотеки тормозится и недостатком «длинных» денег у банков, так остатки депозитных вкладов, привлеченных на срок более 5 лет, составляют всего лишь 0,5% от общего объема депозитов (87,8 млн.тенге). Как следствие, доля долгосрочных займов (сроком более 5 лет) в кредитном портфеле банков региона составляет 14,9%.

Механизмом привлечения «длинных» денег для финансирования субъектов ипотечного рынка должно стать развитие системы рефинансирования и рынка ценных ипотечных бумаг. Именно с этой целью в соответствии с Концепцией долгосрочного финансирования жилищного строительства и развития системы ипотечного кредитования в Республике Казахстан,

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЖИЛИЩНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

кайталама ипотекалық кредиттер нарығының операторы ретінде «Қазақстан ипотекалық компаниясы» ЖАҚ-ы құрылды.

Облыстың аумағында әріптес банктердің 6 филиалы ҚИК бағдарламасын жүзеге асырады, 2004 жылы бұл банктер 502 заемшыға 605,9 млн.тенге сомаға ипотекалық кредит берді, бұл облыс бойынша берілген барлық ипотекалық кредиттің 20,3% болады. ҚИК баға белгілеу ставкасының 2005 жылғы 1 қаңтардан бастап 9,53% дейін төмендеуі ҚИК бағдарламасы бойынша берілген ипотекалық кредиттер бойынша ең жоғары сыйақы ставкасын 13,53% дейін төмендетуге мүмкіндік берді. Әріптес банктердің маржаның мөлшерімен айла-әрекет жасау мүмкіндігі тіпті бір ғана ипотекалық кредиттеу бағдарламасын жүзеге асыру кезінде де дұрыс бәсеке үшін негіз жасайды. Мысалы, егер «ЦеснаБанк» АҚ-ның Павлодар қаласындағы филиалы сыйақының 13,53% ең жоғары ставкасымен кредиттер берсе, «Темирбанк» АҚ-ның Павлодар қаласындағы филиалы сыйақы ставкасының мөлшерін 12% мөлшерде белгіледі.

Дегенмен ҚИК бағдарламасы бойынша жұмыс істеу кезінде әріптес банктер душар болатын кейбір проблемалар туындайды:

➤ «ҚИК» АҚ-ның талап ету құқығын қайта табыстау рәсімінің ұзақтығы, 35 күнге дейін орын алатын кредиттік досьені бірнеше рет қайтару тұрғын үйді сатып алушы мен сатушы үшін проблема туғызады, себебі тұрғын үй нарығындағы баға үнемі өзгеріп отырады;

➤ Аймақтық жылжымайтын мүлікті тіркеу органдары арқылы жылжымайтын мүлік құқығын ресімдеудің ұзақтығы да (30 күнге дейін) тұрғын үйді сатып алушы мен сатушы үшін проблема туғызады;

➤ Аймақтық жылжымайтын мүлікті тіркеу органдары тәуелсіз бағалаушы жүргізген бағалауға қосымша ретінде жеке тұрғын үйді кепілге сатылатын жерді қосымша бағалау бойынша ресімдеу кезіндегі қосымша проблемалар заемшыға (тұрғын үй сатып алушыға) қосымша шығындар келтіреді;

➤ Тұрақты кірістердің мөлшері туралы ақпаратты, отбасының ай сайынғы қажетті орташа табысының есебін, тұрғын үй шығыстарының шегін белгілеу кредиттердің қайтарылымдығы ең соңында банктердің проблемасы болса да, заемшылардың төлем жасау қабілеттілігін белгілеу кезінде қосымша проблемалар туғызады.

Тұрғын үйге қол жеткізуді төмендететін және кредиттеу бағасын көтеретін себептердің бірі банктердің туындаған тәуекелдерді сақтандыру қажеттілігі болып табылады. Ипотека – заемшылар үшін және сол сияқты кредиторлар үшін де тәуекелді іс. Бүгінгі күні ипотекалық кредиттеуге тән мынадай тәуекелдер тобын атап өтуге болады:

был создано ЗАО «Казахстанская ипотечная компания» (КИК),

как оператор вторичного рынка ипотечных кредитов, осуществляющий рефинансирование кредиторов, выдающих долгосрочные ипотечные кредиты населению.

На территории области 6 филиалов банков-партнеров осуществляют реализацию программы КИК, в 2004 году этими банками были выданы ипотечные кредиты 502 заемщикам в сумме 605,9 млн.тенге, что составляет 20,3% всех выданных по области ипотечных кредитов. Снижение котировочной ставки КИК с 1 января 2005 года до 9,53% позволило снизить максимальную ставку вознаграждения по ипотечным кредитам, выдаваемым по программе КИК, до 13,53%. Возможность банков-партнеров маневрировать размерами маржи, создает почву для здоровой конкуренции даже при реализации одной и той же программы ипотечного кредитования. Так например, если филиалом АО «ЦеснаБанк» в г. Павлодаре предлагались кредиты под максимальную ставку вознаграждения – 13,53%, то филиалом АО «Темирбанк» в г. Павлодаре размер ставки вознаграждения был установлен в размере 12%.

Однако при работе по программе КИК возникают некоторые проблемы, с которыми приходится сталкиваться банкам-партнерам:

➤ Длительность процедуры по переуступке права требования АО «КИК», неоднократный возврат кредитных досье, занимающие до 35 дней, создают проблему для покупателя и продавца жилья, поскольку цены на рынке жилья постоянно меняются;

➤ Длительность оформления прав на недвижимость через региональные органы регистрации недвижимости (до 30 дней) также создают проблемы для продавца и покупателя жилья;

➤ Дополнительные проблемы при оформлении частного жилья, в части дополнительной оценки земли, передаваемой в залог, региональными органами регистрации недвижимости в дополнение к оценке, произведенной независимым оценщиком, что приводит к дополнительным затратам заемщика (покупателя жилья);

➤ Требование информации о размерах постоянных доходов, расчеты необходимого среднего ежемесячного дохода семьи, установление предела жилищных расходов создают дополнительные проблемы с определением платежеспособности заемщиков, хотя в конечном итоге возвратность кредитов – проблема банков.

Одной из причин, снижающей доступность жилья и поднимающей цену кредитования, является необходимость банков страховать возникающие риски. Ипотека – дело достаточно рискованное, причем как для заемщиков, так и для кредиторов. На сегодняшний день можно выделить следующую группу рисков, присутствующих ипотечному кредитованию:

- риск неплатежа или кредитный риск (риск

Ипотечный кредитованием тән тәуекелдер/Риски, присущие ипотечному кредитованию



- төлеу тәуекелі немесе кредиттік тәуекел (ипотечный кредит бойынша міндеттемелерді уақтылы төлеу тәуекелі);
- валюта бағамының өзгеру тәуекелі (доллар баламасымен берілген кредиттерге тән);
- пайыздық ставкалардың өзгеру тәуекелі (нарықтық ставканың өзгеруі әдетте инфляция деңгейінің өзгеру салдары болып табылады);
- нарықтық тәуекел (тұрғын үй бағасы күрт төмендеген кезде пайда болуы мүмкін);
- өтімділік тәуекелі (банкте активтер мен пассивтердің тең болмауынан ақы төлеуге арналған қаражат жетпейді);
- еңбекке жарамдылығын жоғалту тәуекелі (ол басталғанда заемшының ақша табу және кредитті қайтару мүмкіндігі болмайды);
- кредитті мерзімінен бұрын өтеу тәуекелі (кредиторға қандай уақыт сәтінде мерзімінен бұрын өтеу болатыны белгісіз, ал нарықтық пайыздық ставка қайта инвестициялау сәтінде төмен болуы мүмкін);
- мүліктік тәуекелдер (кепіл объектісіне қатысы бар тәуекелдер).

несвоевременной уплаты обязательств по ипотечному кредиту);

- риск изменения валютного курса (свойственен для кредитов, предоставленных в долларовой эквиваленте);
- риск изменения процентных ставок (изменение рыночной ставки является как правило следствием изменения уровня инфляции);
- рыночный риск (может появиться при резком снижении цен на жилье);
- риск ликвидности (у банка из-за несбалансированности активов и пассивов не хватает средств для оплаты);
- риск утраты трудоспособности (в случае его наступления заемщик уже не имеет возможности зарабатывать деньги и возвращать кредит);
- риск досрочного погашения кредита (кредитору заранее неизвестно, в какой момент времени может произойти досрочное погашение, а рыночная процентная ставка в момент реинвестирования может быть низкой);
- имущественные риски (риски, имеющие отношение к объекту залога).

Ипотечный кредитованием нарығында “ҚИК” АҚ бағдарламасы бойынша негізгі үш тәуекелді міндетті түрде сақтандыру тәжірибесі қалыптасты. Бірінші – бұл заемшының өмірі мен денсаулығы, екінші – кепіл объектісінің жойылуы немесе бүлінуі, үшінші – заемшының еңбекке жарамдылығын жоғалту тәуекелі. Заемшы ипотекалық сақтандыру бойынша шығындарды заемшының банк көрсеткен қызметке және жылжымайтын мүлікті бағалауға ақы төлеуге арналған шығыстарын ескере отырып көтереді, 100-00 АҚШ доллары мөлшерінде кредит алу кезінде оның қосымша шығыстары орта есеппен алғанда кредит құнының 3,5% жуық болады.

Егер облыста ипотекалық кредиттеу жүйесінің дамуы толық жүргізіліп жатса, тұрғын үй құрылысы жинақ

На рынке ипотечного кредитования по программе АО «КИК» сложилась практика страховать в обязательном порядке три основных риска. Первый — это жизнь и здоровье заемщика, второй — риск утраты или повреждения объекта залога, третий — риск утраты нетрудоспособности заемщика. Затраты по ипотечному страхованию несет заемщик и таким образом, с учетом расходов заемщика на оплату услуг банка и оценку недвижимости, его дополнительные расходы к примеру при получении кредита в размере 10000 долларов США составляют в среднем около 3,5% стоимости кредита.

Если развитие системы ипотечного кредитования в области идет полным ходом, то система жилищных

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЖИЛИЩНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

акшасының жүйесі іске қосу кезеңінде тұр және бүгінгі күні “Қазақстанның тұрғын үй құрылыс жинақ банкі” АҚ-ның Павлодар қаласында 2005 жылғы қаңтар айында ашылған филиалы арқылы жұмыс істеуде.

Құрылыс жинақ акшасы жүйесінің ерекшелігі банктегі жинақ шоттарында алдын ала ақша жинақтаудан тұрады, бұл ретте шарттық соманың (тұрғын үй сатып алу, салу және оны жөндеу үшін қажетті ақша сомасының) кемінде 50% мөлшерінде ең аз соманы жинақтау қажет, ал одан кейін “КТҚЖБ” АҚ өзінің салымшыларына шарттық соманың және жинақталған ақша көлемінің арасындағы айырма мөлшерінде тұрғын үй заемдарын береді.

Ипотекалық бағдарламалардың қатысушысы болу үшін қалай да болмасын меншікті жинақ ақша қажет, табысы аз азаматтар санаты үшін құрылыс жинақ акшасы жүйесі арқылы ақша жинақтау біршама тартымды болады. Кредиттеудің негізгі бағдарламасынан басқа, тұрғын үй құрылысы жинақ акшасының салымшысы жинақтау кезеңі аяқталғанға дейін ең төменгі қажетті соманы жинақтау шартымен аралық заемды ала алады. Бұл ретте аралық заемдар бойынша сыйақы ставкасының тұрғын үй заемдары бойынша сыйақы ставкаларынан айырмашылығы болады.

Құрылыс жинақ ақша жүйесі халықтың тұрғын үй сатып алу үшін қаражаты бар, бірақ ол қаражат жетпейтін санатына арналған.

Көрнекілік үшін мынадай мысал келтірейік:

Тұрғын үй құрылыс жинақ акшасы туралы шартты заемшы 2004 жылғы желтоқсан айында 3,0 млн. теңге сомаға жасады, банктің сыйақы пайызы жылдық 2,5%, ал заем бойынша жылдық 5,5%. 2005 жылғы маусым айында шотына 1,5 млн. теңге жинақтай отырып, заемшы жылдық 10%, 10 жыл мерзімге 3,0 млн. теңге сомаға аралық тұрғын үй заемын алады.

2007 жылғы желтоқсан айында тұрғын үй құрылыс жинақ акшасы туралы шартына сәйкес заемшы салымдар сомасынан, Банктің сыйақысынан және мемлекеттің сыйлықақысынан тұратын өзінің жиналған акшасын (1,63 млн. теңге) және тұрғын үй заемын (0,87 млн. теңге) алады, оларды аралық тұрғын үй заемын өтеуге жібереді. Аралық тұрғын үй заемы бойынша 2007 жылғы желтоқсан айына берешек қалдығы 2,5 млн. теңге болады. Тұрғын үй заемын беруге банктік заем шарты 2007 жылдан бастап 2014 жылға дейінгі мерзімге жасалады, бірақ жылдық 5,5% сыйақы ставкасы бойынша. Заемшы сондай-ақ өзінің жинақ акшасы мөлшерінде тұрғын үй заемын ала алады.

Нәтижесінде заемшыға жинақталған сомаға Банктің сыйақысы мен мемлекеттің сыйлықақысы есептелетіндіктен, оның аралық тұрғын үй заемын пайдаланғаны үшін сыйақы төлеу және тұрғын үй заемы бойынша нақты шығыстары 887650 теңге болады.

Сол талаптармен, аралық тұрғын үй заемын алуға өтініш берместен тұрғын үй заемын алған жағдайда, жылдық 5,5% берілген тұрғын үй заемы бойынша ғана төлем 453470 теңге болады.

Салыстыру үшін, жылдық 13,4% 1,5 млн. теңге сомаға ипотекалық кредит ала отырып, заемшы кредитті пайдаланғаны үшін сол 10 жыл мерзімге 1230230 теңге сыйақы төлейді.

Егер салымшы Тұрғын үй құрылысының мемлекет-

строительных сбережений пока находится в стадии запуска и представлена на сегодняшний день филиалом АО «Жилищный строительный сберегательный банк Казахстана», открытом в г. Павлодаре в январе месяце 2005 года.

Особенность системы строительных сбережений состоит в предварительном накоплении денег на сберегательных счетах в банке, при этом необходимо накопить минимальную сумму в размере не менее 50% от договорной суммы (суммы денег, необходимой для приобретения, строительства жилья и его ремонта), а уже затем АО «ЖССБК» представляет своим вкладчикам жилищные займы, в размере разницы между договорной суммой и объемом накопленных сбережений.

Поскольку для того чтобы стать участником ипотечных программ, так или иначе нужны собственные накопления, для малоимущих категорий граждан возможность накопить их через системы строительных сбережений покажется довольно привлекательной. Помимо основной программы кредитования, вкладчик жилищных строительных сбережений до истечения периода накопления может получить промежуточный заем, при условии накопления им минимально необходимой суммы. При этом ставки вознаграждения по промежуточным займам отличаются от ставок вознаграждения по жилищным займам.

Система строительных сбережений рассчитана на ту категорию населения, которая имеет средства для приобретения жилья, но не в достаточном количестве.

Для наглядности приведем следующий пример:

Договор о жилищно-строительных сбережениях заключен заемщиком в декабре 2004 года на сумму 3,0 млн. теңге, процент вознаграждения банка - 2,5% годовых, а по займу 5,5% годовых. В июне 2005 года, накопив на счете 1,5 млн. теңге, заемщик получает промежуточный жилищный заем на сумму 3,0 млн. теңге, сроком на 10 лет, под 10% годовых.

В декабре 2007 года в соответствии с договором о жилищных строительных сбережениях, заемщик получает сумму своих накоплений, состоящую из суммы вкладов, вознаграждения Банка и премии государства (1,63 млн. теңге) и жилищный заем (0,87 млн. теңге), которые он направляет на погашение промежуточного жилищного займа. Остаток задолженности по промежуточному жилищному займу на декабрь 2007 года составит 2,5 млн. теңге. На предоставление жилищного займа заключается договор банковского займа сроком с 2007 по 2014 г., но уже по ставке вознаграждения 5,5% годовых. Также заемщик может получить жилищный заем в размере своих накоплений.

В результате, так как на сумму накоплений заемщику начисляют вознаграждение Банка и премии государства, его фактические расходы по выплате вознаграждения за пользование промежуточным жилищным займом и жилищным займом составят 887650 теңге.

В случае получения жилищного займа на тех же условиях, без обращения за получением промежуточного жилищного займа, выплата только по жилищному займу под 5,5% годовых составит 453470 теңге.

Для сравнения, получив ипотечный кредит на сумму 1,5 млн. теңге под 13,4% годовых, заемщик выплачивает вознаграждение за пользование ипотечным креди-

тік бағдарламасы шеңберінде тұрғын үй сатып алса, онда оған аралық заем жылдық 7,2% сыйақы ставкасымен беріледі.

Тұрғын үй құрылысы жинақ ақшасы жүйесіне қатыса отырып, бастапқы жарнаны қалыптастыруды қоспағанда, салымшы өзінің қаржылық тәртібін дәлелдей отырып, оған болашақта кредит бөлу туралы шешімге оң әсер ететін жақсы кредит тарихын қалыптастырады.

Тұрғындарға берілген несиелердің бәсекелесі болмайтыны құрылыс жинақ ақшасы жүйесінің негізгі ерекшелігі болып табылады, себебі ол бойынша сыйақы (мүдде) ставкасы төмен және несиені өтеудің барлық мерзімінде кепілдік беріледі. Осы аса тиімді кредит құрылыс жинақ ақшасы жүйесінің басты тартымды белгісі болып табылады.

Бұл ретте құрылыс жинақ ақшасы жүйесінің дамыған қаржы нарықтарының болуын талап етпейтініне және халықтың орташадан төмен кірістері бар тобына арналғанына назар аудару қажет.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2000 жылғы 21 тамыздағы № 1290 қаулысымен бекітілген Тұрғын үй құрылысын ұзақ мерзімді қаржыландыру және ипотекалық несие беру жүйесін дамыту тұжырымдамасында әлемде қолданылатын тұрғын үй құрылысын ұзақ мерзімді қаржыландырудың негізгі бағыттары ипотекалық кредиттеу және құрылыс жинақ ақшасы жүйелері болып табылатыны айқындалған. Сондықтан Қазақстан үшін де ипотекалық кредиттеу және құрылыс жинақ ақшасы жүйелерін қалыптастыру тұрғын үй саясатының басым бағыттарының бірі болып табылады.

том - 1230230 тенге за тот же срок - 10 лет.

Кроме того, если вкладчик приобретает жилье в рамках Государственной программы жилищного строительства, то промежуточный заем ему предоставляется со ставкой вознаграждения 7,2% годовых.

Участвуя в системе жилищных сбережений, помимо формирования первоначального взноса, вкладчик, доказывая свою финансовую дисциплину, формирует хорошую кредитную историю, которая может положительно повлиять на решение о выделении ему кредита в будущем.

Основной особенностью системы стройсбережений является то, что предоставляемые населению ссуды не имеют конкуренции, поскольку ставка вознаграждения (интереса) по нему низкая и гарантируется на весь срок погашения ссуды. Этот весьма выгодный кредит является главной привлекательной чертой системы стройсбережения.

При этом, необходимо обратить внимание, что система стройсбережений не требует наличия развитых финансовых рынков и ориентирована на слои населения с доходами, ниже средних.

В Концепции долгосрочного финансирования жилищного строительства и развития системы ипотечного кредитования, утвержденной Постановлением Правительства Республики Казахстан от 21 августа 2000 года N 1290, определено что, основными направлениями долгосрочного финансирования жилищного строительства, принятыми в мире, являются системы ипотечного кредитования и строительных сбережений. Поэтому и для Казахстана формирование систем ипотечного кредитования и строительных сбережений является одним из приоритетных направлений жилищной политики.

Қостанай облысында Жилищное кредитование в тұрғын үйге кредит беру Костанайской области

Карпенко Л.А.- ҚҚА Аймақтық өкілдіктер басқармасының бас маманы-экономисі

Укина Н.К.- Ұлттық Банктің Қостанай филиалы экономикалық талдау және статистика бөлімінің бастығы

Нарықтық экономикада тұрғын үй әлеуметтік және экономикалық өсудің неғұрлым маңызды көрсеткіші болып табылады. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев халыққа жыл сайынғы жолдауында 2005 жылғы 19 наурызда тұрғын үй проблемасы бүгінгі күні өзекті мәселелердің бірі екенін атап айтты.

Соңғы жылдары облыстағы құрылыс көлемінің азаюы құрылысқа арналған бюджеттік қаржы бөлудің қысқаруына және мемлекеттің тұрғын үй құрылысына негізгі қатысушы болуды тоқтату фактісіне байланысты. 2004 жылы салынған тұрғын үй құрылысы жалпы алаңының 100 пайызына жуығы азаматтардың, кәсіпорындар мен ұйымдардың қаражаттары есебінен пайдалануға өткізілді. Тұрғын үй сатып алу республика азаматтарының көпшілігінің өміріндегі проблемаға айналды. Тұрғын үйдің жетіспеуі салдарынан оған төлем қабілетті сұраныстың өсуінен пәтер бағасы, сонымен қатар ескілерінің де бағасы күрт өсіп кетті.

Басқа аймақтармен қатар Қостанай облысының тұрғындары да тұрғын үй проблемасын үш әдіспен шешеді: өз есебінен сатып алады, ипотека арқылы және тұрғын үй құрылыс жинақ ақша жүйесі арқылы мәулетпен сатып алады.

Ипотечалық кредиттеу – тұрғын үй саласына инвестициялар тарту тәсілдерінің бірі. Ипотека халықтың – тұрғын үй жағдайларын жақсарту, банктердің – тиімді әрі пайдалы жұмыс істеу, құрылыс кешенінің – өндіріс жүктемесі, және түпкі нәтижесінде экономикалық өсуге мүдделі мемлекеттің мүдделерін сәйкестендіруге мүмкіндік береді. Тұрғын үйді мәулетпен сатып алу үшін клиенттің банкке хабарласып, өзіне қолайлы шарттарды тандап алғаны жөн. Облыстың банк жүйесі ЕДБ-дің 31 филиалы және 70 ЕКБ филиалдары арқылы өкілдік етеді. Есеп айырысу-касса бөлімдері 2004 жылғы қыркүйектен бастап жеке тұлғалармен заем операцияларын жүзеге асыруға мүмкіндік алды. Әр банктің кредит саясаты дербес және өзіне тән ерекшеліктері бар, бірақ әрқайсысының тұрғын үй алуға кредит беру жөнінде бағдарламасы бар.

Тұрғын үй бағдарламасын жүзеге асыруда Қазақстан ипотечалық компаниясының айрықша рөлі бар. «ЦентрКредит Банкі» АҚ ҚФ Қазақстан ипотечалық компаниясы арқылы ипотечалық кредиттеудің негізін салушы болып табылады. Қазіргі кезде Қостанай облысы аумағында Қазақстан ипотечалық компаниясының бағдарламасы бойынша 10 филиал жұмыс істейді. Салыстырмалы түрде алғанда қазақстандықтардың айтарлықтай бөлігінің тұрақты кірісі бар, бірақ жеткілікті жинақ ақшасы болмауы себепті тұрғын үй сатып алатын жағдайлары жок. Ипотечалық кредит алу осы проблеманы шешуге мүмкіндік береді. Кредитті өтеу

Карпенко Л.А.- главный специалист- экономист Управления региональных представителей АФН

Укина Н.К.- начальник отдела экономического анализа и статистики Костанайского филиала Национального Банка

В рыночной экономике жилье является наиболее представительным индикатором социального и экономического роста. В ежегодном послании к народу 19 марта 2004 года Президент РК Н.А. Назарбаев подчеркнул, что жилищная проблема сегодня является одной из ключевых.

Снижение объемов строительства в области за последние годы связано с сокращением бюджетных ассигнований на строительство и тем фактом, что государство перестало быть основным участником в жилищном строительстве. В 2004 году за счет средств граждан, предприятий и организаций сдано в эксплуатацию почти 100 процентов общей площади построенного жилья. Приобретение жилья стало проблемой в жизни многих граждан Республики. Увеличившийся платежеспособный спрос на жилье при его нехватке привел к резкому взлету цен на квартиры, причем не только на новые.

Жители Костанайской области наряду с другими регионами решают жилищную проблему тремя способами: покупают за свой счет, приобретают в рассрочку через ипотеку и через систему жилищных строительных сбережений.

Ипотечное кредитование – один из способов привлечения инвестиций в жилищную сферу. Ипотека позволяет согласовать интересы населения – в улучшении жилищных условий, банков – в эффективной и прибыльной работе, строительного комплекса – в загрузке производства, и государства, заинтересованного в конечном итоге в экономическом росте. Для приобретения жилья в рассрочку клиенту необходимо обратиться в банк и выбрать приемлемые для него условия. Банковская система области представлена 31 филиалом и 70 РКО филиалов БВУ. Расчетно – кассовые отделы с сентября 2004 года получили возможность осуществлять заемные операции с физическими лицами. Кредитная политика каждого банка индивидуальна и имеет свои специфические особенности, но в каждой имеется программа по кредитованию на получение жилья.

Особая роль в осуществлении жилищной программы отводится Казахстанской ипотечной компании. КФ АО «Банк ЦентрКредит» является основоположником ипотечного кредитования через Казахстанскую ипотечную компанию. На сегодняшний день на территории Костанайской области по программе Казахстанской ипотечной компании работает 10 филиалов. Значительная часть казахстанцев имеет относительные стабильные доходы, но не в состоянии приобрести жилье из-за отсутствия достаточных накоплений. Получение ипотечного кредита позволяет решить дан-

процесі тұрғын үй сатып алу үшін қаражат жинаумен бірдей. Ең маңыздысы, кредит бойынша міндеттеме толық өтелгенге дейін пәтер банкте кепілдікте тұрса да, заемшы пәтерді сатып алған кезде меншік иесі болады. Ипотекалық кредиттеу көлемі соңғы жылдары облыста барынша жылдам өсті. Егер 2004 жылғы 1 қаңтарда ипотекалық кредиттер бойынша берешек 67-4,2 млн. теңге болса, 1.01.2005 жылы ол 2 еседен астам өсіп, 1572,6 млн. теңге болды.

2003 жылғы 29 қыркүйектен бастап “Тұрғын үй құрылыс жинақ банкі” АҚ тұрғын үй құрылыс жинақ ақшасы туралы клиенттермен шарт жасау жөніндегі жұмысты бастады. “Тұрғын үй құрылыс жинақ банкінің” өкілдігі ашылғанға дейін шарттарды жасау жөніндегі жұмысты “Казпочта” ААҚ ҚФ жүргізді. “Тұрғын үй құрылыс жинақ банкінің” Қостанай қаласындағы солтүстік өкілдігі 2004 жылғы 20 мамырда ашылды.

Жасалған шарттардың өсу динамикасын мынадан көруге болады: егер 2003 жылғы қазаннан бастап 2004 жылғы мамырға дейінгі аралықтағы 8 айда барлығы 15 шарт жасалса, банк өкілдігі ашылғаннан кейін тұрғын үй жинақ ақшасы туралы ай сайын орта есеппен 50 шарттан жасалды. 2005 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша шамамен 302 шарт жасалды. Бұл бағдарлама бойынша кредит беру 3 жыл қаражат жинау мерзімінің сақталуы міндетті шарт болып табылатындықтан, 20-06 жылғы қыркүйекте басталады. Клиент, «КТҚЖБ» АҚ-мен ынтымақтаса отырып, тұрғын үй сатып алуға немесе салуға ғана емес, сонымен қатар жинақталған қаражатты және кредитті тұрғын үйді жөндеуге немесе жанартуға да пайдалана алады. Сонымен қатар, клиент ең төменгі қажетті соманы – 50% жинап, тез арада кредит алу қажеттігі туындаса, алайда қаражат жинақтау мерзімі әлі аяқталмаса, ондай жағдайда аралық заем деп аталатын заем алу мүмкіндігі болады. Мұндай заем бойынша сыйақы ставкасы 10% болады. Салым жинақтау мерзімі өткеннен, ақша жинау шарттары орындалғаннан кейін және тұрғын үй заемын алған кезде осы заем қаражаты аралық тұрғын үй заемы бойынша берешекті өтеуге бағытталады. Құрылыс жинақ ақша жүйесін одан әрі дамыту, атап айтқанда, бастапқы жарнаны 50%-дан 25%-ға дейін азайту, қалған сома бойынша кредитті қайтару мерзімін 15-тен 25 жылға дейін ұзарту, көтермелеу сыйлықақысы сомасын 60-тан 200 АЕК-ке дейін ұлғайту болашаққа сеніммен қарауға мүмкіндік береді.

Өткен жылы облыста 48,5 мың ш.м. тұрғын үй пайдалануға берілді, бұл 2003 жылғы деңгейден 1,4 есе көп. Қостанай облысында тұрғын үй құрылысын дамытудың 2005-2007 жылдарға арналған аймақтық бағдарламасы 3 жылда облыста барлық қаржыландыру көздері есебінен 418,1 мың ш.м. тұрғын үй салу жоспарлануда.

Қазіргі кезде тұрғын үйдің құны мен халықтың кірісі арасында үлкен теңсіздік бар екендігін атап айту қажет. Облыс орталығында тұрғын үй құрылысының орташа құны бір шаршы метріне 350 АҚШ долларынан және одан жоғары ауытқиды, ал қайталама нарықтағы құн кемінде 200 АҚШ доллары және қала ауданына байланысты одан да жоғары болады. Облыстың ірі және орташа кәсіпорындарындағы орташа айлық жалақы

ную проблему. Процесс погашения кредита аналогичен накоплению средств для покупки жилья. Важным является то, что заемщик становится собственником в момент покупки квартиры, хотя она и будет находиться в залоге у банка до полного погашения обязательств по кредиту. Объемы ипотечного кредитования в последние годы в области росли достаточно быстро. Если на 1 января 2004 года задолженность по ипотечным кредитам составляла 674,2 млн. тенге, то на 1.01.2005 года она выросла более чем в 2 раза, составив 1572,6 млн. тенге.

С 29 сентября 2003 года АО “Жилищный строительный сберегательный банк” начал работу с клиентами по заключению договоров о жилищных строительных сбережениях. До открытия представительства “Жилстройсбербанка” работу по заключению договоров вел КФ ОАО “Казпочта”. Северное представительство АО “Жилстройсбербанка” в г.Костанай открыто 20 мая 2004 года.

Динамика роста заключаемых договоров налицо: если за 8 месяцев, с октября 2003 года по май 2004 года, было заключено всего 15 договоров, то после открытия представительства банка ежемесячно заключается в среднем по 50 договоров о жилищных сбережениях. По состоянию на 1 января 2005 года заключено порядка 302 договоров. Кредитование по этой программе начнется не ранее, чем в сентябре 2006 года, так как обязательным условием является соблюдение срока накопления в течение 3 лет. Клиент, сотрудничая с АО «ЖССБК», может не только купить или построить жилье, но и использовать накопленные средства и кредит на ремонт либо модернизацию жилья. Кроме того, если клиент накопил минимально необходимую сумму – 50% и срочно возникла необходимость в получении кредита, однако срок накопления сбережений еще не истек, то он имеет возможность получить так называемый промежуточный займ. Ставка вознаграждения по такому займу составляет 10%. После истечения срока накопления вклада, выполнения условий накопления и при получении жилищного займа, средства данного займа направляются на погашение задолженности по промежуточному жилищному займу. Оптимизм вселяет дальнейшее развитие системы строительных сбережений, а именно снижение первоначального взноса с 50 до 25%, увеличение срока возврата кредита по оставшейся сумме с 15 до 25 лет, увеличение суммы поощряемой премии с 60 до 200 МРП.

За прошедший год в области введено в эксплуатацию 48,5 тыс. кв. м. жилья, что в 1,4 раза больше уровня 2003 года. Региональной программой развития жилищного строительства в Костанайской области на 2005-2007 годы за 3 года в области планируется построить 418,1 тыс. кв.м. жилья за счет всех источников финансирования.

Следует отметить, что на сегодняшний день существует огромная диспропорция между стоимостью жилья и доходами населения. Средняя стоимость строительства жилья в областном центре колеблется от 350 долларов США за квадратный метр и выше, на вторичном рынке стоимость составляет как минимум 200 долларов США и выше в зависимости от района города. Среднемесячная заработная плата на крупных и

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЖИЛИЩНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

статистика басқармасының деректері бойынша 2003 жылы 17606 теңге, 2004ж. - 21355 теңге болды, бұл ретте ең аз жалақыны ауыл шаруашылығы, аң аулау, орман шаруашылығы, денсаулық сақтау және білім беру саласының қызметкерлері алады. Облыстың орташа статистикалық тұрғыны қазіргі жағдаймен ипотекалық кредит алуға үміттен алмайды: мысалы, жылдық 9 % және 30 % меншікті қаражатымен қатысу (бастапқы жарна) пайыздық ставкамен 15 жыл мерзімге 15 мың АҚШ доллары сомасында кредит үшін ақы төлеу айына шамамен 150 АҚШ доллары болады. Ипотека бойынша пайыздық ставкалар, орташа алғанда жылдық 11 – 14 % болып, барынша жоғары деңгейде калууда. Олардың алдында мемлекеттің белгілі бір міндеттемесі бар азаматтардың жекелеген санаттарының тұрғын үй проблемаларын шешу жергілікті атқару органдарының айрықша құзыреті. Осы негізде әлеуметтік қорғалатын азаматтарға жекешелендіру құқығынсыз мемлекеттік коммуналдық тұрғын үй беру жүзеге асырылады. 2004 жылдың басында (Қостанай облысының Энергетика, өнеркәсіп және құрылыс департаментінің деректері бойынша) тұрғын үй алуға кезекте 7585 отбасы тұрды, 2004 жыл ішінде 316 пәтер берілді.

Бүгін көптеген қазақстандықтар үшін тұрғын үйге қол жеткізу — оның құнының арзандауы, тұрғын үй кредиттеу мерзімінің ұзартылуы, бастапқы жарналар мен кредиттеу ставкасының азаюы. Облыстағы тұрғын үй бағдарламасын іске асыру тұрғын үйлермен қатар болашақта әлеуметтік қажетті объектілерді: балалар бақшасы, мектептер, дүкендер және т.б. салу көзделетінін есепке ала отырып, әрбір жұмыс істейтін азаматтың тұрғын үй проблемасын шешуге тиіс.

средних предприятиях области, по данным управления статистики, за 2003 год составила 17606 тенге, за 2004г. - 21355 тенге, при этом наименьшую заработную плату получают работники сельского хозяйства, охоты, лесоводства, здравоохранения и образования. Среднестатистический житель области не может рассчитывать на получение ипотечного кредита при существующих условиях: например, плата за кредит в сумме 15 тыс. долларов США сроком на 15 лет с процентной ставкой 9 % годовых и 30 % участием собственными средствами (первоначальный взнос) составит порядка 150 долларов США в месяц. Процентные ставки по ипотеке остаются довольно высокими, в среднем на уровне 11 – 14 % годовых. Решение жилищных проблем отдельных категорий граждан, перед которыми государство имеет определенные обязательства, является прерогативой местных исполнительных органов. На этой основе осуществляется предоставление государственного коммунального жилья социально защищаемым гражданам без права приватизации. На начало 2004 года (по данным Департамента энергетика, промышленности и строительства Костанайской области) в очереди на жилье стояло 7585 семей, за 2004 год предоставлено 316 квартир.

Сегодня доступность жилья для многих казахстанцев — это удешевление его стоимости, увеличение сроков жилищного кредитования, снижение первоначальных взносов и ставки кредитования. Реализация жилищной программы области должна решить жилищную проблему каждого работающего гражданина с учетом того, что наряду с жильем домом в перспективе будет предусмотрено строительство социально необходимых объектов: детских садов, школ, магазинов и т.д.

Жамбыл облысы тұрғын үй құрылысының проблемалары

Әлиева С.М. ҚР ҰБ Жамбыл филиалының бас маманы-экономисі

Тұрғын үй – адамның басты игілігі. Оның үстіне, адамның баспанасының болу-болмауы оның жақсы тұрмысының өлшемі болып табылады. Қазіргі уақытта тұрғын үй проблемалары Жамбыл облысының халқы үшін өзекті мәселелердің бірі болып қалып отыр.

2004 жылдың басында Жамбыл облысында тұрғын үйге қажеттілік 284,8 мың шаршы метрді құрады. Экономикалық өсу өздігінен облыс азаматтарының жақсы тұрмысына кепілдік бере алмайды. Бұл жағдайда Жамбыл облысының 2005-2007 жылдарға арналған тұрғын үй құрылысы бағдарламасын іске асыру экономикалық саясаттың мүдделерін халықтың өз қаражатымен немесе банктен несиеге алған қаражатпен оны іске асыруға қатыссам деген тілегімен байланыстыруға мүмкіндік береді. Бұдан басқа, жаппай тұрғын үй салу локомотив ретінде өзінен кейін құрылыс материалдары өнеркәсібінің дамуына ықпал етуге, Жамбыл облысының құрылыс кешенін толық іске қосуды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Жамбыл облысындағы тұрғын үй құрылысын дамытудағы құрамдас бөліктердің бірі құрылыс материалдарын өндіру болып табылады. Тұрғын үй құрылысының сапасына қойылатын қазіргі заманғы талаптар әлемдік стандарттарға сай жаңа да тиімді құрылыс материалдарын қолдануды көздейді.

Алайда, Жамбыл облысының құрылыс өнеркәсібі бүгінгі күні құрылыс өндірісінің қажетін қанағаттандырмайды және ол негізінен кірпіш, құм, керамзит, гравий, цемент, гипс, ұсатылған тас, құрылыс конструкциялары мен темірбетон бұйымдарын шығаратын кішігірім кәсіпорындардан тұрады.

Бұдан басқа, нарықтық өзгерістер кезеңінде Жамбыл облысының құрылыс өнеркәсібі кәсіпорындарында едәуір өзгерістер болды. Мемлекет меншігінен алу және жекешелендіру нәтижесінде жеке меншік шаруашылық жүргізуші субъектілердің негізгі меншік нысанына айналды.

Тапсырыстың және өндірісті жетілдіруге арналған қаржы құралдарының болмауы құрылыс материалдарының өндірісі (металл конструкциялардың, темірбетон және құрылыс бұйымдарының, кірпіштің, қиыршықталған тастың, әктің) көлемдерінің жұмыс ең көп болған жылдармен салыстырғанда (1990ж.) 70%-дан аса төмендеуіне әкелді.

Дегенмен, соңғы 2-3 жылда құрылыс индустриясының дамуында және құрылыс салуда құрылыстың едәуір жандануына және жергілікті жерде шығарылған құрылыс өнімдеріне тапсырыстың артуына байланысты оң үрдістер байқалды.

Мысалы, Қордай ауданында «Монолит» АҚ-да портландцемент шығаратын цехтың құрылысы қайта жүргізілді. Сонымен Жамбыл облысы сусымалы мате-

Проблемы жилищного строительства Жамбылской области

Алиева С.М. главный специалист-экономист Жамбылского филиала НБ РК

Жилье – это главное достояние человека. Более того, мерилом благосостояния человека является наличие или отсутствие у него жилья. И на сегодняшнее время проблемы жилья остаются для населения Жамбылской области одним из актуальных вопросов.

На начало 2004 года в Жамбылской области потребность в жилье составляет 284,8 тысяч квадратных метров. Экономический рост сам по себе не сможет гарантировать благополучия граждан области. В этом случае реализация программы жилищного строительства Жамбылской области на 2005-2007 годы позволит увязать интересы экономической политики с желанием населения собственными средствами, или взятыми в кредит в банке, участвовать в ее реализации. Кроме этого массовое строительство жилья позволит, как локомотив потянуть за собой развитие промышленности строительных материалов, обеспечит полную загрузку строительного комплекса Жамбылской области.

Одной из составляющих развития жилищного строительства в Жамбылской области является производство строительных материалов. Современные требования к качеству строительства жилых домов определяют применение новых и эффективных строительных материалов, составляющих мировым стандартом.

Однако строительная индустрия Жамбылской области на сегодня не удовлетворяет потребность строительного производства и представлена в основном небольшими предприятиями по выпуску кирпича, песка, керамзита, гравия, цемента, гипса, щебня, строительных конструкций и железобетонных изделий.

Кроме этого, за период рыночных преобразований на предприятиях строительной индустрии Жамбылской области произошли существенные изменения. В результате процесса разгосударствления и приватизации основной формой собственности хозяйствующих субъектов стала частная.

Отсутствие заказов и финансовых средств для модернизации производства привели к снижению объемов производства строительных материалов (металлоконструкций, железобетонных и строительных изделий, кирпича, щебня, извести) более чем на 70%, по сравнению с годами максимальной загрузки (1990г.).

Но, тем не менее, за последние 2-3 года в развитии и строительной индустрии наметились позитивные тенденции, обусловленные заметным оживлением строительства и повышением спроса на строительную продукцию местного производства.

Так в Кордайском районе на АО «Монолит» проведена реконструкция цеха по производству портландцемента. При этом Жамбылская область полностью

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЖИЛИЩНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

риалдармен толық камтамасыз етілді, терезе және есік блоктарын, керамзит, гипс, мрамор ұнтағы мен гипстік құрылыс қоспаларын шығаратын өндірістер бар.

Т. Рысқұлов ауданындағы зілзала зардаптарын жоюға және үдемелі құрылыс қарқынына байланысты құрылыс материалдары импортының көлемі 2,5 есе ұлғайды.

Дегенмен, бүгінгі күні мынадай проблемаларды шешу талап етіледі. Облыста табак әйнек шығаратын кәсіпорындар жоқ. Тұрғын үй құрылысының проблемасы металл пранатпен, арматуралық болатпен камтамасыз ету болып табылады. Монолит үйлер салудың базасы мүлдем жоқ.

Тұрғын үй проблемасы үнемі болып келген. Біреулер үшін бұл проблема ата-аналардың, туыстардың көмегімен әйтеуір шешіліп келген болатын, кейбіреулері тұрғын үй арудың мыңдаған кезегінде тұрды, ал енді біреулері үшін бұл проблеманы шешу орындалмас арман болатын, себебі тиісті ақшалай қаражат сомасын жинау тіпті бірнеше жерде жұмыс істегеннің өзінде мүлдем мүмкін емес еді. Тұрғын үй проблемасы осылайша мәңгілік болып қалатын сияқты көрінетін. Бірақ заман өзгерді, тұрғын үй бағдарламасының арқасында өз бұрышым болады-ау деген аздаған сенім ұшқыны пайда болды.

Қазіргі кезде тұрғын үй сатып алуда облыс халқы үшін ең қызығарлық нұсқа ипотекалық кредиттеу болып отыр.

Жамбыл облысы бойынша орташа айлық жалақы соңғы 5 жылда 2,4 есе артқанына карамастан, ипотекалық кредиттердің мейлінше қарқынмен дамуына халықтың кірістілігі тежеу болып отыр. 20-04 жылдың мамыр айында ол 25% өсті. Яғни, жалақы орташа алғанда жыл сайын 25-50% өсіп отыр, сөйтіп соңғы жылдары облыста тұрғын үй сатып алу үшін ипотекалық кредиттер алған азаматтардың саны күрт өсті. Алайда, ипотекалық кредит беру жүйесі тіпті осылай дамығанның өзінде қызмет көрсетудің бұл түріне қазірге кезде азаматтардың жекелеген санаттарының ғана қолы жетіп отыр. Халықтың аса мұқтаж негізгі бөлігінің кірісі төмен. Оның үстіне, мынадай фактор ипотекалық нарықтың дамуына тежеу болып отыр: әлі де болса өте жоғары пайыздық ставкалар, заем алушының кірісінің деңгейіне қойылатын белгілі бір талаптар және тағы да халықтың кірістілігі әсер ететін бастапқы жарнаны енгізу қажеттілігі.

Қазақстан ипотекалық компаниясының (бұдан әрі - ҚИК) қызметі кредит берудің барынша тиімдірек талаптарын ұсынады және халықтың ерекше қызығушылығын тудырады, оның мақсаты екінші деңгейдегі банктер беретін ипотекалық кредиттердің көлемін арттыру үшін ипотекалық кредиттер бойынша талаптар құқығын сатып алу арқылы екінші деңгейдегі банктерді қайта қаржыландыру болып табылады. Бүгінгі күні бұл бағдарламамен облыс банктерінің ішінде «ЦентрКредит Банкі» АҚ барынша қызығушылық көрсетіп жұмыс істеп отыр. Мысалы, «ЦентрКредит Банкі» АҚ-ның филиалы 2004 жылы «Қазақстан Ипотекалық Компаниясы» АҚ желісі бойынша жалпы сомасы 129432,5 мың теңгеге (2003 жылы 25407 мың теңге сомаға 34 шарт) 127 кредит берді.

Бұдан басқа, ҚИК желісі бойынша жұмыс істеу үшін таяуда ғана «Банк Каспийский» АҚ-ның облыстық филиалы шарт жасады. Жамбыл облысының қаржылық

обеспечена сыпучими материалами, имеются производства по выпуску оконных и дверных блоков, керамзита, гипса, мраморной муки и гипсовых строительных смесей.

В связи с ликвидацией последствий землетрясения в районе Т. Рыскулова и возросшими темпами строительства увеличился объем импорта строительных материалов в 2,5 раза.

Однако на сегодняшнее время требуются решения следующих проблем. В области отсутствуют предприятия по выпуску листового стекла. Проблемой жилищного строительства является обеспечение металлопранатом, арматурной сталью. Полностью отсутствует база монолитного домостроения.

Жилищная проблема существовала всегда. Для одних эта проблема как-то решалась за счет помощи родителей, родственников, другие стояли в многолетней очереди на получения жилья, а для третьих разрешение этой проблемы было несбыточной мечтой, потому что накопить соответствующую сумму денежных средств, даже если работать на нескольких работах, просто невозможно. Казалось, что проблема жилья так и останется вечной. Но меняется времена, и благодаря жилищной программе, появилась маленькая искорка уверенности в обретении собственного угла.

На сегодняшнее время при покупке жилья населением области самым привлекательным вариантом остается ипотечное кредитование.

Но более динамичному развитию ипотечных кредитов сдерживает доходность населения. Хотя средняя заработная плата по Жамбылской области за последние 5 лет выросла в 2,4 раза. В мае месяце 2004 года выросла на 25%. То есть заработная плата ежегодно увеличивается в среднем на 25-50%, что за последние годы в области резко увеличилось количество граждан, получивших ипотечные кредиты на приобретение жилья. Однако даже при таком развитии системы ипотечного кредитования данный вид услуг в настоящее время доступен лишь отдельным категориям граждан. Основная часть нуждающегося населения является с низкой доходностью. Кроме этого сдерживающим фактором развития ипотечного рынка является: еще достаточно высокие процентные ставки, определенные требования к уровню дохода заемщика и необходимость внесения первоначального взноса на которые также влияет доходность населения.

На более выгодные условия кредитования и особый интерес населению придает деятельность Казахстанской ипотечной компании (далее КИК), с целью которой является рефинансирование банков второго уровня путем приобретения прав требований по ипотечным кредитам для увеличения объема предоставления банками второго уровня ипотечных кредитов. На сегодняшнее время из банков области с наибольшим интересом по данной программе работает АО «Банк ЦентрКредит». Так филиалом АО «Банк ЦентрКредит» за 2004 год по линии АО «Казахстанская Ипотечная Компания» было выдано 127 кредитов на общую сумму 129432,5 тыс. тенге (в 2003 году 34 договоров на сумму 25407 тысяч тенге).

Кроме этого, для работы по линии КИК только заключил договор областной филиал АО «Банк Каспийский». Из финансовых организаций в Жамбылской

ұйымдарының ішінен ҚИК бағдарламасына сәйкес ипотекалық кредиттер беру бойынша өз қызметін кредит берудің барынша тиімді талаптары бойынша халықпен белсенді түрде жұмыс істеп отырған «БТА-Ипотека» АҚ жүзеге асырып отыр.

Осы уақытқа дейін ипотекалық кредиттердің көлемін арттыруға тежеу болған негізгі себептердің бірі халық кірістерінің төмен деңгейі болып қалып отыр.

Сондықтан халықтың тұрғын үй жағдайларын жақсарту бағдарламасының шеңберінде ҚР Үкіметінің шешімімен 2003 жылдың сәуір айында мемлекет жарғылық капиталына 100% қатысатын «Қазақстанның тұрғын үй құрылыс жинақ банкі» АҚ құрылды.

Жамбыл аймағы бойынша «Қазақстанның тұрғын үй құрылыс жинақ банкі» АҚ өкілдігі 2004 жылғы 13 мамырдан бастап жұмыс істейді. Қазіргі кезде бұл өкілдік жалпы сомасы 122980,2 мың теңгеге 303 шарт жасады.

Бірақ халықтың кең ауқымының қолын жеткізуді және тұрғын үйдің қауіпсіздігі мен ыңғайлылығын қамтамасыз ететін Жамбыл облысының 2005-2007 жылдарға арналған тұрғын үй құрылыс бағдарламасын іске асыру негізгі мақсатты жұмыс және халыққа көмек болып табылады. Осы уақыт ішінде Таразда 455,1 мың шаршы метр тұрғын үй салып бітіру көзделіп отыр.

Мемлекеттік бағдарлама шеңберінде салынған тұрғын үйді өткізгенде, оны алуға кезектегілердің, бала-шағасы бар жас отбасылардың, мүгедектердің және тағы басқалардың құқығы басым болады. Ипотекалық кредиттеуге келсек, ол ақшасы бар және өзінің капиталын, яғни тұрғын үйдің бастапқы жарнасын екінші деңгейдегі банкке салып, қатысуға дайын адамдарға арналған. Әкімшілік жанында құрылған арнайы комиссия тиісті құжаттардың көшірмелерін қосып, тұрғын үйге кредит алуға үміткерлердің тізімін банкке жібереді. Банктен өз кезегінде сатып алушылардың кредит алуға қабілеттілігін тексереді, үміткерлерді тандайды және келісімін береді.

Тұрғын үй құрылысына арналған қаржылай қаражаттың қажеттілігін есептегенде, мынадай өлшемдер пайдаланылды: отбасылық коэффициент – 4,5; тұрғын үйдің бір кісіге арналған әлеуметтік нормасы – 18 шаршы метр; тұрғын үйдің бір шаршы метрінің құны – 350 АҚШ доллары, ал жеке секторда 15,0 мың теңге.

Бұдан басқа, тұрғын үй бағдарламасын іске асыру мыналарды қамтамасыз етеді: тұрғын үй құрылысының қарқынын 2005 жылы 2004 жылға қарағанда 85,3%, ал 2007 жылы 2,4 есе ұлғайту; 6000 астам отбасының тұрғын үй жағдайларын жақсарту; халықтың әлеуметтік қорғалған топтарының ішіндегі отбасылардың кем дегенде 300 пәтер алуы; қосымша 4000 жаңа жұмыс орнын құру; тиімді құрылыс материалдары өнеркәсібін одан әрі дамыту.

Халықтың ауқымды тобының қолы жететін тұрғын үй құрылысының проблемаларын шешудің мүмкін жолы ретінде жасалған жұмыс бойынша фактілердің өзі қуантады, олар мемлекеттік инвестиция қаражатын пайдалана отырып немесе олардың қатысуымен оның қарқынын өсіру, ипотекалық кредиттеу және құрылысқа жинақ ақша жүйелері, азаматтардың және заңды тұлғалардың қосымша қаражатын, сондай-ақ әлеуметтік инвесторлардың өздерінің қаражатын тарту болып табылады.

области по представлению ипотечных кредитов по программе КИК осуществляет свою деятельность АО «БТА-Ипотека», которое также активно работает с населением по более выгодным условиям кредитования.

До настоящего времени одной из основных причин, сдерживающих рост объемов ипотечных кредитов, остается невысокий уровень доходов населения.

Поэтому в рамках программы улучшения жилищных условий населения решением Правительства РК в апреле 2003 года создан АО «Жилищный строительный сберегательный банк Казахстана», со 100% участием государства в уставном капитале.

По Жамбылскому региону представительство АО «Жилстройсбербанк Казахстана» действует с 13 мая 2004 года. На этот момент данное представительство заключило 303 договоров на общую сумму 122980,2 тыс. тенге.

Но основной ощутимой работой и помощью для населения является реализация программы жилищного строительства Жамбылской области на 2005-2007 годы, с обеспечением доступности и безопасности и комфортабельного жилья для широких слоев населения. За это время в Таразе намечено отстроить 455,1 тысячи квадратных метров жилья.

С реализацией жилья, построенного в рамках государственной программы, приоритетное право на его получение имеют очередники, молодые семьи с детьми, инвалиды и так далее. Что же касается ипотечного кредитования, то оно для тех, кто имеет деньги и готов участвовать, вложив свой капитал, то есть первоначальный взнос за жилье, в банк второго уровня. Созданная специальная комиссия при Акимате направляет в банк список претендентов на жилье в кредит с приложением копий необходимых документов. В свою очередь, банки проверяют кредитоспособность покупателей, отбирают кандидатуры и дают согласие.

При расчетах потребности в финансовых средствах на строительство жилья использованы следующие параметры: коэффициент семейности – 4,5; социальная норма жилья на одного человека – 18 квадратных метров; стоимость одного квадратного метра жилья – 350 долларов США, а в индивидуальном секторе 15,0 тысячи тенге.

Кроме того, реализация жилищной программы обеспечит: рост темпов жилищного строительства в 2005 году относительно 2004 года на 85,3%, а в 2007 году в 2,4 раза; улучшение жилищных условий более 6000 семей; получение семьями из социально защищаемых слоев населения не менее 300 квартир; создание дополнительно 4000 новых рабочих мест; дальнейшее развитие промышленности эффективных строительных материалов.

Радует сами факты уже проделанной работы в качестве возможного пути решения проблемы жилищного строительства, доступного для широких слоев населения, которыми являются темпы его роста с использованием средств государственных инвестиций или с их участием, системы ипотечного кредитования и строительных сбережений, привлечение дополнительных средств граждан и юридических лиц, а также собственных средств потенциальных инвесторов.

Уважаемые господа!

Центр кассовых операций и хранения ценностей (филиал) государственного учреждения «Национальный Банк Республики Казахстан» предлагает юридическим и физическим лицам следующие виды услуг:

- хранение драгоценных металлов, драгоценных камней и изделий из них, а также других ценностей;
- качественный и количественный анализ элементного состава всех видов драгоценных металлов, сплавов и других материалов, содержащих драгоценные металлы;
- сертификационные испытания и оценка ювелирных изделий из драгоценных металлов и драгоценных камней;
- реализация изделий из драгоценных и недрагоценных металлов, изготавливаемых, в том числе по заказу клиента, Казахстанским монетным двором;
- реализация памятных, юбилейных монет НБРК, изготовленных из драгоценных металлов и сплавов;
- пересчет, упаковка и сортировка наличных денег;
- обмен (размен) ветхих банкнот и дефектных монет на годные к обращению;
- инкассация наличных денег и других ценностей.

Наши принципы – гарантия высокого качества, надежность, профессионализм, приемлемые цены!

Специальные хранилища, оснащенные по европейским стандартам современной охранной и пожарной сигнализацией, обеспечат полную сохранность переданных Вами на хранение ценностей.

Современная аналитическая лаборатория сертифицированная по международному стандарту ISO 9001:2000 и аккредитованная в системе сертификации Республики Казахстан, оснащенная приборами фирм «Bruker», «SpectroAnalytical Instruments», ThermoFinnigan: **рентгеновские, атомно-эмиссионные спектрометры** и масс-спектрометры, используемые для производства анализов, качественные реактивы и государственные стандартные образцы драгоценных металлов всех видов, а также высококвалифицированный персонал, обеспечат определение содержания примесей в аффинированных драгоценных металлах, анализы руд, концентратов, арбитражные анализы на уровне национальных и международных стандартов.

Дипломированные специалисты, обученные в геммологических центрах России и имеющие более чем 10 летний опыт работы с ценностями, с использованием современных геммологических приборов, обеспечат экспертизу подлинности драгоценного металла и вставки, качества изготовления изделия и оценки ювелирных изделий из драгоценных металлов и драгоценных камней.

Мы также располагаем высокопроизводительным оборудованием по пересчету, сортировке, упаковке и экспертизе наличных денег. Пересчет и сортировка наличных денег осуществляется на настольных системах обработки банкнот модели 3700 и среднескоростных системах обработки банкнот модели 5421 фирмы «De La Rue» (Великобритания), счетчиках монет «Scan Coin 3003». **Экспертиза денежных знаков** проводится на экспертно-криминалистическом видеокомплексе «Спектр-Эксперт-МБ».

Хорошим вложением Ваших средств являются памятные и юбилейные монеты Национального Банка из золота и серебра, а также сплава «нейзильбер», посвященные юбилеям выдающихся деятелей Казахстана, памятникам культуры, историческим датам, городам, редким и исчезающим видам животных, занесенных в Красную книгу Казахстана, петроглифам и прикладному искусству республики. Монеты Национального Банка служат сохранению культурного и исторического наследия Казахстана.

Помимо наличия современной материально-технической базы по обработке наличных денег мы располагаем технически оснащенной службой инкассации, способной охватить перевозками все банки второго уровня и крупные предприятия города Алматы.

Неизменной целью нашей организации является постоянное улучшение деятельности в целом, предоставление услуг на высоком уровне.

Наши реквизиты:

480031, г. Алматы, ул. Ташкентская, 511
тел. (3272)-588716; 588728; 588712;
588708; ул. Панфилова, 98
тел. 738398

E-mail: gohr_80@nationalbank.kz
факс(3272) – 588751

***РГП «Банкнотная фабрика Национального Банка
Республики Казахстан».***

Уважаемые господа!

РГП «Банкнотная фабрика Национального Банка Республики Казахстан» предлагает юридическим и физическим лицам свои услуги по изготовлению печатной продукции, требующей технологической защиты от подделок, конфиденциальности, строгого учета.

Уникальное оборудование и технология, изготовление разнообразных видов ценных бумаг с высоким уровнем художественного и полиграфического исполнения, с высокими степенями защиты от подделки, высококвалифицированные специалисты гарантируют выпуск печатной продукции, отвечающей требованиям международных стандартов.

Об имидже Банкнотной фабрики свидетельствуют полученные в 2003 году на Мальте почетное звание лауреата награды «Эртсмейкер» (Хрустальный рыцарь) в номинации «Лидер отрасли», в 2004 году на Четвертом Международном Форуме «Высокое качество в бизнесе», состоявшемся в г.Женева – «Золотая медаль» за безупречную деловую репутацию.

НАШИ ВОЗМОЖНОСТИ:

Разработка дизайна, изготовление банкнот, акций, векселей, лицензий, облигаций, сертификатов, бланков паспортов и паспортной документации, воинских билетов, свидетельств о рождении, браке, смерти, аттестатов зрелости, дипломов, акцизных марок на алкогольную и табачную продукцию, почтовых марок и проездных билетов для воздушного, железнодорожного, автодорожного и водного транспорта, талоны на ГСМ, товарно-сопроводительной документации, в том числе и на самокопирующейся бумаге, бумаге для компьютерных распечаток, продукции, отпечатанной с рулона на рулон до 5 красок, продукции с баркодом (штрихкодом), продукции на бумаге с клеевой основой, ярлыков и этикеток, лотерейных билетов, чековые и сберегательные книжки, трудовые книжки и т. д.

Минимальным и максимальным тиражом заказ не ограничивается.

Применяется гибкая система скидок.

Мы делаем все лучше, что другие делают хорошо.

По вопросу размещения заказов обращаться:

480061, г.Алматы, ул.Фурката, 4, РГП «Банкнотная фабрика Национального Банка РК»

телефоны: 77-18-52, 77-19-27, 77-19-60, 77-19-56

факс: 77-18-49

электронная почта: banknot@ducatmail.kz